

ΣΕΙΡΑ ΙΣΤΟΡΙΩΝ
X. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΦΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

A. ΛΑΖΑΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΤΥΠΟΥ ΣΧΟΛΗΣ

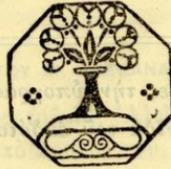
Α. ΛΑΖΑΡΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ

Διά την Δ' τάξιν τῶν Γυμνασίων καὶ τὰς ἀντιστοίχους
τῶν λοιπῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως

ΜΕ ΠΟΛΛΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΚΑ ΧΑΡΤΑΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

Διά νέων προγόνων τῶν επίσημων τῶν Ρουμιών καὶ οἱ πολλές
επιχειρήσεις. Όπε δεῖται οικείωση τῆς καρδιᾶς
τούς ψηφίατρούς.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΓΑΛΑΤΟΝ
·γυνά πρώτη γόνη φύραντες τοντούτην τῷ II

·Ο αιγαλίος πάντας τοντούτην τῷ III
γίγεται παντούτους τὸ τοντούτην τῷ IV

δέν μηδε προσέρχεται τὸ τοντούτην τῷ V
μηδε παντούτους τὸ τοντούτην τῷ VI

μηδε παντούτους τὸ τοντούτην τῷ VII
μηδε παντούτους τὸ τοντούτην τῷ VIII

μηδε παντούτους τὸ τοντούτην τῷ IX
μηδε παντούτους τὸ τοντούτην τῷ X

μηδε παντούτους τὸ τοντούτην τῷ XI
μηδε παντούτους τὸ τοντούτην τῷ XII

μηδε παντούτους τὸ τοντούτην τῷ XIII
μηδε παντούτους τὸ τοντούτην τῷ XIV

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ—ΣΤΑΔΙΟΥ 52

1931

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
Δρειθ Πρωτ. 33418

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 [6]1930

Πρὸς τὸν κ. Ἰω. Ν. Σιδέρην, βιβλιεκδότην

Ἄνακοινοῦμεν ὑμῖν, ὅτι δὶ’ ἡμετέρας ταῦταρίθμου καὶ ἀπὸ 6 Ἰουνίου 1930 πράξεως καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ’ ἀριθμ. 65 τῇ; 7ης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυριεονήσεως (Τεῦχος Β') ἐνεκρίθη συμφώνως τῷ νόμῳ 3438 τὸ ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθὲν πρὸς κοίσιν διδακτικὸν βιβλίον **X. Θεοδωρίδεον καὶ Α. Δαζάρου «Ιστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ» Δ' Γυμν.** διὰ τρία σχολικὰ ἔτη, ἵτοι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930-31 ἕως τέλους τοῦ 1932-33 ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως κατὰ τὴν ἔκτυπωσιν αὐτοῦ συνταχθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις.

Ο. Υπουργὸς
Γ. Παπανδρέου

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον
αὐθημερόν

Ο. Τμηματάρχης
Ν. Καμπέρης

Πᾶν ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφὴν ἐνὸς τῶν συγγραφέων καὶ τὴν σφραγῖδα τοῦ ἔκδότου

ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΕΧΡΙ

ΤΗΣ ΥΠΟΤΑΓΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣ ΕΙΣ

ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ στρατηγοὶ του περιεπλάκησαν εἰς μακροὺς πολέμους, τῶν ὅποιων ἀποτέλεσμα ἦτο ὁ διαμελισμὸς τοῦ κράτους. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν τὰ βασίλεια τῶν διαδόχων, τῶν ὅποιων τὰ σημαντικώτερα ἥδαν τέθησαν, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Περγάμου καὶ τῆς Μακεδονίας.

Εἰς τὴν κυριώς Ἑλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν ἐπεκράτησεν ἐπὶ μακρὸν ἀναρχία καὶ ἡ κώρη ὑπέστη νέας καταστροφῆς.

Διὰ τοῦτο οἱ "Ἑλληνες ἔξηντλημένοι δὲν κατώρθωσαν ν" ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ρωμαίων καὶ αἱ πολιτεῖαι ἦ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ὑπέκυψαν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

"Ο αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐδημιούργησε μεγίστην ἀναστάτωσιν εἰς τὸ κράτος του. Ο περίφημος κατακτητῆς δὲν εἶχε φροντίσει διὰ τὸν διάδοχόν του. Δικαιώματα ἐπὶ τοῦ θρόνου εἶχεν ὁ ἀδελφός του Φίλιππος Ἀρριδαῖος, ἀπὸ ἄλλην μητέρα, ἀνθρωπος κατέτερος πνευματικῶς. Ἄλλ' ἡ δύναμις περιῆλθε κατ' οὐσίαν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς Μακεδόνας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποκτήσει φήμην κατὰ τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ σημαντικώτεροι ἦσαν δὲ τοῦ Περδίκκας, συγγενῆς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, δὲ Πτολεμαῖος, δὲ Λυσίμαχος καὶ δὲ Λεοννᾶτος ἀνήκοντες εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως, δὲ Ἀντίγονος, δὲ Σέλευκος, δὲ Ἐύμενης, δὲ Πολυσπέρχων. Μεγάλην ἰσχὺν εἶχεν ἐπίσης ὁ ἀντ-

βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀντίπατρος καὶ ὁ νῖος του Κάσσανδρος.

“Ολοὶ διεπνέοντο ἀπὸ ἀπεριόφυστον φιλοδοξίαν καὶ ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἐπικρατήσουν καὶ νὰ κυριαρχήσουν. Εὐθὺς λοιπὸν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἥλθον εἰς φῶς τὰ κακῶς κρυπτόμενα πάθη καὶ αἱ ἀντιζηλίαι καὶ ἡ σύγκρουσις ἥρχισεν ἥδη πρὸ τοῦ νεκροῦ τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ. Ἄλλα πρὸς στιγμὴν κατώρθωσαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Ο Φίλιππος Ἀρριδαῖος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς, ἀλλὰ παρ’ αὐτὸν ἐτέθη ὡς ἐπίτροπος ὁ Περδίκκας μὲ τὸν τίτλον ἐπιμελητῆς αὐτοκράτωρ. Οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ ἔλαβον ἄλλας ἔξουσίας ἢ τὴν διοίκησιν μεγάλων τμημάτων τοῦ κράτους. Τρεῖς μῆνας μετὰ ταῦτα ἡ Ρωξάνη ἐγέννησεν νῖόν.

Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

Παρὰ τὰ ἀτυχήματα καὶ τὴν θλιβερὰν κατάπτωσιν δὲν εἶχε νεκρωθῆ ἐντελῶς τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξαρτησίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀκόμη κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐκθαμβωτικῶν ἐπιευχιῶν τοῦ Ἀλεξανδροῦ παρατηροῦμεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σφαδασμούς, οἱ δρόποιοι μαρτυροῦν ὅτι δὲν ἔξελιπον ἀνθρώποι πρύμνυμοι νὰ θυσιασθοῦν ὑπὲρ τῆς διασπάσεως τῆς ἐνότητος τῆς ἔλληνικῆς φυλῆς, τὴν δρόπιαν ἐπραγματοποίησαν οἱ Μακεδόνες.

“Οδεν ἡ εἰδῆσις τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξανδροῦ ἔδωσε τὸ σύνθημα εἰς τὴν ἔξεγερσιν. Ο Δημοσθένης καὶ οἱ φίλοι του ἐτέθησαν εἰς κίνησιν καὶ πολλαὶ πόλεις εἰσήκουσαν τὴν πρόσκλησίν των. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των τὸν ἵκανὸν ἀρχηγὸν μισθοφόρων **Λεωσθένην**, ὁ δρόποιος ἐσπεύσε ναὶ ἀποκλεισῃ τὰς

323 Θερμοπύλας. Ο Ἀντίπατρος σπεύσας μὲ ἀνεπαφοκεῖς δυνάμεις ἀπεκρούσθη καὶ ἐποιορχήθη εἰς τὴν Λαμίαν, ὅθεν δι πόλεμος ὠνομάσθη **Λαμιακὸς πόλεμος**. Σχεδὸν ὅλη ἡ μέση Ἑλλὰς καὶ πολλαὶ πολιτεῖαι τῆς Πελοποννήσου ἐτάχθησαν μὲ τοὺς Ἀθηναίους.

“Ἄλλ’ ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἔλαβε τραγικὸν τέλος. Οἱ μακεδόνες στρατηγοὶ Λεοννάτος καὶ Κράτερος ἐσπεύσαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας καὶ αἱ ἡνωμέναι δυνάμεις τῶν Μακεδόνων ἐνίκησαν τοὺς Ἐλληνας παρὰ τὴν **Κρανηνῶνα** (Αὔγουστος 322). Ο Ἀντίπατρος παρουσιάσθη τότε πρὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπῆγήσε τὴν παράδοσιν τῶν

ἀρχηγῶν τῆς ἀντιμακεδονικῆς μερίδος, τοὺς δποίους ή ἐκκλησία κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ὁ Ὑπερείδης, δ φίλος τοῦ Δημοθένους οὗτως καὶ θεομόδιος δημοκρατικός, παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον ἐφονεύθη, δ Δημοσθένης καταφυγὼν εἰς τὸν Καλαυρία (Πόρος) γαὸν τοῦ Ποσειδῶνος καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ ἀπεσταλμένων τοῦ Ἀντίπατρου ἔπει δηλητήριον (τέλος τοῦ 322). Μακεδονικὴ φρουρὰ ἐγκατεστάθη εἰς Μουνιχίαν καὶ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Πειραιῶς. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης αἱ Ἀθῆναι παύουν νὰ είναι ἡγεμονεύουσα δύναμις.

ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΝ

Εἴκοσι περίπου ἔτη οἱ Μακεδόνες ἀρχηγοὶ διετήρησαν τὴν ἐνότημα τοῦ κράτους. Ἄλλ' ή ἐνότης ἦτο κατὰ τύπους μόνον. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ ἴσχυροὶ ἀρχηγοί, οἱ δποίοι εἰς τὴν ἴστορίαν λέγονται **Διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου**, ἐφιλονίκησαν καὶ περιεπλάκησαν εἰς αἵματηροὺς πολέμους. Τοιουτοτρόπως οἱ χρόνοι, οἱ δποίοι ἥκοιούνθησαν τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰναι χρόνοι ἀναστατώσεων, ἀναρχίας καὶ θλιβερῶν καταστορφῶν. Παριστάμεθα ἐπανειλημμένως πρὸ τοῦ ἔξῆς φαινομένου. Εἰς ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἀποκτῆ μεγάλην δύναμιν καὶ προσπαθεῖ νὰ ὑπατάξῃ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ γίνη μόνος κύριος εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος. Κατ' αὐτοῦ ἐνώνονται οἱ ἄλλοι καὶ συντρίβουν τὴν δύναμίν του.

Κατ' ἀρχὰς συνησπίσθησαν κατὰ τοῦ Περδίκκα διοικητὴς τῆς Μακεδονίας καὶ Ἐλλάδος Ἀντίπατρος, δ Ἀντίγονος, δ δποίος κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ κράτους είχε λάβει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μ. Ἀσίας, δ Κράτερος, συνδιοικητὴς τοῦ Ἀντιπάτρου, καὶ δ ἀρχῶν τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος. Ὁ Περδίκκας είχε σύμμαχον τὸν ἐπιτερότατον καὶ εὐφυέστατον Εὔμενη, δ δποίος κατήγετο ἀπὸ τὴν μικρὰν πόλιν τῆς Χερσονήσου Καρδίαν, ἐξ οὗ καὶ Καρδιανὸς ἐπωνομάζετο. Δὲν ἦτο λοιπὸν Μακεδόν, ἄλλος δ Μ. Ἀλέξανδρος είχε διακρίνει τὰ ἔξαίρετα προτερήματα τοῦ ἀνδρός, τὸν ἔτιμα πολὺ καὶ τὸν είχε κάμει ἀρχιγοραμματέα του. Ὁ Περδίκκας διώκει δὲν κατώρθωσε νὰ ὑπερισχύσῃ, παρὰ τὰ καταπληκτικὰ κατορθώματα καὶ τὴν στρατηγικὴν ἰδιοφυΐαν τοῦ συμμάχου του Εὔμενους. Κατὰ τὴν ἀτυχῆ ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Πτολεμαίου ὁ στρατός του ἐστασίασε καὶ τὸν ἐφόνευσε.

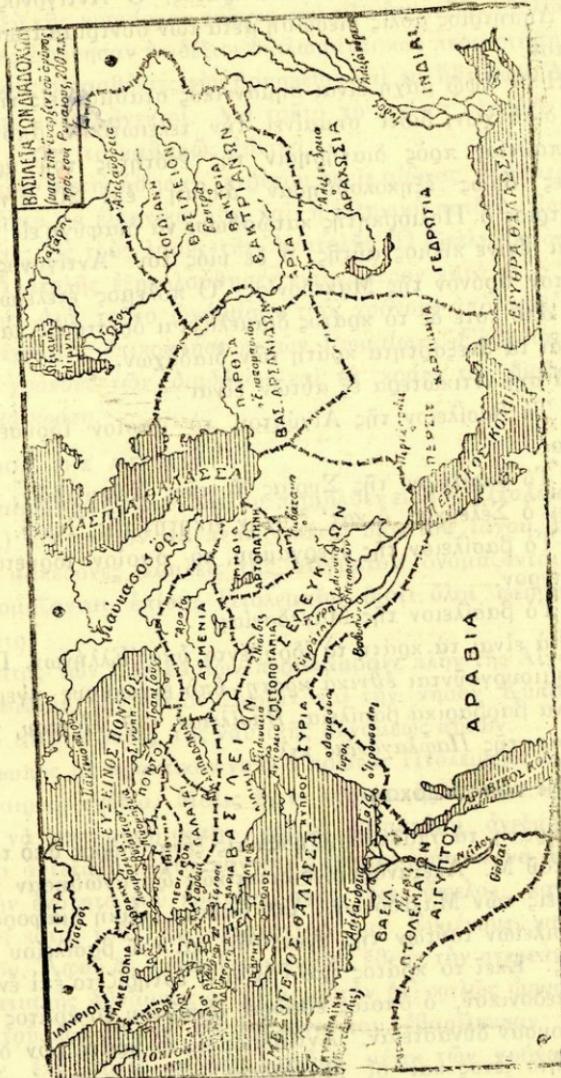
Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα συνῆλθον εἰς Τριπαράδεισον τῆς Συρίας, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ὁρόντα ποταμοῦ, οἱ κατὰ τοῦ Περδίκκα ἀγωνισθέντες στρατηγοὶ καὶ προέβησαν εἰς νέαν διανομὴν τοῦ κράτους. Ἐπιμελητὴς αὐτοκράτωρ ἔξελέγη ὁ Ἀντίπατρος, ὃ δὲ Ἀντίγονος ἔλαβε παρὰ τοῦ ἐπιμελητοῦ τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος στρατηγοῦ καὶ τὴν ἐντολὴν νὰ ἔχοντάσῃ τὸν ἴσχυρὸν σύμμαχον τοῦ Περδίκκα Εὑμένην, ὃ ὅποιος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε σημειώσει ἀξιολόγους ἐπιτυχίας καὶ εἶχε γίνει κύριος ὅλης σχεδὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Ἀντίγονος ἐνίκησε τὸν Εὑμένην καὶ τὸν ἡνάγκασε νὰ κλεισθῇ εἰς τὸ ὄχυρον φρούριον Νῶρα, μεταξὺ Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας.

Οἱ ἐπελθόντες ὅμως θάνατος τοῦ ἐπιμελητοῦ Ἀντίπατρου τὸ 319 ἔδωκεν ἄλλην τροπὴν εἰς τὰ πράγματα. Ὁ Ἀντίπατρος ἀποθνήσκων ἀφῆκε διάδοχόν του ὡς ἐπιμελητὴν αὐτοκράτορα τὸν Πολυσπέρχοντα, ἕνα ἀπὸ τοὺς διακεκριμένους στρατηγοὺς τοῦ Ἀλεξανδρου. Οἱ υἱὸις ὅμως τοῦ Ἀντίπατρου Κάσσανδρος, ὃ ὅποιος ἐφιλοδόξει νὰ διαδεχθῇ τὸν πατέρα εἰς τὸ ἀξιώματα τοῦ ἐπιμελητοῦ, καταφεύγει εἰς τὸν Ἀντίγονον καὶ Πτολεμαῖον, καὶ συνασπίζεται μετ' αὐτῶν κατὰ τοῦ Πολυσπέρχοντος. Ἐγκαταλειφθεὶς μόνος ὁ Πολυσπέρχων στρέφεται πρὸς τὸν Εὑμένην, ὃ ὅποιος κατέρχεται μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Κιλικίαν. Ἄρχεται τότε σκληρὸς ἀγών μεταξὺ τῶν δύο συνασπισμῶν. Εἰς τὴν δίνην τῶν πολέμων καὶ τῶν σκοτεινῶν παθῶν ἔπεσαν θύματα ὁ βασιλεὺς Ἀρριδαῖος, ἡ βασίλισσα Εὑρυδίκη καὶ ἡ βασιλομήτωρ Ὁλυμπιάς. Οἱ Εὑμένης ἐφονεύθησαν ὑπὸ τοῦ Κασσανδροῦ ἡ Ρωξάνη καὶ ὁ μικρὸς Ἀλέξανδρος, ὃ ὅποιος ἦτο τότε δωδεκαετής.

Μετὰ πολλὰς τροπὰς τοῦ πολέμου ὁ Ἀντίγονος κατώρθωσε νὰ συγκεντρώσῃ μεγάλην δύναμιν. Ἐξουσίαζεν ἐκτεταμένας χώρας εἰς τὴν Ἀσίαν, ἥτο ἀρχηγὸς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ καὶ κύριος τοῦ βασιλικοῦ θησαυροῦ διεκδικῶν νὰ γίνῃ μόνος κύριος. Κατ' αὐτοῦ συνησπίσθησαν τότε οἱ ἄλλοι στρατηγοί, ὁ Κάσσανδρος, Λυσίαζος, Πτολεμαῖος, Σέλευκος. Τοιοτοτρόπως ἥρχισεν ἡ τελευταία περίοδος τοῦ πολέμου, ἡ ὅποια διήρκεσε δέκα ἔτη, μὲ μικρὰν μόνον διακοπήν.

Οἱ Ἀντίγονος κατώρθωσε νὰ ἀντισταθῇ ἐπὶ μακρόν, διότι διέθετεν ἀνεξαντλήτους δυνάμεις εἰς ἀνθρώπους καὶ χρῆμα καὶ

είχεν ίκανώτατον στρατηγὸν τὸν υἱὸν του Δημήτειον, τὸν δόνο-
μασθέντα Πολιορκητὴν.

Τέλος τὸ 301 εἰς τὴν Ἰψὸν τῆς Φοιγίας ἐδόθη ἡ
ἀποφασιστικὴ μάχη. Οἱ ἥνωμένοι στρατοὶ τοῦ Λυσιμά-
χου καὶ τοῦ Σελεύκου, ὁ δποῖος είχεν ὀδηγήσει ἀπὸ τὴν Βαβυ-

301

λῶνα μεγάλας δυνάμεις (μεταξὺ αὐτῶν 300 πολεμικοὺς ἐλέφαντας ἀπὸ τὰς Ἰνδίας), ἐνίκησαν κατὰ κράτος. Ὁ Ἀντίγονος ἐφονεύθη, ὃ δὲ Δημήτριος μόλις διεσώθη μετὰ τῶν συντριμμάτων τοῦ στρατοῦ του.

Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν ἴστορίαν τῶν διαδόχων, διότι σημαίνει τὴν τελειωτικὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπαθείας πρὸς διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ κράτους. Οἱ ἀγῶνες ὅμως ἔξηκολούθησαν ἀκόμη ἐπὶ 20 ἔτη, διότι ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔγινε κύριος αὐτῆς, ὃ δὲ υἱός του Ἀντίγονος Β' κατέλαβε τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας. Ὁ πόλεμος ἐτελείωσε τὸ 280 π.Χ., ἀπὸ τούτο δὲ τὸ κράτος διαμελίζεται ὁριστικῶς καὶ δημιουργοῦνται τὰ ἀνεξάρτητα κράτη τῶν διαδόχων.

Τὰ σημαντικώτερα ἔξι αὐτῶν εἴναι :

- 1) Τὸ βασίλειον τῆς Αἴγυπτου, τὸ ὄποιον ἰδρυσεν ὁ Πτολεμαῖος.
- 2) Τὸ βασίλειον τῆς Συρίας ἢ τῶν Σελευκιδῶν, τὸ ὄποιον ἰδρυσεν ὁ Σέλευκος, ὁ κατ' ἔξοχὴν νικητὴς τῆς Ἰψοῦ.
- 3) Τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου, τὸ ὄποιον ἰδρύεται ὀλίγον βραδύτερον.
- 4) Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.

Αὐτὰ εἴναι τὰ κράτη τὰ ἰδρυθέντα ὑπὸ Ἑλλήνων. Πλὴν τούτων δημιουργοῦνται ἔθνικὰ κράτη ὑπὸ ἔγχωριον ἡγεμόνας, τὰ λεγόμενα βαρβαρικὰ βασίλεια, *Βασίλειον τοῦ Πόντου*, τῆς *Καππαδοκίας*, τῆς *Παφλαγονίας* κτλ.

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ

Τὰ κράτη, τὰ ὄποια ἰδρύθησαν εἰς ἔνεας χώρας ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, διοικητικῶς ὠργανώθησαν κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ὑπῆρχε οἰζικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν βασιλείων τούτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖ τὸ κράτος ἦτο ἔθνικόν, ἐστηρίζετο ἐπὶ ἐνὸς λαοῦ, τοῦ μακεδονικοῦ, ὃ ὄποιος ἐθεώρει ἴδιακά του τὸ κράτος καὶ τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν. Ἀντιθέτως εἰς τὰ κράτη τῶν διαδόχων ὃ λαὸς ἦτο ἔνεος καὶ οἱ Μακεδόνες μικρὰ μειοψηφία, ἥ ὄποια ἐκράτει τὴν ἔξουσίαν διὰ τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος. Οἱ Ἑλληνες ἐπεβλήθησαν διὰ τῆς δραστηριότητος, τῆς τόλμης, τῆς ἀνωτέρας εὐφυΐας των, ἀνέπτυξαν τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου καὶ ἐδημιουργη-

σαν τὴν οἰκονομικὴν εὐεξίαν τοῦ τόπου, ὅπως οἱ Ἀγγλοι σήμερον εἰς τὰς ἀποικίας. Ἄλλ' οὐδέποτε ἐπῆλθε βαθυτέρα ψυχικὴ ἐπαφὴ μεταξὺ τῆς κυριάρχου τάξεως καὶ τῶν ὑποτελῶν, μολονότι οἱ Μακεδόνες ἐφάνησαν ἐπιδέξιοι διπλωμάται καὶ περιποιήθησαν τοὺς ἐγχωρίους σεβασθέντες τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των.⁷ Άλλὰ ἡσαν πάντοτε μόλις ἀνεκτοί. Διὰ τοῦτο τὸ κράτος δὲν εἶχε στερεάς βάσεις ὅπως τὰ καθαρῶς ἐθνικά.

Ἐν τούτοις διετηρήθησαν περίπου τρεῖς αἰώνας καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὰ ἔλληνικὰ ἥθη καὶ ἡ ἔλληνικὴ παιδεία εἰσεχώρησαν βαθέως εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς.⁸ Οἱ ἔξελληνισμὸς δηλαδὴ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθησεν ἐντονώτερον κατὰ τὸν χρόνον τούτους. Διὰ τοῦτο ὠνόμασαν τὸν χρόνον τοὺς ἀπὸ τοῦ Ἀλεξανδροῦ μέχρι τῆς ἐπιχρατήσεως τῶν Ρωμαίων Ἐλληνιστικὸν χρόνον τὴν χρόνον τῶν διαδόχων καὶ τὰ κράτη τῶν διαδόχων Ἐλληνιστικὰ κράτη.

ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ

Ἡ εὐδαίμων χώρα τοῦ Νείλου περιῆλθεν εἰς τὸν **Πτολεμαῖον** (323—285) τὸν συνετὸν καὶ πεπειραμένον υἱὸν τοῦ Λάγου.⁹ Ενεκα τούτου οἱ μακεδόνες βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου δονομάζονται Λαγίδαι. Ονομάζονται ἐπίσης Πτολεμαῖοι, διότι ὅλοι φέρουν τὸ δνομα τοῦτο.

Τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων περιελάμβανε πλὴν τῆς Αἰγύπτου τὴν Κυρηναϊκήν, τὴν νότιον Συρίαν καὶ τὴν νῆσον Κύπρον, ἥδη ποιά ἦτο στερεά βάσις τῆς ναυτικῆς δυνάμεως αὐτῶν.

Ἀνθρωπος μὲν πρακτικὸν νοῦν δὲ πρῶτος Πτολεμαῖος δὲν ἐπέδιωξε χιμαρικὰ σχέδια. Μόλις ἔγινε κύριος τῆς Αἰγύπτου, ἐσκέψθη πῶς νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν καὶ νὰ καταστήσῃ ἀνεξάρτητον. Διὰ τοῦτο ἀντετάχθη κατὰ παντός, δὲ ποιος ἐξήτησε νὰ ἀνασχηματίσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους πρὸς τὸν διοικητή, κατὰ τοῦ Περδίκκα, κατὰ τοῦ Πολυσπέρχοντος καὶ Εὐμένους, κατὰ τοῦ Αντιγόνου.¹⁰ Αφοῦ δὲ κατώρθωσε τοῦτο, ἔθεσε τὴν στερεὰν βάσιν τῆς αἰγυπτιακῆς δυνάμεως στηρίξεις αὐτὴν ἐπὶ καλῶς ὠργανωμένου στρατοῦ καὶ στόλου. Οἱ ἀπόγονοί του ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπὶ τρεῖς αἰώνας, σχεδὸν μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ **Πτολεμαῖος Β'** δὲ **Φιλάδελφος** (285-247), δὲ διάδοχός του, κατέστησε τὴν Αλεξανδρειαν κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου

καὶ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ. Ὁπωρελούμενος ἐκ τῆς οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς εὐεξίας, τὴν δποίαν ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, ἐπεδίωξε κατακτήσεις ἐκτὸς τῆς Αἰγύπτου. Διὰ τοῦτο περιεπλάκη εἰς μακροὺς πολέμους πρός τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀντίοχον Β'. Κατέλαβε τὴν Παλαιστίνην, Φοινίκην, τὰ νότια παράλια τῆς Μ. Ἀσίας, τὴν Κιλικίαν, Παμφυλίαν, βραδύτερον τὴν Λυκίαν καὶ Καρίαν, τὴν Ἐφεσον καὶ νήσους τοῦ Αἰγαίου. Μετὰ πρόσκαιρον διακοπὴν διόπλιμος ἐπανελήφθη. Τέλος οἱ δύο βασιλεῖς εἰρήνευσαν, ἀφοῦ δὲ Ἀντίοχος Β' συνεξέψυθε τὴν θυγατέρα τοῦ Πτολεμαίου Βερενίκην. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου διετήρησε μέρος τῶν κατακτησέων του. Ἡ Αἴγυπτος εἶδε τότε ἡμέρας λαμπράς. Ἡ Αλεξανδρεία κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν ἐμπορικῶν πόλεων τῶν χρόνων τούτων, τῆς Ρόδου, Κυζίκου, Βυζαντίου, καὶ ἀνεμιγγύνετο εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδος κατέχουσα ναυτικὰ στηρίγματα εἰς τὸ Αἴγαιον. Ὁ Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε μάλιστα νὰ συνάψῃ σχέσεις μὲ τὰς μεγάλας δυνάμεις τῆς Δύσεως, μὲ τὰς Συριακούσας, τὴν Καρχηδόνα καὶ Ιδίως τὴν Ρώμην.

Ο Πτολεμαῖος Γ' διεργάτης (247-221) ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ πατρός του καὶ ἤρχισε νέον πόλεμον εἰς τὴν Ἀσίαν ἀφορμὴν λαβὼν τὴν δολοφονίαν τῆς ἀδελφῆς του Βερενίκης. Τοιουτορόπως ἤρχισεν δὲ λεγόμενος Τρίτος συριακὸς πόλεμος. Ο Πτολεμαῖος ἐπεχείρησε τότε εἰς τὴν Ἀσίαν μεγάλην ἐκστρατείαν, τὴν δποίαν ἐφρόντισε νὰ ἀπαθανατίσῃ διὰ ἐπιγραφῶν μεστῶν κομποροφημοσύνης. Τὰ ἀποτελέσματα δμως δὲν ἤσαν τόσον σημαντικά. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 240 ἐκράτησε τὴν Παλαιστίνην, τὴν Κοίλην Συρίαν, τὴν Κύπρον καὶ ἀξιολόγους θέσεις εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς Θράκης.

Ἐπὶ μακρὸν δὲ Αἴγυπτος διετήρησε τὴν πλεονεκτικὴν αὐτὴν θέσιν. Ἀλλ' ὅταν ἐπὶ τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως Πτολεμαίου Ε' τοῦ Ἐπιφανοῦς (205-181) παρέλυσεν δὲ διοίκησις καὶ ἐπεκράτησαν οἱ αὐλοκόλακες, συνεμάχησαν δὲ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀντίοχος Γ' καὶ δὲ Φίλιππος Ε' τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ διαμοιράσουν τὸ Αἴγυπτιακὸν κράτος. Τὸ 200, δύο ἔτη δηλαδὴ μετὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου, δὲ Ἀντίοχος ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τὸν αἰγυπτιακὸν στρατὸν παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ. Τὰ παράλια τῆς Συρίας, δὲ Τουδαία μετὰ τῆς Τερουσαλήμ μέχρι τῆς Γάζης περιῆλθον εἰς τὸν Ἀντίοχον, ἐνῶ τὰς μικρα-

σιατικὰς κτήσεις τῶν Πτολεμαίων κατελάμβανεν δὲ Φίλιππος.

Βραδύτερον ἡγεμόνες ἀνίκανοι, σκληροὶ καὶ αἰμοχαρεῖς ἐκάθησαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ βασιλικὴ ἔξουσία ἔησθε-
νησε καὶ ἔριδες ἐτάραξαν τὸ κράτος. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἔγινε πολ-
λάκις θέατρον βιάσιων στάσεων. Τέλος δὲ Ρώμη ὑπέταξε τὴν Αἴ-
γυπτον (31 π. Χ.).

Οὐ πρῶτος Πτολεμαῖος ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κρατικῆς ὁργα-
νώσεως στηρίξας αὐτὴν ἐπὶ ισχυροῦ στρατοῦ καὶ στόλου καὶ ἐπι-
τυχοῦς φροδολογικοῦ συστήματος. Οὐ βασιλεὺς ἔχοιειάζετο Ἰδίως
χοήματα, διότι δι' αὐτῶν μόνον κατώρθωνε νὰ ενδίσκῃ στρατιώ-
τας καὶ νὰ κατασκευάζῃ πλοῖα. Οὐ Πτολεμαῖος καὶ οἱ διάδοχοί¹
του ἔξεμεταλλεύθησαν τὸν πλοῦτον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀρχὴ των
ἥτο νὰ αὐξάνουν τὰς πηγὰς καὶ δχι νὰ τὰς ἔξαντλήσουν. Τὸ τα-
μεῖον των ἔγειμικεν Ἰδίως ἀπὸ τὴν φροδολογίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ
τῆς βιομηχανίας, ἐνῶ ἀπέφευγον νὰ βαρύνουν πολὺ μὲ φρόδους
τὸν ἐγχώριον πληθυσμόν, δὲ διοῖος ἥτο κυρίως γεωργικός. Διὰ
τοῦτο οἱ Πτολεμαῖοι ὑπεστήριξαν ἐκθύμως τὸ ἐμπόριον. Ἐπ' αὐ-
τῶν δὲ Ἀλεξάνδρεια ἀπέβη τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου
καὶ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ.

Οἱ Πτολεμαῖοι δὲν ἤλλαξαν τὸ παλαιὸν διοικητικὸν σύστημα,
ἔξηκολούθησαν νὰ διορίζουν εἰς τὰς περισσοτέρας θέσεις ἔγχω-
ρίους καὶ μόνον τὰς ἀνωτάτας διοικητικὰς θέσεις ἔδιδον εἰς τοὺς
Ἐλληνας. Οἱ Πτολεμαῖοι ἐσεβάσθησαν ἐπίσης τὴν θρησκείαν καὶ
τὰ ἥθη τῆς χώρας. Ἐπεσκεύασαν τοὺς παλαιοὺς αἰγυπτιακοὺς
ναοὺς καὶ ἔκτισαν νέους.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἥτο κατ' ἔξοχὴν ἐμπορικὴ πόλις. Ἡ Ἀλεξα-
νδρος μὲ ἀπαράμιλλον δέκαδέρκειαν εἶχεν ἐκλέξει τὴν θέσιν τῆς.
Προτοῦ παρέλθῃ αἱώνιον ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ἡ πόλις ἀπέβαινεν
δὲ μεγαλύτερος λιμὴν τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου ποδὸς μεγάλην ζη-
μίαν τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν λιμένων τῆς Συρίας. Ἡ κοιλάς τοῦ
Νείλου ἥτο τὸ σημεῖον, εἰς τὸ διοῖον συναντῶνται οἱ δρόμοι τῶν
τριῶν ἡπείρων τῆς ἀρχαιότητος, Ἄσιας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης.
Πολλαὶ μεγάλαι ἐμπορικαὶ ὅδοι κατέληγον ἐκεῖ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια
δὲν συνεκέντωνε μόνον τὰ προϊόντα τῆς Αἰγύπτου, ἀλλὰ εἰς αὐ-
τὴν συνέρρεον, δπως εἰς δλας τὰς μεγάλας ἀγορὰς τῆς ἀρχαιότη-
τος, προϊόντα μακρινοτάτων χωρῶν, διότι ἐκεῖ εὑρίσκονται ἀγορα-
στάς. Τὸ μέγα ἐμπόριον ἔδωσε κυρίως τὸν πλοῦτον καὶ τὴν λαμ-
πρότητα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἥτο δὲ σταθερὰ βάσις τῆς μεγάλης:

πνευματικῆς ἀναπτύξεως, ή δοπία ἐλάμπουνε τὴν βασιλείαν τῶν Πτολεμαίων.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΕΛΕΥΚΙΔΩΝ

‘Ο κυριώτατος νικητὴς τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης **Σέλευκος** (321-281) ἴδουσε μετὰ τὴν νίκην τὸ εὐδύτερον κράτος τῶν διαδόχων, τὸ βασίλειον τῆς Ἀσίας, ὡς ἔλεγον καὶ ἀρχάς, ἢ βασίλειον τῆς Συρίας, ὅπως ὀνομάσθη βασιλέας, διότι τὸ κέντρον τοῦ κράτους ἦτο η Συρία. Οἱ βασιλεῖς τῆς Συρίας ὀνομάσθησαν Σελευκίδαι ἐκ τοῦ γενάρχου των. Φέρουν δὲ συνήθως τὸ ὄνομα Σέλευκοι καὶ Ἀντίοχοι.

Τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν ἦτο πολὺ ἐκτεταμένον. Ἐξηπλοῦτο ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου, τοῦ Καυκάσου καὶ τῶν ἐρήμων τοῦ Τουρκεστάν μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου, τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ τῆς Ἀραβίας.

Ἄλλα τὸ εὐδύτατον τοῦτο κράτος παρουσίαζε τὰ μειονεκτήματα τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου. Δὲν εἶχεν ἐσωτερικὴν συνοχὴν οὔτε πόλιν, ή δοπία νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρωτεύουσα τῶν ποικιλομόρφων περιφερειῶν. Τὰ πρὸς ἀνατολὰς σύνορα τοῦ κράτους ἦσαν ἀκαθόριστα. Διὰ τοῦτο πολὺ ἐνωρίς οἱ Σελευκίδαι ἔχασαν τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καθὼς καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν.

Διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ οἱ Σελευκίδαι, ἴδουσαν σειρὰν πόλεων. Οἱ ἵστορικὸς Ἀππιανὸς λέγει ὅτι ὁ Σέλευκος ἴδουσεν εἰς τὸ ἀχανὲς κράτος του πλῆθος πόλεων, 16 Ἀντιοχίας, τὰς δοπίας ὀνόμασεν οὕτω ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρός του, 5 Λαοδικείας, αἱ δοποὶαὶ ἔφερον τὸ ὄνομα τῆς μητρός του, 9 Σελευκείας, εἰς τὰς δοπίας ἔδωκε τὸ ἴδιον ὄνομα, 3 Ἀπαμείας καὶ 1 Στρατονίκειαν εἰς ἀνάμνησιν τῶν γυναικῶν του. Κατ’ ἀρχὰς πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦτο η Σελεύκεια ἐπὶ τοῦ Τίγρητος. Ἀλλ’ οἱ Σελευκίδαι ἥσθιανθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ πλησιάσουν τὴν Μεσόγειον. Εἰς τὴν Συρίαν ἐπὶ τοῦ Ορόντα ποταμοῦ ἴδρυθη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην η Ἀντιόχεια, ή δοπία βασιλέας, ἐγινεν η πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Η πολιτικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἦτο, καθὼς εἴπομεν, τεχνητὴ καὶ πρόσκαιρος, ἐπί τινα χρόνον ὅμως ἀπέκτησε μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς πλουτοπαραγωγὰς τηγάς του. Πολλαὶ ἀπὸ τὰς χώρας τῶν Σελευκιδῶν ἦσαν πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι ὅσον δὲν δυνάμεθα σήμερον νὰ φαντασθῶμεν. Η γεωργία ἀνεπτύχθη

εἰς ἀπίστευτον σημεῖον. Καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἔρήμους τοῦ Τουρκεστάν ἡ γῆ ἀπέβη εὐφοριωτάτη διὰ τῶν ὑδατοφρακτῶν, τῶν διωρύγων καὶ ἄλλων ὑδραυλικῶν ἔογων, τῶν ὅποιων τὰ λείψανα εὑρέθησαν σήμερον καὶ κινοῦν τὸν θαυμασμόν. Ἐπίσης ἀπό τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, διήρχοντο ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἔχοντες δὲ τοῦτο διάδημα τῆς σύνδεσμος τῆς ἀπώλειας τῆς Ανατολῆς καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου.

Οἱ Ἀντίοχοι Α' ὁ Σωτὴρ (281-261), ὁ διάδοχος τοῦ Σελεύκου Α', διατηρεῖ ἀκόμη τὴν ἔκτασιν τοῦ κράτους του. Ἄλλος ἐπὶ τοῦ διαδόχου του, τοῦ Ἀντίοχου Β' τοῦ Θεοῦ (261-248), ἰδρύονται εἰς τὰ ἀνατολικὰ σύνορα τοῦ βασιλείου Ἰσχυρὰ ἀνεξάρτητα κράτη. Ἰδίως ἐπικίνδυνον ἔγινε τὸ νέον Περσικὸν κράτος, τὸ ὅποιον ἰδρυσαν μογγόλοι ἱππεῖς, οἱ Πάρθοι, εἰς τὰς νοτιοανατολικῶς τῆς Κασπίας χώρας κατελθόντες ἀπὸ τὸ Τουρκεστάν. Οἱ ἐπιδομεῖς ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς ἐντοπίους κατοίκους καὶ τοιουτορόπως προηλθε τὸ νέον Περσικὸν ἢ Παρθικὸν κράτος, τὸ ὅποιον διεδραμάτισε σημαντικὸν πρόσωπον εἰς τὴν ρωμαϊκὴν καὶ βυζαντινὴν ἴστορίαν. Οἱ Ἀντίοχοι Γ' ὁ λεγόμενος Μέγας (222—187) δίδει προσωρινὴν λαμπρότητα εἰς τὸ κράτος πολεμῶν ἐναντίον τῆς Αλγύπτου καὶ τῶν Πάρθων, ταπεινώντεαι δῆμος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων.

Τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν ἔξασθενεῖ διαρκῶς ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν Πάρθων καὶ τοῦ νέου κράτους τῶν Ἀρμενίων καὶ περιορίζεται εἰς τὴν Συρίαν ἡ ὅποια γίνεται τέλος ρωμαϊκῆς ἐπαρχίας τὸ 63 π. Χ.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΓΑΜΟΥ

Οὐλίγον βραδύτερον ἀπὸ τὰ μεγάλα βασίλεια ἰδρύθη τὸ μικρὸν κράτος τῆς Περγάμου εἰς τὴν δυτικὴν Μ. Ἀσίαν, τὸ ὅποιον προωρίζετο νὰ λάβῃ ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν τῶν χρόνων τούτων. Ἰδρυτὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν δὲ Φιλέταιρος, ἀνθρωπος ταπεινῆς καταγωγῆς, ἀλλοτε ὑπηρέτης τοῦ Λυσιμάχου, ἀρχοντος τῆς Θράκης, ὁ διποιος εἶχε διορίσει αὐτὸν φρούραρχον τῆς ἀκροπόλεως τῆς Περγάμου (βιορείως τῆς Σμύρνης) καὶ φύλακα τοῦ σημαντικοῦ θησαυροῦ (9000 τάλαντα), τὸν ὅποιον εἶχε κρύψει ἐκεῖ. Μετὰ τὴν πτῶσιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ κυρίου του ἔγινεν ἀνεξάρτητος καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν χρημάτων του ἔξετινε τὴν ἔξουσίαν του εἰς τὴν περὶ τὴν πόλιν χώραν ἰδρύσας.

οὕτω μικρὰν ἡγεμονίαν (282), τὴν δποίαν ἐκυβέρνησε μετ' αὐτὸν ὁ Εὐμένης Α' (263-241). Ἀλλ' ὁ κυρίως ἰδουτής τοῦ Περιγαμικοῦ κράτους εἶναι ὁ Ἀτταλος Α' (241-197), ὁ δποῖος νικήσας τοὺς Γαλάτας ἐστερεώσει τὸ κράτος του καὶ ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς βασίλειον. Οἱ βασιλεῖς τῆς Περιγάμου δνομάζονται Ἀτταλίδαι καὶ φέρουν τὸ ὄνομα Ἀτταλος ἢ Εὐμένης.

Υἱὸς τοῦ Ἀττάλου ἦτο δος Εὐμένης Β' (197-159), δ πιστὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων. Ο Ἀτταλος Γ' (159-133) ἀφίνει κληρονόμους τοῦ κράτους του τοὺς Ρωμαίους, οἱ δποῖοι γίνονται κύριοι αὐτοῦ μετὰ τὸν θάνατόν του (133).

Η ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εἰς τὸν ἔλληνικὸν κόσμον, δ ὁ δποῖος ἔλαβε τεραστίας διαστάσεις διὰ τῆς κατακήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἡ κυρίως Ἑλλὰς ἔχει πάντοτε ἀξιόλογον ύστερον καὶ μεγάλην ἐπιβολήν. Διατηρεῖ ἐπίσης ἀρχετὴν δημιουργικὴν δύναμιν εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὰς τέχνας. Ἀλλ' ἐξακόλουθεν νὰ πάσχῃ ἀπὸ τὴν παλαιὰν πληγὴν, τὴν ἀντιζηλίαν τῶν πόλεων καὶ ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν κομμάτων. Η ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν κατοίκων εἶναι δεξιόρθια τώρα, διότι οἱ μακροχορόνιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἀναστατώσεις διήρεσαν τοὺς κατοίκους εἰς δύο τάξεις, εἰς μίαν μικρὰν μειοψηφίαν ἀπὸ ὑπερπλούτους, οἱ δποῖοι κατέχουν δλας τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου, καὶ εἰς τὸ μέγα πλῆθος τῶν ἀκτημόνων, οἱ δποῖοι δὲν κατόρθωντον οὔτε καὶ νὰ ζήσουν, διότι οἱ πλεύσιοι μεταχειρίζονται εἰς τὰς ἐργασίας των δούλων. Διὰ τοῦτο οἱ πτωχοὶ δνειρεύονται ἀνατροπὰς καὶ γίνεται διαρκῶς λόγος περὶ νέας διανομῆς τῆς γῆς καὶ περὶ οικιστικῆς μεταρρυθμίσεως.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην σύγχυσις μεγάλη καὶ ἀναρχία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, διότι διάφοροι ἀπατηταὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου ἐδημιούργησαν μεγάλην ταραχὴν καὶ ἡ ἀτυχὴς χώρα ὑπέφερε πάλιν ἀπὸ ἐμφυλίους πολέμους.

Μεγίστην ἀναστάτωσιν ἐπροκάλεσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ ἀνησύχου καὶ πολυμηχάνου υἱοῦ τοῦ Ἀντιγόνου, τοῦ περιφήμου Δημητρίου Πολιορκητοῦ, δ ὁ δποῖος ἔγινε πρὸς στιγμὴν κύριος τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ἐξεβλήθη ὑπὸ τοῦ Πύρρου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου. Υπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἐκλονίσθη ἡ μακεδονικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῆς Ἐλλάδος καὶ πολλοὶ ἐφαντάσθησαν δτι ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μα-

κεδόνων. Τοιουτούρωπας ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Δημοσθένους μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, δηλαδὴ ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰώνων (322-146), ἡ Ἑλλὰς ἔκαμε πολλὰς προσπαθείας διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της. Ἀλλὰ καμία ἀπὸ αὐτὰς δὲν ἐπέτυχε, διότι ἐκτὸς δλίγων ἰδεούλων ἀρχηγῶν ὁ λαὸς ἔμεινεν ἀδιάφορος καὶ αἱ πόλεις δὲν κατώρθωσαν νὰ συνεννοήσουν.

Η ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΓΑΛΑΤΩΝ

Τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας εἶχε καταλάβει ὁ υἱὸς τοῦ Πτολεμαίου Α' τῆς Αἰγύπτου **Πτολεμαῖος δ Κεραυνός**.

Ἄλλα τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος ἥλαξε οιζικῶς ἡ αἰφνιδία ἐπιδρομῆ τῶν Γαλατῶν. Οἱ Γαλάται ἦ Κέλται, ὅπως ὀνομάζουν αὐτοὺς οἱ ἀρχαῖοι Ἐλληνες, ἀνήκον εἰς τὴν μεγάλην κελτικὴν φυλήν, ἡ ὁποία κατεῖχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὴν βορειοδυτικὴν Εὐρώπην, ἵδιως τὴν σημερινὴν Γαλατίαν, καὶ ἦτο διηγημένη εἰς πολλοὺς λαούς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ' αἰώνος ἔγινε μεγάλη κίνησις γαλατικῶν φυλῶν. Οἱ Γαλάται προσέβαλον ἐπανειλημμένως τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐπὶ τοῦ Δουναβίως. Ἐκεῖθεν κατῆλθον πολυάριθμα στίφη τὸ 280 νοτιώτερον καὶ ἐνέσκηψαν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὴν στιγμὴν ἔκείνην δ Πύρρος ἀποσύνατον εἰς τὴν Ἰταλίαν προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν Ταραντίνων καὶ εἶχε παραλάβει μεθ' ἔαυτοῦ μέρος τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Αἱ ἀσθενεῖς δυνάμεις τοῦ Κεραυνοῦ συνετρίβησαν, ὃ ἔδιος ἐφονεύθη καὶ οἱ βάρβαροι ἐπλημμύρησαν τὴν χώραν. Οἱ Ἐλληνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη, διαταθεὶς οἱ Γαλάται εἰσέβαλον εἰς τὴν μέσην Ἐλλάδα διὰ τῶν διαβάσεων τῆς Οἴτης. Ὅταν διώρισεν ἀπόσπασμα αὐτῶν ἐπεχείρησε νὰ λαφυραγγήσῃ τὸ μαντείον τῶν Δελφῶν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν Φωκέων, Αἰτωλῶν καὶ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ὑπέστη καταστροφήν. Οἱ Γαλάται ὑποχωροῦντες ἐπροξένησαν μεγάλας καταστροφάς. Τέλος δ Ἀντίγονος Γονατᾶς, υἱὸς Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην καὶ ἀπήλλαξε τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν Μακεδονίαν (277).

Οἱ Γαλάται μετὰ πολλὰς περιπλανήσεις διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐλεηλάτησαν τὴν χώραν καὶ ἥπειλησαν τὸ κράτος τῆς

280

Περιγάμου. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐνικήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀππάλου, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περὶ τὴν Ἀγκυραν χώραν, ἡ δούλια ὠνομάσθη ἐξ αὐτῶν Γαλάτια. Πρὸς τούτους ἀπευθύνει τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολήν του ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

ΗΠΕΙΡΟΣ—Ο ΠΥΡΡΟΣ

Κατὰ τὸν χρόνον αὐτοὺς μεγάλην ἀνάπτυξιν εἶχε λάβει τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Πύρρου ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

Ἡ Ἡπειρος ἀπὸ παλαιοτάτων χρόνων εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ πολλὰς ἔλληνικὰς φυλάς, αἱ δοῖαι ἦσαν ἐπὶ πολὺ χωρισμέναι καὶ διετήρουν τὴν πατρικὴν βασιλείαν. Ἀλλ' οἱ Ἡπειρῶται, ὅπως καὶ οἱ Μακεδόνες, ἔμειναν μακρὰν τῆς ἴστορικῆς κινήσεως τῆς ἀλλης Ἑλλάδος. Τὸ ἰσχυρώτερον κράτος ἀπετέλουν οἱ Μολοσσοί, τοῦ δοίους οἱ βασιλεῖς ἀνήγονοι τὴν καταγωγὴν των εἰς τὸν Ἀχιλλέα. Ἀπὸ τὸ γένος αὐτὸν κατέγετο καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Μ. Ἀλεξανδρού Ὁλυμπιάς. Οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ καταρράγονται νὰ συνενώσουν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των δῆλην σχεδὸν τὴν Ἡπείρον. Κατὰ τὸν χρόνον ὅμως τῆς μεγάλης δυνάμεως τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Μ. Ἀλεξανδρού καὶ ἡ Ἡπειρος ὑπέκυψε εἰς τὸν Μακεδόνας μέχρι τοῦ 296, ὅτε ἔγινε κύριος αὐτῆς ὁ Πύρρος.

Ο Πύρρος κατὰ τὸν ταραχῶδεις χρόνον τῆς συγχρούσεως τῶν διαδόχων συνεπολέμησεν ὡς σύμμαχος τοῦ Δημητοίου τοῦ Πολιορκητοῦ εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰψοῦ (301). Εἶχε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ, ἀλλ' ἡ ὑπερβολική του φιλοδοξία τὸν παρέσυρεν εἰς μεγάλα σχέδια καὶ εἰς περιπτετεώδης ἐκστρατείας, αἱ δοῖαι ὀδηγησαν εἰς τὴν καταστροφὴν καὶ τὸ κράτος τῆς Ἡπείρου. Ωνειρεύετο νὰ κυριαρχήσῃ εἰς δῆλας τὰς ἔλληνικὰς χώρας καὶ νὰ διρύσῃ εἰς τὴν Δύσιν μέγα κράτος, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Ο βίος του ὑπῆρξε σειρὰ ἀπὸ περιπτετεώδεις καὶ ἐπικινδύνους ἐκστρατείας. Ἀφοῦ ἐπεξέτεινε τὸ κράτος του πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Ἰλλυρίας καὶ πρὸς νότον μέχρι τῆς Αιτωλίας, ἐπιχειρεῖ τὴν κατάκτησιν τῆς Μακεδονίας. Πρὸιν ὅμως φέοη εἰς τέλος τὴν ἐπιχείρισιν αὐτήν, δέχεται τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων τῆς Ἰταλίας κατὰ τῶν Ρωμαίων. Παρὰ τὰς φρονίμους συμβουλὰς τοῦ πιστοῦ καὶ συνετοῦ συμβούλου του Κινέα ἀποβιβά-

ζεται εις την Ἰταλίαν μὲ δξιόλογον δύναμιν. Ἐκεῖ μετὰ σημαντικὰς ἐπιτυχίας κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ δὲν κατωρθώνει νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν Ρώμην καὶ, προτοῦ τελειώσῃ καὶ τὴν ἐκστρατείαν αὐτήν, ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου τὸν εἰλον προσκαλέσει οἱ Συρακούσιοι κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Καὶ ἐκεῖ αἱ ἐπιτυχίαι του ἥσαν προσθωναι καὶ ἀνευ σοβαροῦ ἀποτελέσματος. Μετ' ὅλιγον ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οἱ σύμμαχοί του, τοὺς δοποίους εἰλεν ἐγκαταλείψει εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ρωμαίων, τὸν ἔξητησαν ἐπειγόντως. Τέλος ἀποτυχὼν δοιστικῶς νὰ θραύσῃ τὴν δύναμιν τῆς νεαρᾶς Ρώμης ἀναγκάζεται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἡπειρον μετὰ περιπετείας πέντε ἑτῶν (280—175). Τώρα ὁ Πύρρος δινειρεύεται νὰ ἔξουσιάσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Προσκήνηθεις ὑπό τινων δυσηρεστημένων κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου βασιλέως τῆς Μακεδονίας, ἐπιχειρεῖ νὰ κατατήσῃ τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπιχείρησίς του αὐτὴ καθὼς καὶ ἄλλη πρὸς ὑποταγὴν τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀπέτυχον. Τέλος εὑρεν ἄδοξον φάνατον εἰς τὸ Ἀργος τὸ 272, ὅπου ἥλθε νὰ βοηθήσῃ τὴν μίαν ἐκ τῶν διαμαχομένων μερίδων. Ἡ ἐπίθεσις, τὴν δοπίαν ἐνήργησε κατὰ τῆς πόλεως ἀπέτυχεν, ὁ Ἰδιος δὲ ἐφονεύθη μὲ κεραμίδα, τὴν δοπίαν ἔροιψε μία γυνὴ ἐκ τῆς οἰκίας της.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου λήγει καὶ ἡ δρᾶσις τῆς Ἡπείρου. Ὁ Ἀντιγόνος κατόπιν τούτου κυριαρχεῖ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἔξουσιάσῃ καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα.

ΑΙΤΩΛΙΚΗ ΚΑΙ ΑΧΑΪΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ο. Ἀντιγόνος Γονατᾶς μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Γαλατῶν ἀνεγγωρίσθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀντιγονίδαι ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκνέρωνταν τὴν χώραν ἐπὶ ἕνα περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ 168, δηλαδὴ μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μοκεδονίας εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ο. Ἀντιγόνος ἦτο σοβαρὸς ἡγεμῶν καὶ ἐπεχείρησε νὰ ἔξουσιάσῃ τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἔργον ἐφαίνετο εὐχερές, διότι ὁ Πύρρος ἀφοῦ ἀπέτυχε νὰ κυριεύσῃ τὴν Μακεδονίαν, ἐφονεύθη εἰς τὸ Ἀργος, αἱ δὲ παλαιότεραι ἔνδοξοι πόλεις Ἀθῆναι, Σπάρτη, Θῆραι ἥσαν τελείως ἐξηντλημέναι. Ἀλλὰ τὴν κυριαρχίαν τῶν Μακεδόνων διεφιλονίκησαν δύο νέαι πολιτικαὶ δργανώσεις, αἱ δοποῖαι εἰλον σχηματισθῆ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς, δηλαδὴ

Ρωμαϊκὴ Ἰστορία—ἐκδοσις γ'

ἡ Αἰτωλικὴ καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία. Γεωργικὰ καὶ καθυστερημέναι κατὰ τοὺς κλασσικὸς χρόνους αἱ δύο αὗται περιφρέσειαι δὲν ἔλαβον, καθὼς γνωρίζομεν, μέρος εἰς τὸν βίον τοῦ ἔθνους.³ Αλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Δ' καὶ ἴδιως τὸν Γ' αἰῶνα ἀνεπιυχθησαν οἰκονομικῶς, δι πληθυσμὸς ηὗξηθη καὶ ἐδημιουργήθησαν πόλεις. Αἱ πόλεις τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀχαΐας συνηνώθησαν εἰς δύο συνασπισμούς.⁴ Αλλ᾽ ἀντιδέτως πρὸς τὰς ἀρχαίας συμμαχίας δὲν ὑπῆρχεν ἡγεμονεύουσα πόλις, ὅπως ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθῆναι τοῦ Ε' αἰῶνος, ἀλλ᾽ ὅλοι οἱ σύμμαχοι ἦσαν ἰσότιμοι.⁵ Η Αἰτωλία δηλαδὴ συνηνώθη, ὅπως θὰ ἔλεγομεν σήμερον, εἰς ὁμοσπονδίαν ἥ, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, Συμπολιτείαν. Τὸ ἴδιον ἔκαμαν καὶ αἱ πόλεις τῆς Ἀχαΐας. Αἱ πόλεις τῆς συμπολιτείας εἰσήγαγον τὰ αὐτὰ μέτρα καὶ σταθμὰ καὶ τὰ ἴδια νομίσματα. Μεγάλην πρόοδον σημαίνει ἴδιως, ὅτι οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν πόλεων ἔθεωρήθησαν ἰσότιμοι καὶ πολῖται μᾶς πολιτείας. Οὕτω μόλις περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ βίου της ἡ Ἑλλὰς φθάνει εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ εὐρυτέρου κράτους καὶ ἀνακαλύπτει τὸ σύστημα, τὸ δποῖον ἔγκαιρως ἐφαρμοζόμενον ἢτο δυνατὸν ἵσως νὰ σώσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὴν καταστροφῆν.

³ Αλλὰ δυστυχῶς ἐνῷ αἱ δύο συμπολιτεῖαι εἶχον συσταθῆ διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν Μακεδόνων, δὲν ἥργησαν νὰ περιέλθουν εἰς ἔριδας καὶ πόλεμον καὶ νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν ἔπειβασιν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας.

ΑΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

Μεγαλυτέραν σημασίαν εἶχεν ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ πόλεις μᾶλλον προηγμένας. Μεγάλην ἐπιβολὴν ἀπέκτησεν ἴδιως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Γ' αἰῶνος (245), δτε τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ἔλαβεν δ Ἀρατος.⁶ Ο **Ἀρατος** (272-213) κατήγετο ἀπὸ τὴν παλαιὰν ναυτικὴν πόλιν Σικυῶνα, ἡ δποία εἶχε παραγάγει ἀξιολόγους καλλιτέχνας. Αφοῦ ἀπῆλλαξε τὴν πτερίδα του ἀπὸ στυγνὴν τυραννίαν, ἡ δποία τὴν ἐπίειζεν, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν, τῆς δποίας ἔγινε μετ' ὀλίγον ἡ ψυχή. Ολιγαρχικῶν τόσεων, ὅπως ὅλη ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία, εἶχε σκοπὸν νὰ ἀνατρέψῃ τὰς δημοκρατίας καὶ τοὺς τυράννους εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἐκδιώξῃ τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὸ δημοτικὸν πολίτευμα, τὸ μόνον σωτήριον, ὃς ἐνόμιζε, κατὰ τὰς τότε περιστάσεις.⁷ Ήτο δμως μέτριος στρα-

ταγός, ἐμπαθής πολλάκις καὶ στενῆς ἀντιλήφεως διπλωμάτης.
Ο "Αρατος διηνύθυνεν ἐπὶ μακρὸν τὴν συμπολιτείαν, ἔξελέγη 16
φρορὰς στρατηγὸς καὶ ἐξέτεινε τὴν ἐπιβολήν της καταλαβὼν τὴν
Κόρινθον, τὰ Μέγαρα, τὴν Ἐπίδαυρον, τὴν Τροιζῆνα καὶ ἐκδιώξας
ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ τὴν μακεδονικὴν φρουρὸν. Ἀλλ' οἱ Αἰτωλοὶ ἐπο-
φθαλμιῶντες τὴν πρόσοδὸν του συνεμάχησαν μετὰ τοῦ βασιλέως
τῆς Μακεδονίας.

Μετὰ τὸν "Αρατον ὁ ἀξιολογώτερος στρατηγὸς τῆς Ἀχαικῆς
συμπολιτείας ὑπῆρξεν ὁ **Φιλοποίμην** ὁ **Μεγαλοπολίτης** (253-
189). Ἀλλ' εἰς τὸ διάστημα αὐτὸν εἶχον γίνει σημαντικαὶ μεταβο-
λαὶ εἰς τὴν παγκόσμιον πολιτικὴν καθὼς καὶ εἰς τὴν κατάστασιν
τῆς Ἑλλάδος. Η Ρώμη ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν καὶ ἀφοῦ
κατέβαλε τὴν ἴσχυρόν της ἀντίπαλον, τὴν Καρχηδόνα, ἐστράφη
κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνίκησε τὸν ἔνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τὸν
βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον Ε', τὴν Αἰτωλικὴν Συμπολι-
τείαν καὶ τὸν Ἀντίοχον Γ', τὸν βασιλέα τῆς Συρίας, ὅπως θὰ
ἴδωμεν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν ἴστορίαν.

Ο Φιλοποίμην, συνετώτερος, ἐγνώριζε τὴν δύναμιν τῶν Ρω-
μαίων, ἀπέψυγε νὰ ἔλθῃ εἰς οῷξιν πρὸς αὐτοὺς καὶ προσεπάθησε
διὰ παντὸς μέσου νὰ σώσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος. Διωρ-
γάνωσε τὰς δυνάμεις τῆς Συμπολιτείας καὶ κατώρθωσε νὰ ἐνώψη
ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀκόμη καὶ τὴν Σπάρτην.
Τοιουτορόπως ὁ Φιλοποίμην ἔδωσε τὴν τελευταῖαν λάμψιν εἰς
τὴν σημαντικωτέραν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους
του καὶ ἀπέκτησε τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν συγ-
χρόνων του. Πραγματικῶς ὁ Φιλοποίμην ἦτο ἔξαιρετικὸς ἀνθρω-
πος. Είχε λάβει ὃς ὑπόδειγμα τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ προσεπά-
θησε νὰ τὸν δμοιάσῃ εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ἀνιδιο-
τέλειαν καὶ εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς. Διετήρει ζωηρὰν εἰς
τὴν ψυχήν του τὴν ἐλληνικὴν παράδοσιν καὶ εἰργάσθη μὲς ὅλας
του τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του. Διὰ
τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι βιογράφοι τὸν ὀνόμασαν τὸν τελευταῖον "Ελ-
ληνα, «ἔσχατον τῶν Ἑλλήνων».

Αλλ' οἱ Ρωμαῖοι, οἱ δοποὶ ήθελον διηρημένην τὴν Ἑλλάδα,
ὑπεκίνησαν τοὺς Μεσσηνίους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ἀχαι-
κῆς Συμπολιτείας. Προσπαθῶν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἔξεγερσιν ὁ Φι-
λοποίμην συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον
(183). Οἱ Ἀχαιοὶ ἐτίμησαν αὐτόν, τοῦ ἔκαμαν μεγαλοπρεπῆ κη-

δείαν καὶ ἐτιμώρησαν τοὺς Μεσσηνίους. Ἐλλ᾽ ἡ Συμπολιτεία δὲν ἐπανέκτησε πλέον τὴν προηγουμένην ἀκμήν.

‘Η Ἑλλὰς καὶ μετὰ τὸν Φιλοποίμενα δὲν ἔπαινε τὰ ἀγωνίζεται μὲ τὰς ἀσθενεῖς τῆς δυνάμεις διὰ τὴν ἀνέξαρτησίαν της. Ἐλλ᾽ ὁ ἄγων ἦτο ἄνισος καὶ μετ’ ὅλιγας δεκαετίας ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους.

ΑΓΙΣ ΚΑΙ ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ

Εἰς τοὺς χορόνους τούτους συμπίπτει ἡ προσπάθεια τῶν δύο βασιλέων τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἀγιδος καὶ τοῦ Κλεομένους, νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης.

‘Απὸ μακροῦ ἡ Σπάρτη εἶχε παύσει νὰ εἶναι σημαίνουσα πόλις. Ἡ παλαιὰ πληγὴ τῆς, ἡ ὅλιγανθρωπία, ἐπροχώρησε βαθύτερον καὶ οἱ μακροὶ πόλεμοι εἴχον ἔξαντλήσει αὐτὴν τελείως ἀπὸ πάσης ἀπόφεως. Πτωχή, μὲν διαρκῶς ἐλαττούμενον πληθυσμόν, ἀποκεκλεισμένη εἰς τὴν στενὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώπη, ἐτρέφετο μὲ τὰς ἀναμνήσεις παρελθόντος μεγαλείου. Πολῖται μὲ πλήρῃ δικαιώματα ἔμενον 700 καὶ ἐξ αὐτῶν 100 μόνον ἦσαν οἱ ἔχοντες γῆν καὶ περιουσίαν. Εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀλίγων τούτων εἴχον περιέλθει ὅλα τὰ κτήματα καὶ ὅλη ἡ ἔξουσία, ἐνῶ οἱ λοιποὶ Σπαρτιᾶται ἔζων πτωχοὶ καὶ ταπεινοί, μὴ ἔχοντες πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ὀνειρευόμενοι ἀνατροπὰς καὶ πολιτικὴν μεταβολὴν. Ὅποτε τὰς περιστάσεις ταύτας εὑρῆκαν εἰσόδον εἰς τὴν Σπάρτην αἱ Ἰδέαι περὶ βαθυτέρας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, αἱ δποῖαι ἐκυκλοφόρουν τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἤχοισαν νὰ πιστεύουν ὅτι αἰτία τῆς κακοδαιμονίας ἦτο ἡ ἀνισότης τῆς περιουσίας καὶ ὅτι ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπανεύρῃ τὸ παλαιὸν μεγαλεῖον, ἐὰν ἐγίνετο παραγραφὴ τῶν χρεῶν καὶ νέα δικαιοτέρα κατανομὴ τῆς γῆς καὶ περιουσίας. Ἡθελον νὰ φθάσουν τὴν παλαιὰν ἴσοτητα, δπως ἐφαντάζοντο αὐτὴν τότε, διότι πραγματικὴ ἴσοτης, καθὼς γνωρίζομεν, οὐδέποτε ὑπῆρχεν εἰς τὴν Σπάρτην. Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς Ἀγις (ἀπὸ τοῦ 245 περίπου) ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τῆς κινήσεως. Ἐπρότεινε λοιπὸν κατάργησιν χρεῶν καὶ νέαν διανομὴν τῶν γαιῶν καὶ συγχρόνως διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν, ἐπέτρεψε νὰ γίνουν δεκτοὶ εἰς τοὺς πολίτας ἐκ τῶν περιοίκων οἱ ἀκμαιότεροι. Ὁ Ἀγις μὲ ζέσιν νεανικὴν ἐπεδίωξε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν σχεδίων του. Ἐλλ᾽ οἱ ἔφοροι συνησπίσθησαν μετὰ τῶν

πλουσίων καὶ παρεσκεύασαν τὴν πτῶσίν του. Ὁ Ἀγις συλληφθεὶς διὰ δόλου ἐφονεύθη.

Μετ' ὅλιγα ἔτη τὸ ἔργον τοῦ Ἀγιδος ἐπανέλαβεν ὁ Κλεομένης. Πολιτικώτερος τοῦ προκατόχου του παρεσκεύασε στρατὸν ἀφωσιωμένον εἰς τὸ πρόσωπόν του, ἐσφαξε τὸν ἐφόδους καὶ ἐξώρισε τοὺς ἀντιδραστικούς. Ἀμέσως προέβη εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἐπανέφερε τοὺς λεγομένους νόμους τοῦ Λυκούργου, τὰ συσσίτια, τὸν αὐστηρὸν βίον καὶ διωργάνωσε στρατόν.

Διαθέτων ἥδη δύναμιν ἥμέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὴν Σπάρτην τὴν παλαιὸν θέσιν της. Διὰ τοῦτο ἥλθεν εἰς ὅρξιν πρὸς τὸν Ἀρατον, τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας. Ὁ Ἀρατος περιελθὼν εἰς δύσκολον θέσιν ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀρτίγορον τὸν Δόσωρα (229-224). Εἰς τὴν παρὰ τὴν Σελλασίαν μάχην, παρὰ τὴν εῖσοδον τῆς κοιλάδος τοῦ Εὐρώπα, ὁ Κλεομένης ὑπέστη θλιβερὰν ἥτταν καὶ κατελθὼν εἰς τὴν θάλασσαν κατέψυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον (221). Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Σπάρτην, ἡ δὲ γαροχία ἀποκατεστάθη, ἐνῶ ἀφ' ἔτερου οἱ Μακεδόνες ὑπερίσχυσαν πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Δόσων ἀπέθανεν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἀνεψιός του Φίλιππος Ε'. Ἐπ' αὐτοῦ ἤζησεν ἡ ἐνεργὸς ἀνάμιξις τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Ἑλλάδα.

δεινού καὶ ἐπιφύλακτου τοῦ Μεγάρου. Άλλη ἡ λαϊκότερη κέντρων περιοχή είναι η Κάτω Λαγκαδάμη, όπου γεννήθηκε ο μάρτυρας Ιωάννης Καζαντζής.

Η Ελλάς επί μετά τῶν Φιλοτοπίων ήγειρε πλήρως φαλόδιο, μεταγενέστερα θεωρεῖται από τούς νεότερους ιστορικούς ως τοπικό πόλεμο, ενώ στην περιοχή της Αγρινού έγινε η πρώτη μάχη της επανάστασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΑΞΙΔΙΟΝ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΑΓΡΙΝΟΥ

Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ 'Αλεξάνδρου ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἔξαπλωσται εἰς τὴν 'Ανατολὴν καὶ ἀποβαίνει κοδυμοῦστροφικὴ δύναμις. 'Αλλὰ διὰ τῆς ἐπαρχῆς πρὸς τοὺς ξένους κάνει τὴν γνηδιότητά του καὶ ἀλλάζει μορφὴν.

'Εστιαί τοῦ ούτω διαμορφωθέντος ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ εἶναι πλὴν τῶν πόλεων τῆς κυρίως 'Ελλάδος ή Πέργαμος, ή 'Αντιόχεια, 'Αλεξάνδρεια.

Τὰ γράμματα παρὰ τὴν εὐθυτάτην καλλιέργειαν δὲν ἔχουν τὴν πρωτοτυπίαν καὶ τὴν δημιουργικότητα τῶν παλαιοτέρων χρόνων, τουναντίον ἀναπτύσσεται ή φιλοδοξία καὶ ίδιως αἱ ἐπιστῆμαι, ή δὲ ἑλληνικὴ τέχνη ἀναδιδεῖ τὴν τελευταίαν λάμψιν της.

ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὴν περίοδον τῶν 300 περίπου ἑτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (323 31 π. Χ.) ὀνομάζουν ἑλληνιστικοὺς ἢ ἀλεξανδρινοὺς χρόνους. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀνεπτύχθη ἄξιος λόγου ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις πολιτισμός, ὃ δοποῖος εἶναι γέννημα καὶ συνέχεια τοῦ παλαιοτέρου ἑλληνικοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως διαφέρει ἐκείνου εἰς πολλὰ σημεῖα. Διὰ τοῦτο ὀνομάζουν αὐτὸν ἑλληνιστικὸν ἢ καὶ ἀλεξανδρινὸν πολιτισμόν, διότι ἡ 'Αλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐστίας του.

Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου κατέπεσεν ὁ φραγμός, ὃ δοποῖος ἔχωριζε τὸν ἑλληνικὸν ἀπὸ τὸν βαθμαϊκὸν κόσμον. 'Η Έλλάς δὲν εἶναι πλέον ἡ προνομοῦχος χώρα, ἢ δοποία συγκεντρώνει ἀποκλειστικῶς τὴν ἀνωτέραν ἀνάπτυξιν καὶ τὸν λεπτότερον ἀνθρωπισμόν. 'Η Μ. 'Ασία, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Συρία, ἡ Μεσοποταμία καὶ ἄλλαι χῶραι τῆς 'Ανατολῆς διανοίγονται εἰς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Οἱ 'Ελληνες οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ὡς κύριοι μεταφέρουν εἰς αὐτὰς τὰς ἰδέας των, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα των. 'Υπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν οἱ λαοὶ τῆς 'Ανατολῆς, οἱ ἀποναρκωμένοι ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν, ἀφυπνί-

ζονται καὶ ἀρχίζουν νέαν ζωήν. Τοιουτορόπως δὲ ἔλληνικὸς πολιτισμός, περιωρισμένος ἔως τότε εἰς τὰς ἔλληνικὰς χώρας, ἀποκτᾷ παγκόσμιον ἐπιρροὴν καὶ γίνεται κοσμοϊστορικὴ δύναμις.

Συγχρόνως δὲ οἱ Ἐλληνες οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς ὑφίστανται μοιραίως τὴν ἐπίδρασιν τῶν λαῶν, τοὺς δοποίους είχον περιφρονήσει ἔως τότε ὡς βαρβάρους. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις, τὰ ἔθιμα, ἥ περι τῆς ζωῆς ἀντίληψις τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ἀναμιγνύονται μὲ τὰς ἴδεας καὶ ἀντιλήψιες τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τῆς ἀναμίξεως αὐτῶν γεννᾶται νέος κόσμος ἵδεων καὶ νέος πολιτισμός, δὲ δοποῖς εἶναι συγχρόνως ἔλληνικὸς καὶ ἀνατολικός. Ἐπίσης οἱ Ἐλληνες οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς ξένας χώρας καὶ ζῶντες ὑπὸ διαφόρους συνθήκας ἀλλάζουν τρόπον ζωῆς καὶ χαρακτῆρα. Ἡ ἐπαφὴ αὗτη τῶν δύο κόσμων ἦτο πολὺ ὀφέλιμος διὰ τὴν Ἀνατολήν, διὰ τὴν Ἑλλάδα δὲ δὲν ἦτο χωρὶς κινδύνους. Οἱ ἔλληνικὸς πολιτισμὸς δὲ τι ἐκέρδισεν εἰς ἔκτασιν ἔχασεν εἰς γνήσιότητα.

ΤΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Μέχρι τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰώνος κέντρον τοῦ ἔλληνικοῦ κόσμου ἦτο τὸ Αἴγαιον πέλαγος καὶ περὶ αὐτὸν ἦσαν αἱ κυριώτεραι ἐστίαι τοῦ ἔλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ Μήλητος, ἡ Κόρινθος, αἱ Ἀθῆναι, ἡ Ρόδος κτλ. Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου καὶ τῆς δημιουργίας τῶν κρατῶν τῶν διαδόχων μετετοπίσθη τὸ κέντρον πρὸς ἀνατολάς. Κατὰ τὸν ἔλληνιστικὸν χρόνον αἱ Ἀθῆναι μένουν πάντοτε ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ ἐστία λεπτοτέρας τέχνης. Ἐπίσης ἄλλα κέντρα τῆς Ἑλλάδος δὲν παύουν νὰ ἀναδεικνύουν σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας. Ἡ Ρόδος π.χ. ἔχει λαμπρὰν σταδιοδομίαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ γενικῶς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν δτι τὸ γνήσιον ἔλληνικόν, ἀπὸ τὸ δοποῖον τρέφονται καὶ ζωογονοῦνται αἱ ἄλλαι χῶραι, πατρίδα ἔχει πάντοτε τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Ἄλλος ἐκτὸς τούτων εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐδημιουργήθησαν νέα κέντρα, τὰ ὅποια ὑπερτεροῦν κατὰ πολὺ τὰς ἔλληνικὰς πόλεις εἰς πλοῦτον καὶ λαμπρότητα. Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν εἶναι ἡ Πέργαμος, εἰς τὴν Συρίαν ἡ Ἀντιόχεια, εἰς τὴν Αἴγυπτον ἡ Ἀλεξάνδρεια κλπ.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διὰ τῆς ἀξιοθαυμάστου ἀναπτύξεως τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν Ε' καὶ Δ' αἰώνα ἡ ἔλληνικὴ γλῶσσα εἶχε τελειοποιηθῆ καὶ εἶχεν ἀποκτήσει λεπτότητα τοιαύτην, ὥστε ἐπεβλήθη εἰς ὅλων τοὺς

λαοὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀνεγνώρισαν τὴν ἀσύγκριτον ὑπεροχὴν τῆς ἐλληνικῆς εἰς νοήματα καὶ ἐκφραστικὸν πλοῦτον, ἥγάπησαν αὐτὴν καὶ εἰς αὐτὴν ἐπεδίωξαν νὰ μορφωθοῦν. Τότε παρηγκωνίσθησαν αἱ ἐθνικαὶ γλῶσσαι, αἱ δοῖαι εἰς πολλὰ μέρη εἰχον σημειώσει σχετικὴν πρόοδον, καὶ ἐπὶ αἰώνας μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἡ ἐλληνικὴ ἔγινεν ἡ γλῶσσα τῶν λογίων ὅλων τῶν λαῶν ἀπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Οἱ λαοὶ εἰς τὰς διαφόρους αὐτὰς χώρας ὁμίλουν τὴν ἐγχώριον γλῶσσαν, ἀλλ᾽ ὅταν ἐπορίκειτο περὶ γραφῆς, ὅλοι ἐπίστευον ὅτι πᾶν σοφαρὸν μόνον εἰς τὴν ἐλληνικὴν δύναται νὰ γραφῇ. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ποικιλωτάτων λαῶν συντάσσονται εἰς ἐλληνικήν, ἐπίσης τὰ νομίσματά των φέρουν ἐλληνικὰς ἐπιγραφάς.

Οἱ Ἡ γλῶσσα τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων εἶναι ἡ λεγομένη κοινή. Ἡ ἀτικὴ δηλονότι διάλεκτος τελειοποιηθεῖσα διὰ τῶν μεγάλων συγγραφέων τῶν Ἀθηνῶν παρηγκωνίσει τὰς ἄλλας ἐλληνικὰς διάλεκτους καί, ἀφοῦ ὑπέστη μεταβολάς τινας, ἔγινεν ἡ κοινὴ γλῶσσα ὅλων τῶν ἐλλήνων λογίων. Εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Ἀλεξανδρειαν καὶ εἰς τὰς Συρακούσας οἱ πεζογράφοι μεταχειρίζονται τὴν αὐτὴν γλῶσσαν. Ἐκ τῆς κοινῆς προῆλθεν ἡ νέωτέρα ἐλληνική. Τοῦτο δέ μοι λογίων. Εἰς τὴν πόλησιν ἔξακολουθεῖ νὰ γίνεται χρῆσις τῶν διαλέκτων.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κατὰ τοὺς ἀλεξανδρινοὺς χρόνους ἔγινε μεγάλη κίνησις εἰς τὰ γράμματα. Ἀπὸ ἀπόφεως ποσοῦ μάλιστα ἡ παραγωγὴ βιβλίων εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρα ἀπὸ τοὺς κλασικοὺς χρόνους, διότι καὶ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν ἐπολλαπλασιάσθη καὶ τὰ μέσα, ἡ βιομηχανία τῶν βιβλίων ὅπως λέγομεν σήμερον, ἐτελειοποιήθησαν. Ἀλλ᾽ οἱ συγγραφεῖς τοῦ Γ' καὶ Β' π.χ. αἰώνος δὲν ἔχουν οὔτε τὴν πρωτοτυπίαν οὔτε τὴν λεπτὴν χάριν τῶν συγγραφέων τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ λογοτεχνικὸν εἴδος, τὸ δοῖον προεξέχει, εἶναι φυσικῷ τῷ λόγῳ διάποδος λόγος. Ἀλλὰ πολλοὶ κλάδοι αὐτοῦ παρακμάζουν, ὅπως π. χ. ἡ οητορική, ἡ δοῖα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιζήσῃ, ἀφότου ἔχεπνευσσεν ἡ δημοκρατικὴ ἐλευθερία. Ἡ ιστορία τουναντίον καλλιεργεῖται εὐρύτατα. Τὰ μεγάλα κατοχθόνια τοῦ Ἀλεξανδρού ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς πλουσίαν ιστοριογραφίαν. Τινὲς τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν, διπολεματίος δὲ Λάγος, δι-

ηγήθησαν τὴν ἐκστρατείαν ἡ ἐπεισόδια αὐτῆς. Τὰ ἔργα των δὲν διεκρίνοντο διὰ τὴν τελειώτητα τῆς μορφῆς καὶ μόνον ἀποσπάσματα διεσώθησαν ἐξ αὐτῶν. Διὸ νὰ συναντήσωμεν ἴστοριογράφον πράγματι ἄξιον λόγου καὶ δυνάμενον νὰ συγκριθῇ πρὸς τοὺς ἴστορικοὺς τοῦ Ε' αἰῶνος, πρέπει νὰ κατέλθωμεν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας (2ον ἥμισυ τοῦ Β' αἰῶνος).

Οὗτος εἶναι δὲ **Πολύβιος** δὲ **Μεγαλοπολίτης** (205-125), ὁ διοῖς ζήσας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους συνέγραψε τὴν γενικὴν ἴστοριάν τῶν χρόνων του, σκοπὸν ἔχων νὰ ἔξηγήσῃ εἰς τοὺς ὅμογενεῖς του τοὺς λόγους τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων καὶ νὰ νουθετήσῃ αὐτοὺς ἐκμέτων τὰ σφάλματα, τὰ δποῖα διέπραξαν. Ἐκ τοῦ ἔργου του, τὸ δποῖον εἶναι ὑπόδειγμα ἀφηγήσεως πυκνῆς καὶ οὐσιαστικῆς, διεσώθησαν πέντε ὅλοκληρα βιβλία μόνον καὶ ἀποσπάσματα, τὰ δποῖα θεωροῦνται ὡς ἐν τῷν βαθυτέρων δημιουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος. Ἐπίσης ἀπὸ τὰ ἀφθονα πεζογραφήματα τῶν φιλοσόφων τῶν χρόνων τούτων διεσώθησαν πολὺ ὀλίγα.

Οἱ χρόνοι τῶν πολέμων καὶ ἀναστατώσεων δὲν εἶναι πρόσφρο-
ροι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ποιήσεως. Ἡ ποιητικὴ διάθεσις τῶν
Ἐλλήνων ἔξασθενήσασα κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα δὲν εἶχε λόγους νὰ
ἀναγεννηθῇ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Σχεδὸν ἡ αὐτὴ ἐρημία
ποιήσεως παρατηρεῖται κατὰ τὸν Γ' καὶ Β' αἰῶνα. Ἄξια λόγου
ποίησις δημιουργεῖται μόνον εἰς τὰς Ἀθήνας, δπον ἡ παράδοσις τῆς
κωμῳδίας συνεχίζεται καὶ παράγει ἔργα ἄξια προσοχῆς. Ὁ **Μέ-**
νανδρος καὶ δὲ **Φιλήμων** δίδουν τὴν ὁριστικὴν μορφὴν εἰς τὴν
ἀστικὴν κωμῳδίαν. Ἐπειδὴ δὲν ἔχουν πλέον τὴν ἐλευθερίαν νὰ
σατιρίζουν πολιτικὰ πρόσωπα, ἀναβιθάζουν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐπει-
σόδια τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ διασύρουν ἔλαττώματα καὶ ἀδυ-
ναμίας, τὸν φιλάργυρον πατέρα, τὸν ἀσωτὸν υἱόν, τὸν πονηρὸν
δοῦλον κλπ. Τοιουτορόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη **Νέα κω-**
μῳδία, ἡ δποία ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον εἰς τοὺς νεωτέρους
κωμικοὺς ἀπὸ τοῦ Πλαύτου μέχοι ταῦ Μολιέρου. Εἰς τὴν Ἀλε-
ξάνδρειαν οἱ Πτολεμαῖοι ἥθελον νὰ ἔχουν ποιητάς, διὰ νὰ λαμ-
πρύνουν τὴν βασιλείαν των. Προσείλκυσαν λοιπὸν πολλοὺς ἐκ
τῶν ὀνομαστοτέρων ποιητῶν εἰς τὴν αὐλήν των καὶ ὑπεστή-
ριξαν αὐτοὺς διὰ παντὸς μέσου. Ἄλλ' ἡ ποίησις, ἡ δποία οὕτω
τεχνητῶς ἐδημιουργήθη, δὲν εἶχεν οὔτε πρωτοτυπίαν οὔτε δύνα-
μιν. Εἶναι στιχουργία ψυχρά, περίτεχνος, μεστὴ σοφίας ἢ δοκη-

σισοφίας, ή δποία ἔχει ἀνάγκην σχολίων διὰ νὰ ἐννοηθῇ. Τὴν τάσιν αὐτὴν εἰς τὴν ποίησιν ὠνόμασαν ἀλεξανδρινισμὸν καὶ ὁ τελείωτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς εἶναι ὁ **Καλλίμαχος**, ὁ ποιητὴς τῶν ὑμνῶν.

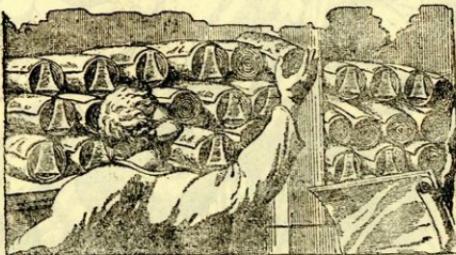
Μόνον ή νοσταλγία τῆς φύσεως, τὴν δποίαν ἡσθάνθη ή γενεὰ τῶν χρόνων τούτων, ή ζῶσα ἐν μέσῳ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς τύρβης τῶν πόλεων, ἐγέννησε γνησίαν ποιητικὴν συγκίνησιν. Κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἀνεπτύχθη νέον εἶδος ποιήσεως, ή βουκολικὴ λεγομένη, ή δποία περιγράφει τὸν βίον τῶν ποιμένων καὶ τῶν ἀγροτῶν καὶ ψάλλει τὰς ἀπολαύσεις τῆς ἀπλῆς ζωῆς εἰς τὴν ἔξοχήν. Ὁ τελειώτερος ἀντιπρόσωπος τοῦ εἶδον τούτου εἶναι ὁ **Θεόκριτος**, γεννηθεὶς περὶ τὸ 300 π. Χ. καὶ καταγόμενος ἀπὸ τὰς Συνακούσας ή μᾶλλον ἀπὸ τὴν νῆσον Κῷ, ὁ δποῖος εἰς τὰ *Eἰδύλλια τον*, εἰς τὰς μικρὰς εἰκόνας δηλαδὴ ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, ἔχει πραγματικὴν ἔμπνευσιν καὶ διὰ τῆς εὐαισθησίας, τῆς ζωηρᾶς φαντασίας, τῆς ζεαλιστικῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς δραματικότητος ἀνύψωσε τὸ μικρὸν τοῦτο εἶδος εἰς μεγάλην ποίησιν.

Ἄλλ' οἱ ἀλεξανδρινοὶ χρόνοι δὲν εἶναι κυρίως ἐποχὴ παραγωγῆς πρωτοτύπων ἔργων ὅσον περισυλλογῆς ἔκεινον, εἰς δποίον ἐδημιουργήθη εἰς προγενεστέρους χρόνους. Τὰ γράμματα ἀπεθανον κατ' οὐσίαν καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν ἔλαβον οἱ γραμματικοί, οἱ δποῖοι περισυλλέγουν, ἀντιγράφουν, σχολιάζουν τὰ ἔργα τῶν παλαιοτέρων συγγραφέων. Εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ίδιως, χάρις εἰς τὴν γενναίαν ὑποστήριξιν τῶν Πτολεμαίων, προάγεται τὸ εἶδος τοῦτο. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔζησαν οἱ ἔξοχώτεροι τῶν Ἑλλήνων σχολιαστῶν καὶ ἐρμηνευτῶν, τῶν δποίων ὀνομαστότερος εἶναι ὁ **Αρίσταρχος**.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Οἱ χρόνοι μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον σημειώνουν νέαν ἀκμὴν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Αἱ σχολαί, τὰς δποίας ἰδρυσαν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ἔξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτῶν δημιουργοῦνται νέαι σχολαί. Τὰ προβλήματα περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ κόσμου δὲν εἶναι πλέον εἰς τὴν πρώτην γραμμήν. Τουναντίον προεξέχουν ἄλλα προβλήματα, τὸ πρόβλημα τί ἀξίαν ἔχει ή ζωὴ καὶ πῶς πρέπει νὰ ζῇ ὁ ἀνθρωπος διὰ νὰ εἶναι εὐτυχής. Ἡ φιλοσοφία

δηλαδὴ γίνεται πρακτικὴ ἡ ὅπως λέγουν ἥθική. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἔρωτήματα δὲ Γ' αὐτὸν ἔδωσε δύο ἀπαντήσεις. Ἡ πρώτη ἀπάντησις εἶναι ὅτι ἡ ζωὴ ἔχει ἐλαχίστην ἀξίαν καὶ ὅτι δὲ ἄνθρωπος πρέπει νὰ εἶναι ἀντάρχης, νὰ ζητήσῃ τὴν εὐτυχίαν εἰς ἑαυτὸν μόνον καὶ νὰ μὴ ἔξαρτησῃ ἀπὸ ἐπίγεια ἀγαθά, ἀπὸ πλοῦτον, δόξαν, ἀπολαύσεις. Ἡ τάσις αὕτη διδάσκει αὐστηρὰν ἐγκράτειαν, τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τὰς προσκαίρους ἡδονάς. Εὐτυχὴς εἶναι δὲ ἔχων τὰς ἐλαχίστας ἀνάγκας. Αὕτη εἶναι ἡ περίφημος διδασκαλία τοῦ **Ζήνωνος** (270), ἡ ὁποία ὠνομάσθη **Στωικὴ φιλοσοφία**. Τουναντίον δὲ **Ἐπικονουρος** (341—270) καταγόμενος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἀποδίδει μεγάλην ἀξίαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν εὑρίσκει εἰς τὴν ἀπόλαυσιν. Ἄλλὰ λέγων ἀπόλαυσιν δὲ **Ἐπικονυρος** δὲν ἔννοεῖ τὰς χυδαίας ἡ ἀπλῶς σωματικὰς ἀπολαύσεις, ὅπως ἔνομισαν πολλοί, ἀλλὰ τὰς ἀνωτέρας, τὰς πνευματικωτέρας, τὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος, τὴν φιλίαν, τὴν ἀφοσίω-

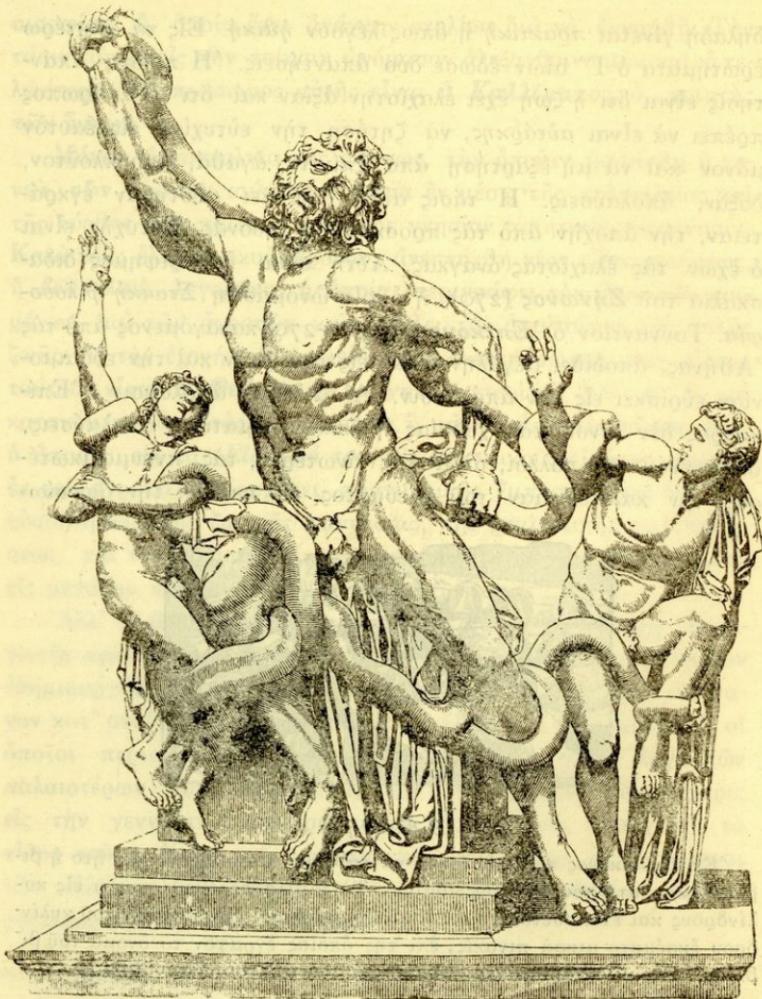
Βιβλιοθήκη

Ἐκ τῆς εἰκόνος εἶναι δυνατὸν νὰ λάβωμεν μίαν ἰδέαν πῶς ἦτο ἡ βιβλιοθήκη κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Τὰ βιβλία περιετύλισσοντο εἰς κυλίνδρους καὶ ἐτοποθετοῦντο εἰς ιδιαιτέρας θήκας. Ἐμπροσθεν τοῦ κυλίνδρου ἐκρέματο μικρὰ πινακίς, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔγραφον τὸ ὄνομα τοῦ βιβλίου. Ἡ εἰκὼν παριστάνει βιβλιοθηκάριον ταξινομοῦντα βιβλία.

σιν εἰς τὸ καθῆκον. Αὕτη εἶναι ἡ **Ἐπικούρειος φιλοσοφία**, ἡ ὁποία, ὡς βλέπουμεν, ἔχει ἐλληνικῶτερον χαρακτῆρα, ἐνῶ ἡ στωικὴ προδίδει ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν. Αἱ δύο αὗται σχολαί, ἡ στωικὴ καὶ ἡ ἐπικούρειος, ἀνεπτύχθησαν πολὺ καὶ ἡσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους.

ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

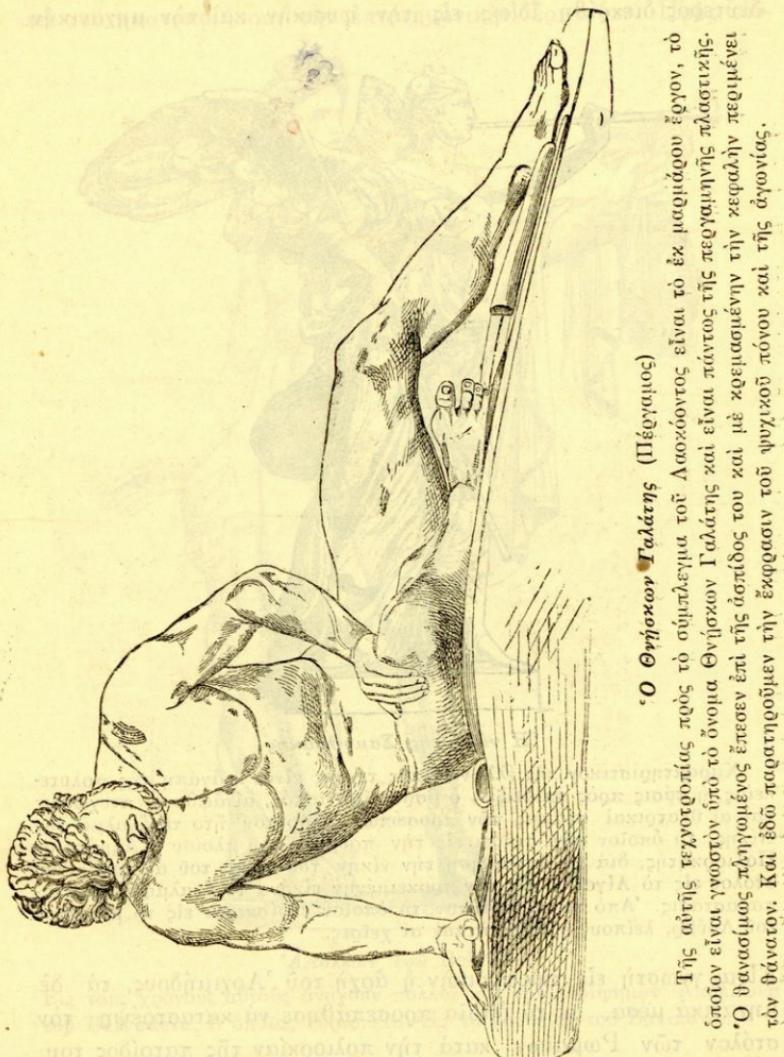
Οἱ χρόνοι τῶν διαδόχων εἶναι ἱδίως ἡ περίοδος τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ κατακτήσεις ηὔρουν τὸν γεωγραφικὸν

Τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαιοκόντος

Τὸ περίφημον ἐκ μαρμάρου σύμπλεγμα ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 1506 καὶ εὑρίσκεται εἰς τὸ Βατικανόν. Παριστάται τὸν ἵερέα Λαιοκόντα καὶ τοὺς νιούς του φονευομένους ὑπὸ δύο δρεφῶν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. Τὸ ἔργον ἀποδίδεται εἰς τὸν ὄνομαστὸν ἐπὶ Ρόδου γλύπτην Ἀγήσανδρον καὶ τοὺς δύο νιούς του Πολύδωρον καὶ Ἀθηνόδωρον. Είναι ὁξιοθαύμαστος ἡ ἔκφρασις τοῦ φρικτοῦ πόνου εἰς τὸ πρόσωπον καὶ εἰς τὸ τεταμένον σῶμα τοῦ Λαιοκόντος. Ἰδιαίτέρως ἡ συστολὴ τοῦ μετώπου, ἡ ἀνύψωσις τῶν ὀφρύων, οἱ ἡμίκλειστοι ὀφθαλμοί, τὸ στόμα, τὸ ὅποιον εἴναι ἔτοιμον νὰ ἐκβάλῃ κραυγὴν πόνου, καταδεικνύονταν μὲ πόσην τέχνην οἱ ὑπέρτατι τῆς ἐποχῆς ἀντῆς ἀπεικόνιζον τὸν σωματικὸν καὶ ψυχικὸν πόνον.

καὶ πνευματικὸν δοῖς οντα. Οἱ Ἔλληνες δι' αὐτῶν ἐγνώρισαν καὶ ἐμελέτησαν νέας χώρας, νέους λαούς, νέα τὴν καὶ ἔθιμα. Αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις ἐπλουτίσθησαν σημαντικῶς καὶ συγχρόνως

Ο Θήροκων Γαλάτης (Πλέοναιος)

Τῆς αὖτις τεκνογονίας ποὺς τὸ σύμπλεγμα τοῦ Διοσκόρου είναι τὸ ἐκ μαρτιάρου ἔργον, τὸ δοῦλον είναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα Θήροκων Γαλάτης καὶ είναι πάντος τῆς περιοχῆς πλαστικῆς. Ο θαυμασίους πληγωμένος ἔστειν ἐπὶ τῆς ιστίδης του καὶ μὲ κρεμασθέντη τὴν γεφαλὴν περιμένει τὸν θάνατον. Καὶ ἐδό παραποροῦμεν τὴν ἐκφρασιν τοῦ φυγικοῦ πόνου καὶ τῆς ἀγωνίας.

ἐποούδευσεν ἡ ἀστρονομία, ἡ βιτανική, ἡ ζωολογία, τὰ μαθηματικά, ἡ φιλολογία κτλ. Τὰ μαθηματικὰ μεγάλως ἀνέπτυξαν ὁ **Εὐκλείδης**, ὁ δποῖος ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ πρώτου Πτο-

λεμαίον, καὶ ὁ μαθητής του Ἀρχιμήδης ἀπὸ τὰς Συρακούσας. Ὁ πρῶτος θεωρεῖται ὁ πατὴρ τῆς Γεωμετρίας, τῆς ὁποίας ἔθεσε τὰς βάσεις εἰς τὸ περίφημον σύγγραμμά του τὰ *Στοιχεῖα*. Ὁ δεύτερος διεκρίθη Ἰδίως εἰς τὴν φυσικὴν καὶ τὴν μηχανικὴν.

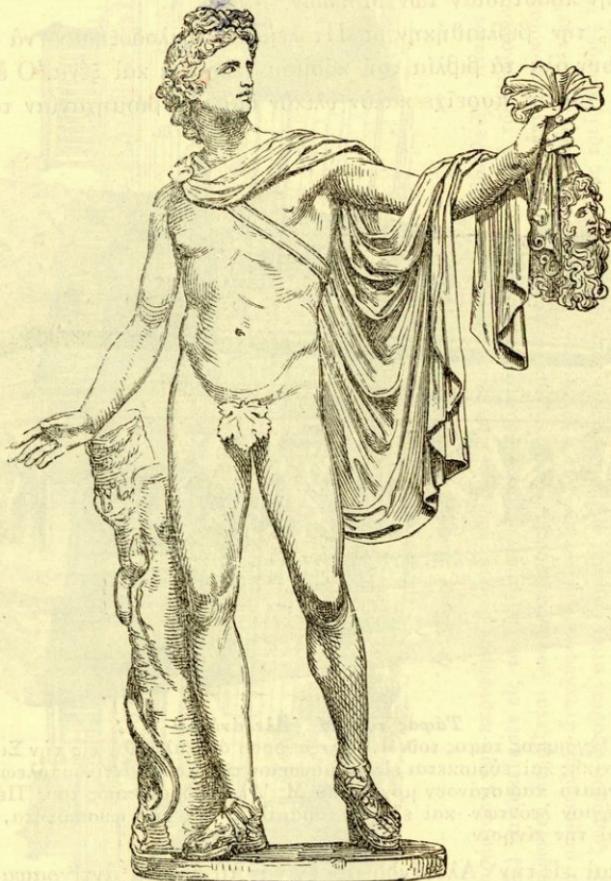

**Η νίκη τῆς Σαμοθράκης*

Χαρακτηριστικὸν τῆς Ἑλληνιστικῆς τέχνης εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς πολυτελείας, ἡ τάσις πρὸς ἐπίδειξιν, ὁ βαφὺς ἴματισμός, αἱ ἄφθονοι πτυχώσεις καὶ αἱ θεατρικαὶ στάσεις τῶν προσώπων. Τοιούτον ἦτο τὸ ἄγαλμα τῆς Νίκης, τὸ ὅποιον εἶχε στήσει εἰς τὴν πρύμναν τοῦ πλοίου ὃ Δημήτριος Πολιορκητῆς, διὰ νά διαλαλήσῃ τὴν νίκην τον κατὰ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ στόλου εἰς τὸ Αἴγαμον. Εἰς τὴν προκειμένην εἰζόνα τὸ ἄγαλμα εἶναι ἀναπαράστασις. Ἀπὸ τὸ πρωτότυπον, τὸ ὅποιον εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου, λείπουν ἡ κεφαλὴ καὶ αἱ χεῖρες.

Εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν φυσικὴν ἡ ἀρχὴ τοῦ Ἀρχιμήδους, τὰ δὲ μηχανικὰ μέσα, μὲ τὰ ὅποια προσεπάθησε νὰ καταστρέψῃ τὸν στόλον τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πατρίδος του, ἔγιναν ὀνομαστὰ εἰς τὴν ἀρχαιότητα. Τὴν ἀστρονομίαν ἐκαλλιέργησεν ὁ *Ιππαρχος*, τὴν δὲ γεωγραφίαν ὁ *Ἐρατοσθένης* καὶ βραδύτερον ὁ *Πτολεμαῖος*.

Κέντρον τῆς προόδου αὐτῆς είναι ή Ἀλεξάνδρεια, ὅπου διπλαίσιον τοῦ Πτολεμαῖος Α' καὶ οἱ διάδοχοί του δι' ὅλων τῶν μέσων ὑποστηθεῖσαν τοὺς σοφοὺς καὶ καταβάλλοντας πρώτην φρογὰν προσπάθειαν καὶ συστηματοποιήσοντας τὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν. Πρὸς τὸν

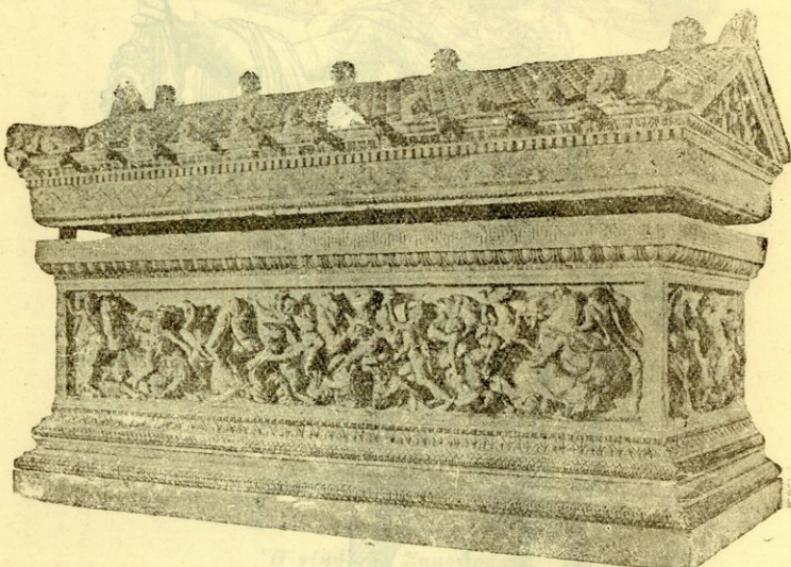
Ἀπόλλων τοῦ Belvedere

Ἐις τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀνάγοντα πολλοὶ καὶ τὸν περίφημον Ἀπόλλωνα τοῦ Belvedere, ὃ διποῖς εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ.

σκοπὸν τοῦτον δημιουργοῦν δύο ἴδρυματα, τὸ Μουσεῖον καὶ τὴν Βιβλιοθήκην. Τὸ Μουσεῖον είναι εἶδος ἐπιστημονικῆς ἀκαδημίας τῶν χρόνων μας, εἰς τὸ διποῖον σοφοὶ διαφέρων κλάδων ὑποστη-

οιζόμενοι οἰκονομικῶς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐργάζονται διὰ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης. Τὸ δύναμα ἦτο κοινὸν εἰς ὅλα τὰ ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα τῶν χρόνων, εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν π.χ., αἱ ὁποῖαι ἦσαν σύλλογοι σοφῶν ἐργάζομενοι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Μουσῶν.

Εἰς τὴν βιβλιοθήκην οἱ Πτολεμαῖοι ἐφιλοδόξησαν νὰ συναρθοίσουν ὅλα τὰ βιβλία τρῦ κόσμου Ἑλληνικὰ καὶ ἔνα. Ὁ ἐκ παπύρου χάρτης παρεῖχε καλὸν ὑλικὸν διὰ τὴν βιομηχανίαν τοῦ βι-

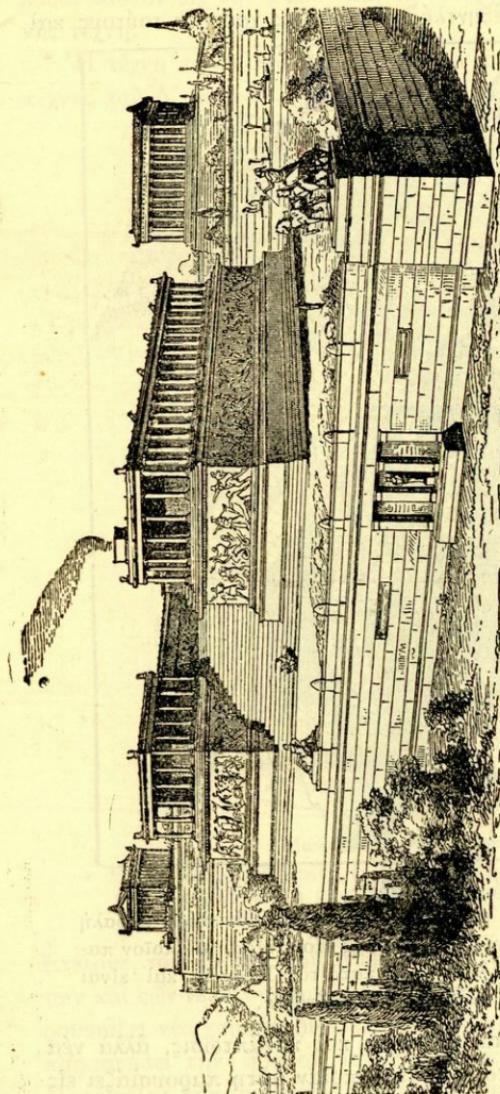

Tάφος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου

Ο λεγόμενος τάφος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἀνεκαλύφθη εἰς τὴν Σιδῶνα τῆς Φοινίκης καὶ εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ συμπλέγματα παριστάνουν μάχην τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Πέρσας καὶ κυνήγιον λεόντων καὶ εἶναι ἀπαράμιλλα διὰ τὴν φυσικότητα, τὴν ἔωὴν καὶ τὴν κίνησιν.

βλίου καὶ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔγιναν τὰ ἄριστα ἀντίγραφα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Τοιουτορόπως ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπέκτησε τὴν πρώτην μεγάλην βιβλιοθήκην τοῦ κόσμου.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Περγάμου προσεπάθησαν νὰ μιμηθοῦν τοὺς Πτολεμαίους. Οἱ περγαμηνοὶ σοφοὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν μελέτην ἱδίως τῶν οητόδων καὶ ἡ βιομηχανία τῶν βιβλίων μετεχει-οίσθη ὡς ὑλικὸν λεπτὰ δέρματα προβάτων, τὰς λεγομένας περγαμηνάς.

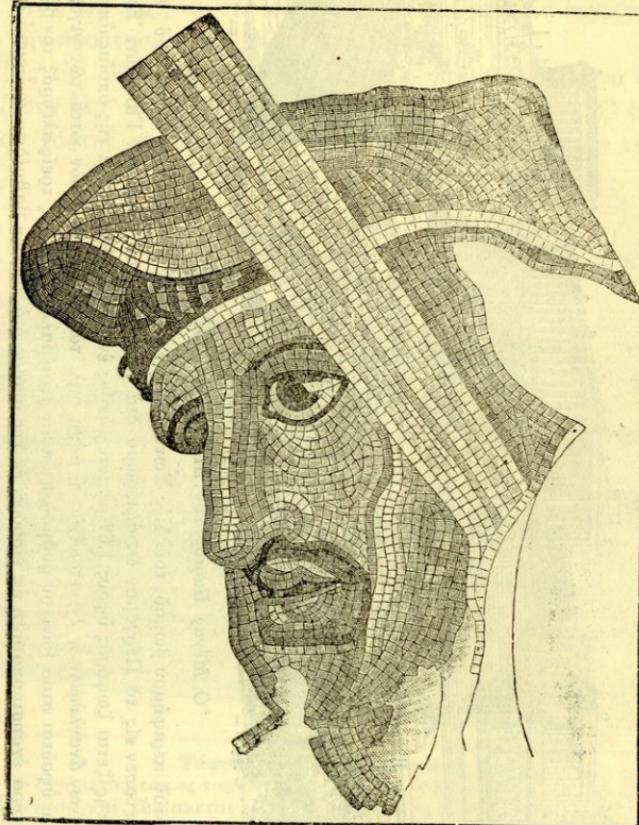

Ο Μέγας Βοωμός τοῦ Διὸς (Πέργαμος)

Αναπαράστασις τοῦ περιφέρειον βωμοῦ τοῦ Διὸς Σωτῆρος, τὸν οποῖον δὲ βασιλεὺς Ἀράδος ὁ Β' (197-159 π. Χ.) κατέσκεψεν εἰς τὸ Πέργαμον ώ; ἀφέρομα διὰ τὴν νίκην του κατά τῶν Γαλατῶν. Επὶ βάθειον ἐκάτεροθεν στηούνται ξυφόροις ἵποις 1.67 μ., καὶ μήκους ἐν συνόλῳ 120 μ., ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀπετίνονται διὰ μαρμαρίνων ἀναγλύφουν ἡ Πηγατοπαζία, ἡ μάγη θηλή, τῶν ὀλυμπίων θεῶν κατά τὸν γιγάντιον Έπι τῆς ζωφόρου θυμόντων στοιχείων ωτού τούς τοις πλευραῖς θεῶν ἀνισχετό τις μόν, ἐνώ ἡ τετάρτη πλευρά ἀγροτικοποιηθή δε εἰσόδος, ἐκ τῆς ὁποίας διὰ πολλῶν βαθμίδων ἀνισχετό τις εἰς τὸν βωμόν. Τὰ συμπλέγματα ίδιως τῆς γεγαντομορφίας είναι ἐκδηλώσις ζωηρᾶ τῆς τάσεως τῶν ζόρων νῦν παριστανούν εἰς τὰ ἔχα τὸν φυσικὸν πόνον, την ἀγορίαν καὶ τὰς βιαίας κινήσεις τῆς φυγῆς καὶ τοῦ σώματος.

Η ΤΕΧΝΗ

‘Η σημαντικωτέορα ὅμως παραγωγὴ τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων εἶναι εἰς τὴν τέχνην. ‘Η πρωτοτυπία καὶ παραγωγικότης τῶν ἐλλήνων καλλιτεχνῶν δὲν ἔξηντλήθη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ

Μωσαϊκὸν

Δεῖγμα τῆς λεπτῆς τέχνης τῶν ψηφιδωτῶν εἶναι ἡ ἀνωτέρῳ κεφαλὴ Πέρσου ἀπὸ τὸ περίφημον μωσαϊκὸν τῆς Πομπηίας, τὸ ὄποιον παριστάνει μάχην τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν καὶ εἶναι κοινῶς γνωστὸν ὡς μωσαϊκὸν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ἡ ἐλληνικὴ τέχνη δὲν εἶναι παρακμὴ καὶ κατάπτωσις, ἀλλὰ νέα μορφὴ τῆς ἐλληνικῆς, ἡ μορφή, τὴν ὅποιαν αὕτη παρουσιάζει εἰς τὴν περίοδον τῆς ὁριμότητος. ‘Εστία τῆς ἐλληνιστικῆς τέχνης εἶναι πάντοτε ἡ κυρίως Ἑλλάς, ὅπου διατηροῦνται ἀκμαῖα ἐργαστή-

ρια. Οἱ καλλιτέχναι οἱ ἐργασθέντες εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν ἴσχυρῶν ἥγεμόνων τῆς Ἀνατολῆς προέρχονται γενικῶς ἀπὸ τὴν Ἑλάδα. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Πέργαμον ἀνεπτύχθη ἴθαγενῆς τέχνη.

Ἡ τέχνη τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων φέρει τὴν ἐπίδρασιν τῆς τέχνης τοῦ Δ' αἰώνος. Διαπρόνομεν καθαρῶς γραμμάτες τοῦ Πρα-

Δακτυλιόλιθος γλυπτός

Ἐίναι ὡραία καὶ λεπτή ἐργασία τῶν χρόνων τῶν διαδόχων.

Εἰκονίζονται ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου *Πτολεμαῖος Α'* καὶ ἡ σύζυγός του *Εὐρυδίκη*.

Ἐιτέλους, τοῦ Σκόπα, τοῦ Λυσίππου, ἀλλὰ συνεπείᾳ τῶν γεγονότων καὶ τῶν νέων συνθηκῶν ὑφίσταται βαθεῖαν ἀλλοίωσιν καὶ παρουσιάζει νέα χαρακτηριστικά. Οἱ καλλιτέχναι τοῦ Ε' αἰώνος εἶχον παραστῆσει τὴν ἥρεμον ἴσχυν, τὴν σεμνὴν αὐτοπεούθησιν, ὁ Πραξιτέλης τὴν ὀνήσυχον συναισθηματικότητα, ὁ Σκόπας τὸ πάθος. Οἱ τεχνῖται τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν τὸν φυσικὸν πόνον, τὴν ἀγωνίαν, τὰς θρονβώδεις κινή-

σεις τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Πρότυπον τοιούτου ἔργου εἶναι δι περίφημος Δαοκόων, δι Θρήσκων Γαλάτης κτλ. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἀνήκει ἡ Νίκη τῆς Σαμοθράκης.

Τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν τέχνην κατέχει πάντοτε ἡ γλυπτική. Ἀλλὰ κατασκευάζονται καὶ ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς μεγάλα καὶ ἐπιβλητικά, διλιγώτερον ὅμως καλαισθητικά, πρὸς κόσμησιν τῆς ἔδρας τῶν βασιλέων. Ἔπισης ἀναπτύσσεται ἡ ζωγραφική καὶ ἴδιως ἡ τέχνη τῶν ψηφιδωτῶν.

Μερικὰ τῶν ἀρίστων γλυπτικῶν ἔργων κατεσκευάσθησαν εἰς τὴν Πέργαμον, ὃπου δὲ Ἄταλος εἶχεν ἕδραν σειρὰν ἀφιερωμάτων εἰς τοὺς θεοὺς μετὰ τὴν νίκην κατὰ τῶν Γαλατῶν. Ἐκ τούτων ἀνευρέθη ὁ Μέγας βωμὸς τοῦ Διός. Τὸ γλυπτικὸν σύμπλεγμα, τὸ διποῖον τὸν κοσμεῖ, παριστάνει συμβολικῶς τὸν πόλεμον τῶν θεῶν κατὰ τῶν γιγάντων καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικώτερα γλυπτικὰ συμπλέγματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀπαράμιλλος ἐπίσης εἶναι δι γλυπτικὸς διάκοσμος τοῦ λεγομένου Τάφου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΙΤΑΛΙΑ

‘Η Ἰταλία είναι γεία ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας χερδονήσους τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης. Κατέχει τὴν κεντρικὴν θέσιν μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐκτείνεται βαθέως εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Ἐγειρὶ πολλὰς ὄμοιότητας πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Εἴναι χώρα δρεινή, δπως ἐκείνη. Αἱ ἀκταὶ της δύμως δὲν είναι τόδον πολιτικίστεις. Τοιναντίον ἔχει εὐρυτέρας πεδιάδας, μελντέρους ἡποταμούς καὶ ἀφθονώτερα γεωργικὰ προϊόντα.

Ἐπὶ ἐνὸς τῶν ποταμῶν τούτων, τοῦ Τιβέρεως, ἐντὸς τῆς μικρᾶς πεδιάδος τοῦ Λατίου, ἐκτίθηται ἡ Ρόμη, ἥ οποία πᾶτο προσφριμένη νὰ ἔχουνδιάσῃ τὸν κόδμον.

ΙΤΑΛΙΑ

‘Η Ἰταλία είναι ἡ μεσαία ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων χερδονήσων τῆς μεσημβρινῆς Εὐρώπης. Κατέχει τὸ κέντρον τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ διαιρεῖ αὐτὴν εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικήν. Πρὸς βορρᾶν σύνορον τῆς Ἰταλίας είναι ὁ ὅγκος τῶν Ἀλπεων, ὃ δποῖος χωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἀπὸ δὲ τὰ ἄλλα μέρη περιβάλλεται ὑπὸ θαλάσσης. Πρὸς ἀνατολὰς ἔχει τὴν Ἀδριατικήν, πρὸς νότον τὸ Ἰόνιον καὶ πρὸς δυσμὰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος. Ἡ χερδονήσος, στενὴ καὶ ἐπιμήκης, ἀπλοῦται εἰς τὴν Μεσόγειον μὲν ἴδιορρυθμον σχῆμα μακροῦ ὑποδήματος.

Οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζον κατ’ ἀρχὰς Ἰταλίαν τὴν κυρίως χερδονήσον, δηλαδὴ ὅλην τὴν ἔκτασιν, τὴν ὅποιαν καλύπτουν τὰ Ἀπέν-

νινα, ἐνῶ τὴν μεταξὺ τῶν Ἀλπεων καὶ τῶν Ἀπεννίνων χώραν, τὴν μεγάλην δηλ., κοιλάδα τοῦ Πάδου ποταμοῦ, ὧνόμαζον Ἐντεύθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (Callia Cisalpina), διότι ἔκει ἔζων

γαλατικοὶ λαοί. Οἱ Ρωμαῖοι τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας σύνορον τῆς Ἰταλίας ἔθεώρουν τὸν μικρὸν ποταμὸν Ρουβίκωνα, ὃ δποῖος ἐκβάλλει εἰς τὴν Ἀδριατικήν.

‘Η χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζησεν ὁ δεύτερος μετὰ τοὺς Ἑλλη-

νας μέγας λαὸς τῆς ἀρχαιότητος, εἶχε θέσιν ἔξαιρετικῶς εὐνοϊκήν. Πρὸς βορρᾶν συνεδέετο μὲ τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην, τὸ νοτιώτατον ἄκρον ἀπεῖχεν ἐλάχιστα ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὸ στενὸν τῆς Ἀδριατικῆς ἔφερεν αὐτὴν εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἰταλία ἦτο προωρισμένη νὰ διαδοματίσῃ σπουδαῖον πρόσωπον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς.

ΟΡΗ—ΠΕΔΙΑΔΕΣ—ΠΟΤΑΜΟΙ

Ἡ Ἰταλία, δύως καὶ ἡ Ἑλλάς, εἶναι χώρα δρεινή. Μία μεγάλη δροσειρά, τὰ Ἀπέννινα, διατρέχουν τὴν χώραν μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς καὶ διαιροῦν αὐτὴν εἰς δύο τμήματα, τὸ πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τὸ πρὸς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος, τὰ δύοπα εἶναι ἐντελῶς διαφόροι ἀπὸ ἀλλήλων. Ἡ δροσειρὰ πολλάκις διακόπτεται καὶ σχηματίζονται μεταξὺ τῶν δρέων μικραὶ στεναὶ κοιλάδες. Ἄλλοτε αἱ πλευραὶ τῶν δρέων ἥσαν κατάφυτοι ἀπὸ δάση, σήμερον δύως, δύως συνέβη καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰ περισσότερα μέρη ἀπεψυλωθῆσαν.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἰταλία ἔχει περισσοτέρας πεδιάδας. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς χερσονήσου τὰ δρη κατέρχονται ἀποτόμως καὶ ἀφίνουν μόνον στενὰς κοιλάδας κατὰ μῆκος τῶν μικρῶν ποταμῶν, οἱ δύοποι δρυμητικοὶ χύνονται ἀπὸ τὰ Ἀπέννινα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Ἀντιθέτως ἡ δυτικὴ πλευρὰ παρουσιάζει μεγάλας καὶ εὐφροσωτάτας πεδιάδας. Αἱ σημαντικώταται πεδιάδες τῆς Ἰταλίας ἥσαν ἡ Πεδιὰς τοῦ Πάδον, μεταξὺ τῶν Ἀλπεων καὶ τῶν Ἀπεννίνων, ἡ Πεδιὰς τῆς Τυρρηνίας, τοῦ Λατίου καὶ τῆς Καμπανίας εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν, ἡ Πεδιὰς τῆς Απουλίας εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος.

Τὰς πεδιάδας αὐτὰς διαρρέουν ποταμοὶ καὶ τὰ ὄντα εἶναι ἀφθονώτερα ἐδῶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Πάδος, ὁ δύοποις πηγαῖς εἰς τὰς Ἀλπεις καὶ χύνεται εἰς τὸν Ἀδριατικὸν κόλπον, μὲ τοὺς παραποτάμους του Τρεβίαν, Ἀδδαν κτλ. πλημμυροῦν κυριολεκτικῶς τὴν μεγάλην δυτικήν πεδιάδα. Ὁ Ἀργος διατρέχει τὴν πεδιάδα τῆς Τυρρηνίας, διὰ τοῦ Λατίου, καὶ χύνονται εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος. Εἰς τὸ Ἀδριατικὸν ἐκβάλλουν δὲ Ρουβίκων καὶ ὁ Μέτανρος.

ΚΛΙΜΑ—ΠΡΟΪΩΝΤΑ

Ἐπίσης τὸ κλῖμα τῆς Ἰταλίας εἶχε μεγάλην διμοιότητα πρὸς τὸ κλῖμα τῆς Ἑλλάδος. Τὸν χειμῶνα ἦτο μᾶλλον γλυκὺν καὶ μόνον ὅταν ἐφύσα διάβολος ἀνεμος, διὰ Aquilo τῶν Ρωμαίων, διὰ καιρὸς ἦτο ψυχρός. Τὸ θέρος ἦτο ἔνοδὸν καὶ θεομόν, ἀλλ' ἡ θεομοκρασία ἐμετριᾶτο ἀπὸ τὸν δροσερὸν ἀνεμον τοῦ Ἀδριατικοῦ καὶ Τυρρηνικοῦ πελάγους.⁶ Οταν δῆμος ἔπνεεν διάνοιαν ἀνεμος ἀπὸ τὰς ἐρήμους τῆς Ἀφρικῆς, διὰ Auster τῶν Ρωμαίων, ἡ θεομότης ἦτο μεγάλη. Ἐνεκα τῶν πολλῶν ὑδάτων καὶ δασῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔβρεχε συγχόνεον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἄνοιξιν μάλιστα καὶ τὸ φθινόπωρον αἱ βροχαὶ ἥσαν πολλὰ καὶ συνυγχεῖς.

Ἡ Ἰταλία διέφερε πολὺ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς. Αἱ δυτικαὶ πεδιάδες εἶναι ἔκτεταμέναι καὶ παχύταται καὶ ποτὶ· ζονται ἀπὸ μεγάλους ποταμούς. Ἐκτὸς τούτου τὸ ἔδαφος αὐτῶν ἐκαλύφθη ἀπὸ προσχώσεις τῶν ποταμῶν καὶ ἀπὸ λάβαν παλαιῶν ἱφαιστείων. Διὰ τοῦτο ἥσαν εὐφορώταται καὶ παρηγόν εἰς μεγάλην ἀφθονίαν δημητριακά, σῖτον, κριθήν, βρώμην κτλ. Εἰς τὸν λόφους ὑδοκίμει πολὺ ἡ ἄμπελος καὶ εἰς τὰς ὑπωρείας τῶν Ἀπεννίνων ἡ ἔλαια. Αἱ μικραὶ κοιλάδες τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς χερσονήσου δὲν ἥσαν παραγωγικαί. Ἐκεῖ ἀνεπτύχθη ἡ κτηνοτροφία καὶ οἱ κάτοικοι τῶν δρεινῶν διαμερισμάτων ἔβοσκον εἰς τὰς χαράδρας καὶ εἰς τὰ ὑψηλὰ δροπέδια ποιμνια. Ἄλλ' ἡ παραγωγὴ τῶν μερῶν αὐτῶν δὲν ἐπήρχεται πρὸς διατροφὴν τῶν κατοίκων, οἱ διοικοὶ διὰ τοῦτο πολλάκις ἔκαμπον ἐπιδρομὰς εἰς τὰς πεδιάδας καὶ ἐλαφρυγάγουν αὐτάς.

ΠΑΡΑΛΙΑ—ΝΗΣΟΙ

Ἄλλ' ἡ μεγάλη διαφορὰ τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν παραλίων. Ἡ ἵταλικὴ ἀκτὴ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν εἶναι σχεδὸν ἀπρόσιτος εἰς τὰ πλοῖα. Τὰ Ἀπέννινα κατέχονται ἀποτόμως πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ δὲν σχηματίζονται ἔκει κόλποι καὶ ὅρμοι. Μόνον ἡ νότιος Ἰταλία ἔχει ἔνα μεγάλον κόλπον, τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος. Εἰς τὸ δυτικὸν δῆμος μέρος σχηματίζονται πολλοὶ λιμένες καὶ ἡ ἀκτὴ εἶναι περισσότερον φιλόξενος εἰς τὰ πλοῖα.

Ἡ Ἰταλία δὲν πλαισιοῦται, δῆμος ἡ Ἑλλάς, ἀπὸ συμπλέγματα νήσων, τὰ διοικα διευκολύνουν τὸν πλοῦν πρὸς τὴν Ἀσίαν

καὶ τὴν Αἴγυπτον. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ὑπάρχουν ὅλι-
γαι νῆσοι. Ἡ μεγαλύτερα ἔξ αὐτῶν, ἡ **Σικελία**, δινομαστὴ διὰ
τὴν εὐφορίαν της, φαίνεται ὅτι ἄλλοτε ἀπετέλει συνέχειαν μὲ τὴν
Ἴταλίαν.⁵ Απέναντι τοῦ Λατίου καὶ τῆς Τυρρηνίας εἶναι ἡ **Σαρ-
δηνία** καὶ ἡ **Κορσική**. Ἐκτὸς τῶν νήσων αὐτῶν εἶναι καὶ ἄλλαι
μικρότεραι, ἡ **Ἐλβα** παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Τυρρηνίας, αἱ **Αιπά-
ρειαι**, σύμπλεγμα μικρῶν νήσων παρὰ τὴν βόρειον ἀκτὴν τῆς
Σικελίας, καὶ αἱ **Αιγοῦσαι** παρὰ τὸ δυτικὸν ἀκρον αὐτῆς. Ἐκ
τῶν νήσων τούτων ἡ Σικελία ἔσχε μεγάλην ἐπιφορὴν εἰς τὰς τύ-
χας τῆς χερσονήσου.⁶ Ἐξουσιάζουσα διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσήνης
τὴν ὁδόν, ἡ δύοια ἐνώνει τὸ Γυρρηνικὸν μὲ τὸ Ἰόνιον πέλαγος,
ἥτο θέσις ἐπικαιροτάτη. Ἐνεκα τῆς εὐφορίας εἶχεν ἀποθῆ δι-
ποβολὸν τῆς Ἴταλίας καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἔριδος δύο μεγάλων
λαῶν, τῶν Ρωμαίων καὶ τῶν Καρχηδονίων. Διὰ τοῦτο ὑπῆρξε
Θέατρον πολλῶν αἰματηρῶν πολέμων.

κατά την ιστορίαν μεσαιωνικής γένους μεταπούλησης ήταν η πόλη ομώνυμη η οποία ήταν στην αρχαιότητα πολιτεία που έγινε γνωστή ως η πόλη της Κάρτακα, η οποία αρχικά ήταν μια μικρή πόλη στην αρχαιότητα, μετά την θρησκευτική καταστροφή της από την Αρχαία Ελλάδα, η οποία έγινε γνωστή ως η πόλη της Κάρτακα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΚΑΤΟΙΚΟΙ

“Η Ἰταλία κατῳκεῖτο ἦδον κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἔποχὴν. Οἱ ἀρχαιότατοι αὐτοὶ κάτοικοι ἀνῆκον εἰς τὴν Μεδογείαν· καὶ φυλὴν καὶ ὀνομάζονται Λίγουρες.

Βραδύτερον κατῆλθον εἰς τὴν χώραν ἀπό βορρᾶ Λαοὶ ἐκ τῆς ίνδοευρωπαϊκῆς ὁμοφυλίας, τοὺς ὄποιανς ὀνόμασαν Ἰταλιώτας. Μεταξὺ αὐτῶν ἥδαν οἱ Λατῖνοι.

Δύο προγένετοι λαοὶ τῆς Μεδογείου, οἱ Τυρρηνοὶ καὶ οἱ “Ἐλληνες”, ἐγκαταστάθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπολιτισταντας τοὺς Ἰταλιώτας.

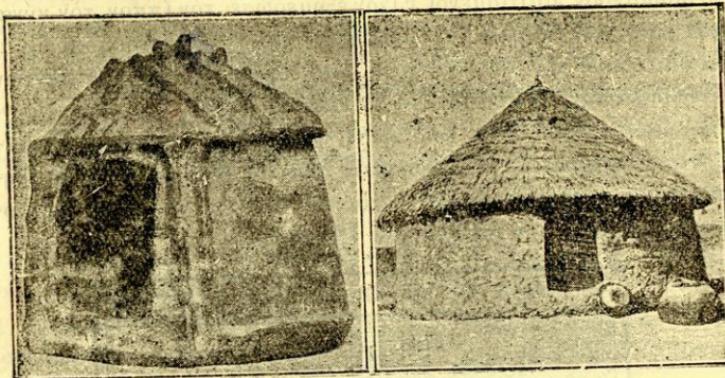
Κατὰ τὸν Ζ' καὶ ΣΤ' αἰώνα οἱ Τυρρηνοὶ εἶχον μεγάλην δύναμιν καὶ ἐπεχειρήσαν νὰ ἐνώσουν τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τὴν ἔχουσθιαν των.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΑΤΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

Αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ὅποιαι ἔγιναν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἀπέδειξαν ὅτι ἡ Ἰταλία ἦτο ἡδη κατῳκημένη κατὰ τὴν λαθίνην ἐποχὴν. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἀνῆκον εἰς τὴν διμάδα τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων κατὰ τοὺς χρόνους ἔκείνους εἰς τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Μεσογείου. Οὗτοι ἔζων εἰς καλύβας στρογγύλας ἢ κωνικάς, αἱ ὅποιαι εἶχον θύραν καὶ ὅπλην εἰς τὴν δροφήν διὰ νὰ ἔξερχεται ὁ καπνός, ἐγνώριζον τὴν κατεργασίαν τοῦ λίθου καὶ ἔθαπτον τοὺς νεκρούς των. Οἱ πρῶτοι αὐτοὶ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ὀνομάζονται Λίγουρες, δρπως οἱ παλαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἐλλάδος Πελασγοί.

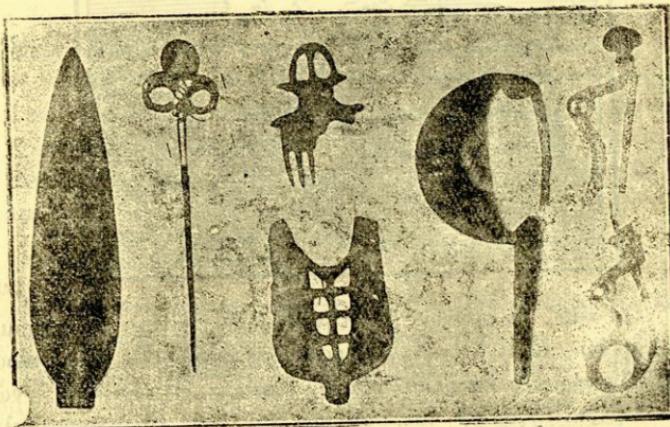
ΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ

“Ἄλλὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους τούτους κατοίκους τῆς Ἰταλίας ἀπώθησαν διαρκῶς πρὸς νότον ἢ ὑπέταξαν ἄλλοι λαοὶ ἐλθόντες ἀπὸ βορρᾶ. Μεταξὺ τοῦ 2000-1000 π. Χ. δηλ. ἔγινεν ἡ κάθοδος τῶν ίνδοευρωπαίων εἰς τὴν Ἰταλίαν. Καθ' ὃν χρόνον ἔγινετο ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Ἀχαιῶν εἰς τὴν Ἐλλάδα, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν ίνδοευρωπαϊκὴν ὁμοφυλίαν, συγγενεῖς τῶν Ἑλλήνων, κατῆλθον ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς καὶ κεντρικὰς “Αλπεις καὶ ἐπέδραμον εἰς τὴν βό-

Katoikia

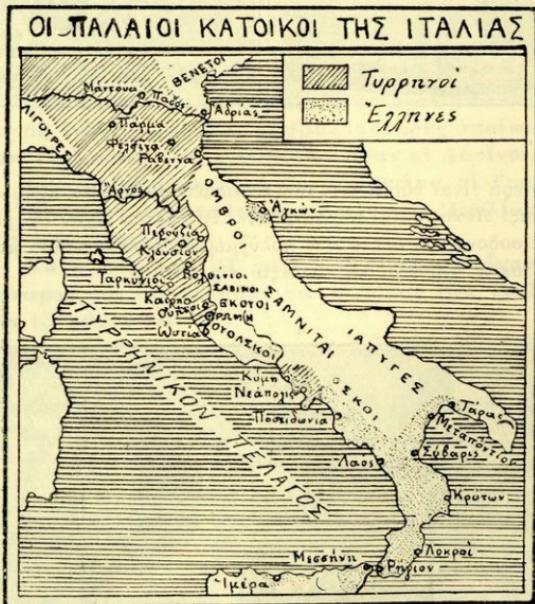
Αριστερὰ εἶναι ὑδρία νεκρικὴ κατασκευασθεῖσα ἐν σχήματι πρωτογόνου οἰκίας. Αἱ κατοικίαι τῶν ἀρχαίων Ἰταλιωτῶν εἶχον σχῆμα κωνικὸν μὲν μίαν εἰσοδον, καὶ δύοιαζον πολὺ μᾶκας καλύβας τῶν μαύρων τῆς Αφρικῆς, ὅπως φαίνεται εἰς τὰ δεξιά τῆς εἰκόνος.

Όρειχάλκινα ἀντικείμενα

Εὑρέθησαν εἰς τὰς κατοικίας, αἱ δόποιαι ὀνομάζονται terramare. Τὸ πρῶτον ἔει ἀριστερῶν εἶναι αἰχμὴ ἀκοντίου, τὸ δεύτερον καρφίς. Ἐκ τῶν δύο εἰς τὸ μέσον τὸ ἄνω εἶναι τεμάχιον κτένας, τὸ κάτω ἔνδον. Τὰ ἄλλα τρία ἀντικείμενα εἶναι πόρπαι, αἱ δόποιαι δύοιαζον πρὸς τὴν σημειώνην παραμάναν.

ρειον Ἰταλίαν, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Οἱ νέοι λαοὶ ἡσαν περισσότερον πολιτισμένοι. Εἶχον ἔξημερώσει τὸν ἵππον, τὸν κύνα, τὸν βοῦν, τὸν χοῖρον, τὸ πρόβατον καὶ ἄλλα κατοικίδια ζῷα, ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν, κατειργάζοντο τὸ ἔριον καὶ πρὸ πάντων ἐγνώριζον τὴν κατασκευὴν τοῦ δρειχάλκου." Εἶναι εἰς μεγάλους συνοικισμούς, τῶν ὅποιων ἐσώθησαν λείψανα καὶ οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται terramares. Οἱ ἐπιδρομεῖς ἀπὸ τῆς βορείου Ἰταλίας ἐξπλωσαν τὸν πολιτισμὸν των μέχρι τοῦ νοτιωτάτου ἄκρου τῆς χερσονήσου, μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντος.

"Αλλὰ καθ' ὃν χρόνον εἰς τὴν Ἐλλάδα ἐγίνετο ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων, τὰ 1000 π.Χ. περίπου, νέοι ἐπιδρομεῖς, ἰσχυρότεροι αὐτοὶ τῶν πρώτων, κατῆλθον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ νέοι λαοὶ ἐγνώριζον τὴν κατεργασίαν τοῦ σιδήρου καὶ ἡσαν καλύτερον ὥπλισμένοι. Ἐνίκησαν τοὺς πρώτους καὶ κατέλαβον αὐτοὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου. Ἐκεῖθεν βραδύτερον ἐξηπλώθησαν πρὸς νότον καὶ ὑπὸ διάφορα ὄνόματα, *Ομβροί, Σαμνῖται, Λουκανοί, Βρούτιοι*, ἐκυρίευσαν τὴν Τυρρηνίαν καὶ τὰς δρεινὰς χώρας τῶν Ἀπεννίνων.

Τοὺς ἵνδοευρωπαῖκοὺς τούτους λαούς, οἵ δποῖοι κατὰ δύο πε-
ριόδους ἐπέδραμον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὀνομάζουν μὲ κοινὸν ὄνομα
Ίταλιώτας.³ Άλλὰ καὶ οἵ νέοι λαοὶ ἡσαν ἀκόμη βάροβαροι καὶ παρ-
ὅλην τὴν χρῆσιν τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ δρειχάλκου δὲν ἥδυνήθη-
σαν ν' ἀντιστοῦν εἰς τὸν ἀνώτερον πολιτισμὸν τῶν ἄλλων λαῶν, οἵ
δποῖοι ἦλθον ἔξ ἀνατολῶν καὶ ἐξεπολίτισαν αὐτούς. Οἱ λαοὶ οὗτοι
ἡσαν οἵ Τυρρηνοὶ καὶ οἵ Ἑλληνες.

ΟΙ ΤΥΡΡΗΝΟΙ

Οἱ Τυρρηνοί, ἡ δπως ὀνόμαζον αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι, οἱ Ἐτροῦ-
σκοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν ἔξ αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Τυρρηνίαν
ἢ Ἐτρουσίαν (σήμερον Τοσκάνα). Ό ίδιόρρυθμος αὐτὸς λαὸς
ἐσχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἴστορίας τῶν Ρωμαίων
καὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ καταγωγή, ὁ χρόνος τῆς ἐγκα-
ταστάσεως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἡ γλῶσσά του παραμένουν μέχρι⁴
σήμερον ἀπὸ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἴστορίας. Πιθανὸν φαί-
νεται ὅτι οἱ Τυρρηνοὶ κατέφυγον τὸν ΙΙ'—ΙΒ' π. Χ. αἰῶνα τὴν
Λημνὸν καὶ ἄλλας γειτονικὰς νῆσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὰ πλησίον.
παράλια τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας. **Ἡσαν δηλαδὴ Αἰγαῖοι.**
Κατεγίνοντο εἰς τὰ ναυτικὰ καὶ ἡσαν περίφημοι πειραταί. Περὶ τὰ
τέλη ὅμως τῆς Ι' χιλιετηρίδος (1200-1000) ἡ δωρικὴ μετανάστευ-
σις εἶχεν ἰσχυρὸν ἀντίκτυπον καὶ ἐπ' αὐτῶν. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἐλ-
λάδος ἐκτοπισθέντες ὑπὸ τῶν Δωριέων ἐκινήθησαν πρὸς τὰς νῆ-
σους καὶ τὰ ἀσιατικὰ παράλια. Οἱ Τυρρηνοὶ ἥναγκάσθησαν τότε
νὰ ἐγκαταλεύφουν τὰς χώρας, ἐπέβησαν τῶν πλοίων καί, ἀφοῦ
ἐπὶ τινὰ χρόνον ἔζησαν ὡς πλάνητες πειραταί, ἐγκατεστάθησαν
δριστικῶς εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἰταλίας.

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΤΥΡΡΗΝΩΝ

Οἱ Τυρρηνοὶ ἔδρυσαν ἐφήμερον, ἀλλὰ ἀρκετὰ ἐκτεταμένον κρά-
τος. Κατ' ἀρχὰς κατέκτησαν τὴν χώραν μεταξὺ τῶν Ἀπεννίνων,
τῆς Τυρρηνικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ. Περὶ τὰ
μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος κατέκτησαν τὸ Λάτιον, τὴν χώραν τῶν Οὐόλ-
σκων καὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Καμπανίαν. Αἱ ἔλληνικαὶ ἀποικίαι
Κύμη καὶ Νεάπολις περιῆλθον εἰς τοὺς Τυρρηνούς.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ζ' καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΣΤ' αἰῶνος Ἑλλη-
νες, Τυρρηνοὶ καὶ Καρχηδόνιοι ἐπάλαισαν διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς
Δ. Μεσογείου. Εγιναν αἷματηραὶ ναυμαχίαι, τῶν δποίων σφέζον-

ται μόλις μακρινὰ ἀναμνήσεις. Οἱ Τυρρηνοὶ ἔξηπλώθησαν πρὸς δυσμάς, ἡ δὲ πλησίον θάλασσα ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὄνόματός των Τυρρηνικῆς. Τελευταῖον οἱ Τυρρηνοὶ ἐπεξέτειναν τὸ κράτος των πρὸς βορρᾶν. Κατέλαβον ὅλην τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου κατὰ τὸ τελευταῖον τοίτον τοῦ ΣΤ' αἰῶνος καὶ τοιουτοτρόπως ἰδουσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀρκετὰ ἐκτεταμένον κράτος.

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΥΡΡΗΝΩΝ

Τυρρηνικὸν ἀγγεῖον

Τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου καὶ ὁ τρόπος τῆς διακοσμήσεώς του μᾶς ὑπενθύμιζουν τὴν Ἑλληνικὴν ἀγγειογραφίαν. Εἶναι καταφανῆς ἡ Ἑλληνικὴ ἐπίδρασις.

Οἱ λαοὶ τῆς Ἰταλίας ἔζων ἀκόμη τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατὰ ιωμάς, ἐνῶ ἀπὸ μακροῦ οἱ Τυρρηνοὶ εἶχον γίνει ἰδούται πόλεων. Ἡ Καπύη ἦτο ἀριστον ὑπόδειγμα τυρρηνικῆς πόλεως. Ἐκτὸς τούτου οἱ Τυρρηνοὶ εἰσήγαγον τὴν δμοσπονδιακὴν διοίκησιν. Αἱ δώδεκα πόλεις τῆς Τυρρηνίας διετήρουν τὴν αὐτοτέλειάν των καὶ εἶχον ιδίους ἀρχοντας, ἀλλ᾽ ἥσαν ἡνωμέναι εἰς μίαν δμοσπονδίαν. Ομοίαν δωδεκαρχίαν ἐγκαθίδουσαν εἰς τὰς κατακτηθείσας χώρας, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου καθὼς καὶ εἰς τὴν Καμπανίαν.

Ἄπὸ τοῦ Η' π. Χ. αἰῶνος ἡ Τυρρηνία εἶχεν ἀποβῆ ἡ μεγάλη ἐστία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας. Ἐκτὸς τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν οὐδεὶς ἐκ τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας ἥδυνατο νὰ συναγωνισθῇ τοὺς Τυρρηνοὺς εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν εὐημερίαν. Τὰ σπουδαιότερα στοιχεῖα τοῦ τυρρηνικοῦ πολιτισμοῦ ἥσαν τὰ ἔξης:

α) Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ λίθου. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Ἰθαγενεῖς λαούς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίζοντο τὸ ἔνλον, οἱ Τυρρηνοὶ πρῶτοι εἰς τὴν Ἰταλίαν μετεχειρίσθησαν εἰς τὰς οἰκοδομὰς τὸν λίθον.

β) Τὰ μηχανικὰ ἔργα. Οἱ Τυρρηνοὶ ἀπεξήραναν ἔλη, ἔκοψαν δάση, ἐκανόνισαν τὸ ορεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ ἥδυνήθησαν τοιουτοτρόπως νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὸν φυσικὸν πλοῦτον τῆς χώρας.

γ) Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον. Οἱ Τυρρηνοὶ ἐπροόδευσαν πολὺ εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἀγγεῖα ἐρυθρόμορφα ἥ-

μελανόμορφα επίταφην νά τιμωρήσουσκες ἔξ δρειχίλκουν, δοχεῖα μύρου, κοσμήματα ἀργυρᾶ καὶ ἀνεπανόρθωτον λεπτολόγον, αριστοκρατικὸν καὶ πολυτελῆ.

Ίδιορρυθμος καὶ πολὺ σκοτεινὴ ἦτο ἡ θρησκεία τῶν Τυρονών. Ἐκτὸς τῶν θεῶν, τοὺς δποίους ἐφαντάζοντο τεφατώδεις, ἐλάτευον πρὸς τούτοις πολὺ τοὺς νεκρούς. Κατεσκεύαζον μεγάλους ὑπογείους τάφους, ἐκόσμουν αὐτοὺς μὲ τοιχογραφίας καὶ κίονας καὶ ἐγέμιζαν μὲ πλῆθος ἀντικειμένων. Τὸ χαρακτηριστικώτερον ὅμως τῆς τυρονικῆς θρησκείας ἦτο ἡ οἰωνοσκοπία, τὴν δποίαν ἀνέπτυξαν ὅσον οὐδεὶς λαὸς τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ ιερεῖς των παρετήρουν τὴν πτῆσιν τῶν πτηνῶν, τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀστραπῶν, τὰ σπλάγχνα τῶν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ θυσιαζομένων ζῴων καὶ ἡρμήνευον διάφορα ἐξαιρετικὰ γεγονότα, ἐκλείψεις ἡλίου καὶ σελήνης, σεισμούς κλπ.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΩΝ ΤΥΡΡΗΝΩΝ

Ἡ ἀκμὴ τῶν Τυρρηνῶν δὲν διήρκεσε πολύ. Εἰς διάστημα δύο αἰώνων (500—300 π.Χ.) τὸ κοάτος των διεμελίσθη καὶ οἱ Τυρρηνοὶ περιωρίσθησαν εἰς τὴν μικρὰν πατρίδα των, τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς ἴστορικοὺς χρόνους ὑπὸ τὸ δνομα Τυρρηνία.

Ἡ δύναμις τῶν Τυρρηνῶν ἐθραύσθη τὸ πρῶτον εἰς τὰ τείχη τῆς Ἑλληνικῆς πόλεως Κύμης. Ὁ περίφημος ἀρχὴγὸς τῶν Κυμαίων Ἀριστόδημος συνεννοήθη μὲ τοὺς Λατίνους καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐξεδίωξαν τοὺς Τυρρηνοὺς ἀρχοντας καὶ ἀπέσεισαν τὸν ξενικὸν ζυγὸν (524). Οἱ Τυρρηνοὶ ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Κυμαίων καὶ Λατίνων καὶ ἔχασαν τὸ Λάτιον. Τοιουτορόπως διέκόπη ἡ κατὰ Ἑρῷαν συγκοινωνία μετὰ τῆς Καμπανίας. Ὅταν βρα-

Τέρατα Τυρρηνοῖ
(τοιχογρ. ἐκ τυρρηνικοῦ τάφου)

Καὶ εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν παρατηρεῖται διπλῆ ἐπίδρασις, αιγυπτιακὴ εἰς τὰς μορφὰς καὶ Ἕλληνικὴ, διότι μᾶς ὑπενθυμίζει τὰ Ἑλληνικά ἄγγεια. Οἱ γέροντες ἔχουν ξυρισμένον τὸ ἄνω μέρος τῆς κεφαλῆς, φέρουν χιτῶνα μὲ πυπνάς καὶ παραλλήλους πτυχώσεις (plissé) καὶ εἰδος ἱματίου, τὸ δόποιον ἀφίνει γυμνὸν τὸν δεξιὸν βραχίονα, φοροῦν δὲ ὑψηλὰ ὑποδήματα.

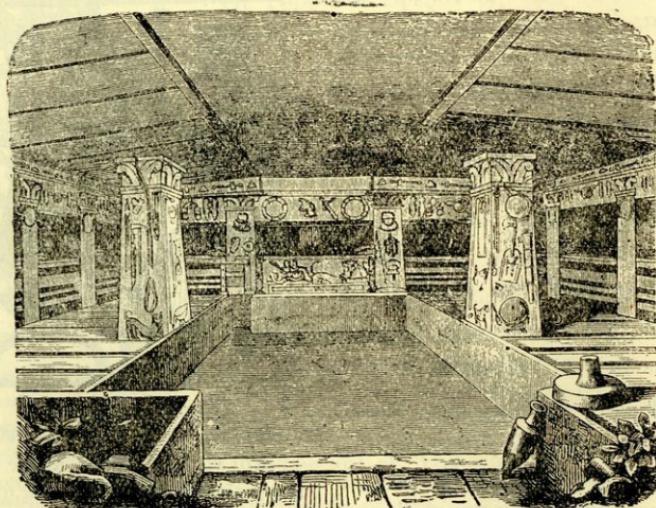
524

δύτερον ἦν

μαίους μὲ τὸ ναυτικόν,

ὅ στόλος τα

κούσιοι ἐβοήθησαν τοὺς Κυμαίους καὶ συνέτριψαν τὸ ναυτικὸν τῶν Τυρρηνῶν. Βραδύτερον ἀλλοὶ Ἰταλιῶται, οἱ Σαμῖται, κάτοικοι τῶν ἀπροσίτων κλιτών τῶν Ἀπεννίνων κατέλαβον, τὴν Καπύνην καὶ ἔξεδίωξαν τοὺς Τυρρηνοὺς ἀπὸ τὴν Καμπανίαν. Τοιούτοις πάσι τὸ πρός νότον κράτος τῶν Τυρρηνῶν διελύθη. Ἀλλὰ

Τυρρηνικὸς τάφος ἐν Καίρῃ

Οὐ τάφος ἔχει φανερὰν τὴν αἰγυπτιακὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Οὐ κίονες ἀπολίγουν εἰς κιονόκρανα, τὰ δποῖα ὑπενθυμίζουν τὸν ἴωνικὸν ρυθμόν. Οἱ τοῖχοι καλύπτονται ἀπὸ ἔγχρωμα ἀνάγλυφα, τὰ δποῖα παριστάνουν ἀντικείμενα κοινῆς χρήσεως, περικεφαλαίας, πελέκεις, ἀσπίδας, ἔιρη κτλ. Διακρίνονται καλῶς θέσεις ὅπως αἱ κλίναι τῶν ἀτμοπλοίων, προωθούσιμενα νὰ δέχωνται ἔνα νεκρὸν ἑκάστη.

κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἥρχισεν ἡ εἰσβολὴ γαλατικῶν φυλῶν εἰς τὴν Ἀνω Ἰταλίαν. Οἱ Γαλάται ἔξεδίωξαν τοὺς Τυρρηνοὺς ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου καὶ τοὺς περιώρισαν εἰς τὴν Τυρρηνίαν.

Τὸ τυρρηνικὸν ὅμως κράτος παρὰ τὴν μικράν του ζωὴν εἶχε μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας καὶ πρὸ πάντων ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Οἱ Τυρρηνοὶ φεύγοντες ἀπὸ τὸ Λάτιον ἄφινον χώραν ἐντελῶς μεταμορφωθεῖσαν καὶ ἀνακαινισθεῖσαν. Ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τούτου ἀνεπτύχθη ὁ ρωμαϊκὸς λαός. Οἱ Ρωμαῖοι, λαὸς.

ποιμενικὸς καὶ νομαδικός, μετεβλήθη εἰς μόνιμον γεωργικὸν λαὸν διὰ τῆς τυρρηνικῆς ἐπιδούσεως. Ἡ μεταβολὴ αὕτη εἶναι ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς ἐνδόξου σταδιοδομίας τῆς Ρώμης.

ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΑΠΟΙΚΙΑΙ

Πολὺ μεγαλυτέραν σημασίαν διὰ τὴν ἴστορίαν τῆς Ἰταλίας είχον δύο ἄλλα ἔθνη, οἱ Καρχηδόνιοι καὶ οἱ Ἕλληνες, οἱ διοῖοι δελεασθέντες ἀπὸ τὰ πλούτη τῆς χώρας ἐπεζήτησαν νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτήν. Οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν κυρίως ἔμποροι καὶ ἐπεδίωξαν νὰ καταλάβουν ἐπίκαιοι σημεῖα τῆς ιταλικῆς παραλίας, διὰ νὰ ἰδούσουν τὰ ἐμπορικά των πρακτορεῖα καὶ νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν χώραν ἐμπορικῶς. Τουναντίον εἰς τὴν Σικελίαν είχον ἐγκατασταθῆ μονιμώτερον.

Οἱ Ἕλληνες ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἡδη ἀπὸ τοῦ Η' αἰώνος εἰχονίδρυσε πολλὰς ἀποικίας εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν. Ἐκ τούτων σπουδαιότεραι ἦσαν ὁ Τάρας, ἡ Σύβαρις καὶ ἡ Κρότων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Τάραντος, τὸ Ρήγ'ον ἐν Καλαυρίᾳ, αἱ Συρακοῦσαι, ὁ Σελινοῦς, ἡ Κατάνη ἐν Σικελίᾳ καὶ ποὸ πάντων ἡ Κύμη εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Καμπανίας. Βραδύτερον ἡ Κύμη ἰδουσε τὴν Νεάπολιν καὶ δὲ ἀντῆς μετέδωκε τὸ ἀλφάρητον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ό ἀποικισμὸς ἐξηκολούθησε καὶ τὸν Ζ' καὶ ΣΤ' αἰώνα. Βραδύτερον αἱ ἀποικίαι ἰδουν νέας πόλεις, οὔτως ὥστε δλη ἡ παραλία τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἐπληρώθη ἀπὸ Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἡ ἐπίδρασις τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικῶν εἰς τὸν ἐκπολιτισμὸν τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας εἶναι μεγίστη. Οἱ Ἕλληνες μετέφεραν ἐκ τῆς πατρίδος των τοὺς νόμους, τὰ ἔθιμα, τὴν θρησκείαν, τὰς τέχνας, τὰς ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις, τὸν ἀγῶνας καὶ ὅλην τὴν εὐ-

Ρωμαϊκὴ ἴστορία—ἐκδοσις γ'.

θυμον ἔωήν, ή ὁποία διέκρινε τὴν ἐλληνικὴν φυλήν. Ἐκεῖ ἐπλούτησαν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ αἱ χῶραι, τὰς ὁποίας κατώκησαν, μετεμοφώθησαν διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Διὰ τοῦτο δικαίως η μεσημβρινὴ Ἰταλία καὶ η Σικελία ὠνομάσθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων **Μεγάλη Έλλάς**.

Ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος ἀρχίζει η παρακμὴ τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν. Αἱ πολιτικαὶ διαμάχαι, τὰς ὁποίας οἱ ἄποικοι συμπαρέλαβον ἀπὸ τὴν πατρίδα των, ἔφθειραν δὲ λίγον κατ' δὲ λίγον τὰς δυνάμεις των καὶ τὰς παρέδωκαν εὔκολον λείαν εἰς τοὺς πολεμικοὺς Ρωμαίους.

ΟΙ ΛΑΤΙΝΟΙ

Ἐξ ὅλων ὅμως τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας τὴν πρώτην σημασίαν ἔχουν οἱ **Λατῖνοι**, οἱ κάτοικοι δηλαδὴ τοῦ Λατίου. Ἡ θέσις τῆς

μικρᾶς αὐτῆς χώρας παρουσιάζει μερικὰ ἔξαιρετικὰ προσόντα. Ἀπὸ δὲ τὰ μέρη ἔχει σύνορα ὀχυρά, ἀπὸ βορρᾶ τὸν Τίβεριν, πρὸς ἀνατολὰς τὰ ὑψώματα τοῦ Τιθούρου, πρὸς νότον τὸ Ἀλβανὸν ὄρος καὶ πρὸς δυσμὰς τὴν θάλασσαν. Τὸ ἔδαφος ἦτο περιωρισμένον, ἀλλ' εὔφορον, τὸ κλῖμα πολὺ μαλακὸν καὶ η συγκοινωνία μὲ τὴν θάλασσαν διευκολύνετο πολὺ διὰ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ καὶ τῶν μικρῶν ὁρμών τῆς τυρρηνικῆς θαλάσσης. Οἱ

κάτοικοι τοῦ Λατίου προῆλθον ἐκ τῆς ἀναμέζεως τῶν διαφόρων λαῶν, οἱ δόποιοι κατὰ καιρούς εἶχον ἔγκατασταθῆ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπεκράτησεν δῆμος τὸ ἴνδοευρωπαϊκὸν στοιχεῖον καὶ τοιουτορόπως διεμορφώθη μία ἀπὸ τὰς ἵσχυροτάτας φυλάς, οἱ Λατῖνοι.

Εἰς τὸ Λάτιον πολὺ ἐνωρίς ἐκτίσθησαν μικροὶ συνοικισμοί, ἥ τοι Ἀλβα Λόγγα, τὸ Τούσκουλον, τὸ Λαβίνιον, τὸ Τίβουρον κλπ. Ἐκάστη ἐκ τῶν μικρῶν αὐτῶν κωμῶν εἶχεν αὐτονομίαν, ἀλλ᾽ ὅλαι μαζὶ συνεδέοντο εἰς ἓν εἴδος ἀμφικτιονίας θρησκευτικῆς, ἥ δοποία μὲ τὸν καιρὸν ἔγινε καὶ πολιτική. Ὅλοι ἐλάτρευον τὸ κοινὸν ἱερὸν τοῦ Διὸς ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ Ἀλβανοῦ ὄρους. Βραδύτερον οἱ Λατῖνοι ἐποιεῖσθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Τυρρηνῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων περισσότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους Ἰταλιώτας. Εἰς τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν ἐμελλε νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ Ρώμη, ἥ δοποία ἥτο πεποιημένον νὰ κυριαρχήσῃ τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ—ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης καὶ τῆς ιδιοτίας τῶν πρώτων αἰώνων μόνον μύθους ἔχομεν.

Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ Ρώμη ἐκτίθηται τὸ 753 π. Χ., ἀλλὰ φαίνεται δι τοὺς πρὸ τοῦ ἔτους τούτου εἰχον συνοικισθῆ ἀρκετοὶ ἐκ τῶν λόφων, ἐπὶ τῶν ὅποιων ἀνηγέρθη βραδύτερον ἡ Ρώμη.

Τὴν Ρώμην κατ' ἀρχὰς ἐκυβέρνησαν βασιλεῖς, ἐκ τῶν ὅποιων οἱ τρεῖς τελευταῖοι ἦδαν κατακτηταὶ Τυρρηνοί. Ἀλλὰ τὴν ἔξουσίαν τοῦ βασιλέως περιώριζον ἡ Σύγκλητος καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ λαοῦ.

Τὴν βασιλείαν κατήργησαν τὸ 509 οἱ εὐγενεῖς πατρίκιοι, οἱ ὅποιοι ἐκυβέρνησαν ἔκτοτε τὴν χώραν.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ

Αἱ ἀρχαὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἴστορίας μᾶς εἶναι ἐντελῶς ἄγνωστοι. Περὶ τῆς κτίσεως καὶ τῶν πρώτων αἰώνων τῆς Ρώμης ἔχομεν μόνον μυθικὰς διηγήσεις. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς συγχέουν τὰς χρονολογίας καὶ ἀποσιωποῦν ἀπὸ πατριωτισμὸν πᾶν ὅ,τι δὲν ἦτο πρὸς δόξαν τῆς Ρώμης. Ἀλλοτε πάλιν θέλοντες νὰ κολακεύσουν τοὺς ἰσχυροὺς Ρωμαίους τῆς ἐποχῆς των ἀποδίδουν εἰς τοὺς προγόνους των σπουδαῖα κατοδύωματα καὶ μεγάλας πολιτικὰς πράξεις. Τέλος ἀπομιμούμενοι τοὺς Ἔλληνας περιβάλλον τὰ γεγονότα τῆς ρωμαϊκῆς ἴστορίας μὲ μύθους περὶ κτίσεως πόλεων, περὶ μακρῶν πολέμων κλπ. Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη σειρὰ μύθων, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην ρωμαϊκὴν παραδόσιν.

Εἰς τὸ βάθος πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὴν ἴστορικὴν ἀλήθειαν.

Οἱ ρωμαῖοι μῆθοι—οἱ πρῶτοι συνοικισμοὶ

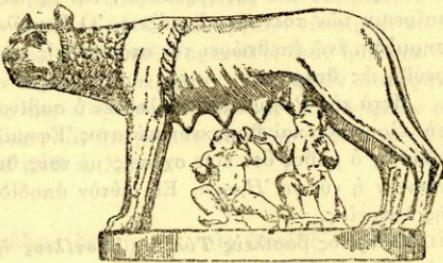
Οἱ ἀρχαιότατοι ρωμαῖκοι μῆθοι ἀναφέρονται εἰς τὴν κτίσιν τῶν πρώτων συνοικισμῶν εἰς τινὰς ἐκ τῶν λόφων, ἐπὶ τῶν ὅποιων βραδύτερον ἔμειλλε νὰ ἐγερθῇ ἡ Ρώμη.

Ο νιός τοῦ Ἀπόλλωνος Ἰανὸς ἔγινε βάσιλεὺς εἰς τὸ Λάτιον καὶ

ἴδρυσε τὴν πρώτην πόλιν ἐπὶ τοῦ Ἰανίκλου λόφου. Βραδύτερον ὁ πελοποννήσιος Ἔναρδος ἐγκατεστάθη ἐπὶ τοῦ Παλατίνου καὶ κατὰ τὸν μὲνον ἔξεπολίτιος τὴν χώραν. Επίσης δὲ Ἡρακλῆς ἐφόνευσεν ἐπὶ τοῦ Ἀβερτίνου λόφου τὸν ληστὴν Κάκον.

Μῦθος τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης

‘Ἄλλ’ ὁ σπουδαιότερος τῶν δωμαῖκῶν μύθον εἶναι ὁ μύθος τοῦ Αἰγαίου. Οἱ Ρωμαῖοι ἐφαντόσθησαν ὅτι δὲ πολεμιστὴς τῆς Τροίας Αἰνείας μετά πολλὰς περιπλανήσεις ἐφθασεν εἰς τὰ δυτικά παράλια τῆς Ἰταλίας, εἰς τὸ Λάτιον, ὅπου ἔκτισε τὴν πόλιν Λαβίνον. Ὁ νιός του Ἀσκάνιος ἢ Ιουλος, εἰς τὸν δόποιον ἀνῆγε τὴν καταγωγὴν τῆς ἡ οἰκογένεια τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου, ἔκτισε μαρτρὰν τῆς Θαλάσσης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀλβανοῦ τὴν Ἀλβανοῦ, εἰς τὴν δόποιαν ἐβασίλευσαν οἱ ἀπογονοί του.

‘Η ρωμαϊκὴ λύκαινα

Βραδύτερον ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Ἀλβανὸν δὲ Νουμίτωρ. Τοῦτον δῆμος ἔξειθρονισεν δὲ Ἀμούλιος, δὲ δόποιος τὴν μόνην κόρην τοῦ Νουμίτωρος Ρέαν Συλβίαν ἔκαμεν ιέρειαν τῆς Ἑστίας, διὰ νὰ μὴ γεννηθῇ ἀπαιτητής τοῦ θρόνου. ‘Ἀλλ’ ἡ Ρέα Συλβία ἔγεννησεν ἐκ τοῦ Ἀρεως δίδυμα, τὸ Ρωμύλον καὶ Ρώμον, τὰ δόποια δὲ βασιλεὺς ἔφριψεν εἰς τὸν Τίβεριν. Τὰ μικρὰ ἐσώθησαν δέ τις ἐκ θαύματος εἰς τὰς ὅχθας τοῦ παταμοῦ, λύκαινα δὲ ἐρχομένη καθημερινῶς ἐθήλαζεν αὐτά, διταν ἐνηλικιώθησαν, ἔκτισαν εἰς τὸ μέρος δηοῦ ἐσώθησαν, εἰς τὸ Λάτιον παρὰ τὰς ὅχθας τοῦ Τίβερεως, νέαν πόλιν, τὴν Ρώμην. Ὁ Ρωμύλος μὲν ἄροτρον συρόμενον ὑπὸ λευκῆς ἀγελάδος καὶ ταύρου λευκοῦ ἔχάραξε γύφω τοῦ Παλατίνου λόφου τὸ δόριον τῆς μελλούσης πόλεως. Ἐκ τοῦ χαραχθέντος τετραγώνου ἡ πόλις ἐλέγετο βραδύτερον quadrata. Εἰς τὴν νέαν πόλιν ἐβασίλευσεν δὲ ὁ Ρωμύλος. Τὸ γεγονός τοῦτο κατὰ τὴν παραδοσιν ἔγινε τὸ 753 πρὸ Χριστοῦ.

753

Οἱ πρώτοι βασιλεῖς

‘Ο Ρωμύλος ἐκίρρυξε τὴν νέαν πόλιν ἄσυλον τῶν καταδιωκομένων τῶν κακούργων καὶ ὅλων τῶν τυχοδιωκτῶν. Τοιουτορόπιος ἡ πόλις ἀπέ-

κτησε κατοίκους, ἀλλὰ δὲν είχε γυναικας. Τότε διὰ δόλου ἀφήρωσαν οἱ Ρωμαῖοι τὰς γυναικας καὶ τὰς θυγατέρας τῶν Σαβίνων, οἱ δόποιοι ἔσπευσαν εἰς τὰς μεγάλας ἑορτάς, τὰς δόποις είχε προκηρύξει ὁ Ρωμύλος.² Άλλος ἔνεκα τοῦ γεγονότος τούτου ἔξερχάγη πόλεμος μεταξὺ τῶν δύο λαῶν. Αἱ ἀρπασθεῖσαι δύμας Σαβῖναι συνεβίβασαν τὰ δύο στρατόπεδα καὶ πρὸς στρεφέσιν τῆς φιλίας ἀπεφασίσθη νὰ συμβασιλεύσουν ὁ Ρωμύλος καὶ ὁ Τίτος Τάτιος, βασιλεὺς τῶν Σαβίνων. Μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ὁ Τάτιος καὶ ὁ Ρωμύλος ἔμεινε μόνος βασιλεὺς. Εἰς τὸν πρῶτον βασιλέα ἡ παράδοσις ἀποδίδει τὴν σύστασιν τῆς γερουσίας, τὴν ὄργανωσιν τῆς διοικήσεως καὶ τὴν διαιρέσιν τῶν πολιτῶν εἰς τάξεις. Οὐ ρωμύλος ἀπέθανε κατὰ τρόπον μυστηριώδη, ἐννού ἐπεθεώρει τὸν στρατὸν εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως, καὶ ἐλατρεύθη ὡς θεός.

Μετὰ τὸν Ρωμύλον ἐβασίλευσεν ὁ σαβῖνος **Νουμᾶς Πομπίλιος**, βασιλεὺς εἰρηνικὸς καὶ θρησκευτικώτατος.³ Εφημίζετο διὰ τὴν σύνεσιν του καὶ ἐπλάσθη ὁ μῆνος ὃν είχε σχέσεις μὲ τοὺς θεὺς καὶ τὰς πράξεις του ὅλας ἐνέπνευεν ἡ νύμφη Ἡγερία. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδεται ἡ φύθιμισις τῆς ωμαϊκῆς λατρείας.

Οὐ τρίτος βασιλεὺς **Τύλλιος** οὐστίλιος ἦτο ωμαῖος, πολεμικὸς ὅπως καὶ ὁ Ρωμύλος. Ἐπολέμησε ἐναντίον τῆς Ἀλβας, τὴν δόποιαν ἐνίκησεν. Οἱ ἀγῶνιν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐκρίθη διὰ μονομαχίας τῶν τριῶν ωμαίων οὐρατίων καὶ τῶν τριῶν ἀλβανῶν Κουριάτων. Οἱ Κουριάτοι ένικήθησαν, ἡ Ἀλβα κατεστράφη καὶ οἱ κάτοικοι της ἡναγκάσθησαν νὰ μετοικήσουν εἰς τὴν Ρώμην. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀλβας, ἡ δόποια ἐθεωρεῖτο ἡ ἔδρα τῆς λατινικῆς ἀμφικτιονίας, ἡ Ρώμη ἔγινε τὸ κέντρον τῆς ὁμισπονδίας καὶ ἡ λατρεία τοῦ Juppiter ἐκ τοῦ Ἀλβανοῦ δρους μετετέθη εἰς τὸ Καπιτώλιον. Η Ρώμη ἔκτοτε κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον.

Οὐ **Ἄγκος Μάρκιος** ἦτο σαβῖνος καὶ εἰρηνικὸς ὅπως ὁ Νουμᾶς Πομπίλιος. Διά ν' ἀσφαλίσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τὰς προσβολὰς τῶν Τυρρηνῶν πρὸς βορρᾶν, ὥχνωσε τὸν Ιανίκλον λόφον, πέραν τοῦ Τιβέρεως, καὶ συνέδεσε τὰς δύο ὅχθας μὲ γέφυραν ἐπὶ τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ. Εκτὸς τούτου διὰ νὰ προοδεύσῃ τὸ ἐμπόριον, ἐπεξέτεινε τὸ ἔδαφος μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Τιβέρεως καὶ ἐκεῖ κατεσκεύασε τὸν λιμένα τῆς Όστιας, ὁ δόποιος ἐφερεν εἰς συγκοινωνίαν τὴν Ρώμην μὲ τὴν θάλασσαν.

Οἱ Τυρρηνοὶ βασιλεῖς

Οὐ **Ταρηνύνιος** ὁ Πρεσβύτερος σημειώνει σπουδαίαν τροπὴν εἰς τὴν ωμαϊκὴν ιστορίαν. Κατήγετο κατὰ τὸν μῆνον ἀπὸ τὴν Κόρινθον, ἀλλὰ ἔζησεν εἰς τὴν Τυρρηνίαν, ὅπου είχε μεταναστεύσει ὁ πατήρ του. Προσελήνθη ὡς παιδαγωγὸς τοῦ νιόν τοῦ Ἀγκου Μαροκίου, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐφόρευσε τὸν νιόν καὶ κατέλαβεν αὐτὸς τὴν βασιλείαν. Οἱ χρόνοι τῆς βασιλείας τοῦ Ταρκυνίου είναι ἔξαιρετικῶς λαμπροί. Εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται ἔργα σημαντικώτατα, τῶν δόποιών τὰ λείφανα μέχρι σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμὸν μας. Διὰ μεγάλου ὄχετοῦ μήκους 800 περίπου μέτρων διωχέτευσε τὰ λιμνάζοντα νόδατα μεταξὺ τῶν λόφων τοῦ Καπιτωλίου καὶ τοῦ Παλατίνου, ἀπεξήρανε τὴν ἔκτασιν καὶ ἐξυγίανεν αὐτήν. Μεταξὺ

τοῦ Παλατίνου καὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου κατεσκεύασε μέγαν ἐπόδιομον.
Τέλος ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ἔκτισε μέγαν ναὸν τοῦ Διός.

Ο διάδοχός του Σέρβιος Τύλλιος ἦτο κατ' ἔξοχὴν μεταρρυθμιστὴς
βασιλεὺς καὶ παραβάλλεται πρὸς τοῦτο μὲ τὸν Σόλωνα. Διήρεσε τὴν πόλιν
εἰς τέσσαρα τμῆματα, ἔκαμε νέαν κατάταξιν τῶν πολιτῶν εἰς πέντε τά-
ξεις ἀναλόγως τῆς περιουσίας καὶ διωργάνωσε τὸν στρατόν.

Ο τελευταῖος τῶν τυρρηνῶν βασιλέων Ταρκύνιος δ 'Υπερήφανος
ἐκυβέρνησε τυρρηνικῶς. Κατ' ἄρχας τοὺς συμμάχους Λατίνους μετέβαλεν
εἰς ὑπηκόους. Κατόπιν κατεδίωξε τοὺς ἀριστοκράτας καὶ ἐκολάκευσε τὸν
λαόν. Διὰ τοῦτο οἱ πλούσιοι ἐμίσουν αὐτὸν καὶ ἔζητον εὐκαιρίαν νὰ ἐκ-
δικηθοῦν. Τὴν εὐκαιρίαν ἔδωκεν ὁ νιός τοῦ Ταρκύνιου, ὃταν ἡθέλησε διὰ
τῆς βίας νὰ νυμφευθῇ τὴν ὥραιάν Λουκρητίαν. Τότε ἡ μὲν Λουκρητία
ἡγύκτοτόνησεν, δ δὲ σύζυγός της Ταρκύνιος Κολλατίνος μὲ τὸν φίλον του
Βροδοῦτον ἐξήγειραν τὸν στρατὸν καὶ ἤναγκασαν τὸν Ταρκύνιον νὰ φύγῃ
"Απὸ τότε ἔλληξεν ἡ βασιλεία (509 π. Χ.).

Η ΡΩΜΗ

Αὐταὶ εἶναι αἱ μυθώδεις διηγήσεις, τὰς δποίας οἱ Ρωμαῖοι
ἐπλασαν περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ρωμαϊκῆς ἴστορίας. Εἶναι ἀδύνατον
ν ἀποχωρίσῃ τις τὴν ἀλήθειαν καὶ ν ἀποκαταστήσῃ τὴν πραγ-
ματικὴν ἴστορίαν τῶν πρώτων αὐτῶν χρόνων. Ἄλλ' εἰς τὸ βάθος
τῶν μύثων ὑπολανθάνει πάντοτε μία ἀλήθεια καὶ δυνάμεθα νὰ
διακρίνωμεν τὶ ἦτο ἡ λεγομένη κτίσις τῆς Ρώμης καὶ πῶς ὀργά-
νωσαν καὶ ἐκυβέρνησαν οἱ πρῶτοι Ρωμαῖοι τὸ κράτος των.

"Η θέσις, εἰς τὴν δποίαν ἔκτισθη ἡ Ρώμη, ἦτο σπουδαιοτάτη.
Ἐπτὰ λόφοι ἐκ φύσεως ὅχυροι ἀπετέλουν σύμπλεγμα ἰσχυρόν, τὸ
δποῖον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη προστατεύεται ὑπὸ φυσικῶν ὅχυρων
των, τοῦ Τιβέρεως, τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ
νότον δρόσων. Τὸ ἔδαφος ἦτο εὔφορον καὶ κατάλληλον πρὸς ἀνά-
πτυξιν τῆς γεωργίας, δ δὲ Τιβέρις ἔθετε τὴν πόλιν εἰς ἐπικοινω-
νίαν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτὴν ἐμπορικὴν
ἀκμήν. Εἶναι βέβαιον ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ ἔτους, τὸ δποῖον ἡ πα-
ραδοσίς δρίζει νᾶς χρόνον τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης, εἶχον συνοι-
κισθῆ μερικοὶ ἐκ τῶν λόφων.

Περὶ τὸ 600 π. Χ. οἱ Τυρρηνοὶ κατέκτησαν τὸ Λάτιον καὶ
ἐφεραν τὸν ἀνώτερον πολιτισμόν των. Η ἐπίδρασίς των ἦτο
εὐεργετικὴ εἰς τὴν Ρώμην. Αὐτοὶ συνήνωσαν τὰς μικρὰς ἐπὶ τῶν
λόφων κώμας εἰς μίαν πόλιν καὶ ἐχάραξαν περὶ αὐτὴν τὴν γραμμὴν
τῆς ὅχυρώσεως, τὴν ἱερὰν ζώνην (pomerium), τὴν δποίαν ἡ πα-
ραδοσίς ἀποδίδει εἰς τὸν Ρωμύλον, καὶ κατεσκεύασαν μὲ λίθους
δγκώδεις τετράγωνον τεῖχος, τοῦ δποίου τμῆμα φαίνεται καὶ σή-

μερον εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Παλατίνου. Οἱ Τυρρηνοὶ ἔκαμαν καὶ ἀλλα σημαντικὰ ἔογα. Ἀπεξήραν τὰ μεταξὺ τῶν λόφων ἐλη. Ἰδίως μεταξὺ τοῦ Παλατίνου καὶ Καπιτωλίου, κατασκευάσαντες μεγάλας ὑπονόμους. Ἐκεῖ ἐγκαθίδρυσαν τὴν ωμαικὴν ἀγοράν, τὸ *Forum romanum*.

Κατὰ ταῦτα ἡ μὲν κτίσις τῆς πόλεως ἀνέρχεται εἰς χρόνους παλαιότερους τοῦ 753, ἡ δὲ λεγομένη εἰς τοὺς μύθους κτίσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Ρωμύλου εἶναι ἡ συνένωσις τῶν ὑφισταμένων πρὸ πολλοῦ μικρῶν κωμῶν εἰς μίαν πόλιν. Ἔγινε δηλαδὴ καὶ ἐκεῖ ὅτι εἰς τὴν Ἀττικήν, ὅπου ὁ Θησεὺς ἤνωσε τὰς κώμας εἰς μίαν πόλιν, τὰς Ἀθήνας (συνοικισμός).

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλείας ἡ κοινωνία τῆς Ρώμης περιελάμβανε τρεῖς τάξεις 1) τὸν πατρικίον 2) τὸν πελάτας καὶ 3) τὸν πληβείον.

Πατρίκιοι (Patires) ἡσαν οἱ γνήσιοι Ρωμαῖοι οἱ ἀποτελοῦντες τὰς μεγάλας ωμαικὰς οἰκογενείας. Ὁ ωμαικὸς λαὸς δηλ. ἦτο διηρημένος εἰς μεγάλας οἰκογενείας, αἱ δοποῖαι δὲν περιελάμβανον μόνον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα καὶ τὰ τέλνα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερα ἄτομα. Ὄλοι δοι κατήγοντο ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα ἀπετέλουν μέλη μιᾶς οἰκογενείας, ἡ δοποία ὀνομάζεται εἰς τοὺς Ρωμαίους γένος. Πολλάκις ἔκατοντάδες διλόκληροι ἀτόμων ἀπετέλουν μίαν ωμαικὴν οἰκογένειαν. Τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἢ τοῦ γένους ὀνομάζοντο *Πατρίκιοι*, ὡς καταγόμενοι ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα. Ὄλα τὰ μέλη ἀνεγνώσιον ὡς ἀρχηγὸν τὸν γεροντότερον τοῦ γένους, ὁ δοποῖος ὀνομάζετο *pater familias* καὶ εἴχε δικαιώματα ἀπόλυτον ζωῆς καὶ θαγάτου ἐπὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Ἡτο θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τοῦ γένους, ὁ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ ἐν καιρῷ πολέμου. Ἐκαστον γένος ὅμοιάζει πρὸς μικρὸν κράτος κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ πατρός. Τὰ κτήματα δὲν ἡσαν χωρισμένα καὶ διαμοιρασμένα εἰς τὰ μέλη, ἀλλ' ἀνῆκον ὅλα εἰς τὸ γένος καὶ ἐκαλλιεργοῦντο ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τῶν πελατῶν.

Πελάται, ἡ δοποὶς ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι *Clientes*, δηλαδὴ ὑπήκοοι, ἡσαν ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατοίκων τοῦ Λατίου, τῶν Λιγυόρων, τὸν δοποίους ὑπέταξαν οἱ κατακτηταὶ Λατίνοι καὶ κατέστησαν δουλοπαροίκους. Ἡσαν δηλαδὴ δοποὶς οἱ Εἴλωτες τῆς

Σπάρτης. Ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα τῶν πατρικίων καὶ διετέλουν ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν αὐτῶν. Βραδύτερον δμως ἔμαθον τὴν λατινήν, ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ ἡ θέσις αὐτῶν ἐβελτιώθη πολύ. Τέλος ἀπετέλεσαν μέρος τῶν γενῶν καὶ ἀπέκτησαν τὸ δικαίωμα ψήφου εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Πατρίκιοι καὶ πελάται ἦσαν οἱ ἀρχαιότεροι κάτοικοι τοῦ Λατίου, οἱ δποῖοι συνεχωνεύθησαν βραδύτερον.

Πληθεῖοι ἦσαν νεώτεροι κάτοικοι τῆς Ρώμης ἐγκατασταθέντες εἰς αὐτὴν κατὰ διαφόρους τρόπους. Οἱ Ρωμαῖοι ὅταν κατέστρεφον γειτονικήν τινα πόλιν, ὑπερχέων τοὺς κατοίκους νὰ μετοικήσουν εἰς Ρώμην. Οὗτοι ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματά των καὶ ἦσαν γεωργοί.

Ἐκτὸς τούτου εἰς τὴν ἐμπορικὴν Ρώμην εἶχεν ἐγκατασταθῆ ἐνωρὶς πλῆθος ἐμπόρων καὶ βιομηχάνων καὶ πολλοὶ τυχοδιῶκται. Οἱ νέοι αὐτοὶ πληθυσμοὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι δὲν κατέψησαν καὶ ἀρχὰς εἰς τὴν Ρώμην, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ Ἀβεντίνου λόφου καὶ τοιούτοις πλόπως ἀπετέλεσαν λαὸν ἐντελῶς ἴδιαιτερον ἀπὸ τὸν φωμακόν, ὅστις δὲν εἶχε κανένα δεσμὸν πρὸς τοὺς πατρικίους καὶ τοὺς πελάτας καὶ δινομάσθη πληθεῖοι ἢ πλῆθος (plebs). Οἱ πληθεῖοι δὲν εἶχον δικαίωμα ἐπιγαμίας μετὰ τῶν πατρικίων καὶ ἐστροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων. Βραδύτερον δμως δ Σέρβιος Τύλιοις ἀνέμειξε τοὺς δύο πληθυσμούς, δπως δ Κλεισθένης εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Τὸ ποῶτον πολίτευμα τῆς Ρώμης ἦτο δπως εἰς ὄλας τὰς πλαιάς πολιτείας ἡ πατρικὴ βασιλεία. Ὁ βασιλεὺς ἦτο ἡ κεφαλὴ τῆς πολιτείας, δ ἐκλεκτὸς τοῦ λαοῦ καὶ τῶν θεῶν. Ὅπως εἰς τὸ γένος δ πατήρ, οὕτω καὶ εἰς τὴν πολιτείαν δ βασιλεὺς ἦτο δ ἀνώτατος δημοσκευτικὸς ἀρχηγός. Ἐκτὸς τούτου ἦτο δ ἀνώτατος δικαστὴς καὶ δ ἀρχηγὸς ἐν πολέμῳ. Ἄλλ' ἡ δύναμις τοῦ βασιλέως εἰς τὴν πολιτείαν δὲν ἦτο ἀπόλυτος. Περιωρίζετο ὑπὸ δύο διωμάτων, τῆς Ἐκκλησίας τοῦ λαοῦ καὶ τῆς Συγλήτου.

Ἡ **Ἐκκλησία τοῦ λαοῦ** ἦτο συνάθροισις ὄλων τῶν πατρικίων μετὰ τῶν πελατῶν. Τὸν λαὸν συνεκάλει δ βασιλεύς, δ ὅποῖος ἦτο καὶ δ πρόεδρος τῆς ἐκκλησίας. Συνήρχοντο διηρημένοι εἰς 30 τμῆματα, τὰς λεγομένας φράτρας, καὶ διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὐτὴ ἐκκλησία δινομάζεται **Φρατρικὴ ἐκκλησία** (Comitia curiata). Ἡ

ρωμαϊκή ἐκκλησία ώμοιάζε πρὸς τὴν διμηρικήν. Δὲν ἀπεφάσιζεν, ἀλλ᾽ ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτε τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως διὰ βοῆς «ναι» ἢ «ὄχι». Ἡ ἐκκλησία ἔξελεγε τὸν βασιλέα καὶ ἀπεφάσιζε περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου.

Ἡ Σύγκλητος (Senatus) ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γενῶν. Κατ' ἀρχὰς εἶχε 100 μέλη, βραδύτερον 300. Ἡ σύγκλητος ἀπετέλει τὸ συμβούλιον τοῦ βασιλέως, δύποτε ἡτο ἡ Γερουσία εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὁ Ἀρειος Πάγος εἰς τὰς Ἀθήνας.³ Επεκύρωνε τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας καὶ πρὸ πάντων ἐπέβλεπε τὴν διαφύλαξιν τῶν παλαιῶν παραδόσεων τῆς πόλεως. Μὲ τὸν καιρὸν ἡ σύγκλητος ἀπέβη τὸ κυρίαρχον σῶμα εἰς τὴν πολιτείαν καὶ τοιουτούρως ἐνωρίς ἡ κυβέρνησις τῆς Ρώμης κατέστη ἀριστοκρατική.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 509

Τὸ 409 π. Χ. συνέβη σημαντικώτατον γεγονός εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ πατρίκιοι ἔξεμφρονισαν τὸν βασιλέα Ταρκύνιον τὸν Ὑπερόγηφανον καὶ κατήργησαν τὴν βασιλείαν. **509** Ἐκτοτε ἐκυβέρνησαν εἰς πατρίκιοι καὶ τὸ πολίτευμα ἔγινεν ἀριστοκρατικόν. Συνέβη δηλαδὴ καὶ εἰς τὴν Ρώμην, ὅτι εἶχε συμβῆ πολὺ ἐνωρίτερον εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας, διὸ καὶ ἀνάπτυξις καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀκμὴ τοῦ λαοῦ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πτῶσιν τῆς βασιλείας καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς ἀρχῆς τῶν εὐγενῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'. Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΛΑΟΣ ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ

Οι Ρωμαϊοί ἥδαν τραχεῖς, ἀλλὰ ρωμαλέοι χωρικοί,
λιτότατοι, ἐργατικώτατοι καὶ πολὺ οἰκονόμοι. Ἐδέβοντο
τοὺς ἀνωτέρους καὶ τοὺς νόμους καὶ ἐπήσουν αὐτηποδές.
τὰ ἀρχαῖα ἥθη. 'Αλλ' ἥδαν ἔχθροι παντὸς νεωτερισμοῦ
καὶ δὲν ἡγάπων τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Διεκοιθυ-
δαν ώς νομοθέται, κυβερνῆται καὶ πολεμισταί.

Τὴν θρησκείαν τῶν Ρωμαίων διακρίνει μεγάλη τυπι-
κότης καὶ προσκόλληστις εἰς τὴν παράδοσιν. Η θρησκεία
των ἦτο θρησκεία τῆς φύσεως καὶ τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ βρα-
δύτερον ἔλαττερον ἔχοντος θεούς καὶ ιδίως συνεταύτιδαν
τοὺς θεούς των γε τοὺς θεούς τῶν Ἑλλήνων. Πλὴνθος ιε-
ρέων καὶ ιερατικῶν σωματείων ἐπέβλεπον τὴν λατρείαν.

Ο ΡΩΜΑΙΟΣ

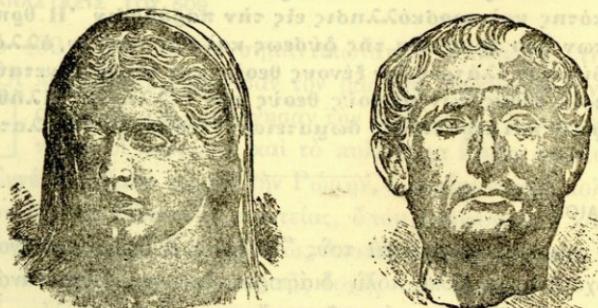
Οἱ ρωμαῖοι εἶναι μετὰ τοὺς Ἕλληνας ὁ δεύτερος μέγας λαὸς:
τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ πολὺ διάφοροι ἐκείνων. Εἶχον ἀνάστημα
μέτριον καὶ μᾶλλον μικρόν, σῶμα εὔρωστον καὶ ρωμαλέον. Ἐκαλ-
λιέργουν μὲ ἀφοσίωσιν τοὺς ἄγρους των, περιεφρόνουν τοὺς κό-
πους καὶ ὅνειρόν των ἥτο νὰ βελτιώσουν τὸ κτῆμά των. Ἡγάπων
τὰς ἔριδας καὶ δὲν ἔκουραζοντο ἀπὸ τὰς μακρὰς δίκας, δταν ἔγνω-
ριζον δτι κινδυνεύει ἡ περιουσία των. Μεταξὺ τῶν πρωτογόνων
τούτων Ρωμαίων ἀναπτύσσονται οἱ περιφήμοι νομομαθεῖς, οἱ
δποιοι βραδύτερον ἐδημιούργησαν τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου.

Οἱ ρωμαῖοι χωρικοί ἥσαν ἄνθρωποι συντηρητικοί, ἐδυσπί-
στουν εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ πολὺ δυσκόλως ἤλλασσον τὰς
παλαιάς των συνηθείας. Εἶχον πρακτικὸν πνεῦμα, ἀλλ' ἐστεροῦντο
φαντασίας, ἥρκοντο μόνον εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν
ζωήν των καὶ ἔθεωρον ώς πολυτέλειαν τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὰ
γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Διὰ τοῦτο περιεφρό-
νουν τὰ προϊόντα τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν καὶ δὲν πα-
ρήγαγον ὅπως οἱ Ἕλληνες μεγάλους τεχνίτας καὶ φιλοσόφους.

Είχον δύμας οἱ Ρωμαῖοι μεγάλα προτερήματα. Ἡσαν λαὸς πειθαρχικός, ὑπήκουον εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν γενῶν, εἰς τὸν ἀρχοντας, εἰς τὴν σύγκλητον. Διὰ τοῦτο ἦσαν ἀριστοὶ στρατιῶται, κατάλληλοι ὅχι μόνον δι' ἡρωικὰ κατορθώματα, ἀλλὰ καὶ διὰ βαρυτάτας ἐργασίας. Σημαντικώτατον ἐπίσης χάρισμα τοῦ Ρωμαίου ἦτο ἡ μέθοδος τοῦ κυβερνᾶν. Οἱ Ρωμαῖοι ἐκιβέρωντο καλῶς τοὺς οἰκους των, τὴν οἰκογένειαν, τὴν πόλιν. Διὰ τοῦτο ὡργάνωσαν βραδύτερον καὶ ἐκιβέρωντο κατὰ τρόπον ἔξαιρετον τὸ μεγαλύτερον κράτος τοῦ ἀρχαίου κόσμου.

ΤΑ ΗΘΗ

Ο βίος τῶν Ρωμαίων ἦτο μονότονος καὶ τραχύς. Ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἥλιου εἰργάζοντο εἰς τοὺς ἀγρούς των, ἀνεπαύοντο δὲ λίγον τὴν μεσημβρίαν, ἐξηκολούθουν κατόπιν τὴν ἐργασίαν μέ-

Τύποι Ρωμαίων

Τῆς ρωμαίας τὰ χαρακτηριστικὰ εἰναι ἰσχυρά, ἀλλ' ὅχι τόσον λεπτὰ δύσον εἰς τὰς ἑλληνίδας. Ο ρωμαῖος ἔχει χαρακτηριστικά ἐντονώτατα, τὴν δινα κυρτήν καὶ τὴν κάτω σιαγόνα προεξέχουσαν. Οἱ τύποι αὐτοὶ ἀπαντοῦν καὶ σήμερον εἰς τὴν ὑπαιθρὸν Ἰταλίαν.

χρι ἐσπέρας, ἐδείπνουν καὶ ἐκοιμῶντο. Μόνον κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐκκλησιῶν διεταράσσετο ἡ μονοτονία τῆς ἐργασίας, ἡ ὅταν ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀγορᾶς.

Οὗτοι Ἡ βιομηχανία ενδιόσκετο εἰς πρωτόγονον κατάστασιν. Ο ρωμαῖος κατεσκεύαζε διὰ τὴν οἰκίαν του τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα σκευή. Ἐπίσης σχεδὸν δὲν ὑπῆρχεν ἐμπόριον. Καθ' οὓς χρόνους εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐγίνετο μεγάλη κίνησις ἐμπορική, δο ρωμαῖος ἔκαμψεν ἀκόμη τὰς συναλλαγάς του μὲ κτήνη, βιοῖς ἢ πρόβατα. Πολὺ ἀργά, μόλις τὸ 450, κατεσκευάσθησαν τὰ

πρῶτα νομίσματα ἐκ χαλκοῦ, τὰ δόποια παρίστανον καὶ ηνός τι, ἐξ οὗ καὶ τὸ νόμισμα ὀνομάζετο *ρευμία*.

Ἄλλα παροιμιώδης ἥτο ή οἰκιακή ἀπλότης τῶν Ρωμαίων.¹ Η οἰκία των συνίστατο μόνον ἀπὸ ἓν δωμάτιον, τὸ δόποιον ἔχοντις μενεύει διὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἔνεων, διὰ τὰ γεύματα, διὰ τὸν ὕπνον, ἀκόμη διὰ τὸ μαγείρευμα. Τὸ δεῖπνον ἥτο λιτότατον.² Ολίγος ἄρτος, χόρτα, δεσποιαὶ καὶ τυρὸς ἦσαν τὰ φαγητὰ τῶν Ρωμαίων, τὸ δὲ κρέας καὶ δὲ οἶνος μόνον κατὰ τὰς θυσίας παρετίθετο. Τὸ ἔνδυμα ἐπίσης συνίστατο ἀπὸ ἔνα χιτώνα σφιγμένον εἰς τὴν δσφύνη καὶ σπαίως ἀπὸ τεμάχιον ὑφάσματος, τὸ ἱμάτιον (*toga*).

ΑΙ ΠΡΟΓΟΝΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ

Άλλος δὲ Ρωμαῖος ἐν τῇ ἀπλότητί του ἐκοσμεῖτο ἀπὸ μεγαλειώδεις ἀρετάς, τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἀρωτέρους, τὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους, τὴν ἀφιλοκέρδειαν.

Πλεῖστα παραδείγματα μνημονεύουν ὑπακοῆς εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ πατρός.³ Οταν ἐπρόκειτο περὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους, ὑπεκχώρει πᾶν ἄλλο συναίσθημα, καὶ αὐτὸ τὸ φίλτρον τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν νεόν.⁴ Ο *Βροῦτος* διέταξεν δὲ τὸν θάνατον τῶν νεών του, διότι ἐσκέφθησαν⁵ ἀποκαταστήσουν τὴν βασιλείαν.⁶ Ο *Μάνλιος Τουρκοάτος* κατεδίκασε τὸν νεόν του εἰς θάνατον, διότι παρεβίασε τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν.⁷ Έχουμενὲς ἐπίσης ἐξοχα παραδείγματα ἀφιλοκερδείας μεγάλων στρατηγῶν, οἱ δόποιοι ἡροήθησαν νὰ δεχθοῦν πᾶσαν ἀμοιβὴν καὶ μετὰ τὴν νίκην των ἐπανῆλθον εἰς τὸ ἀροτρον.⁸ Ο *Κιγκυρνάτος* ἔλαβε τὴν εἰδῆσιν διτὶ ὁνομάσθη δικτάτωρ, ἐνῶ ἐκαλλιέργει τὸν αικόνα του ἀγρόν, καὶ μετὰ 16 ἡμέρας, ἀφοῦ ἐσώσε τὴν πατρίδα του, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ ἀροτρόν του.⁹ Ο *Κούριος Λευτάτος* ἔτρωγε χόρτα ἐντὸς ἔυλίνου πινακίου, διτὶ ἡλθον οἱ Σαμνῖται κατάφροτοι μὲ δῶρα.¹⁰ Άλλος ἀπήντησεν διτὶ προτιμᾶς νὰ ἀρχῃ ἐκείνων, οἱ δόποιοι ἔχουν τὸν χρυσόν, παρὰ νὰ τὸν ἔχῃ δὲ τὸν.¹¹

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν θρησκευτικώτατοι.¹² Η θρησκεία εἶχε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὸν δημόσιον βίον. Πρὸ τῆς συναθροίσεώς τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς συγκλήτου οἱ Ρωμαῖοι ἐπεκαλοῦντο τοὺς θεούς, οἱ ἀρχοντες πρὸ πάσης ἐπισήμου πράξεως ἐζήτουν τὴν γνώμην τῶν θεῶν.¹³ Άλλα καὶ εἰς τὸν ἴδιωτικὸν βίον εἰς ὅλα τὰ εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα γεγονότα, εἰς τὴν γέννη-

σιν, τὴν ἀνατροφὴν τῶν τέκνων, τὸν γάμον, τὸν θάνατον, τὰ γεύματα, οἱ θεοὶ ἐπενέβαινον καὶ ἔκανον· οὐδὲν αὖτά.

“Η ωμαϊκὴ θρησκεία ὑπέστη μεγάλην ἐξέλιξιν. Κατ’ ἀρχὰς ἦτο ἴαλική. Εἰς τὴν πρωτόγονον αὐτὴν μορφὴν παρουσιάζεται ὡς θρησκεία ποιμένων καὶ γεωργῶν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ταρκυνίων ἡ λατρεία γίνεται μεγαλοπρεπεστέρα καὶ παρουσιάζει τυρρηνικὴν ἐπίδρασιν. Βραδύτερον ἡ μυθολογία καὶ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἔδωσαν νέον χαρακτῆρα εἰς τὴν ωμαϊκὴν θρησκείαν. Ἡ ἐλληνικὴ ἐπίδρασις ἐπῆλθε κυρίως μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος. Ὄλη ἡ ἐλληνικὴ μυθολογία καὶ οἱ ἐλληνικοὶ θεοὶ εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ οἱ παλαιοὶ θεοὶ ἐταυτίσθησαν μὲ τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Juppiter ἐταυτίσθη μὲ τὸν Δία, ἡ Juno μὲ τὴν Ἡραν, ἡ Minerva μὲ τὴν Ἀθηνᾶν, ὁ Mars μὲ τὸν Ἀρην, ὁ Neptune μὲ τὸν Ποσειδῶνα, ἡ Vesta μὲ τὴν Ἐστίαν κλπ. Συγχρόνως δύμως μὲ τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀνατολῆς ἥρχισε καὶ ἀνατολικὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν ωμαϊκὴν θρησκείαν. Τότε εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ρώμην θεοὶ τῆς Φοργύρας, τῆς Συρίας, τῆς Αἴγυπτου κλπ.

“Αλλ’ ἡ ωμαϊκὴ θρησκεία παὸ δῆλας τὰς μεταβολὰς δὲν ἀνέπτυξε πλουσίαν μυθολογίαν οὐδὲ ἔδωκεν εἰς τοὺς θεοὺς τὰ ἰδιαίτερα καρακτηριστικά, τὰς θαυμαστὰς περιπτετίας καὶ τὰς ἀκοιβεῖς ἰδιότητας, μὲ τὰς δόπιας οἱ Ἐλληνες ἐκόσμησαν τοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου. Ὁπως δῆλαι σχεδὸν αἱ ἀρχαῖαι θρησκεῖαι, δὲν ἦτο κυρίως εἰπεῖν θρησκεία, δηλαδὴ σύνολον ἥθικῶν κανένων πρὸς βελτίωσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μέσον, διὰ τοῦ δποίου ἥδυναντο νὰ καταστήσουν τοὺς θεούς των εὑμενεῖς, δηλαδὴ ἄπλη λατρεία.

ΟΙ ΘΕΟΙ

“Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἐλληνικοὺς θεούς, τοὺς δποίους ὁ εὐφάνταστος ἐλληνικὸς λαὸς ἀπετύπωσεν εἰς ἐξόχους μορφὰς μὲ ἴδιαν ἵστορίαν καὶ μὲ τερπνοτάτας περιπτετίας, οἱ ωμαϊκοὶ θεοὶ ἦσαν ὅντα ἀμορφα καὶ ἀκαθόριστα, περὶ τῶν δποίων οὐδὲν ἐγνώριζον. Πολλάκις μάλιστα δὲν εἶχον καὶ ἴδια ὄντοματα. Διὰ τοῦτο δὲν κατεσκεύαζον οὔτε ἀγάλματα οὔτε ναούς, ἀλλ’ ἐφαντάζοντο αὐτοὺς κατοικοῦντας εἰς ὧδισμένα ἀντικείμενα, π.χ. εἰς τὴν θύραν, εἰς τὸ κατώφλιον, εἰς τὴν φλόγα τῆς ἐστίας, καὶ παρίστανον αὐτοὺς μὲ λίθους, ἔύλα, χόρτα κτλ.

Καρακτηριστικώτατον πρὸ πάντων εἶναι τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ωμαϊκῶν θεῶν. Διὰ τοῦτο ωμαϊός τις ἀστειευόμενος ἔλε-

γεν δι εύκολώτερον εἶναι νὰ συναντήσῃ τις ἔνα θεὸν ἢ ἔνα ἄνθρωπον. Τοιουτορόπως ἡ θύρα εἶχε τὸν ἴδιαίτερον θεόν της, ἀλλὰ καὶ τὸ κατώφλιον καὶ αἱ στρόφιγγες τῆς θύρας εἶχον ἴδιους θεούς. Ἀλλος θεὸς ἐκαμένε τὰ παιδιὰ νὰ διμιοῦν, ἄλλος τὰ ἐμάνθανε νὰ πίνουν, ἄλλος νὰ τρώγουν, ἄλλος νὰ ἐξέρχωνται τῆς οἰκίας, ἄλλος νὰ ἐπανέρχωνται κλπ. Ὁ γεωργὸς ἐκαλλιέργει τὸν ἀγρόν, ἐλίπαινεν, ἐθέριζεν, ἐβωλοκόπει κλπ. αὐτὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν ἴδιαιτέρων θεῶν.

Η ΛΑΤΡΕΙΑ

Ἡ ρωμαϊκὴ λατρεία ἦτο αὐστηρότατα τυπική. Οὐδεμία πρὸ σευχὴ ἢ θυσία εἶχεν ἀξίαν, ἀν δὲν ἐτηροῦντο ὠρισμένοι τύποι, λέξεις δηλαδὴ αἱ ἴδιαι πάντοτε, χειρονομίαι, φράσεις κτλ. Τοὺς τύπους αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι ἐτήρουν μὲ παραδειγματικὴν αὐστηρότητα καὶ ἐνόμιζον δι τοιούτους οἱ θεοὶ ἀποστέργονται τὰς προσφορὰς ἀγενούς αὐτῶν.

Οἱ κυριώτεροι τρόποι τῆς ρωμαϊκῆς λατρείας ἦσαν ἡ προσευχὴ, αἱ σπονδαί, αἱ θυσίαι, αἱ ἐπίσημοι λιτανεῖαι καὶ αἱ ἐστιάσεις τῶν Θεῶν.

Ἡ προσευχὴ ἦτο ἀπολύτως ὠρισμένη καὶ ἀμετάβλητος. Πᾶσα μεταβολὴ τῶν παραδεδομένων λέξεων καὶ φράσεων ἐθεωρεῖτο ἔλειψις σεβασμοῦ πρὸς τὸν θεόν καὶ προσβολὴ τῆς θείας θελήσεως. Διὰ τοῦτο πολλαὶ ἀρχαιόταται προσευχαὶ ἦσαν σχεδὸν ἀκατάληπτοι εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Αἱ σπονδαὶ ἐγίνοντο ἐπὶ τῆς πυρᾶς τοῦ βωμοῦ διὰ τῶν ὑγρῶν, τὰ δόποια ἐποτίμων οἱ θεοί, οἴνου, γάλακτος, μέλιτος, ἐλαίου.

Αἱ θυσίαι Ἠσαν ἡ προσφορὰ πλακούντων καὶ καρπῶν, οἱ δόποιοι ἐτίθεντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ θεοῦ, ἡ κυρίως θυσίαι ζῷων, βιοῶν, ἀμνῶν, κριῶν, χοίρων, ἐριφίων, τράγων κλπ. Ἡ θυσία τῶν θυμάτων, ἡ σπλαγχνοσκοπία κτλ. ἐγίνετο εἰς τοὺς Ρωμαίους δπως καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας.

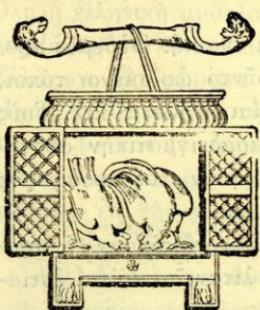
Καθ' ὠρισμένας ἡμέρας ἐγίνοντο αἱ ἐπίσημοι λιτανεῖαι ἀνὰ τὴν πόλιν. Ἐκτὸς τῶν ἱερέων καὶ τῶν μεγάλων ἱερατικῶν συλλόγων πολλάκις παρίσταντο καὶ οἱ θεοί, τῶν δόποιών τὰ σύμβολα ἐτοποθετοῦντο ἐπὶ ἱερῶν ἀμαξῶν καὶ παρηκολούμενον τὴν πομπήν.

Αἱ ἐστιάσεις τῶν θεῶν τέλος συνίσταντο εἰς τὸ ἔξης. Παρεσκευάζον διὰ τοὺς θεοὺς κλίνας, ὅπως εἰς τὰ συνήθη γεύματα καὶ ἐτοποθέτουν ἐπ' αὐτῶν τὰ σύμβολα ἢ καὶ προτομὰς τῶν

θεῶν καὶ προσέφερον φαγητά ἐκ θυσίας ἢ ἐκ τῶν δείπνων, τὰ δόποια ἐτελοῦντο συγχρόνως ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν. Ὁ τρόπος οὗτος τῆς λατρείας συνηθίζετο εἰς κρισίμους περιστάσεις καὶ εἰχε χαρακτῆρα γενικῆς ἵκεσίας.

ΟΙΩΝΟΙ—ΔΙΟΣΗΜΕΙΑΙ

Διὰ τῶν μέσων τῆς λατρείας οἱ Ρωμαῖοι ἥθελον νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς θεούς, ἀλλὰ διὰ νὰ γνωρίσουν τὴν θέλησιν αὐτῶν εἴχον ἴδιαιτέραν ἐπιστήμην, τὴν *οἰωνοσκοπίαν*. Πρὸ τῶν μα-

Ιεραὶ ὅρνιθες

Ἡ εἰκὼν εἶναι ἔξ αναγλύφου, τὸ δόποιον παριστάνει κλωβὸν μὲ τὰς ιερὰς ὅρνιθας, ἐκ τῶν δόπιών συνηθέστατα οἱ Ρωμαῖοι ἔμαντεύοντο.

χῶν, πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς ἑκκλησίας τοῦ δήμου καὶ γενικῶς πρὸ πάσης δημοσίας πράξεως οἱ Ρωμαῖοι ἐπεδίωκον νὰ μάθουν ἀν δ θεὸς δὲν εἶχεν ἀντίρρησιν τινα. Πρὸς τοῦτο οἱ οἰωνοσκόποι παρετήρουν εἰς τὸν οὐρανὸν τὴν πτῆσιν καὶ τὴν φωνὴν τῶν οἰωνῶν ἢ τὰς ἀστραπάς. Οἱ οἰωνοσκόποι πολλάκις συνεβούλεύοντο τὰς Ἱερὰς ὅρνιθας, αἱ δόποιαι διετηροῦντο εἰς ἴδιαιτέρον κλωβόν. Πρὸς γνῶσιν τῆς θελήσεως τοῦ θεοῦ ἔρριπτον τροφὴν εἰς τὰ πτηνὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὅρεξιν, μὲ τὴν δόποιαν ἔτρωγον αὐτήν, ἐμαντεύοντο.

Μεγάλην ἐπίσης σημασίαν ἀπέδιδον οἱ Ρωμαῖοι εἰς τὰς διοσημείας, εἰς τὰ σημεῖα δηλαδή, τὰ δόποια μόνοι ἔστελλον οἱ θεοί, διὰ νὰ γνωρίσουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς θέλησιν των, σεισμούς, θυέλλας, ἐκλείψεις κτλ.

ΕΦΕΣΤΙΟΙ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ ΘΕΟΙ

Εἰς τὴν Ρώμην διακρίνομεν δύο εἴδη θρησκείας, τὴν θρησκείαν τῶν ἴδιωτῶν, τὴν δόποιαν ἀντιπροσωπεύουν οἱ ἐφέστιοι καὶ οἱ ἀγροτικοὶ θεοί, καὶ τὴν ἐπίσημον θρησκείαν τῆς πολιτείας, ἢ δόποιά ἔχει ἴδιαιτέρους θεούς. Εἰς τὴν λατρείαν τούτων οἱ ἴδιωται δὲν λαμβάνουν μέρος.

Μεταξὺ τῶν ἐφεστίων θεῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν οἱ νεκροί, τοὺς δόποίους, δῆπος οἱ Ἑλλήνες, οἱ Ρωμαῖοι ἐλάτρευον ὡς θεούς. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ἦτο ιερεὺς τῆς λατρείας.

τῶν νεκρῶν, εἰς τοὺς δόπιους καθημερινῶς προσέφερε σπονδάς. Τοὺς νεκροὺς ὀνόμαζον Manes. Αἱ μεγάλαι φωμαῖαι οἰκογένειαι διετήρουν εἰδώλια ἐκ κηροῦ τῶν προγάνων καὶ εἰς τὰς μεγάλας οἰκογενειακὰς ἔօρτάς δοῦλοι ἔφερον αὐτά. Τοιουτοδόπιως ἀντεπροσωπεύοντο κατ' αὐτὰς καὶ οἱ πρόγονοι. Ἐλλοι ἐφέστιοι θεοὶ τῶν Ρωμαίων ἦσαν δὲ Ἱανός, θεὸς τῆς θύρας, ἢ Ἔστιά, θεὰ τοῦ οἰκιακοῦ πυρός, καὶ οἱ Penates, οἱ θεοὶ τῶν προμηθειῶν τῆς οἰκογενείας.

Οἱ ἀγροί, μὲ τοὺς δόπιους τόσον ὑπῆρχεν, ἵδιας κατὰ τοὺς πρότους αἰῶνας, συνδεδεμένη ἡ ζωὴ τῶν Ρωμαίων, εἰχον ἔκαστος τὸν θεόν του. Τοὺς θεοὺς αὐτοὺς ὀνόμαζον Lares. Οἱ ἀγρόται δύμως ἐλάτρευον καθ' ὁρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ ἄλλους πολλοὺς θεούς, οἱ δόποι έπροστάτευον τὴν γεωργίαν, τὴν σποράν, τὸν θεορισμόν, τὴν ἄμπελον, τὰ δάση κλπ. Εἰς τοὺς θεούς αὐτοὺς οἱ χωρικοὶ ἐτέλουν διαφόρους ἔορτάς, ἐκ τῶν δόπιων σπουδαιότερα ἦτο τὰ Saturalia, τὰ δόποια ἐγίνοντα κατὰ τὸ τέλος Δεκεμβρίου. Ἡ εὐθυμία ἦτο τότε μεγάλη, ἀντήλλασσον ἐπισκέψιες καὶ δῶρα, οἱ δὲ δοῦλοι ἐλάμβανον ἔξαιρετικὴν ἐλευθερίαν κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς καὶ παρεκάθηντο εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ κυρίου των.

Ρωμαϊκὴ Ἰστορία—Ἐκδοσις γ'

ΑΛΛΑ ΔΙΑΣΩΣΑΝ ΔΡΑΓΑΝΟΥ ΕΙΝΑΙ ΕΙΔΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΟΥ ΛΟΓΟΤΥΠΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΟΣ ΣΩΝ ΘΕΛΗΠΟΙΣ ΤΩΝ ΘΕΑΝ

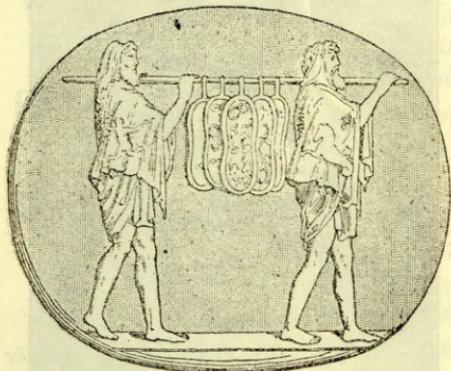
Ἐστιάς

Οἱ ἱματισμὸς καὶ ἡ κόμωσις τῶν ἐστιάδων ἦσαν ἀνάλογα πρὸς τὸ σοβισχώτατον ἀξιωμάτων. Ἡ εἰκὼν παριστάνει Μεγάλην Ἐστιάδα, ὃπο τὰς διαταγὰς τῆς ἡμέρας διετέλουν αἱ ἄλλαι.

ΟΙ ΘΕΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Ἡ ρωμαϊκὴ πολιτεία, ἡ δποία ἐθεωρεῖτο ὡς μεγάλῃ οἰκογένειᾳ περιλαμβάνουσα δῆλους τὸν ρωμαίους, εἶχεν ἰδίους θεούς. Ἔπισημότεροι ἦσαν ὁ Ἰανός, ἡ Ἐστία, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἀρης.

Ο Ἱανὸς ἦτο ὁ θεὸς τῆς κυρίας πύλης τῆς Ρώμης, ἡ δποία ἔφερεν εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ παριστάνετο μὲν δύο μορφάς, ἐκ τῶν δποίων ἡ μία ἔβλεπεν ἔξω καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως. Ὁ ναός του ἦτο εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἔμενε κλειστὸς ἐν εἰρήνῃ, ἀνοικτὸς δὲ ἐν πολέμῳ διὰ νὰ εἰσέρχεται καὶ ἔξέρχεται ὁ ρωμαϊκὸς στρατός.

Οι Σάλιοι

Ἡ εἰκὼν προέρχεται ἐκ σκαλιστοῦ δακτυλιοῦ οὐρανοῦ καὶ παριστάνει Σαλίους λερεῖς περιάγοντας ἀνά τὴν πόλιν τὰς λεράς ἀσπίδας τοῦ Ἀρεως. Οἱ Ρωμαῖοι ἐπίστευον διτὶ λεράς ἀσπίς εἶχε καταπέσει ἐξ οὐρανοῦ καὶ συνεδέετο μὲν τὴν τύχην τῆς Ρώμης. Διὰ τοῦτο εἶχον κατασκεύασει καὶ 11 ἄλλας ὅμοιας, διὰ ν' ἀποπλανοῦν τὸν κλέπτας, καὶ τοῦ πολέμου καὶ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ὡς ὁ πατήρ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἔθνους, διότι ἀπ' αὐτὸν κατὰ τὴν παράδοσιν ἐγένητη ὁ Ρωμύλος.

ΟΙ ΙΕΡΕΙΣ—ΙΕΡΑΤΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ

Ο κανονισμὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ λερατείου ἀπεδίδετο ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἰς τὸν δεύτερον βασιλέα, τὸν Νουμᾶν Πομπίλιον. Ιερεὺς τῆς οἰκιακῆς λατρείας ἦτο, καθὼς εἴδομεν, ὁ πατήρ τῆς οἰκογένειας. Εἰς τὴν πολιτείαν κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ βασιλεύς, βραδύτερον δὲ οἱ ὑπατοι ἦσαν ἀνώτατοι λερεῖς τῆς ἐθνικῆς λατρείας. Ἄλλῳ

Ἡ Ἐστία ἦτο θεὰ τοῦ ιεροῦ πυρὸς τῆς πολιτείας, τὸ δποίον διετηρεῖτο ἐντὸς ναοῦ περιφερικοῦ ὑπενθυμίζοντος θεοῦ τὴν πρωτόγονον καλύβην, ὃπου οἱ ποιμένες διετήρουν ἀσβεστον τὸ πολύτιμον πῦρ.

Ο Ζεὺς ἦτο ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, τοῦ ἀέρος καὶ τῆς θύελλης καὶ ἐλατρεύετο πολύ. Ὁ ναός του ἦτο εἰς τὸ Καπιτώλιον. Ο Ἀρης τέλος ἦτο ὁ θεὸς τῆς βλαστήσεως ρωμαίων ὡς ὁ πατήρ τοῦ πολέμου.

ἔπειδὴ δὲ βασιλεὺς ἢ οἱ ὑπατοὶ δὲν ἡδύναντο οὕτε ἐγνώριζον ὅλους τοὺς τύπους, ἔξελεγον ἀνθρώπους, οἱ δοῦλοι εἰδικῶς ἡσχολοῦντο μὲ τὴν λατρείαν τῶν θεῶν. Τοιουτορόπως ἐδημιουργήθησαν οἱ ἱερεῖς, οἱ δοῦλοι τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα δὲν εἶχον Ισοβίως.

Ἐκ τῶν ἱερέων οἱ σπουδαιότεροι ἦσαν οἱ Φλάμινες, αἱ Ἐστιάδες καὶ οἱ Σάλιοι. **Φλάμινες** ἦσαν οἱ ἱερεῖς τῶν μεγάλων θεῶν. Αἱ Ἐστιάδες, δηλαδὴ αἱ ἱέρειαι τῆς θεᾶς Ἐστίας, ἀποκλειστικὸν ἔργον εἶχον τὴν λατρείαν τῆς Ἐστίας καὶ τὴν τήρησιν τοῦ ἱεροῦ πυρός, τὸ δοῦλον νύκτα καὶ ἡμέραν ἔκαιεν εἰς τὸν ναόν. Αἱ Ἐστιάδες ἦσαν ἐξ κοράσια, τὰ δόποια ἀλαμβάνοντο ἐκ τῶν καλυτέρων οἰκογενειῶν μεταξὺ ἐξ καὶ δέκα ἑτῶν καὶ ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ μὴ νυμφευθοῦν καὶ νὰ παραμείνουν εἰς τὸ ἀξίωμα ἐπὶ 30 ἔτη. Ἀπήλαυον ἔξαιρετικῶν τιμῶν, δὲ λαὸς εἶχεν ἀπεριόριστον σεβαστὸν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνώτατοι ἀρχοντες ὑπεχώρουν τῆς ὁδοῦ, δταν διηρχοντο αἱ ἱεραὶ παρθένοι. Ἀλοίμονον δμως εἰς ἔκεινην, ή δοποία θὰ παρημέλει τὰ καθήκοντα καὶ θὰ παρέβαινε τὸν δρκον της. Ἐμαστιγοῦτο μέχρι αἷματος ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως ἔκεινη, ή δοποία θὰ ἀφινε τὸ ἱερὸν πῦρ νὸ σβεσθῇ, δταν δέ τις ἐνυμφεύετο, ἐθάπτετο ζῶσα.

Οἱ **Σάλιοι** ἦσαν κυρίως ἱερεῖς τοῦ Ἀρεως, ἐφύλαττον τὰς 12 ἱεράς ἀσπίδας, τὴν ὑπαρξίαν τῶν δοπίων οἱ Ρωμαῖοι συνέδεον ἀναποσπάστως μὲ τὴν ὑπόστασιν τῆς πόλεως των.

Μὲ τὸν καιρὸν ἐδημιουργήθησαν εἰς τὴν Ρώμην σύλλογοι ἱερατικοί, διὰ νὰ διαφωτίζουν τὸν βασιλέα καὶ κατόπιν τοὺς ὑπάτους περὶ τῶν τύπων, οἱ δοῦλοι ἔπρεπε νὰ ἔκπληρωθοῦν εἰς ὥρισμένας περιστάσεις. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς ἦσαν οἱ Ποντίφικες καὶ οἱ Οἰωνοσκόποι.

Οἱ **Ποντίφικες**, τρεῖς, βραδύτερον πέντε καὶ τελευταῖον 15, ἐγνώριζον ἀρχιβῶς καὶ ὑπεδείκνυον ὅλους τοὺς τύπους τῶν τελετῶν, ὡριζον εἰς τὸ ἡμερολόγιον τὰς ἕοτασίμους ἡμέρας, δόπτε δὲν εἰργάζοντο τὰ δικαστήρια. Ἀρχηγὸς αὐτῶν ἦτο ὁ Μέγιστος ἀρχιερέυς, Pontifex Maximus, δὲ δοῦλος ἔξελεγετο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν ἐπὶ πάντων τῶν ἱερέων καὶ τῆς λατρείας ἐν γένει καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβη ὁ ἀρχηγὸς τῆς οιωμαῖκῆς θρησκείας. Διὰ τοῦτο τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἐθεωρεῖτο μέγιστον.

Οἱ **Οἰωνοσκόποι** συνώδευον τὸν βασιλέα κατ' ἀρχὰς καὶ βραδύτερον τοὺς ἀρχηγοὺς εἰς τὰς ἐκστρατείας καὶ ἔλεγον εἰς αὐτοὺς τὴν θέλησιν τῶν θεῶν.

νομοφύγες από στρατιώδη νέο ματρικό ή από πάτερα ή πάτερά
ναρκίσσων αρχιδία πάτερ διαποδογνή κοντά στην πόλη που λέγεται
πληνοματόδιο επαρδοχατυποτά γνωσθείν ωντανά πάτερ οντονός
πατέρας πατέρας πάτερ πατέρας πάτερ πατέρας πάτερ πατέρας
πατέρας πατέρας πατέρας πατέρας πατέρας πατέρας πατέρας πατέρας
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

'Η φωμαϊκὴ δημοκρατία εἶναι κατ' ὄνομα μόνον δημοκρατία. Κατ' οὐδίαν κυβερνᾶ ἡ ἀριστοκρατικὴ τάξις.

'Ἄλλ' οἱ πληνεῖοι ἀπαιτοῦν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν. Διὰ τοῦτο ἀρχίζει μακρὰ καὶ ἐπίμονος πάλη μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληνείων, ἡ ὥποια διήρκεστ 200 ἔτη, ἀπὸ τοῦ 500-300 π.Χ.

Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐνίκησαν τελειωτικῶς οἱ πληνεῖοι. Κατὰ πρῶτον ἐπέτυχον τὴν ἰδρυσιν τῆς δημαρχίας καὶ τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας, κατόπιν νόμους γραπτούς, διλίγον δραδύτερον τὴν κοινωνικὴν ἴδιότητα καὶ τέλος τὴν πολιτικήν.

"Ἐκτοτες ὁ φωμαϊκὸς λαὸς πήνωμένος χωρεῖ εἰς τὰς ἔξωτερικὰς κατακτήσεις.

ΤΟ ΝΕΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

'Η ἐπανάστασις τοῦ 509 ἦτο ἔργον τῆς τάξεως τῶν πατρικίων, οἵ διοῖοι ἀνέτρεψαν τὴν βασιλείαν, διότι διεκινδύνευον ἡ δύναμις καὶ τὰ προνόμια τῶν ἐκ τῆς πολιτικῆς τοῦ Ταρκυνίου. Τὸ νέον πολίτευμα οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμασαν *Δημοκρατίαν*, κατ' οὓ σίαν ὅμως ἦτο κυβέρνησις δημιογαρχική, διότι ὅλην τὴν ἔξουσίαν είχον οἱ πατρικοί. 'Η φωμαϊκὴ δημοκρατία διήρκεσε περίπου πέντε αἰῶνας (509—31) π. Χ.). Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ Ρώμη προβαίνουσα ἀπὸ ἐπιτυχίας εἰς ἐπιτυχίαν ἐκυριάρχησε τοῦ κόσμου.

'Ανώτατοι ἀρχοντες τῆς φωμαϊκῆς δημοκρατίας εἶναι δύο. *Ὑπατοι* (Consules), οἵ διοῖοι ἔλαβον ὅλην τὴν ἔξουσίαν τῶν βασιλέων. *Ἡσαν* ἀνώτατοι ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, πρόεδροι τῆς συγκλήτου καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἢσαν ἀνώτατοι θρησκευτικοὶ λειτουργοὶ καὶ ἀνώτατοι δικασταί. *Ἐπίσης* διετήρησαν ὅλα τὰ ἔξωτερικὰ ἐμβλήματα τοῦ βασιλέως, τὴν περιπόρφυρον τήβεννον, τὸν

ἐλεφάντινον θρόνον, τοὺς δώδεκα ωροθύρους. Ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῶν ὑπάτων διέφερεν ἀπὸ τὴν βασιλικὴν ἔξουσίαν σημαντικῶς, διότι ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς περιορισμούς. Ἡ ἔξουσία διεμοιράσθη εἰς δύο, ἡ ἐνστασίς δὲ τοῦ ἐνὸς ἥδυνατο νὰ ματαιώσῃ πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ ἄλλου. Ἐκτὸς τούτου ἐξελέγοντο μόνον διὶ ἐν ἑτοῖς, ἐνῷ δὲ βασιλεὺς ἦτο ἴσθριος.

Εἰς στιγμὰς δύος κρισίμους οἱ Ρωμαῖοι ἔξελεγον ἕνα μόνον ἄρχοντα, τοῦ δποίου ἡ ἔξουσία δὲν εἶχε κανένα περιορισμόν. Οὗτος ἦτο δικτάτωρ (Dictator). Τὸν δικτάτορα ἔξελεγον οἱ ὑπατοι, ἡ δὲ ἀρχὴ του διήρκει μόνον ἐφόσον ὑπῆρχεν δὲ κίνδυνος, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐχὶ πλέον τῶν ἔξι μηνῶν.

Εἰς τὸ νέον πολίτευμα ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν ἡ Σύγκλητος, ἡ δποία καὶ οὖσίαν ἐκυβέρνησε τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας αὐτὴ κυρίως διήρθυνε τὴν πολιτικὴν τῆς Ρώμης, ἔδειξε μεγάλην σταθερότητα καὶ σύνεσιν καὶ θεωρεῖται δικαίως δὲ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ μεγαλείου.

ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ—ΠΛΗΒΕΙΟΙ

Ἄλλα τὸ νέον πολίτευμα ὠφέλησε κυρίως τοὺς πατρικίους, οἱ δποῖοι κατώρθωσαν νὰ συγκεντρώσουν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ ὅλον τὸν πλοῦτον εἰς χεῖράς των. Οἱ πληβεῖοι ἀπεκλείοντο ἀπὸ τὰ δημόσια ἀξιώματα δὲν ἥδυναντο νὰ γίνουν οὕτε ὕτατοι οὔτε δι-

Ραβδοῦχοι (ἄναγλυφον)

Οἱ ἀκόλουθοι τοῦ ὑπάτου καὶ τῶν ἄλλων ἀνωτέρων ἀρχόντων, οἱ δποῖοι ἔφερον εἰς τὸν ἀριστερὸν διμον δέσμην ωροθύρων καὶ πέλεκυν. Οἱ ωροθύροι ἦσαν σύμβολον τῆς δυνάμεως τῶν ἀρχόντων καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ τῶν διαταγῶν των.

κτάτορες οὕτε συγκλητικοί. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἶχον θέσιν μειονεκτικήν, εἰς δὲ τὰς δίκας ἡσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν πατρικίων.

Κυρίως ὅμως ὑπῆρχε μεγάλη ἀντίθεσις οἰκονομικῇ μεταξὺ τῶν δύο τάξεων. Οἱ Ρωμαῖοι εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς δημοκρατίας εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διεξαγάγουν μακροὺς καὶ σκληροὺς πολέμους. Οἱ πληβεῖοι εὑρίσκοντο σχεδόν εἰς διαφῆ ἐπιστράτευσιν, ὁπλίζοντο ἔξι ἰδίων καὶ δὲν ἐλάμβανον μισθὸν παρὰ τῆς πολιτείας. Ἐνῶ δὲ αὐτοὶ ἐπολέμουν, οἱ ἄγροι των ἔμενον ἀκαλλιέργητοι καὶ διὰ νὰ διατηρήσουν τὰς οἰκογενείας των, ἐδανείζοντο ἀπὸ τοὺς πλουσίους μὲ βαρυτάτους τόκους. Οἱ νόμοι τοῦ δανεισμοῦ ἡσαν σκληρότατοι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Ὁ δανειστὴς εἶχε δικαίωμα νὰ πωλήσῃ τὰ κτήματα τοῦ χρεώστου καὶ τὸν ἴδιον νὰ κάμη δοῦλον. Ἡ θέσις τῶν πληβείων ἀπέβη τοιουτορόπως ἐλεεινή. Κατήντησαν πτωχοί, πολλοὶ ἔξι αὐτῶν ἔγιναν δοῦλοι καὶ σχεδὸν ὅλοι ἔζων βίον ἀδλιον. Ἡ σκληρότης τῶν πλουσίων δανειστῶν πρὸς τοὺς πτωχοὺς πληβείους ἦτο παροιμιώδης. Ἀξιωματικὸς πληβεῖος, δ ὅποιος εἶχε πολεμήσει γενναιότατα κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ εἶχε τὸ στήθος του γεμάτον ἀπὸ τραύματα ἐδούλευεν ἀλυσίδετος εἰς τὰ κτήματα τοῦ δανειστοῦ του. Ἰδοὺ τί διηγεῖται ὁ ἴστορικὸς Λίβιος περὶ αὐτοῦ :

Ἐνεφανίσθη γέρων τις εἰς τὴν ἀροάν φέρων καταφανῆ τὰ σημεῖα τῶν μαρτυρίων του. Τὰ ἐνδύματά του ἡσαν ωνταρότατα, τὸ δὲ πρόσωπόν του ὥχρον καὶ ἀδύνατον. Ἡ μεγάλη του γενειάς καὶ ἡ μακρὰ κόμη προσέδιδον εἰς αὐτὸν ὄψιν ἀγρίου. Ἄλλ' ὅλοι τὸν ἐγνώριζον. Ἡτο ἐκατόνταρχος καὶ ἐγίνετο πολὺς λόγος διὰ τὰς τιμάς, τὰς ὅποιας εἶχε λάβει κατὰ τὸν πόλεμον διὰ τὴν ἀνδρείαν του. Ὁ ἴδιος ἐδείκνυεν ἐπὶ τοῦ στήθους του τὰ τραύματα, τεκμήρια τῆς ἀνδρείας του... Τὸν ἡρώτησαν: Διατί αὐτὰ τὰ φάρκη, διατί αὐτὴ ἡ ἀποτρόπαιος δυστυχία; Υπηρέτει, εἶπεν, εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Σαβίνων, δταν ἐπιδρομεῖς τοῦ διήρπασαν τὴν ἐσοδείαν, τοῦ ἔκαυσαν τὴν οἰκίαν καὶ τὰ ἔπιπλα καὶ ἀπίγαγον τὰ ποίμνια του. Διὰ νὰ πληρώσῃ τοὺς φόρους, ἐδανείσθη. Ἄλλα τὸ χρέος μὲ τοὺς τόκους ἐμεγάλωσε, τοῦ ἀφῆρεσαν τὸν ἀγρόν, τὸν ὅποιον εἶχε κληρονομίαν ἐκ τοῦ πάππου του, καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του. Βραδύτερον ἔκαμαν δοῦλον καὶ τὸν ἴδιον, ὃ δὲ δανειστὴς δὲν ἦτο κύριος του, ἀλλὰ δεσμοφύλαξ, ἀληθῆς δήμιος. Ἔδειξε τότε τὴν ωάχιν του αὐλακωμένην καὶ πληγωμένην διὰ μαστιγίου.

Διὰ τοῦτο οἱ πληβεῖοι ἀνέλαβον ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα κατὰ τῶν πατρικίων, ὁ δόποιος διήρκεσε 200 περίπου ἔτη (500—300), καὶ κατέληξεν εἰς τὴν πλήρη νίκην των. Οἱ πατρίκοι ἀντέταξαν

πείσμονα ἄρνησιν εἰς ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τῶν πληθείων, ἀλλ᾽ ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν, διότι οἱ πληθεῖοι ἥσαν οἱ περισσότεροι, ἀπετέλουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ Ρώμη εἶχεν ἀνάγκην στρατιωτῶν διὰ τοὺς πολέμους πρὸς τοὺς γείτονάς της.

Η ΔΗΜΑΡΧΙΑ

Αἱ ἀπόπειραι τῶν πληθείων προσέκρουν εἰς τὴν ἀπληστίαν καὶ πονηρίαν τῶν πατρικίων Δύο φορὰς ἡρνήθησαν νὰ προσέλθουν ὑπὸ τὰς σημαίας, ἀλλ᾽ οἱ πατρίκιοι ἔπεισαν αὐτοὺς μὲ ἀπατηλὰς ὑποσχέσεις ὅτι μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου θὰ κατήργουν τοὺς νόμους τῶν χρεῶν καὶ θὰ ἐκαλυτέρευν τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς των.

Ἄλλὰ τὸ 493 π. Χ. ἀφοῦ ἐπέστρεψαν ἔκ τινος νικηφόρου πολέμου, ἀπεσύρθησαν εἰς ἕνα λόφον βορείως τῆς πόλεως εἰς τὸ λεγόμενον Ἱερὸν ὅρος. Αὕτη εἶναι ἡ περίφημος **Ἀποχώρησις τῶν πληθείων**. Αὕτην τὴν φορὰν ἐπεβλήθησαν οἱ πληθεῖοι καὶ οἱ πατρίκιοι ὑπερχεώθησαν νὰ δεχθοῦν ὅλα τὰ αἰτήματά των. Πρῶτον ἦλευθέρωσαν ὅλους ἔκεινους, οἱ δρόποι εἴγιναν δοῦλοι ἔνεκα χρεῶν, καὶ ἀπήλλαξαν αὐτοὺς ἀπὸ τὰ χρέη. Κυρίως ὅμως ἐπέτυχον τὴν ἐκλογὴν ἴδιων ἀρχόντων, οἱ δρόποι εἶχον ἔργον νὰ πραστατεύουν τοὺς πληθείους κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν πατρικίων. Τοιουτορόπως ἐδημιουργήθη ἡ σπουδαιοτάτη 493 ἀρχὴ τῶν Δημάρχων. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐσήμαινε μεγάλην νίκην τῶν πληθείων καὶ ἀποτελεῖ σημαντικωτάτην μεταβολὴν εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ρώμης.

Οἱ δήμαρχοι εἶχον μεγίστην δύναμιν. Δὲν ἥσαν χυρίως ἀρχοντες δυνάμενοι δηλαδὴ νὰ διατάξουν, ἀλλ᾽ εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ σταματήσουν τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς ἐνεργείας ὅλων τῶν ἀρχόντων. 1) Εἶχον τὸ δικαίωμα τῆς βοηθείας. Ἐπροστάτευνον δηλ. τοὺς πληθείους κατὰ διαφόρους τρόπους. Ἡδύναντο νὰ ἀπελευθερώνουν τοὺς καταδιωκομένους ὑπὸ τῶν πατρικίων καὶ νὰ παρέχουν εἰς αὐτοὺς ἀσυλον τὴν οἰκίαν των, ἡ δρόπια διὰ τοῦτο ἦτο ἀνοικτὴ νύκτα καὶ ἡμέραν. 2) Τὸ δικαίωμα τοῦ veto (=ἀπαγορεύω). Ο δήμαρχος δηλαδὴ ἥδύνατο νὰ ματαιώνῃ πᾶσαν ἀποφασιν τῶν ἀρχόντων δυσμενῆ διὰ τοὺς πληθείους. 3) Διὰ νὰ εἶναι ἔξησφαλισμένος ὁ δήμαρχος ἀπέναντι τῶν πατρικίων, ἐνηρύζθη τὸ πρόσωπόν του Ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον. Ο δήμαρχος ἦτο

sacrosanctus, δπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι. Πᾶσα προσβολὴ κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ δημάρχου ἐτιμωρεῖτο μὲν αὐστηροτάτας ποινάς. Οἱ δήμαρχοι ἡσαν κατ' ἀρχὰς 2, κατόπιν ἔγιναν 5 καὶ τελευταῖον 10, ἔξελέγοντο μόνον ἐκ τῆς τάξεως τῶν πληβείων καὶ ή ἀρχή των διήρκει ἐν ἑτοι. Ἀλλ' ἐπετρέπετο νὰ ἐκλεγοῦν οἱ αὐτοὶ ἐπὶ πολλὰ συνεχῆ ἔτη.

ΛΟΧΙΤΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ—ΦΥΛΕΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους, δπότε οἱ πατρίκιοι μόνον ἐθεωροῦντο πολῖται τῆς Ρώμης, ὑπῆρχε μία μόνη ἐκκλησία, ή συνάμφοισις δηλαδὴ τῶν εὐγενῶν πατρικίων. Αὕτη ὀνομάζετο, καθὼς εἶδομεν, **Φρατρικὴ ἐκκλησία**. Ἀλλὰ βραδύτερον ἐδημιουργῆθησαν δύο νέαι ἐκκλησίαι, αἱ ὅποιαι σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν μεγίστην σπουδαιότητα. Ἡ πρώτη ἔξι αὐτῶν ἦτο συνάμφοισις τοῦ ἐνόπλου στρατευομένου λαοῦ, ἐλάμβανον δὲ μέρος εἰς αὐτὴν καὶ οἱ πληβεῖοι. Ὁ ωμαϊκὸς στρατὸς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἦτο διηρημένος εἰς 193 λόχους. Οἱ πολῖται λοιπὸν συνήρχοντο εἰς ἐκκλησίαν συντεταγμένοι εἰς λόχους. Διὰ τοῦτο ή ἐκκλησία αὕτη ὀνομάσθη **Δοχῖτις ἐκκλησία**. Ἄξιο σημειώτον είναι ὅτι ἐψήφιζον ὅχι κατὰ κεφαλάς, ἀλλὰ κατὰ λόχους. Δηλαδὴ ἐκαστος λόχος ἐλάμβανε χωριστὰ ἀποφάσεις καὶ ή γνώμη του ἀντεπροσώπευε μίαν ψῆφον. Ἡ λοχῖτις ἐκκλησία ἔξελεγε τοὺς ὑπάτους καὶ ἐψήφιζε τοὺς νόμους. Ἀλλὰ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς δημαρχίας οἱ πληβεῖοι μόνοι συνήρχοντο εἰς συνάμφοισιν, διὰ νὰ ἐκλέξουν τοὺς δημάρχους των. Ἐκεῖ προσήρχοντο κατὰ φυλάς. Ἡ συνέλευσις αὐτὴ τῶν πληβείων, ή ὅποια ὀνομάσθη **Φυλετικὴ ἐκκλησία**, δὲν είχε κατ' ἀρχὰς τὸ κῦρος ἐκκλησίας, διότι οἱ ἀποφάσεις της δὲν ἦσαν ὑποχρεωτικαὶ δι' ὅλους τοὺς πολίτας, ἀλλὰ μόνον διὰ τοὺς πληβείους. Βραδύτερον ὅμως ἀπέκτησε μεγίστην σημασίαν καὶ ἐπαίξε σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἴστορίαν τῆς Ρώμης. Ἐνώπιον αὐτῆς οἱ δήμαρχοι καλοῦντο τοὺς ἀποχωροῦντας τῆς ἀρχῆς ὑπάτους νὰ δώσουν εὐθύνας διὰ τὴν κακὴν διαχείρισιν τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξασκοῦν τοιουτοτρόπως ἔλεγχον ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως.

Η ΔΩΔΕΚΑΔΕΛΤΟΣ

Οἱ πληβεῖοι δργανωθέντες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δημάρχους ἔξηκολούθησαν τὸν ἄγωνα, διὰ ν' ἀποκτήσουν πλήρη ἴστητα κοινωνικὴν καὶ πολιτικήν.

Τὸ πρῶτον, τὸ ὁποῖον ἐπέτυχον, ἥσαν οἱ γραπτοὶ νόμοι. Ἐπὶ μακρὸν ἡ Ρώμη δὲν εἶχε γραπτὴν νομοθεσίαν, οἱ δὲ πατρίκιοι ἐδίκαζον κατὰ τὰ ἀγραφα ἔθιμα, τὰ ὅποια ἔρμηνευον πάντοτε κατὰ τὸ συμφέρον τῆς τάξεως των. Τὸ 462 λοιπὸν οἱ πληθεῖοι ἐζήτησαν τὴν σύνταξιν νόμων. Οἱ πατρίκιοι ἀντέταξαν, ὅπως πάντοτε, πείσμονα ἀρνησιν. Τέλος ἔξελεξαν δέκα πατρικίους, εἰς τοὺς ὅποιους ἔδωκαν ἔξουσίαν νὰ συντάξουν κώδικα τῶν νόμων (451). Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ δονομάζονται εἰς τὴν ωμαϊκὴν Ἰστορίαν **Δέκα ἀνδρες**. Τοιουτοτόπως ἥλθεν εἰς φῶς ὁ ἀρχαιότατος ωμαϊκὸς κῶδις, ὁ ὅποιος ἔλαβε τὸ ὄνομα **Δωδεκάδελτος** (Lex duodecim tabularum), διότι ἐχαράχθη ἐπὶ δώδεκα χαλκῶν πλακῶν.

450

Ο νέος κῶδις καθιέρωνεν Ἰσότητα ὅλων τῶν πολιτῶν ἐνώπιον τοῦ νόμου, ὑπερχρέωνε τοὺς ὑπάτους νὰ δικάζουν ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένων γραπτῶν νόμων, ὥριζε τὴν ὁργάνωσιν τῆς πολιτείας, τὴν θέσιν τῆς οἰκογενείας τῶν πατρικίων καὶ πληθείων, ἐκανόνιζε τὴν θρησκείαν τῆς πολιτείας καὶ τῆς οἰκογενείας, ὥριζε τοὺς τόκους τῶν δανείων, τὰς συνηθείας εἰς τὰς κηδείας κτλ.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΙΣΩΣΙΣ

Τὸ 449 οἱ δήμαρχοι ἐσημείωσαν νέαν ἐπιτυχίαν. Κατώρθωσαν ὥστε αἱ ἀποφάσεις τῆς φυλετικῆς ἐκκλησίας ν^ο ἀποκτήσουν Ἰσχὺν νόμουν. Τὸ 445 οἱ πληθεῖοι προέβαλον δύο σημαντικωτάτας ἀπαιτήσεις. Ἐζήτησαν πρῶτον τὴν κατάργησιν τοῦ νόμουν, ὁ ὅποιος ἀπηγόρευε τὴν ἐπιγαμίαν μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων, καὶ δεύτερον ὁ εἰς ἐκ τῶν ὑπάτων νὰ εἴναι πληθεῖος. Διὰ τοῦ πρώτου ἐζήτουν πλήρη κοινωνικὴν Ἰσότητα, διὰ τοῦ δευτέρου τὴν πολιτικὴν. Οἱ πατρίκιοι καὶ ἡ σύγκλητος ὑπεχώρησαν εἰς τὸ πρῶτον (445). Ἐκτοτε οἱ πληθεῖοι ἥδυναντο ἐλευθέρως νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν πατρικίων καὶ οὐδεμίᾳ πλέον κοινωνικὴ διαφορὰ ἐχώριζε τὰς δύο τάξεις.

445

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΙΣΩΣΙΣ

Τουναντίον οἱ πατρίκιοι ἐφάνησαν ἀνένδοτοι εἰς τὴν δευτέραν ἀπαίτησιν τῶν πληθείων, τὴν ὅποιαν ἐχαρακτήριζον ἀνόσιον καὶ σκανδαλώδη. Ο ἀγὼν ὑπῆρξε μακρὸς καὶ ἐχρειάσθη αἰών δλό-
κληρος, διὰ νὰ ἐπιτύχουν οἱ πληθεῖοι τὴν πολιτικὴν Ἰσότητα.

Οἱ πατρίκιοι καὶ ἡ σύγκλητος ἐξήντελησαν ὅλην τὴν ἐφευρε-

τικότητά των, διὰ νὰ ματαιώσουν τὴν ἄνοδον τῶν πληθείων εἰς τὸ ὑπατικὸν ἀξιώμα. Βλέποντες διὰ οἱ πληθεῖοι θὰ ἐπιτύχουν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν ὑπατείαν ἐχώρισταν τὴν ἔξουσίαν τοῦ ὑπάτου. Ἐδημιούργησαν δηλαδὴ νέους ἄρχοντας (444), εἰς τοὺς ὅποίους ἔδωσαν σπουδαῖον μέρος τῆς ἔξουσίας τῶν ὑπάτων. Τοιουτορόπως διώρισαν 2 **Ταμίας**, εἰς τοὺς ὅποίους ἀνέθεσαν τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν, καὶ 2 **Τεμητάς**, εἰς τοὺς ὅποίους ἔδωκαν τὴν σπουδαιοτάτην ἔξουσίαν νὰ ἐπιβλέπουν τὰ ἥθη τῶν πολιτῶν καὶ νὰ κατατάσσουν αὐτοὺς εἰς τάξεις. Εἶχον δηλαδὴ τὴν ὅπισθιοβουλίαν νὰ διατηρήσουν εἰς ἑαυτοὺς ἀποκλειστικῶς τὰ ἀξιώματα ταῦτα, ἐὰν οἱ πληθεῖοι κατώρθωντον νὰ γίνονται ὑπατοί.

Τέλος ὅμως οἱ πατρίκιοι ὑπεχώρησαν καὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς πληθείους τὸ δικαίωμα τῆς ὑπατείας, ἀφοῦ προηγουμένως ἀφῆσαν ἀπ' αὐτῆς καὶ ἄλλην ἔξουσίαν τὴν δικαστικήν, τὴν δοιάν ἀνέθεσαν εἰς τὸν **Προαύτωρα**. Εὐκόλως κατόπιν οἱ πληθεῖοι κατώρθωσαν νὰ κατακτήσουν καὶ τὰ λοιπὰ πολιτικὰ ἀξιώματα, τοῦ τιμητοῦ, τοῦ πραίτωρος κλπ., τὰ ὅποια διετήρουν μόνον οἱ πατρίκιοι. **300** Τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν προέβαλον οἱ πατρίκιοι διὰ τὸ ἀξιώματος τοῦ **Μεγίστου ἀρχιερέως**. Ἀλλὰ τέλος τὸ 300 ἐπέτυχον καὶ τοῦτο οἱ πληθεῖοι καὶ ἔκτοτε ἀπέκτησαν πλήρη πολιτικὴν ἰσότητα πρὸς τοὺς πατρικίους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η' ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Τὴν νεαρὰν δημοκρατίαν ἡπειρωτῶν οἱ γειτονικοὶ λαοὶ Τυρρηνοί, Αἴκουοι καὶ Οὐόλδοκοι. Οἱ Ρωμαῖοι δύως ἀπέκρουσαν τοὺς ἔξθρονς καὶ ἤρχισαν τὰς πρώτας κατακτήσεις κυριεύσαντες τὴν τυρρηνικὴν πόλιν Ούνιον.

Ἡ ἐπιδροῦντι τῶν Γαλατῶν ἀνεχαίτιδε πρὸς διεγμὸν τὴν ρωμαιϊκὴν ἔξαπλωσιν. Ἀφοῦ δύως παρῆλθεν ὁ κίνδυνος, οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τοὺς Τυρρηνούς, τοὺς Αἴκουους καὶ τοὺς Οὐόλδοκους καὶ τοὺς στασιάσαντας Λατίνους.

Βραδύτερον ἐνίκησαν τοὺς Σαμνίτας καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Κεντρικῆς Ιταλίας. Τέλος ἡ νίκη κατά τοῦ Πύρρου κατέστησεν αὐτοὺς κυρίους δῆλος τῆς χερδονῆσου.

Τὰς κατακτήσεις ἔξησθάλισαν οἱ Ρωμαῖοι διὰ δοφῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως, διὰ τῶν ἀποικιῶν καὶ διὰ τῶν στρατιωτικῶν ὄδων.

Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Η ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ἡ Ρώμη κατώρθωσεν διτι εἶχον ὀνειρευθῆ οἱ Τυρρηνοί, νὰ ἐνώσῃ δηλαδὴ ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῆς ὅλην τὴν ιταλικὴν χερσόνησον. Ἀλλὰ τὸ ἔργον εἶχε σοβαρωτάτας δυσκολίας. Ἡ χερσόνησος γεωγραφικῶς μὲν παρουσιάζει τὰς παραδοξοτέρας ἀσυμμετρίας μήκους καὶ πλάτους, μεγάλην ποικιλίαν χωρῶν καὶ προσκόμματα ἀνυπέρβλητα εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῶν βορείων τμημάτων μετὰ τῶν νοτίων. Ἐκτὸς τούτου εἰς οὐδεμίαν χώραν συναντῶμεν τόσην ποικιλίαν λαῶν καὶ γλωσσῶν, ὅσην εἰς τὴν Ιταλίαν. Δώδεκα γλωσσικὰ ἴδιωματα διμιούντο τὸν Ε' αἰῶνα εἰς αὐτὴν μὲ διαφορὰς τοσαύτας, ὥστε ἡ συνεννόησις μεταξὺ τῶν ποικίλων λαῶν νὰ καθίσταται ἀδύνατος. Διὸ δλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ Ιταλία ἐφαίνετο χώρα κατ' ἔξοχὴν προωρισμένη ν' ἀποτελέσῃ μικρὰ κρατίδια.

Παρὸ δλας δύως τὰς δυσκολίας αὐτὰς οἱ Ρωμαῖοι κατώρθω-

·σαν νὰ ἔνώσουν τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ᾽ ἔχοιειάσθησαν πρὸς τοῦτο τρεῖς
·δόλοκλήρους αἰῶνας καὶ μακροὺς καὶ αἵματηροὺς πολέμους.

ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΟΥΣ ΛΑΟΥΣ

“Ηδη ἐπὶ τῶν τυρρηνῶν βασιλέων ἡ Ρώμη ἔξουσίαζε τὸ
Λάτιον. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 509 ἐκλονίσθη πρὸς
στιγμὴν ἡ κυριαρχία τῆς. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἥρχισαν αἱ ἔριδες
μεταξὺ πατρικίων καὶ πληθείων. Ἐκ τούτου ἐπωφελούμενοι οἱ
Λατίνοι ἔξηγέρθησαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας των καὶ
ἐπεχείρησαν ν̄ ἀνανεώσουν τὴν λατινικὴν διοικητικὴν
κησαν τὸν λατινικὸν στρατόν.

Πολὺ μεγαλύτερος κίνδυνος ἦπειλησε τὴν νεαρὰν δημοκρα-
τίαν. Οἱ δρεινοὶ λαοὶ τῶν Ἀπεννίνων, οἱ δροῦοι ηὐξένθησαν εἰς
πληθυσμόν, ἥρχισαν νὰ κινοῦνται πρὸς τὰς πεδιάδας. Οἱ Σαβῖ-
νοι βορειοανατολικῶς, οἱ Αἴγυνοι πρὸς ἀνατολὰς καὶ οἱ Οὐδό-
σκοι ἀπὸ νότου ἀπειλοῦν τὸ Λάτιον. Ἐπίσης ἡ τυρρηνικὴ πόλις
Οὐδήριοι ἥθελε νὰ κατακτήσῃ τὴν δεξιὰν ὅχθην τοῦ Τιβέρεως.
Τοιουτούρπως οἱ Ρωμαῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ε' αἰῶνος
καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' διεξάγουν πόλεμον εἰς τέσσαρα μέτωπα.

Δὲν γνωρίζομεν σήμερον ἀκριβῶς τὴν ἴστοριαν τῶν πολέμων
αὐτῶν, διότι ἡ παράδοσις ἀνέμιξε πολλοὺς μύθους, διὰ νὰ κολα-
κεύσῃ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν. Οἱ ρωμαϊκὸς δῆμος λαὸς ἔδειξε
μεγάλην ἀντοχὴν καὶ σταθερότητα.

Ἐνθὺντος μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν βασιλέων δὲ ἔκπτωτος Ταρκύ-
νιος ὑπεκίνησε κατὰ τῆς Ρώμης τὸν βασιλέα τῆς τυρρηνικῆς πό-
λεως Κλουσίουν Πορσύναν, δὲ δροῖος ἔφθασε νικηφόρος μέχρι
τῶν προθύρων τῆς πόλεως. Οἱ Τίτος Λίβιος διηγεῖται τὰ ἡρωικὰ
κατοιδύματα τοῦ Ὁρατίου Κόκλητος καὶ τοῦ Μονκίου Σκαιόλα.
Φαίνεται δῆμος δῆτι οἱ Ρωμαῖοι ὑπέστησαν βαρεῖαν ἥτταν καὶ δὲ
Πορσύνας ἔμεινεν ἐπί τινα καιρὸν κύριος τῆς Ρώμης.

Μετὰ τὴν περιπέτειαν αὐτὴν οἱ Ρωμαῖοι ενδέθησαν εἰς τὴν
ἀνάγκην νὰ διεξαγάγουν σχεδὸν ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα σκληρὸν
ἀγῶνα πρὸς τοὺς Σαβίνους. Οἱ πόλεμος ἔλαβε διαφόρους φά-
σεις, κατὰ δὲ τὸ ἔτος 449 φαίνεται δῆτι ἔλληξε μὲ συνδιαλλαγὴν
τῶν δύο λαῶν. Οἱ Σαβῖνοι ἔκτοτε εἰρηνεύουν ἐπὶ 150 περί-
που ἔτη.

Περισσότερον ἀπὸ τοὺς Σαβίνους ἐπικίνδυνοι ἦσαν οἱ Αἴ-

κονοιοι, οι Οὐόλσκοι καὶ οἱ Θύγηιοι. Ὅπερίσχυσεν ὅμως πάλιν ἡ ἀπαράμιλλος ἀντοχὴ τῶν Ρωμαίων. Τὸ 492 ἦ χώρα τῶν Αἰ κούων κατελήφθη ὁριστικῶς οἱ Ρωμαῖοι πρὸς τοὺς ἄγωνας κατὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ συνέδεσαν τὸν μῆνον τοῦ **Κιγκιννάτου**. Ἡ σύγκλητος εὑρεθεῖσα εἰς μεγάλην ἀνάγκην διώρισεν αὐτὸν δικτάτωρα. Οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς συγκλήτου πρὸς τὸν Κιγκιννάτον εὗρον αὐτὸν καλλιεργοῦντα τὸν ἄγρον. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε τοὺς ἔχθρούς, λέγεται διτὶ ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὸ ἄροτρόν του.

Οἱ Οὐόλσκοι ἀπεκρούσθησαν τὸ 493. Καὶ πρὸς τοὺς ἄγωνας αὐτοὺς οἱ Ρωμαῖοι συνέδεσαν τὸν μῆνον τοῦ ὑπερηφάνου πατρικίου **Κοριολανοῦ**. Λέγεται διτὶ ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς δημάρχους ἔφυγεν εἰς τοὺς ἔχθρούς τῆς πατρίδος του Οὐόλσκους καὶ τοὺς ὠδήγησεν ἐναντίον τῆς Ρώμης.

Πολὺ σπουδαιοτέρᾳ ἦτο ἡ ἐπιτυχία τῶν Ρωμαίων κατὰ τῶν Οὐήνων. Ἡ πόλις κειμένη εἰς θέσιν ὀχυρωτάτην, ἐπὶ ὑψώματος μεταξὺ δύο ποταμῶν εἰς ἀπόστασιν 18 χιλιομ. ἀπὸ τῆς 396 Ρώμης, ἐκυριεύθη τὸ 396 μετὰ μακρὰν πολιορκίαν ὑπὸ τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ **Φουρίου Καμίλλου**. Οἱ Ρωμαῖοι παρωμοίασαν τὴν πολιορκίαν πρὸς τὸν τρωικὸν πόλεμον καὶ διηγήθησαν διτὶ διήρκεσε 10 ἔτη. Ἡ ἀλώσις τῶν Οὐήνων εἶναι σπουδαιότατος σταθμὸς τῶν ουμαϊκῶν κατακτήσεων. Δι² αὐτῆς οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν κύριοι τῆς μεσημβρινῆς Τυρρηνίας καὶ ἔξησφάλισαν σύνορα ὀχυρὰ πρὸς βορρᾶν.

ΟΙ ΓΑΛΑΤΑΙ (390)

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν τώρα νὰ γίνουν κύριοι ὅλης τῆς Τυρρηνίας. Ἀλλὰ βλέψεις ἐπ² αὐτῆς εἶχον οἱ Γαλάται κατοικοῦντες εἰς τὴν σημερινὴν βόρειον Ἰταλίαν, τὴν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπέων Γαλατίαν, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι. Οἱ Γαλάται ἦσαν μεγάλη κελτικὴ φυλή, ἡ ὁποία κατέκει εἰς τὴν σημερινὴν Γαλλίαν καὶ τὴν δυτικὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖθεν ἀφοῦ διέβησαν τὰς Ἀλπεις, εἶχον καταλάβει τὴν κοιλάδα τοῦ Πάδου.

Τὸ 390 διέβησαν τὰ Ἀπέννινα καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν ὀχυρὰν τυρρηνικὴν πόλιν Κλουσίον. Οἱ κάτοικοι τοῦ Κλουσίου ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ Γαλάται ἀφοῦ ἐνίκησαν τὴν ἐπικουργίαν, τὴν ὅποιαν εἶχον στείλει οἱ Ρωμαῖοι, διέβησαν τὸν Τίβεριν καὶ ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ρώμης. Οἱ ουμαϊκὸς στρατὸς συνήντησε τοὺς βαρβάρους πλησίον τοῦ παραποτάμου τοῦ Τιβέ-

ρεως Ἀλλία. Οἱ ξανθοὶ καὶ μεγαλόσωμοι Γαλάται ὅρμησαν μὲ φοβερὰς κραυγὰς κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ διέσπειραν εἰς τὰς τάξεις του τὸν πανικόν.

Ἡ σφαγὴ ὑπῆρχε φοβερά. Ὄλιγοι μόνον Ρωμαῖοι διεσώθησαν καὶ μετέδωκαν τὸν τρόμον καὶ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ Ρωμαῖοι διετήρησαν ζωηροτάτην τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας αὐτῆς (18

390

Ιουλίου 390), ἡ δοπία ἔκτοτε παρέμεινεν ὡς ἀποφράς ἡμέρα. Εἰς τὴν πόλιν δὲ πανικὸς ὑπῆρχε μεγαλύτερος. Τὰ γυναικόπαιδα κατέψυγον εἰς τὰ περίχωρα καὶ οἱ μάχιμοι ἄνδρες ἐκλείσθησαν εἰς τὸ δύκυρον Καπιτώλιον, ὃπου ἀπεφάσισαν ν' ἀμυνθοῦν.

Ἡ Ρώμη παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ μόνον τὸ Καπιτώλιον ἀντεῖχε, τὸ δοποῖον ματαίως ἐπὶ ἐπτὰ μῆνας οἱ ἀπειροὶ εἰς τὴν πολιορκητικὴν τέχνην βάρβαροι προσεπάθουν νὰ κυριεύσουν. Ἐπεχείρησαν πολλὰς ἐφόδους, αἱ δοποῖαι ἀπεκρούθησαν. Τέλος οἱ Ρωμαῖοι ἐξηγόρασαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Γαλατῶν πολὺ ἀκριβά. Ἐπλήρωσαν μέγα χοηματικὸν πρόστιμον εἰς τοὺς Γαλατάς.

Ἡ γαλατικὴ ἐπιδρομὴ ἦτο ἰσχυρὸν πλῆγμα κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ γούτηρον. Ὅλοι οἱ γειτονικοὶ λαοί, Οὐόλσκοι, Αἴκουοι καὶ Τυρρηνοὶ ἐξηγόρθησαν. Τούτους ἡκολούθησεν ἐπικίνδυνος ἐξεγερσὶς τῶν λατινικῶν πόλεων (340). Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατώρ

338

θωσαν πάλιν νὰ ἐπικρατήσουν. Τὸ 338 ἐνίκησαν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Λατίνους. Ἐκτοτε αἱ πόλεις τοῦ Λατίου ὑπετάχθησαν δριστικῶς εἰς τοὺς Ρωμαίους.

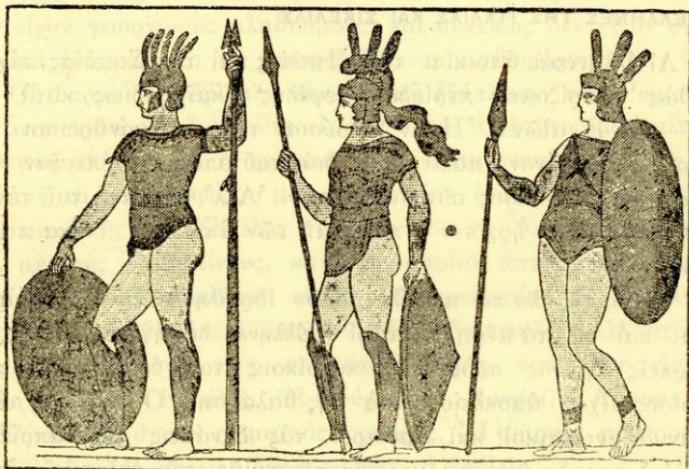
Σημαντικωτάτη συνέπεια τοῦ λατινικοῦ πολέμου ἦτο ἡ ἀπόκτησις τῆς Καμπανίας. Αἱ πόλεις αὐτῆς συνῆψαν φιλικοὺς δεσμοὺς πρὸς τὴν Ρώμην καὶ ὑπερχρεώθησαν νὰ παρακολουθοῦν τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τοὺς πολέμους ὡς σύμμαχοι.

Ο ΣΑΜΝΙΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (327—290)

Μετ' ὀλίγον οἱ Ρωμαῖοι εὑρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παλαίσουν πρὸς τὸν πολεμιώτατον λαὸν τῶν Σαμνιτῶν. Οἱ Σαμνῖται ἦσαν τραχεῖς δρεινοὶ κατοικοῦντες εἰς τὰς ἀποκορύμνους πλαγιὰς τῶν Ἀπεννίνων νοτιοανατολικῶς τῆς Ρώμης, μεταξὺ τῆς Ἀπουλίας καὶ Καμπανίας, ἐπικίνδυνοι διὰ τὰς ἐπιδρομάς των εἰς τὰς γειτονικὰς πεδιάδας. Ἀφορμὴν εἰς τὸν πόλεμον ἔδωσεν ἡ Καμπανία. Οἱ Σαμνῖται ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβουν

τὴν πλουσίαν πεδιάδα, ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν τὸ 343. Τοῦτο ὁνομάζεται συνήθως πρῶτος σαμνιτικὸς πόλεμος.

Ίδιως ὅμως ὁ ἄγων ἔγινε τραχύτερος ἀπὸ τοῦ 327 καὶ οἱ δύο λαοὶ ἐπάλαισαν περίπου ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα. Εἰς τὸν μακρὸν τοῦτον πόλεμον διακρίνομεν δύο περιόδους. Κατ' ἀρχὰς οἱ Σαμνῖται διεξῆγαγον τὸν πόλεμον μόνοι. Ὁ περίφημος ἀρχηγός των **Πόντιος Τελεστῖνος** ἐταπείνωσε τὸν φωμαϊκὸν στρατὸν εἰς τὰ Κανδιανὰ στενά (321), ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μεταξὺ Καπύης καὶ Βε-

Σαμνῖται πολεμισταὶ (ἀγγειογραφία)

Χαρακτηριστικὸν τῶν ὀρεινῶν πολεμιστῶν τοῦ Σαμνίου ἦσαν τὰ πτερά, τὰ δοιαὶ ἐκόσμουν τὴν περικεφαλάμαν των καὶ αἱ μικραὶ καὶ στρογγύλαι ἀσπίδες.

νεβέντου, καὶ τὸν ἡνάγκασε νὰ διέλθῃ ὑπὸ ζυγόν, τὸ ὅποιον ἐθεωρεῖτο πολὺ ταπεινωτικόν. Ἀλλ' οἱ Σαμνῖται παρὰ τοὺς ἡρωικοὺς ἄγωνας των ἡττήθησαν καὶ ἡναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν εἰρήνην (312).

Απὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς οἱ Σαμνῖται ἐπεζήτησαν συμμάχους. Ἰσχυροὶ λαοὶ εῆς κεντρικῆς καὶ βορείου Ἰταλίας, Τυρρηνοί, Ομβροί, Ερνίκοι, Σαβίνοι, Λευκανοί καὶ Γαλάται ἐβοήθησαν αὐτούς. Ὁ ἄγων ἀπὸ τότε λαμβάνει χαρακτῆρα ἐθνικῆς ἔξεγέρσεως τῶν ιταλιωτῶν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας. Ἡ Ρώμη περιῆλθεν εἰς δύσκολον θέσιν. Τέλος ὅμως οἱ Ρωμαῖοι συνέτριψαν τοὺς μεμο-

νωμένως ἐνεργοῦντας ἐχθροὺς εἰς τὴν περίφημον μάχην παρὰ τὸ Σεντῖνον τῆς Ὀμβρικῆς (295) καὶ τὸ 290 ὑπέταξαν τελειωτικῶς τοὺς Σαμνίτας.

Ἄλλος οἱ Ρωμαῖοι ἐπολέμησαν ἄλλα δικτὸν ἔτη, διὰ νὰ καταβάλουν τοὺς συμμάχους. Πάντες ἡττήθησαν ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον καὶ τὸ 282 ἡ Ρώμη ἦτο κυρία τῆς Κεντρικῆς Ἰταλίας. Τὸ ωμαϊκὸν κράτος ἐξηπλούτο ἥδη ἀπὸ τοῦ Ρουβίκωνος μέχρι τῆς νοτίου Ἰταλίας, περιελάμβανε δηλαδὴ τὰ τρία τέταρτα τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΣΙΚΕΛΙΑΣ

Αἱ ἔλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας εἶχον, καθὼς γνωρίζομεν, περίοδον μεγάλης ἀκμῆς, ἰδίως κατὰ τὸν ΣΤ' καὶ Ε' αἰῶνα. Ἡσαν πλούσιαι τότε, παλυάνθρωποι καὶ εἶχον προηγμένον πολιτισμόν, διὰ τοῦ διοικοῦ ἀνέπτυξαν τοὺς ιθαγενεῖς κατοίκους τῶν δύο χωρῶν. Ἄλλος ἥδη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ε' αἰῶνος ἥρχισεν ἡ παρακμὴ τῶν ἀποικιῶν ἐνεκα ποικίλων λόγων.

Οπως εἰς δόλα τὰ παφάλια, διόπου ἴδρυθησαν ἔλληνικαὶ ἀποικίαι, καὶ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ οἱ Ἔλληνες διεξῆγον μακροὺς καὶ διαρκεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ ἐσωτερικοῦ, τοὺς διοίσους εἶχον ἀποκλείσει ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Οἱ ἀγῶνες αὐτοὶ ἦσαν ἔξαντλητικοὶ καὶ ἐφθειρον τὰς δυνάμεις τῶν ἀποίκων. Ἄλλος σπουδαιότερος λόγος τῆς παρακμῆς τῶν ἔλληνικῶν ἀποικιῶν ἦσαν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Τούτους προεκάλεσαν ἀντίθεσις οἰκονομικῶν συμφερόντων, ἀντίθεσις φυλετικὴ καὶ διαφορὰ πολιτευμάτων. Τὴν διαίρεσιν αὐτὴν τῶν ἀποικιῶν ἐπεχείρησαν νὰ ἐκμεταλλευθῶν αἱ Συρακοῦσαι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μηδικῶν πολέμων ὑπὸ τοὺς περιφήμους τυράννους Ἰέρωνα καὶ Ἐπεχείρησαν νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Μ. Ἐλλάδος. Βραδύτερον Ἀθῆναι καὶ Συρακοῦσαι ἐπάλαισαν διὰ τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἀποικιῶν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν ὁ περίφημος τύραννος τῶν Συρακουσῶν *Διονύσιος* ὁ *Πρεσβύτερος* ἐπιχειρεῖ νὰ ἴδρυσῃ μέγα κράτος ἐκτεινόμενον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἔγινε κύριος τοῦ στενοῦ τῆς. Μεσσήνης, κατέλαβεν εἰς τὸ Τυρρηνικὸν πέλαγος τὴν νῆσον Ἐλβαν καὶ ἴδρυσεν εἰς τὰ παφάλια τῆς Ἀδριατικῆς τὴν Ἀγκῶνα καὶ τὸν Ἀδρίαν. Οὐνίσ του *Διονύσιος* ὁ *Νεώτερος* ἐξηκολούθησεν ἐπιτυχῶς τὰς προσ-

παθείας τοῦ πατρός. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τῶν Διονυσίων κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν των.

Ἄπο τῆς ἐποχῆς αὐτῆς κυρίως ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ **Τάραντος**. Ὑπὸ τὴν συνετήνην κυβέρνησιν τοῦ **Ἀρχώντα** δι Τάρας ἔλαβε τὸ ἐμπόριον εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἀπέκτησε στόλον καὶ χοήματα πολλὰ καὶ ἀπέβη ἀξιόλογος στρατιωτικὴ δύναμις διαθέτουσα τότε 30 χιλ. πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἵππεῖς. Ἀλλ' ἡ ἀκμὴ ταῦ Τάραντος δὲν διήρκεσε πολὺ καὶ γενικῶς οἱ Ἐλληνες ἥρχισαν νὰ ἔξασθενοῦν. Κατήντησαν δῆλοι ἀστοί, δηλαδὴ κάτοικοι ἐμπορικῶν πόλεων, δὲν εἶχον γεωργικοὺς πληθυσμοὺς καὶ συνεπῶς δὲν εἶχον στρατὸν καὶ ἦναγκάζοντο νὰ μεταχειρίζωνται μισθοφόρους.

Οἱ Ταραντῖνοι ἔβλεπον τὴν διαφορὴν ἔξαπλωσιν τῶν Ρωμαίων μὲν ἀνησυχίαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἴταλικὸν πόλεμον ἐβοήθησαν μὲ χοήματα τοὺς συμμάχους. Ἡ Ρώμη ἐν τούτοις τὸ 303 ἐκ φόβου μήπως ἔξεγειρῃ ἐναντίον τῆς καὶ τοὺς Ἐλληνας τῆς Μ. Ἐλλάδος συγκατένευσε νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην μὲ τοὺς Ταραντίνους, κατὰ τὴν δόπιαν ἀπηγορεύετο εἰς τὰ ωμαϊκὰ πλοῖα νὰ πλέουν πέραν τοῦ ὀκρωτηρίου τῆς Βροντίας Λακινίου, δηλαδὴ ἀπεκλείοντο ἐκ τῆς Ἀδριατικῆς. Ἀλλ' ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν τοὺς συμμάχους λαούς, κατῆλθον εἰς τὰ σύνορα τῆς Μ. Ἐλλάδος. Οἱ Θούριοι, οἱ Λοκροί, ἡ Κρότων καὶ τὸ Ρήγιον ἐδέχθησαν ωμαϊκὰς φρουράς. Ἡ μοιραία σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο πόλεων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΤΑΡΑΝΤΙΝΩΝ (281–275)

Ἄφοιμὴν εἰς τὴν ρῆξιν ἔδωκε τυχαῖον ἐπεισόδιον. Δέκα ωμαϊκὰ πλοῖα διέβησαν τὸ ὑπὸ τῆς συνθήκης τοῦ 303 καθορισθὲν ὅριον καὶ ἐπλεον πρὸς ἀνατολάς. Ὁ στόλος τῶν Ταραντίνων πρασέβαλεν αὐτά, ἐβύθισε τέσσαρα καὶ συνέλαβεν ἐν. Οἱ Ταραντῖνοι κατενόησαν ὅτι δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ν^ο ἀντιμετωπίσουν μόνοι τοὺς Ρωμαίους καὶ ἐκάλεσαν τὸν περίφημον βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον.

Ο **Πύρρος** ἦτο δι ισχυρότερος βασιλεὺς τῆς ἡπειρωτικῆς Ἐλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Δραστήριος καὶ φιλόδοξος, εἶχεν ὀργανώσει τὸν στρατὸν του κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα καὶ διεκρίθη εἰς πολλοὺς πελέμους ἀποκτήσας φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ταραντίνων, διότι ὠνειρεύετο νὰ παίξῃ εἰς τὴν Δύσιν τὸ πρόσωπον, τὸ

Ρωμαϊκὴ Ἰστορία—ἐκδοσις γ'.

δποῖον εἰχε παῖξει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Ἀλέξανδρος. Ἀπεβιβάσθη λοιπὸν εἰς τὸν Τάραντα ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ μὲ 20 χιλ. στρατόν. 3. χιλ., ἵππεῖς καὶ 20 πολεμικοὺς ἐλέφαντας.

Παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (280) πρώτην φορὰν ἡ ωμαϊκὴ λεγεών εὑρέθη ἀντιμέτωπος πρὸς τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Τὸ θεσσαλικὸν ἵππικὸν καὶ οἱ ἐλέφαντες μετέδωκαν τὸν τρόμον εἰς τὰς τάξεις τοῦ ωμαϊκοῦ στρατοῦ. Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ᾽ ἔχασε 4 χιλ. στρατιώτας ἀπέναντι 7 χιλ. Ρωμαίων. Ἀλλ᾽ ὁ ωμαϊκὸς στρατὸς ἐν τάξει ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Ἀπούλιαν. Ὁλη ἡ νότιος Ἰταλία προσεκχώρησεν εἰς τὸν Πύρρον, δέ ποτοῖς προχωρεῖ πρὸς τὴν Κεντρικὴν Ἰταλίαν διὰ τῆς παραλίας τῆς Τυρ, οηνικῆς θαλάσσης. Δὲν ἐτόλμησεν δῆμαρος νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης, διότι δὲν διέθετε τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς κατάληψιν πόλεως ὡχυρωμένης. Ἐκυρίευσε τὴν Καμπανίαν καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Λάτιον. Ἀλλ᾽ αἱ ωμαϊκαὶ ἀποικίαι κλείουν τὰς πύλας εἰς τὴν διάβασιν τοῦ ἔνοντος καὶ οἱ ιταλικοὶ λαοὶ δὲν κινοῦνται. Ὁ ωμαϊκὸς στρατὸς ἔξ ἄλλον δι᾽ ἐπιτηδείων ἐλιγμῶν εἰς τὰ νῶτά του προσπαθεῖ νὰ τοῦ κύψῃ τὴν ὑποχώρησιν. Ὁ Πύρρος ἀναγκάζεται ἐσπευσμένως νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τάραντα, διόπου διεχείμασεν.

Τὴν ἀγοραῖν τοῦ 279 ἐπανέλαβε τὴν ἐπίμεσιν διὰ τῆς Ἀδριατικῆς παραλίας. Εἰς τὸ Ἀσκονούλον τῆς Ἀπούλιας ἐδόθη ἡ δευτέρα μάχη πρὸς τοὺς Ρωμαίους (279). Ὁ Πύρρος ἐνίκησεν, ἀλλ᾽ ὑπέστη πάλιν ὀδυνηρὰς ἀπωλείας (3.500 ἀπέναντι 6 χιλ. τῶν Ρωμαίων) καὶ ἀντελήφθη διὰ δὲν ἦτο δύνατὸν νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του καὶ ὑπεχώρησεν εἰς Τάραντα.

Ο Πύρρος ἔβλεπε τὰ σχέδιά του ἀποτυγχάνοντα ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐπεχείρησε νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ βάσιν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Ἡ σύγκλητος ἐδίστασε κατ᾽ ἀρχὰς ν. ἀποκρούσῃ τὰς προτάσεις. Ἀλλ᾽ ἡ Καρχηδόν, ἀνήσυχος διὰ τὰς βλέψεις τοῦ Πύρρου εἰς τὴν Σικελίαν, ἔστειλε στόλον εἰς τὸν λιμένα τῆς Οστίας καὶ προέτεινεν εἰς τοὺς Ρωμαίους συμμαχίαν. Ἡ σύγκλητος τότε ἀπέπεμψε τὸν πρόσβυτον τοῦ Πύρρου Κινέαν. Τοιουτορόπως ἀπέτυχεν ἡ ἀπόπειρα τοῦ Πύρρου, ὁ δποῖος ἐπωφελήθη ἐκ τῆς προσκλήσεως τῶν Συρακουσίων, διὰ νὰ ἀποχωρήσῃ εὐσχήμως ἐκ τῆς Ἰταλίας. Ὁ Κινέας διεκήρυξε τὴν βαθεῖαν ἐντύπωσιν, τὴν δποίαν εἰχε προξενήσει εἰς αὐτὸν

ἡ Ρώμη καὶ τὸν θαυμασμόν· του πρὸς τὴν σύγκλητον, τὴν ὅποιαν
ῶνόμασε συγέδοισν θεῶν.

Ο. Πύρρος ἀπῆλθε τότε εἰς τὴν Σικελίαν, διὰ νὰ βοηθήσῃ
τοὺς Συρακουσίους κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἀφοῦ διέτριψεν
ἔκει ἀρκετὰ ἔτη χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Καρχηδο-
νίους, ἥναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου οἱ σύμμα-
χοί του ἐκινδύνευον. Ἐκεῖ ἔδωκε τὴν τελευταίαν μάχην πρὸς τὸ
Βενεβέντον (275) τοῦ Σαμνίου καὶ ἡττήθεις εἰδεῖ τὰ ὄντειρά
του ὄριστικῶς ματαιούμενα. Ἀφοῦ ἀφῆσε φρουρὰν εἰς τὸν Τά-
ραντα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ τραπῇ εἰς νέας περιπε-
τείας. Ἐκεῖ, καθὼς εἴδομεν, ἐφονεύθη τὸ 272 πολιορκῶν τὸ
Ἀργος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πύρρου ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς
Μίλων παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους τὸν Τάραντα, ὅπου τελευ-
ταίως εἶχε δημιουργηθῆ μέροις φιλορρωμαϊκῆ.

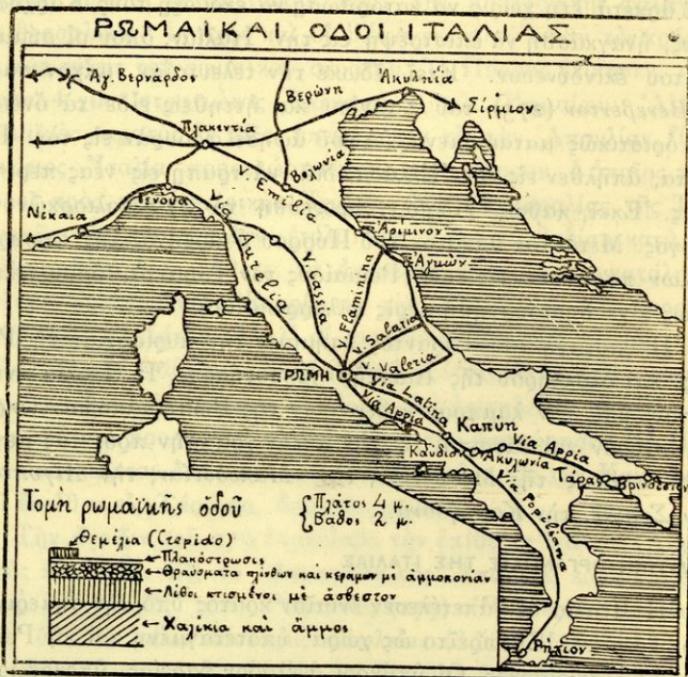
Ἡ ὑποταγὴ τοῦ Τάραντος ἐσήμαινε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώ-
μης ἐπὶ ὅλοκλήρου τῆς Ιταλικῆς γεωγραφίας. Ἡ Ἰταλία ἐντὸς
ὅλιγου ὑπὸ τὴν λαμπρὰν κυβέρνησιν τῆς Ρώμης ἀποβαίνει κρά-
τος ἴσχυρὸν καὶ τάσσεται εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν πρὸς τὰς μεγά-
λας δυνάμεις τῆς Μεσογείου, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Αἴγυπτον,
τὴν Συρίαν, τὴν Καρχηδόνα.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ἡ Ἰταλία δὲν ἀπετέλεσεν ἔνιαῖν κράτος ὑπὸ τὴν σημερινήν
του ἔννοιαν. Ἐδιψόρειτο ὡς χώρα ὑποτεταγμένη καὶ ἡ Ρώμη
ὡς πόλις κυρίαρχος. Οἱ ὑπήκοοι ἀνέλαβον βαρείας ὑποχρεώσεις
πρὸς τὴν Ρώμην· καὶ ἡσαν ὑποχρεωμένοι νὰ βοηθοῦν αὐτὴν
στρατιωτικῶς. Ἄλλ’ ἡ σχέσις τῶν ὑποτεταγμένων ἦν διὸ πρὸς τὴν
Ρώμην δὲν ἦτο ἡ αὐτὴ διὸ ὅλους. Ἀπὸ σκόπου ἡ σύγκλητος
ἐδημιούργησε ποικιλίαν σχέσεων, διὰ νὰ διαγείρῃ τὴν ἀμιλλαν
καὶ τὴν ἀντιζηλίαν μεταξὺ τῶν ὑποτεταγμένων, ὥστε νὰ καταστῇ
ἀδύνατος πᾶσα μεταξὺ των συνεννόησις.

Πολλῶν πόλεων οἱ κάτοικοι εὐνοήθεντες περισσότερον ὑπὸ
τῆς συγκλήτου ἔλαβον τὸ δικαίωμα τοῦ οφωμαίου πολίτου. Ἐνυ-
φεύοντο οφωμαίας, ἐψήφιζον εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἐξελέγοντο ἀρχον-
τες καὶ ὑπηρέτουν εἰς τὰς λεγεῶνας. Αἱ πόλεις αὗται ὠνομάσθη-
σαν ἰσοπολίτες. Λατινικαὶ τινες πόλεις εἶχον τὰ δικαιώματα,
τὰ ὅποια εἶχον ἄλλοτε αἱ πόλεις τῆς λατινικῆς δημοσπονδίας,
δηλαδὴ ἥδυναντο νομοκτήσουν κτήματα ἐν Ρώμῃ καὶ νῦν

φευθοῦν ρωμαίας. Δὲν εἶχον ὅμως τὸ δικαιώματα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι. Αἱ πόλεις αὗται ὡνομάσθησαν σύμμαχοι. Ἀλλων πάλιν ἡ θέσις εἶχε κανονισθῆ δι' ἴδιαιτέρων συνθηκῶν. Δὲν εἶχον κανὲν ἐκ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ρωμαίου πολίτου, ἀλλὰ

Αἱ κυριώτεραι ὁδοὶ ἦσαν ἡ Via Appia, ἡ ὁποίᾳ διὰ τῆς παραλίας συνήνοντε τὴν Ρώμην μὲ τὴν Κατύνην, διέσχιζε τὰ Ἀπέννινα καὶ κατέληγεν εἰς Βριδίσιον. Ἡ Via Latina, ἡ ὁποίᾳ συνέδεεν ἐπίσης τὴν Ρώμην μὲ τὴν Κατύνην μεσογειακῶς διὰ τῶν ὁρέων τῶν Οδόλσκων. Ἡ Via Valeria συνέδεε τὴν Ρώμην διὰ τῶν Ἀπεννίνων μὲ τὴν χώραν τῶν Μάρσων. Ἡ Via Elaminina συνέδεε τὴν Ρώμην πάλιν διὰ τῶν Ἀπεννίνων μὲ τὴν ἀποικίαν Ἀρίμινον. Τέλος ἡ Via Aurelia διέτρεχε δὲν τὴν παραλίσιν ἀπὸ Τυρρηνίας μέχρι Λιγυορίας.

διετήρησαν αὐτοδιοίκησιν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς Ρώμης. Αὕταὶ ἦσαν αἱ ἔγουστονδοι πόλεις. Ἀλλαι τέλος δὲν εἶχον δικαιώματα, ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ρωμαίου ἀρχοντος καὶ ὡνομάσθησαν πολιαρχίαι.

ΑΠΟΙΚΙΑΙ—ΟΔΟΙ

Τὰ πολιτικώτατα ταῦτα μέτρα δὲν ἐθεώρησεν ἐν τούτοις ἡ

σύγχλητος ἐπαρκῆ πρὸς ἔξασφάλισιν τῆς κατοχῆς καὶ ἐφήρμοσε
δύο ἄλλα σημαντικότατα" μέσα, τὰς ἀποικίας καὶ τὰς στρατιω-
τικὰς ὁδούς.

Αἱ φωμαῖκαι ἀποικίαι δὲν ἦσαν ὅμοιαι πρὸς τὰς Ἑλληνικάς.
Σκοπὸν εἶχον κυρίως νὰ ἐπαγχυνοῦν ἐπὶ τῶν ὑπηκόων καὶ νὰ
συγκρατοῦν αὐτοὺς εἰς ὑποταγήν. Εἰς τὰ στρατηγικάτα σημεῖα
οἱ Ρωμαῖοι ἔξεπόζουν μέρος τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐγκαθίστων πα-
λαιοὺς στρατιώτας, εἰς τοὺς δούλους ἔδιδον κλῆρον γῆς. Οἱ ἀποι-
κοι ἐτείχιζον τὴν πόλιν, ἐκαλλιέργουν τὸν ἀγρὸν καὶ πρὸ πάντων
ἐπετήρουν τοὺς ὑπηκόους Δικαίως ὠνόμασαν τὰς ἀποικίας αὐτὰς
ἀκραίους φρουρούς. Εἰς αὐτὰς πράγματι ὀφείλεται ἡ σωτηρία
τῆς Ρώμης κατὰ τοὺς πολέμους πρὸς τὸν Πύρρον καὶ βασιλέαδον
πρὸς τὸν Ἀννίβαν, οἱ δοῦλοι ματαίως ἐπεχείρησαν νὰ ἔξεγει-
ρουν τὴν Ἰταλίαν κατὰ τῆς Ρώμης. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Γ' αἰώ-
νος ὑπῆρχον εἰς τὴν Ἰταλίαν πεντήκοντα περίπου ἀποικίαι.

· Ή σημασία τῶν ἀποικιῶν ηὗξήθη περισσότερον διὰ τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν ὅδων. Τὸ σύστημα τῆς ουμαϊκῆς ὁδοποιίας ἦτο ἔξαιρετον. Αἱ δόδοι ἐκτίζοντο διὰ μεγάλων λίθων καὶ ἀσβέστου καὶ κατόπιν ἐστρώνοντο, ἵσαν πλατεῖαι καὶ στερεόταται. Καὶ σήμερον ἀκόμη σώζονται ἵχνη τῶν ουμαϊκῶν ὅδων, εἰς τὰ δόποια θαυμάζομεν τὴν στερεότητα καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς κατασκευῆς.

Αἱ δοἱ προσέφεραν μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ρωμαίους.
Οἱ στρατὸς ἦτο δυνατὸν νῦν διατρέξῃ ὀλόκληρον τὴν Ἰταλίαν ἐν-
τὸς 10 ἡμερῶν, ἐβοήθει τὰ ἀπειλούμενα σημεῖα, κατέπνιγε τὰς
στάσεις καὶ ἐπέβαλε τὴν κυριαρχίαν τῆς Ρώμης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ο ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Ο ρωμαϊκός στρατός ήτο διάχορτερος στρατός του δρακαιού κόδμου. Άπειλετο από τοὺς ρωμαίους πολιτας και από τοὺς κατοίκους ιδίως τῆς ὑπαίθρου χώρας, οι οποίοι είχον ισχυρὸν δύμα και μεγάλην ἀντοκήν.

Μονάς τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ ήτο ἡ λεγεών, η ὁποία ἀποτελούμενη ἀπό μικρὰ δύματα εἶχε μεγάλην εὐκινησίαν, ὥστε νὰ ὑπερτερήσῃ τὴν φυμιζουμένην ἔως τότε μακρονικὴν φάλαγγα.

Οι Ρωμαῖοι ἦσκοντο πολὺ εἰς τὰ στρατιωτικά, κατεδίναζον μεγάλα βονθητικὰ ἔργα, στρατόπεδα, ὅδοις, τεφύρας, ὑδραγωγεῖα και διεκριθηδαν πολὺ εἰς τὰς πολιορκίας.

Ο ρωμαϊκός στρατός διεκδίνετο διὰ τὴν αὐθηράν πειθαρχίαν.

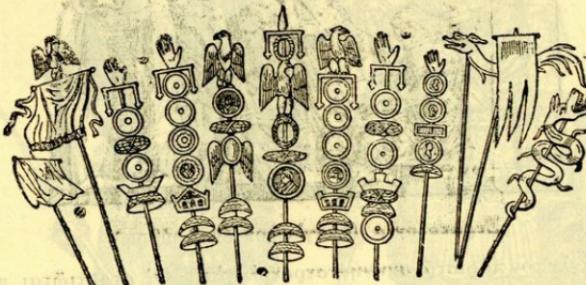
Η ΛΕΞΙΑ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν ἀπετέλει κυρίως ἡ μεσιά τάξις, οἱ μικροὶ ίδιοκτῆται τῆς πόλεως και πρὸ πάντων οἱ εὔρωστοι χωρικοὶ τῆς ὑπαίθρου χώρας, τοὺς δόποίους αἱ βαρεῖαι ἔργασίαι τοῦ ἀγροῦ είχον σκληραγωγήσει και καταστήσει ωμαλέους. Άπεδειχθησαν δὲ οἱ Ρωμαῖοι μεγάλοι διοργανωταὶ και διεκρίθησαν διὰ τὴν πολεμικὴν τακτικὴν, οὕτως ὥστε ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς συνέτριψε τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου ὅλους τοὺς στρατοὺς τῆς ἀρχαιότητος και ἀπέκτησε τὴν φόμην τοῦ ἀητῆτον.

Ἄν ἔξαιρέσῃ τις τὸν Καίσαρα, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε στρατηγικὴ μεγαλοφυῖα, ἡ Ρώμη δὲν ἔχει νὰ ἐπιδεῖῃ μεγάλας στρατιωτικὰς προσωπικότητας. Αἱ νῦναι τοῦ στρατοῦ διεφίλονται μᾶλλον εἰς τὴν ἔξαιρετον δργάνωσιν, ἡ ὁποία διαρκῶς ἐτροποποιεῖτο και ἐτελειοποιεῖτο, εἰς τὰς ἔξοχους στρατιωτικὰς ίδιότητας τοῦ ρωμαίου στρατιώτου και εἰς τὴν σιδηρᾶν πειθαρχίαν.

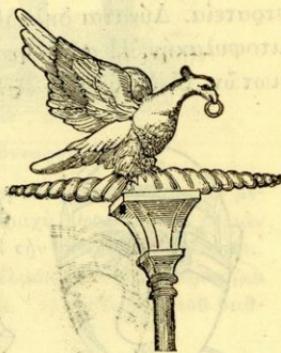
ΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ

Πάντες οἱ ὄωμαῖοι πολίται ἀπὸ τοῦ 17ου μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους ὑπεῖχον στρατιωτικὴν ὑποχρέωσιν. Μόνον ἐάν τις εἶχεν ἐκπληρώσει 16 ἔκστρατείας εἰς τὸ πεζικὸν ἢ 40 εἰς τὸ ἵππικόν, ἀπῆλλάσσετο πάσης ὑποχρεώσεως. Ἀπὸ τοῦ 17ου—45ου ἔτους ἀπετέλουν τὴν ἐνεργὸν δύναμιν, ἀπὸ δὲ τοῦ 46ου—60οῦ τὴν ἐφεδρείαν, ἢ ὅποια δὲν ἔξηρχετο τῆς πόλεως.

Σημαῖαι τοῦ ωμαϊκοῦ στρατοῦ

Απῆλλάσσοντο τῆς στρατιωτικῆς ὑποχρεώσεως οἱ λεγόμενοι προλετάριοι¹⁾, δηλαδὴ οἱ μὴ ἔχοντες περιουσίαν. Ο ωμαῖος στρατιώτης ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ὀπλίζεται καὶ νὰ συντηρεῖται ἐξ ἴδιων, διότι ἡ πολιτεία δὲν ἔδιδε κατ' ἀρχὰς μισθόν. Εἰς τοὺς ἵππεῖς μόνον παρέζητε τὸν ἵππον, τοῦ δποίου τὴν συντήρησιν πάλιν ἀνελάμβανον οἱ ἴδιοι. Καλὸν στρατιώτην δὲν ἡδύναντο, νὰ ἐννοήσουν οἱ Ρωμαῖοι; ἂν δὲν εἶχεν ἀγόδον ἢ οἰκίαν νὰ προστατεύσῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Διὰ τοῦτο, ἀντιθέτως πρὸς τὴν σημερινὴν ἀντίληψιν, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τοῦ στρατοῦ δὲν ἐθεωρεῖτο εὔνοια τῆς πολιτείας, ἀλλ᾽ ἐσήμαινε τὴν κοινωνικὴν ταπεινότητα τῶν ἀστρατεύτων. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐμεινεν ἐν ἰσχὺι μέχρι τοῦ 100 π.χ. περίπου, ὅτε ὁ Μάροις πρῶτος ἐστρατεύεται τοὺς προλεταρίους.

·Ο ·Αετός

· Ήτο τὸ ἐμβλῆμα τῆς ωμαϊκῆς λεγεῶνος.

1) Ἐκ τῆς λατιν. λέξεως *proles*=τέκνον, δοι δηλαδὴ εἰς τὸ βιβλίον τῶν τιμῆτῶν ἐφέροντο ὡς ἔχοντες τέκνα καὶ ὄντες περιουσίαν.

Η ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΙΑΙΚΩΠΕΙΑΙ ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

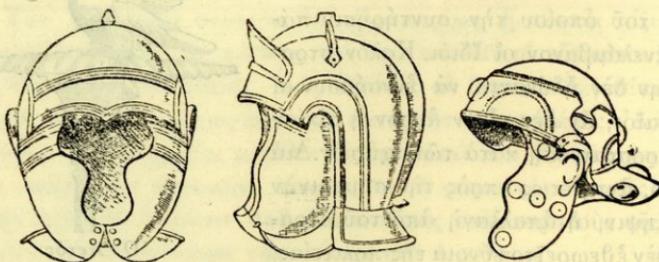
‘Ο οωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ἡτο μόνιμος. Οἱ στρατιῶται ἐκαλοῦντο ὑπὸ τὰ δόλα, ὅταν ἡτο ἀνάγκη νὰ ἐκστρατεύσουν, ἐπέστρεφον δὲ εἰς τὰς ἐργασίας των εὐθὺς μόλις ἐτελείωνεν ἡ ἐκ-

Στρατολογία (ἀνάγλυφον ἐν Λούβρῳ)

Τὸ ἀνάγλυφον παριστᾶ σκηνὴν στρατολογίας. Οἱ στρατιῶται προσέρχονται καὶ καταγράφονται. Εἰναι ὥπλισμένοι κατὰ τὸν ἀρχαιότερον τρόπον Φοροῦν θώρακα μακρόν, δὲ δόποιος ἀπετελεῖτο ἀπὸ δερμάτινον χιτῶνα κεκαλυμμένον μὲ ἐλάσματα μετάλλινα. ἡ περικεφαλαῖα τῶν φέρει λοφίον, αἱ δὲ ἀσπίδες εἶναι μακραὶ καὶ ὁσιεῖται.

στρατεία. Δύναται δηλαδὴ νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν σημειωνὴν πολιτοφυλακήν. Ἡ σύγκλητος ὁρίζε τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸν στρατιῶν, οἱ δὲ ὑπατοὶ ἔξελεγον αὐτοὺς διὰ κλήρου.

Ρωμαϊκαὶ περικεφαλαῖαι

Μετὰ τὴν ἐκλογὴν ἐπηκολούθει ὁ ὅρκος. Πρῶτοι ὥρκίζοντο οἱ ἀξιωματικοὶ τοὺς δόποιους ἔξελεγεν ἡ ἐκκλησία. Κατόπιν εἰς στρατιώτης ἀνεγίνωσκε τὸν κοινὸν ὅρκον : ‘Ορκίζομαι νὰ ὑπακούω εἰς τὸν στρατηγὸν καὶ νὰ τὸν ἀκολουθῶ παντοῦ καὶ νὰ

μέρω νπὸ τὰ δπλα, ἐφόσον ἡ πολιτεία ἥθελε διατάξει τὴν ἀπόλυτον μου. Οἱ στρατιῶται μετὰ τοῦτο παρήλαυνον πρὸ τῶν ὑπάτων καὶ ἀπῆγγελον δικαδεῖς χωριστά. Ἐπίσης κ' ἐγώ. Ὁ δρακός συνέδεεν ἔκτοτε στενῶς τὸν στρατὸν πρὸς τοὺς στρατηγούς.

Ρωμαῖος λεγιονάριος—Ἐκατόνταρχος

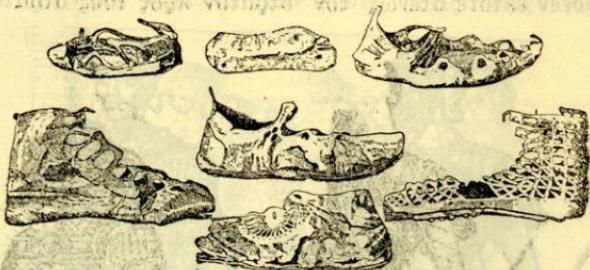
Ο λεγιονάριος φορεῖ θώρακα μὲν χαλκᾶ ἐλάσματα, περικεφαλαίν μεταλλίνην. Ἡ δποία ἀπολήγει εἰς δακτύλιον, τὸ βραχὺ ξίφος εἰς τὴν δεξιὰν πλευράν, τὸ ἀκόντιον εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὴν τετράγωνον ἀσπίδα. Ο ἑκατόνταρχος φέρει κιτῶνα μὲν μετάλλινα ἐλάσματα καὶ παράσημα καὶ εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ κληματίδια ἀμπέλου, τὸ ἔμβλημα τοῦ βαθμοῦ του.

Η ΛΕΓΕΩΝ

Τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους διοικοῦχος στρατὸς ἀπετέλει τυνεχῆ παράταξιν διοικοῦσαν πρὸς τὴν σπαρτιατικὴν ἢ τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Εἰς τὰς πρώτας γραμμὰς παρετάσσοντο οἱ καλύτεροι ὅπλισμένοι. Η παράταξις αὕτη ὠνομάζετο **λεγεών**.

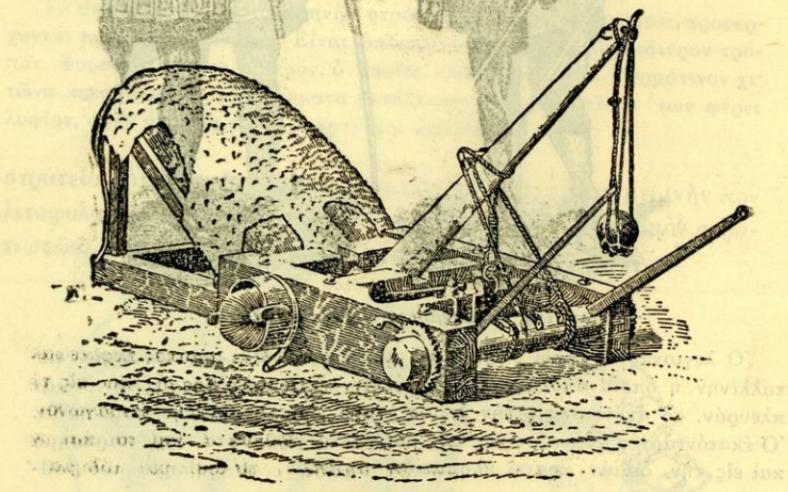
Η λεγεών, ἡ δποία ἔκαμε τὰς πρώτας μεγάλας κατακτήσεις τῆς Ρώμης, ἀπετελεῖτο ἀπὸ 4200 πεζοὺς καὶ 300 ἵπεται.

Αλλά με τὸν καιρὸν ὁ ωμαῖκὸς στρατὸς ηὔξηθη καὶ ἀπετελέσθησαν περισσότεραι λεγεῶνες; συνήθως τέσσαρες, αἱ δόποιαι διοικούμεναι ἀνὰ δύο ὑπὸ τοῦ ἐτέρου τῶν ὑπάτων ἀπετέλουν.

Στρατιωτικὰ ὑποδήματα

μίαν στρατιάν. Μέχοι τινὸς ἡ θέσις τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν λεγεῶνας ἔκανον ἦτορ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν τῶν κατίστασιν. Οἱ πλουσιώ-

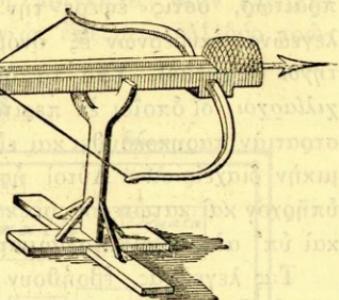

"Οραγρος"

Διὰ τῆς ὄνάγρου ἔξεσφενδόνιζον μεγάλους λίθους ἐντὸς τῶν ἔχθρικῶν τειχῶν ἀπὸ μακρινῆς ἀποστάσεως, πολλάκις ἀπὸ 500 μ.

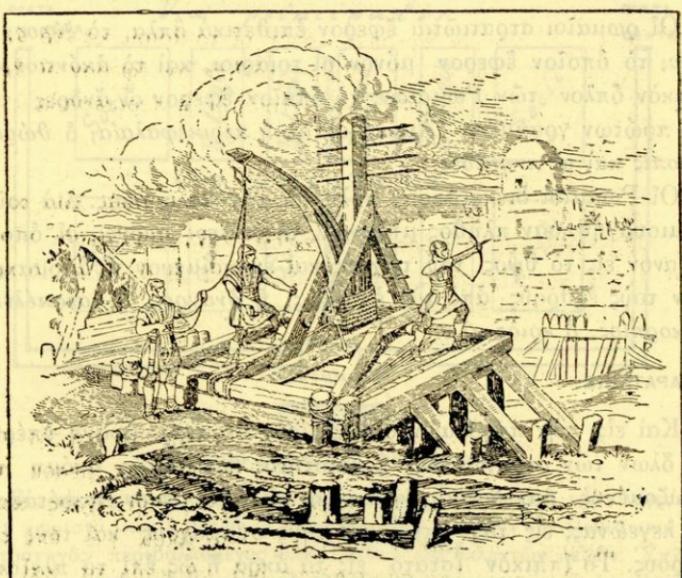
τέροι καὶ ἐπόμενώς οἱ καλύτεροι ώπλισμένοι ἐτίθεντο εἰς τὰς πρωτὰς γραμμὰς, οἱ ἐλαφρότεροι εἰς τὰς τελευταίας. Οἱ πλουσιώτατοι κατετάσσοντο εἰς τὸ ἵππικόν. Υπῆρχον δὲ καὶ ψιλοὶ ώπλισμένοι μὲ τόξα, σφενδόνας καὶ ἐλαφρὰ ὅπλα.

Βραδύτερον, τὸν Δ' αἰῶνα, κατέτασσον τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν λεγεώνα μὲν βάσιν τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν πολεμικὴν πεῖραν. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παρετάσσοντο οἱ νεώτεροι, οἱ λεγόμενοι ἀστάτοι (hastati), εἰς τὴν δευτέραν οἱ ἔχοντες ὁδιμον ἡλικίαν, οἱ πρίγκιπες (principes), καὶ εἰς τὴν τρίτην οἱ παλαιμάχοι, οἱ λεγόμενοι τριάροι (triarii). Έκάστη ἐκ τῶν τριῶν γραμμῶν διηρεῖτο εἰς 10 τμῆματα, τὰ δύονα ὀνομάζοντο σπεῖραν, ἐκάστη δὲ σπεῖρα εἰς δύο λόχους. Τοιουτορόπως ἡ λεγεών εἶχεν ἐν

Σκορπίδς

Διὰ τοῦ σκορπίου ἔξηκοντιζοντο βέλη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Καταπέλτης

ΟΤΑΝ ΣΤΗΝ ΙΩΝΙΚΗ ΜΕΓΑΛΟΥ ΗΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΙΓΑΙΟΝ ΦΙΔΙΑ
‘Ητο μεγάλη πολιορκητική μηχανή, ή δοίᾳ ἐχρησίμενε νὰ ἔξαντιζῃ εἰς μεγάλην ἀπόστασιν βέλη. Αἱ πολιορκητικαὶ μηχαναὶ ἐπειδὴ ἥσαν ἔντοναι, κατεστράφησαν. ‘Η ἀναπαράστασις ἔγινεν ἐπὶ τῇ βάσει περιγραφῶν τῶν συγγραφέων.

συνόλῳ 30 σπείρας καὶ 60 λόχους. Τὸ ἵππικὸν διηρεῖτο εἰς 10 ἥλας, ἀνὰ 30 ἄνδρας.

Τὴν στρατιὰν ἐκυβέρναντα πάταρος ἢ δικτάτωρ ἢ πολλάκις καὶ πραιτώρ, ὅστις ἔφερε τὴν ἐπωνυμίαν στρατηγὸς (dux). Τὰς λεγεῶνας ἐκυβέρνων ἔξι ὀνόματος τοῦ στρατηγοῦ δύο ἀντιστράτηγοι (legatus). ‘Υπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ἀντιστρατήγων ἡσαν βιχίλαοι, οἵ δποιοὶ ἐκ περιτροπῆς ἐκυβέρνοντα τὴν λεγεῶνα. Τὴν στρατιὰν παρηκολούθει καὶ εἰς ταμίας, ὁ δποῖος εἶχε τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Αὗτοὶ ἡσαν οἵ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί. Ἀλλ’ ὑπῆρχον καὶ κατώτεροι, οἵ ἐκατάταροι, διοικοῦντες τοὺς λόχους, καὶ ὑπὸ αὐτοὺς οἵ ὑπαξιωματικοί.

Τὰς λεγεῶνας ἐβοήθουν σώματα ἰδιαίτερα ἐκ τῶν κατοίκων τῶν Ἰταλικῶν πόλεων, οἱ **σύμμαχοι**, δπως τοὺς ἔλεγον, καὶ ἐλαφρὰ σώματα σφενδονητῶν, τοξοτῶν κλπ., οἱ **ἐπίκουροι**.

ΟΠΛΑ—ΜΗΧΑΝΑΙ

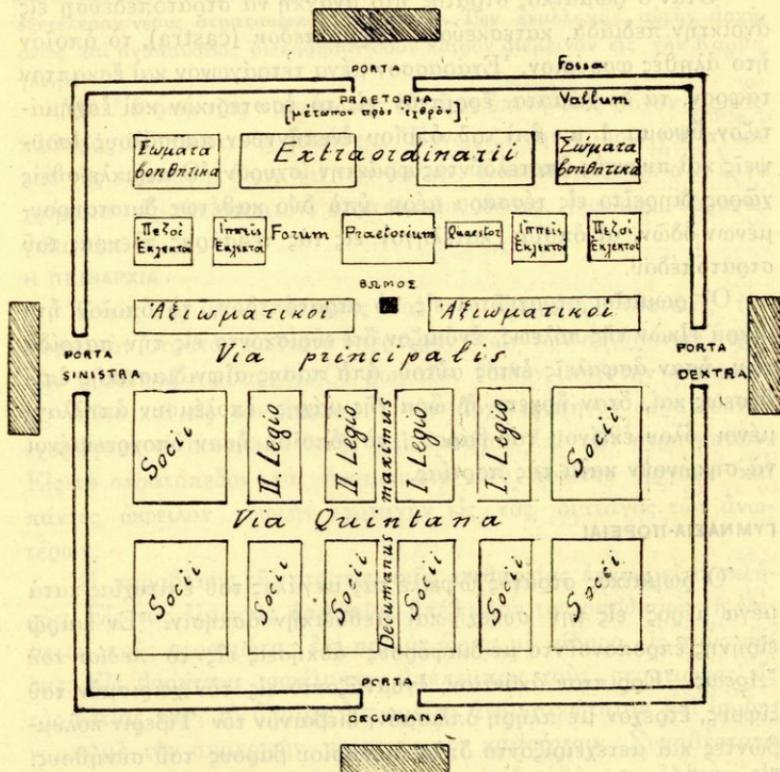
Οἱ ωμαῖοι στρατιῶται ἔφερον ἐπιθετικὰ ὅπλα, τὸ ξίφος, τὸ δόρυ, τὸ δποῖον ἔφερον μόνον οἱ τριάριοι, καὶ τὸ ἀκόντιον, τὸ ἐθνικὸν ὅπλον τῶν Ρωμαίων, τὸ δποῖον ἔφερον οἱ ἄνδρες τῶν δύο πρώτων γραμμῶν. Ἀμυντικὰ δὲ ἡ περικεφαλαία, ὁ θώραξ, ἡ ἀσπὶς καὶ αἱ κνημῆδες.

Οἱ Ρωμαῖοι διεκρίθησαν πολὺ εἰς τὰς πολιορκίας. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθησαν πλῆθος μηχανῶν, οἱ ἔντινοι πύροι, οἱ δποῖοι ἔφθανον εἰς τὸ ὕψος τοῦ τείχους καὶ ἐχρησίμευνον ν ἀπομακρύνοντας τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις, ἡ ὄνταρος, ὁ καταπέλτης, ὁ σκορπίος, ὁ κρίος κλπ.

Η ΠΑΡΑΤΑΞΙΣ

Καὶ εἰς τὴν παράταξην δομήν στρατὸς ἐφάνη ὑπέρτερος ὅλων τῶν στρατῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς φημιζομένης μακεδονικῆς φάλαγγος. Εἰς τὸ μέσον παρέτασσον τὰς λεγεῶνας, εἰς τὰς πτέρυγας τοὺς συμμάχους καὶ τοὺς ἐπικούρους. Τὸ ἵππικὸν ἵστατο εἰς τὰ ἄκρα ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅπισθεν τῆς ὅλης παρατάξεως διὰ νὰ κρύπτεται καὶ νὰ ἐπιπίπτῃ αἰφνίδιως. Ἡ λεγεὼν παρετάσσετο εἰς τρεῖς γραμμάς. Προηγοῦντο οἱ ἀστάτοι, εἴποντο οἱ πρίγκηπες καὶ τελευταῖοι ἵσταντο οἱ τριάριοι. Αἱ σπείραι ἄφινον μεταξύ των κενὸν δσος ἦτο δὲ ὑπὸ αὐτῶν κατεχόμενος χῶρος.

Οταν ἐδίδετο τὸ σύνθημα, ἐπετίθεντο μὲ φωνὰς καὶ τροχάδην οἱ ἀστάτοι, ἔρριπτον ἀπὸ ἀποστάσεως 25 μ. τὸ ἀκόντιον καὶ ὥρμων μὲ τὸ ξίφος. Ἡκολούθουν οἱ πρίγκηπες, ὅταν ἐπιέζετο ἡ πρώτη γραμμή. Οἱ τριάριοι ἔμενον ὅς ἐφεδρεία. Αἱ δύο πρῶ-

Σχέδιον ρωμαϊκοῦ στρατοπέδου

Εἰς τὸ στρατόπεδον ὑπῆρχε μεγάλη τάξις. Αἱ σκηναὶ τῶν λεγεώνων ἦσαν χωριστά, πέριξ αὐτῶν οἱ σύμμαχοι. Εἰς τὸ μέσον οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὁ στρατηγὸς περιβαλλόμενος ὑπὸ ἵπτεων καὶ ἐκλεκτῶν πεζῶν. Υπῆρχε θυσιαστήριον εἰς τὸ κέντρον καὶ πλησίον τοῦ στρατηγίου ἡ ἀγορᾶ μὲ τὸ βῆμα διὰ τὴν συνάθροισιν τοῦ στρατοῦ. Τοιουτοτρόπως τὸ στρατόπεδον ἦτο μικρογραφία τῆς πόλεως.

ται γραμμαὶ ἥδυναντο διὰ τῶν κενῶν νὰ συμπτυχθοῦν ὅπισθεν τῆς παρατάξεως καὶ τότε εἰσήρχοντο ἀκμαῖοι οἱ τριάριοι. Τοιουτοτρόπως διὰ τῆς κατατετμημένης παρατάξεως δ ὁ ρωμαϊκὸς στρα-

τὸς ἀπέκτησεν εὐκινησίαν καὶ ἀνεδείχθη παντοῦ ὑπέρτερος τῆς δυσκινήτου μακεδονικῆς φάλαγγος.

ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΝ

“Οταν ὁ ωμαϊκὸς στρατὸς ἦτο ἀνάγκη νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς ἀνοικτὴν πεδιάδα, κατεσκεύαζε στρατάπεδον (castra), τὸ δποῖον ἦτο ἀληθὲς φρούριον. Ἐχάρασσον μέγα τετράγωνον καὶ ἐσκαπτον τάφρον, τὰ δὲ χώματα ἔριπτον. Καὶ τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐσχημάτιζον ὑψωμα 1 μ., ἐπὶ τοῦ δποίου ἐνεπήγγυνον πασσάλους ἴσοϋψεῖς καὶ πυκνοὺς ἀποτέλοῦντας φράκτην ἰσχυρόν. Ο περικλείσθεὶς χῶρος διηρεύτο εἰς τέσσαρα μέρη ὑπὸ δύο καθέτως διασταυρουμένων ὅδων, αἱ δποῖαι κατέληγον εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ στρατοπέδου.

Οἱ ωμαῖοι στρατιῶται εἰς τὸ στρατόπεδον, τὸ δποῖον ἦτο μικρὰ εἰκὼν τῆς πόλεως, ἐνόμιζον ὅτι ἐνρίσκοντο εἰς τὴν πατρίδα των, ἥσαν ἀσφαλεῖς ἐντὸς αὐτοῦ ἀπὸ πάσης αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως καὶ, ὅταν ἤρχετο ἡ ὥρα τῆς μάχης, ἐπολέμουν ἀπηλλαγμένοι ὅλου ἐκείνου τοῦ βάρους, τὸ δποῖον ἥσαν ὑποχρεωμένοι νὰ σηκώνουν κατὰ τὰς πορείας.

ΓΥΜΝΑΣΙΑ-ΠΟΡΕΙΑΙ

Ο ωμαϊκὸς στρατὸς ὠφειλε τὰς μεγάλας του ἐπιτυχίας κατὰ μέρος εἰς τὴν συνεχῆ καὶ μεθόδικὴν ἀσκησιν. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐποροποιοῦντο μὲ διαφόρους ἀσκήσεις εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως. Ἐρριπτὸν ἀκόντιον, ἐγυμνάζοντο εἰς τὸν χειροσιμὸν τοῦ ξίφους, ἔτρεχον μὲ πλήρῃ ὀπλισμόν, διέβαινον τὸν Τίβεριν κολυμβῶντες καὶ μετεχειρίζοντο δπλα διπλασίου βάρους τοῦ συνήθους. Ὅταν δμως δ στρατὸς ενρίσκετο ἐν ἐκστρατείᾳ, ἔκαμνε μεγάλας πορείας, συνήθως 25 χιλ. ἡμερησίως, ἐκτάκτως δὲ 50 ἢ καὶ 75 χιλ. Τὰς πορείας ταύτας ἔξετέλει μὲ βάρος ἐν συνόλῳ 20 χιλιογρ., διότι ὁ ωμαῖος στρατιώτης ἐκτὸς τοῦ ὀπλισμοῦ καὶ τῶν τροφῶν του διὰ 5 τουλάχιστον ἡμέρας, ἥτο ὑποχρεωμένος νὰ φέρῃ μαζί του καὶ διάφορα ἔργαλεῖα, τοὺς κόντοὺς τῶν σκηνῶν, σκαπάνην, πτύον, πέλεκυν καὶ πριόνιον, τὰ δποῖα ἔθετεν ἐντὸς σάκκου καὶ ἐκρέμα ἀπὸ κοντὸν στηρίζομενον εἰς τὸν δεξιὸν δμον. Εἰς τὸ στρατόπεδον ὑπεβάλλετο εἰς συνεχεῖς ἀσκήσεις. Ο Τίτος Λίβιος λέγει περὶ τοῦ Σκιπίωνος:

Ο Σκιτίων ἔχοντι μοποίησε τὰς ὀλίγας ἡμέρας, τὰς διπάις εἶχεν ἀποφασίσει νὰ διατομῇ εἰς τὴν Καρθαγένην (Ισπανίας), ποὺς ἀσκησιν τῶν στρατευμάτων του. Τὴν πρώτην ἡμέραν αἱ λεγεῖνες διέτοξεν μὲ πλήρῃ ὀπλισμὸν· 6 χιλ., τὴν δευτέραν διετάχθησαν νὰ καθαρίσουν τὰ ὅπλα πρὸ τῶν σκηνῶν, τὴν τρίτην ἔδωκαν φρευδομάχην μὲ ξίφη τῆς ξιφασκίας καὶ ἀκόντια ἄνευ αἰχμῶν, τὴν τετάρτην ἀνεπαύθησαν, τὴν πέμπτην ἔξετέλεσαν νέους στρατιωτικοὺς ἐλιγμούς. Τὴν ἑναλλαγὴν αὐτὴν ἀσκήσεως καὶ ἀναπαύσεως διετήρησαν ὅσον καφόδην διέμειναν εἰς τὴν Καρθαγένην.

Άλλος ὁ ωμαῖος στρατιώτης δὲν ήτο ἐπιτήδειος μόνον εἰς τὰς καθαρὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Ἐγνώριζε τὴν χοῆσιν τοῦ πτυου καὶ τῆς σκαπάνης ὅσον καὶ τῶν ὅπλων. Κατεσκεύαζε μεγάλα ἔογα χοήσιμα εἰς τὸν στρατόν, στρατόπεδα, ὄδούς, γεφύρας ὑδραγωγεῖα κλπ.

Η ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ

Ἐκτὸς τῆς ὑλικῆς ἀντοχῆς καὶ τῆς ἔξαιρέτου τακτικῆς τὸν ωμαῖον στρατὸν καθίστα ὑπέροχον ὅλῳ τῶν συγχρόνων στρατῶν ἡ σιδηρᾶ πειθαρχία. Οἱ ωμαῖοι ἔδιδον μεγίστην σημασίαν εἰς τοῦτο καὶ εἰς τὸν ὑπατούν ἢ τὸν ἀρχιστράτηγον στρατεύοντα ἔχορήγουν τὸ δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν. Εἰς τὸ στρατόπεδον τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου ἥργοιν καὶ πάντες ὥφειλον τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων.

Η παραβίασις τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς. Εἰς τὰς ἑλαφοὰς ἀπειθείας ἐπέβητον τὸν φαρδίσμον ἢ ἐξέθετον τοὺς στρατιώτας; ἐπὶ πολλὰς ὥρας μὲ σίδηρα εἰς τοὺς πόδας. Εἰς βαρύτερα σφάλματα, ἀπέπειπον τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς ἑστίας των; τὸ δοποῖον ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικότατον καὶ ισδύναμει μὲ τὴν σημεριώην στρατιωτικὴν καθαρίσειν. Συνηθέστατα ἐπεβάλλετο ἡ ποιηὴ τοῦ θαράτου. Ό καταδικαζόμενος ἐδένετο εἰς πάσσαλον, ἐρραβδίζετο ὑπὸ τῶν φαρδούχων καὶ κατόπιν ἀπεκεφαλίζετο διὰ πελέκεως. Εἰς διμαδικὰς ἀπειθείας ἐπέβαλλον οἱ Ρωμαῖοι τὸν δεκατισμόν. Ό στρατηγὸς δηλαδὴ ἐξῆγε διὰ κλήρου ἐκ τοῦ στασιάσαντος σώματος ἀνὰ ἔνα μεταξὺ δέκα ἀνδρῶν καὶ ἐφόνευεν αὐτούς. Ό Λίβιος διηγεῖται τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Μανλίου Τουρκοάτου (340), τὸ δοποῖον ἔγινε παροιμιῶδες εἰς τὴν ἀρχαιότητα:

Ο νίος τοῦ Τουρκοάτου ἐμονομάχησε μὲ ἔνα ἐχθρὸν παρὰ τὰς ἀστηρὰς διαταγὰς τοῦ πατέρος τοῦ, δοποῖος ήτο ὑπατος, καὶ πλήρης χαρᾶς διὰ τὴν νίκην ἔσπευσεν εἰς τὸν πατέρα τοῦ: «Διὰ ν' ἀποδείξω διτε εἴμαι

γνήσιος υἱός σου, εἰπε, σοῦ φέω τὰ λάφυρα ἐνὸς ἵππεως, τὸν ὅποῖον ἔφορευσα>. Εἰς τὸν λόγους αὐτοὺς δὲ ὑπατος ἀποστέψει τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ νεοῦ του καὶ χωρὶς γὰρ βραδύνη διατάσσει τοὺς σαλπιγκτάς νὰ σαλπίσουν συνάθροισιν τοῦ στρατοῦ. «Τίτιε Μάνλιε, εἰπεν εἰς τὴν συνέ λευσιν, ἐπειδὴ ἀνευ σεβασμοῦ πρὸς τὸ ὑπατικὸν ἀξίωμα καὶ τὴν προγο νικὴν μεγαλειότητα ἐμονομάχησες παρὰ τὰς διαταγάς μου καὶ, ὅσον ἔξηρτα ἀπὸ σέ, κατέστρεψες τὴν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, εἰς τὴν ὅποιαν μέχρι τοῦδε ἡ Ρώμη ὄφειλε τὴν δύναμιν της... Ἐμπρός, φαβδοῦχε, δέσε τον εἰς τὸν πάσσαλον». Καὶ διέταξε γὰρ τὸν θανατώσουν!

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ

Τουναντίον οἱ Ρωμαῖοι ἥμειβον ἀφειδῶς τοὺς καλοὺς στρατιώτας μὲ ὅπλα πολύτιμα, στεφάνους καὶ πολλάκις καὶ χρηματικὰς δωρεάς. Ἐκ τῶν λαφύρων τοῦ ἔχθροῦ μέρος διενέμετο εἰς τοὺς στρατιώτας, μεγάλη μερὶς ἐδίδετο εἰς τοὺς νικητὰς στρατηγοὺς καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἐπωλοῦντο εἰς ὄφελος τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἀλλ᾽ ἡ μεγαλυτέρα τιμὴ διὰ τοὺς νικητὰς στρατιώτας καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸν στρατηγὸν ἦτο ὁ θρίαμβος.

Ἡ σύγκλητος παρεῖχε τὴν ἀδειαν θριάμβου εἰς τὸν στρατηγόν, δὲ ὅποιος εἶχε φονεύσει δικαιολόγως εἷς μίαν μάχην, εἶχεν ἀποπερατώσει τὸν πόλεμον καὶ ηὔξησε διὰ κατακτήσεων τὸ κράτος. Μόνον στρατὸς θριάμβεύων ἦδύνατο γὰρ εἰσέλθη εἰς τὴν πόλιν ἔνοπλος. Ὁ θριάμβος ἦτο μεγάλη πομπῆ, δὲ ὅποια ἔξεκίνει ἀπὸ τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως. Προηγοῦντο οἱ ἀρχοντες καὶ οἱ συγκλητικοί, κατόπιν ἡ μουσικὴ καὶ μετ' αὐτὴν ἄμαξαι μὲ τὰ λάφυρα, οἱ αἰχμαλώτοι καὶ τὰ πρὸς θυσίαν ζῷα. Κατόπιν ἤρχετο δὲ στρατηγὸς καθήμενος ἐπὶ ἑλεφαντίνου δίφρου ἐν σχήματι ἄμαξης συδομένης ὑπὸ τεσσάρων ἵππων. Προηγοῦντο οἱ φαβδοῦχοι, δὲ στρατηγὸς ἔφερε πορφυρᾶν ἐσθῆτα μὲ χρυσῆν παρουσφὴν καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν στέφανον δάφνης. Ἡκολούθουν οἱ νικηταὶ στρατιῶται ψάλλοντες διάφορα ἐμβατήρια ἢ ἐπευφημοῦντες «io triumphē».

Ἡ συνοδεία παρήλαυνεν ἀργὰ διὰ τῆς πόλεως, δπου αἱ οἰκίαι ἦσαν καταστόλιστοι καὶ δ λαδὸς ἐπευφήμει τοὺς νικητάς, ἐνῶ καὶ οἱ ναοὶ τῶν θεῶν μετέχοντες τρόπον τινὰ τῆς κοινῆς χαρᾶς παρέμενον ἀνοικτοί. Κατόπιν ἀνήρχοντο εἰς τὸ Καπιτώλιον, δπου δ στρατηγὸς ἐθυσίαζεν εἰς τὸν Δία, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ ναοῦ ἐστραγγαλίζοντο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν αἰχμαλώτων. Μετὰ τὸν θριάμβον ἐπηκολούθει εὐωχία τοῦ στρατοῦ, δὲ λαδὸς συμμετέχων εἰς τὴν χαρὰν ἐπανηγύριζεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

Η ΠΑΛΗ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ

Μετά τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας ἦτο ἀναπόδευτος ὁ δύγκρουσθις πρὸς τὴν Καρχηδόνα, ἢ ὅποια ἔξουσίας τὴν Δ. Μεδόγειον. Ἐγίναν δύο μεγάλοι πόλεμοι, οἱ λεγόμενοι Καρχηδονικοί.

Εἰς τὸν πρῶτον ἔδωκεν ἀφορμὴν ἡ Σικελία. Οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς νήσου, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι διὰ ν' ἀποζημιώθουσαν κατέκτησαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰδανίας.

Ἡ Ἰδανία ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν δεύτερον καρχηδονικὸν πόλεμον. Παρὰ τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τοῦ Ἀννίβα οἱ Ρωμαῖοι ἀνεδείχθησαν πάλιν νικηταί. ᩲ Καρχηδόνων ἔχασσεν ὄριστικῶς τὴν δύναμιν της, ἢ δὲ Ρώμη ἐκυριάρχησεν ἔκτοτε εἰς τὴν Δ. Μεδόγειον.

ΑΙ ΝΕΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Μετὰ τὴν Ἰταλικὴν ἔνωσιν ἐγεννήθησαν τοία μεγάλα πολιτικὰ ζητήματα: α) τὸ ζήτημα τῆς Τυρρηνικῆς β) τὸ ζήτημα τῆς Ἀδριατικῆς καὶ γ) τῆς βορείου Ἰταλίας.

Ἡ τυρρηνικὴ θάλασσα εἶχε μεγάλην πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν σημασίαν διὰ τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἀκτοπλοΐα ἦτο εὔκολος εἰς αὐτὴν καὶ ἐκεὶ διεσταυροῦντο οἱ μεγάλοι ἐμπορικοὶ δρόμοι. Μεγίστην ἴδιως σημασίαν εἶχε τὸ στενὸν τῆς Σικελίας. Ἀλλ' οἱ Καρχηδόνιοι κατέχοντες τὰς ἀκτὰς τῆς Κορσικῆς, τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Σικελίας ἤσαν κύριοι τῶν ἐμπορικῶν ὀδῶν καὶ σοβαρὸν πρόσκομμα εἰς τὰς οῷματικὰς βλέψεις.

Εἰς τὴν Ἀδριατικὴν ἀφ' ἔτερου εἶχε μεγίστην σπουδαιότητα τὸ στενὸν τῆς εἰσόδου, τὸ σημερινὸν στενὸν τοῦ Ὀτράντο, πλάτους ἐν ὅλῳ 80 χιλιμ., τοῦ δόπιον ὃ κύριος μοιραίως θὰ ἔξουσίαζε τὰς δύο παραλίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ κατοχὴ τῆς ἄνω Ἰταλίας ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἥνωμανην Ἰταλίαν, διότι αἱ Ἀλπεις ἀποτελοῦν τὸ φυσικὸν σύνορον αὐτῆς.

Ρωμαϊκὴ Ἰστορία—ἔκδοσις γ'

Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν εὑρίσκετο τὸ ζήτημα τῆς Τυρρηνί-
κῆς. Αἱ πρόδοδοι τῆς Καρχηδόνος ἦσαν διαρκῆς καὶ ἀμεσοῖς
ἀπειλὴ κατὰ τῆς ἡνωμένης Ἰταλίας. Τὸ 280 οἱ Καρχηδόνιοι
κατέλαβον μίαν ἀπὸ τὰς Λιπαρείους νήσους, εἰς τὴν εἶσοδον
τοῦ στενοῦ τῆς Μεσσήνης, καὶ πρὸς στιγμὴν ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ
ἔξουσιάσουν καὶ τὸ Ρήγιον. Τί δραῖον πεδίον ἀγώνων, εἴπεν ὁ
Πύρρος ἀναχωρῶν ἐκ τῆς Σικελίας, ἀφίνομεν εἰς τὸν Ρωμαίους
καὶ Καρχηδονίους! Ὁ Πύρρος εἶχε διακρίνει τὴν μεγίστην σπου-
δαιότητα τῆς τυρρηνικῆς θαλάσσης. Ποάγματι μετ' ὀλίγον οἱ
Ρωμαῖοι ἔγιναν κύριοι τοῦ Ρήγιου καὶ ἐδέπτοσαν τοῦ στενοῦ.
Τοῦτο ἔβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τοὺς Καρχηδονίους, οἵ δοποῖοι προ-
σπαθοῦν διὰ παντὸς μέσου νὰ ἀποκλείσουν αὐτοὺς τῆς Σικελίας,
ἡ ὅποια ἦτο ἡ βάσις τοῦ ἀποικιακοῦ των κράτους. Ἡ ὥρα τῆς
συγκρούσεως δὲν ἀπέχει πολύ. Οἱ δύο λαοὶ συμπλέκονται εἰς φο-
βοφόνη ἀγῶνα, μόλις ἐδόθη ἀφορμή.

Η ΚΑΡΧΗΔΩΝ

Ἡ Καρχηδὼν ἦτο φοινικὴ ἀποικία ἰδρυθεῖσα περὶ τὸ 800
π. Χ. ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Τύρου εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς
Τύνιδος. Κειμένη ἐπὶ λόφου εἰς τὸ κέντρον χερσονήσου κατεῖχε
θέσιν ἔξαιρετικήν. Ἀπὸ τοῦ ἀσφαλοῦς κόλπου τῆς ἐκυριάρχει
τοῦ μεταξὺ τῆς Σικελίας καὶ Ἀφρικῆς στενοῦ, τὸ ὄποιον ἐνώνει
τὰς δύο μεγάλας λεκάνας τῆς Μεσογείου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἰδρυ-
σαν ἐκτεταμένον κράτος εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἀφοῦ ὑπέταξαν τὰς
ἰθαγενεῖς φυλὰς μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν καὶ τῶν συνό-
φων τῆς Αἰγύπτου. Τὰς εὐφόρους χώρας ἐκαλλιέργησαν συστη-
ματικῶς καὶ παρῆγον ἄφθονον σῖτον καὶ ἔλαιον. Ὄταν δὲ βρα-
δύτερον κατεστράφη ἡ μητρόπολις Τύρος, ἡ Καρχηδὼν ἔγινε
κυρία ὅλων τῶν φοινικῶν σταθμῶν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰσπα-
νίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ εἶχεν ἰδρύσει πλῆθος
ἐμπορικῶν πρακτορείων εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Σικελίαν, Σαρδη-
νίαν καὶ εἰς τὰς Βαλεαρίδας νήσους.

Οπως δοι οἱ Φοίνικες, καὶ οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν κυρίως
ἐμποροί, βιομήχανοι καὶ ναυτικοί. Διῆλθον τὰς Ἡρακλείους στή-
λας καὶ πρὸς βιορᾶν μὲν ἔπλευσαν μέχρι τῶν νήσων τῆς Βρετ-
τανίας, πρὸς νότον δὲ μέχρι τοῦ κόλπου τῆς Γουϊνέας. Τὸ
ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία προσεπόρισαν εἰς τοὺς Καρχηδονίους
ἀναρίθμητα πλούτη, τὰ δοποῖα ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς νὰ δημι-

ουργήσουν ἵσχυρον καὶ πολυπληθῆ πολεμικὸν στόλον καὶ νὰ κο-
σμήσουν τὴν πόλιν των μὲ ὡραῖα οἰκοδομήματα. Δικαίως ἔλε-
γον ὅτι ἡ Καρχηδὼν ἦτο ἡ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ ἀρχαίου κό-
σμου καὶ ἡ ἴσχυροτέρα ναυτικὴ δύναμις τῶν χρόνων τούτων.

³Αλλ' ἡ ἀριστοκρατικὴ διοίκησις δὲν ἐπέτρεψε τὴν συγχώνευσιν τῶν θιαγενῶν στοιχείων τῆς Ἀφρικῆς πρὸς τοὺς σημίτας κατακτη-
τάς, ὡστε ν' ἀποτελεσθῇ ἔθνος ἑνιαῖον. Ἀφρικανοὶ καὶ Φοίνικες ἔζη-
σαν ὡς δύο ἔθνη ἔξενα μεταξὺ των καὶ κατὰ βάθος ἐχθρικά. Τὰ μεγάλα
κέρδη ἐδημιούργησαν ἀριστοκρατίαν τοῦ κρήματος, οἵ δὲ πλούσιοι
καὶ ἴσχυροι ἔμποροι εἶχον εἰς κείρας τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους.
Διὸ αὐτὸν τὸ κράτος ἦτο τὸ μέσον διὰ νὰ χρηματίζωνται, ἐκράτουν
τὸν λαὸν μακρὰν τῆς διοικήσεως καὶ ἐπετήρουν αὐτὸν αὐτηρότατα.
Τὴν πολιτείαν ἐκβέροντων κατὰ τύπους δύο ἄρχοντες ἐκλεγόμενοι
κατ' ἔτος καὶ ὀνομαζόμενοι **Σουνφφέται**, πράγματι ὅμως τὴν
ἔξουσίαν εἶχε τὸ συμβούλιον τῶν 100, δηλαδὴ ἡ **Γερουσία** τῆς
Καρχηδόνος.

Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν εἶχον ἐθνικὸν στρατόν, ἀλλὰ ἔνον μι-
σθιοφορικόν. Μόνον οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν καρχηδόνιοι. Ἐστηρί-
ζοντο ὅμως πολὺ εἰς τὸ ναυτικόν των, τὸ δποῖον ἦτο πολυάριθ-
μον καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ τελειότερα πλοῖα τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ
πεντήρεις.

ΑΙΤΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

“Οταν ἡ Ρώμη διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἰταλίας εἰσῆλθεν
εἰς τὴν σειρὰν τῶν μεγάλων δυνάμεων τῆς Μεσογείου καὶ ἀπὸ
γεωργικοῦ ἔγινε κράτος ναυτικόν, διαταράχθησαν αἱ φιλικαὶ
σχέσεις πρὸς τοὺς Καρχηδονίους. Τὴν Σικελίαν ἐξ ἄλλου οἱ
Ρωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς φυσικὴν προέκτασιν τῆς Ἰταλίας, τὴν
δποίαν ἔχωριζεν ἀπ' αὐτῆς στενὸν πλάτους 4 μιλῶν. Τὰ συμ-
φέροντα τῶν δύο λαῶν ἥρχοντο εἰς σύγκρουσιν. Διὰ τοῦτο ὁ
πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν καθίστατο ἀναπόφευκτος. Αἱ ἀντίζηλοι
πόλεις ἐπάλαισαν πλέον τοῦ αἰῶνος περὶ ἐπικρατήσεως (264—
146) καὶ ἔγιναν τρεῖς μεγάλοι πόλεμοι, οἵ δποῖοι εἰς τὴν ἴστορίαν
ὄνομάζονται *Καρχηδονικοὶ πόλεμοι*.

ΠΡΩΤΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (264—241)

Τὸν πρῶτον καρχηδονικὸν πόλεμον δὲν γνωρίζομεν καλῶς.
Κατὰ τὴν παράδοσιν ἀφορμὴν εἰς αὐτὸν ἔδωκε τὸ ἔεῆς γεγονός.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Γ'. π. Χ. αἰῶνος οἱ Καρχηδόνιοι κατέλαβον μέγα μέρος τῆς Σικελίας.³ Άλλὰ πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς νήσου διετήρησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των αἱ Συρακοῦσαι καὶ ἀντέταξαν ζωηρὰν ἀντίστασιν εἰς αὐτούς. Οἱ περίφημοι τύραννοι των Ἀγαθοκλῆς, ἐφάμιλλος τοῦ Διονυσίου, διεξήγαγε σφοδρὸν ἄγωνα κατ' αὐτῶν. Οἱ Ἀγαθοκλῆς εἶχε λάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοὺς ὡς μισθοφόρους τοὺς πολεμικωτάτους Μαμερτίνους, μικρὸν λαὸν τῆς Καμπανίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁ Μαμερτίνοι εἶστασιαν, κατέλαβον τὴν Μεσσήνην καὶ ἔξουσίασαν τὸ στενόν. Τὸ 264 ὁ διάδοχος τοῦ Ἀγαθοκλέους Ἰέρων προσέβαλε τοὺς

264

Μαμερτίνους ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων.

Οἱ Μαμερτίνοι ἐκάλεσαν τότε εἰς βοήθειαν τοὺς Ρωμαίους καὶ ἀπόσπασμα ρωμαϊκὸν κατέλαβε διὰ δόλου τὴν Μεσσήνην. Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἦτο δυνατὸν ν^ν ἀνεχθοῦν τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὴν ἐκχυριαρχίαν τοῦ στενοῦ ὑπ^π αὐτῶν. Τοιουτορόπως ἥρχισεν ὁ πόλεμος.

Α'. ΚΑΡΧΗΔΩΝ: ΠΟΛΕΜΟΣ

Τὸ (263) δύο ρωμαϊκοὶ στρατοὶ διέβησαν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ὑπερχρέωσαν τὸν Ἰέρωνα νὰ εἰσηγεύσῃ, ὁ δποῖος ἐκτοτε ἔμεινε πιστὸς σύμμαχος τῶν Ρωμαίων μέχρι τοῦ θανάτου του. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπέκτησαν ἀμέσως τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περιώδισαν τὸν

ἐχθρὸν εἰς τὸ δυτικὸν ἀκρον τῆς νήσου.³ Άλλ^ο ὁ πόλεμος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κριθῇ εἰς τὴν ξηράν, ἐφ^τ δον οἱ Καρχηδόνιοι ἦσαν κύριοι τῆς θαλάσσης καὶ κατεῖχον ἐπικαίρους θέσεις.

Οἱ Ρωμαῖοι ἥρχισαν ν^ν ἀντιλαμβάνωνται ὅτι μόνον μὲν ἰσχυρὸν στόλον θὰ κατώρθων νὰ καταβάλουν τὸν ἀντίπαλον. Εντὸς δύο μηνῶν κατεσκεύασαν στόλον 200 πλοίων. Τὸ κατόρθωμα ἐπροξένησε ζωηρὰν ἐντύπωσιν. Διὰ τοῦτο ἐπλάσθησαν αἱ περιέργοι διηγήσεις ὅτι οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον ναυπηγούς, ὅτι ἐξήσκησαν τὰ πληρώματα εἰς τὴν ξηράν, ὅτι ἐφεῦρον τὰς κινη-

τὰς γεφύρας καὶ τὸν κόρωνας, διὰ τῶν ὅποίων μετέβαλλον τὴν ναυμαχίαν εἰς πεζομαχίαν κλπ. Ὁλα αὐτὸς εἶναι μῦθοι. Οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἀριστεῖν ὑλικὸν πρὸς δημιουργίαν μεγάλου στόλου. Οἱ σύμμαχοί των Τυρρηνῶν καὶ Ἑλληνες ἔβοήθησαν αὐτούς. Ὁ ὑπατος **Γάϊος Δουνῖλιος** ἐνίκησε τὸν καρχηδονικὸν στόλον εἰς τὸ ἀκρωτήριον *Μυλαί*, εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Σικελίας (260).

Ἡ νίκη ὅμως αὕτη ἔμεινεν ἀνευ σημαντικῶν ἀποτελεσμάτων, διότι αἱ θέσεις τῶν Καρχηδονίων ἀντεῖχον ἰσχυρῶς. Ἡ σύγκλητος ἀπεφάσισε τότε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Καρχηδόνα. Τὸ (256) ἔγινεν ἡ μεγάλη ναυμαχία παρὰ τὸ ἀκρωτήριον *Ἐκρομον* ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου, ὅπου ἦγωνά-σθησαν 300 χιλ. ἄνδρες καὶ 700 πολεμικὰ πλοῖα. Οἱ Ρωμαῖοι ἐνίκησαν καὶ ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀφρικήν. Ὁ ωμαϊκὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν ὑπατον **Ρήγοντον** ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀφρικήν. Ἄλλ' ἡ τολμηρὰ ἀπόπειρα δὲν ἐπέτυχεν. Οἱ θαγενεῖς, τοὺς ὅποίους ἐπεχείρησαν νὰ ἔξεγειρουν οἱ Ρωμαῖοι, δὲν ἔκινήθησαν. Τουναντίον οἱ Καρχηδόνιοι ἀφοῦ δι' ἀπατηλῶν διαπραγματεύσεων ἐκέρδισαν καιρόν, προετοιμάσθησαν διὰ τὸν ἀγῶνα. Ὁ ικανώτατος στρατιωτικὸς Ξάνθιππος, ἐξόριστος λακεδαιμόνιος, διωδγάνωσε τὸν μισθοφορικὸν στρατὸν καὶ ἐνίκησε τὸν Ρήγοντον εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην καὶ συνέλαβεν αὐτὸν αἰχμάλωτον (255).

Μετὰ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀποτυχίαν οἱ Ρωμαῖοι περιωρίσθησαν πάλιν εἰς τὸν κατὰ ἔηραν πόλεμον. Ἐκχρίευσαν τὴν περίφημον θέσιν *Πάνορμον* εἰς τὴν Σικελίαν, ἀλλὰ τὴν πρόοδὸν τῶν ἀνεχαίτισεν ἡ ἔκτακτος δραστηριότης τοῦ νέου στρατηγοῦ τῶν Καρχηδονίων **Ἀμίλκα Βάρκα**. Ὁ Βάρκας ὀχυρωθεὶς εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ *Ἐρυκος* ἐκράτει ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὸν Ρωμαίους ἀδρανεῖς καὶ ἐξήντλει τὰς δυνάμεις των. Ἡ οχισαν τότε καὶ πάλιν οἱ Ρωμαῖοι νὰ κατανοοῦν ὅτι μόνον ἡ ναυτικὴ ὑπεροχὴ θὰ ἔθετε τέρμα εἰς τὸν χρονίζοντα πόλεμον. Μὲ μεγάλας προσπαθείας ἐναυπήγησαν 200 πλοῖα, τὰ δύοια ὑπὸ τὸν ὑπατον **Δουτάτιον Κάτλον** κατέστρεψαν τὸν καρχηδονικὸν στόλον εἰς μεγάλην ναυμαχίαν ταρὰ τὰς Αἴγυπτος νήσους (241), εἰς τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Σικελίας. Οἱ Καρχηδόνιοι, ἐξηντλημένοι ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου, ἐζήτησαν εἰρήνην. Παρέδωσαν τὴν Σικελίαν καὶ τὰς πέριξ νήσους καὶ ὑπερχεώθησαν νὰ πληρώσουν

μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν (241). Ὁ Αμίλκας Βάρκας μὲ τὸν στρατὸν του ἀπῆλθεν ὑπόσπονδος εἰς τὴν Καρχηδόνα.

Τὴν Σικελίαν οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμασαν ἐπαρχίαν καὶ ἐκυβέρνησαν διὰ πραιτώρος. Μετ' ὀλίγον ἔγιναν κύριοι καὶ τῶν νήσων **Σαρδηνίας** καὶ **Κορσικῆς** ὑπὸ τὰς ἔξης περιστάσεις. Ἡ Καρχηδὼν μετὰ τὴν εἰρήνην περιεπλάκη εἰς ἐπικίνδυνον πόλεμον πρὸς τοὺς στασιάσαντας μισθοφόρους καὶ τοὺς Ἰθαγενεῖς, ἐσώθη δὲ μόνον διὰ τῆς συνέσεως τοῦ Βάρκα. Τότε ὅμως ἡ Σαρδηνία καὶ ἡ Κορσικὴ ἐκάλεσαν τοὺς Ρωμαίους, οἱ δὲ Καρχηδόνιοι τρέμοντες πρὸς νέου πολέμου ἡναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὸ τετελεσμένον γεγονός. Τοιουτορόπως οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῆς κατοχῆς τῶν νήσων τούτων ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν τυρρηνικὴν θάλασσαν.

Η ΑΝΑΚΩΧΗ

Ἡ εἰρήνη διήρκεσε μόνον 23 ἔτη (241-218) καὶ ἦτο ἄπλη ἀνακωχή. Εἰς τὸ διάστημα τοῦτο αἱ δύο ἀντίζηλοι πόλεις δὲν ἐπαυσαν νὰ ἐπιδιώκουν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν καὶ νὰ ὑποβλέψωνται μὲ ζυλοτυπίαν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ 225-218 κατώρθωσαν νὰ ὑποτάξουν τὴν Ἐρτεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν. Οἱ Γαλάται εἶχον ἐπιχειρήσει νέαν ἐπιδομὴν εἰς τὸ ρωμαϊκὸν ἐδαφος. Διὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἐκ τοῦ γαλατικοῦ κινδύνου οἱ Ρωμαῖοι συνεκέντωσαν μεγάλας μάζας στρατοῦ (700 χιλ.), κατέστρεψαν τὸν γαλατικὸν στρατὸν παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Τυρρηνίας **Τελαμῶνα** (225) καὶ ὑπέταξαν ἐντὸς ὀλίγου τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν. Τὴν κατακτηθεῖσαν χώραν οἱ Ρωμαῖοι διωργάνωσαν κατὰ τὸ γνωστὸν σύστημά των μὲ ὄδοις καὶ ἀποικίας.

Εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν ἐσημείωσαν σημαντικώτατον βῆμα. Διὰ νὰ καταστρέψουν τὰς πειρατικὰς βάσεις τῶν Ἰλλυριῶν, διέπλευσαν τὴν Ἀδριατικὴν καὶ ἐντὸς διάσημου χρόνου ἐνίκησαν αὐτούς. Ἡ ἀσφάλεια ἀποκατεστάθη εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τὸ Ἰόνιον. Αἱ μεγάλαι ἐμπορικαὶ πόλεις Ἐπίδαμνος, Ἀπολλωνία καὶ αὐτὴ ἡ Κέρκυρα εἰσῆλθον εἰς τὴν ρωμαϊκὴν συμμαχίαν. Διὰ ποώτην φοράν οἱ Ρωμαῖοι ἥρχοντο εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν. Ἀλλ' ἡ ρωμαϊκὴ διείσδυσις εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἐτάσσαε τοὺς Μακεδόνας καὶ ἔγινε τὸ προοίμιον σοβαρῶν προστριβῶν μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ρώμης.

³Αφ' ἑτέρου οἱ Καρχηδόνιοι ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὴν Ἰσπανίαν.⁴ Ο δραστήριος καὶ φιλόδοξος Ἀμύλκας Βάρκας ἔζητε νέας πηγὰς πλούτου διὰ τὴν πατρίδα του καὶ πρὸ πάντων στρατιώτας διὰ τὸν νέον κατὰ τὸν Ρωμαίων πόλεμον, τὸν δποῖον ἐθεωρεῖ ἀναπόφευκτον καὶ ἀγριώτερον. Ἡ γεφουσία τῆς Καρχηδόνης ἀφ' ἑτέρου διὰ ν^τ ἀπομακρύνη τὸν ἐπικίνδυνον στρατηγόν, ηὐνόησε καὶ διηυκόλυνε τὰ σχέδιά του. Ο Ἀμύλκας κατώρθωσεν εἰς διάστημα δλίγων ἑτῶν νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ καὶ νὰ ἴδούσῃ δεύτερον καρχηδονικὸν κράτος. Μετὰ τὸν θάνατόν του (229) ὁ γαμβρός του Ἀσδρούβας ἔξηκολούθησε τὸ ἔργον του καὶ ἔκτισε νέαν πρωτεύουσαν, τὴν **Καρθαγένην**, ἥ νέαν Καρχηδόνα.

Οι Ρωμαῖοι παρηκολούθησαν μὲν ἀνησυχίαν τὴν πρόοδον τῶν Καρχηδονίων καὶ ἐπέτυχον παρὰ τοῦ Ἀσδρούβα νὰ περιορίσῃ τὰς κατακτήσεις του μέχρι τοῦ Ἰβηρος. Ο Ἀσδρούβας ἐφονεύθη τὸ 221 καὶ ἀφῆκε διάδοχον τὸν υἱὸν τοῦ Βάρκα **Ἀννίβαν**, τὸν ἄνδρα, ὃ δποῖος ἔμειλε νὰ διαδραματίσῃ μέγιστον πρόσωπον κατὰ τὸν προσεχῆ πόλεμον.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (218—201)

Ο **Ἀννίβας** συνεπλήρωσε τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἰσπανίας μέχρι τοῦ Ἰβηρος καὶ τελευταίως ἐποιούρκει τὴν πόλιν **Σάγουντον**. Η Ρώμη ἀνέλαβε τὴν προστασίαν τῆς πόλεως, ἀλλ' ὁ **Ἀννίβας** ἀπέκρουσε τὴν ρωμαϊκὴν ἀνάμιξιν καὶ ἐκυρίευσε τὸ Σάγουντον μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν (219). Προεσβεία ρωμαϊκὴ ὑπὸ τὸν Φάριον ἐφθασε μετ' ὀλίγον εἰς Καρχηδόνα καὶ ἀπήτησε τὴν παραδόσιν τοῦ **Ἀννίβα**. **Ἄλλ'** αἱ διαπραγματεύσεις παρετείνοντο πολύ.

Τότε, καθὼς γράφει ὁ Τίτιος Λίβιος, ὁ ρωμαῖος πρέσβυς ἀφοῦ ἐκόλπωσε τὸ ἱμάτιον εἶπε: Φέρω ἐδῶ τὴν εἰρήνην καὶ τὸν πόλεμον, ἐκλέξατε. Ἐκλέξατε σεῖς, ἀπήτησαν οἱ Καρχηδόνιοι μὲ τὴν αὐτὴν ἀλλαζονείαν. Τὸν πόλεμον, ἀπαντᾷ ὁ Φάριος, τινάσσων τὸ ἱμάτιον. Τὸν δεχόμεθα, ἀνέκραξαν ὅλοι οἱ Καρχηδόνιοι, καὶ θὰ τὸν διεσαγάγωμεν δπως τὸν ἐδέχθημεν (Τιτ. Λιβ. βιβλ. XXI).

Παρὰ τὰς προσπαθείας τῆς μετριοπαθοῦς καὶ φιλειρηνικῆς μερίδος, τῆς δποίας ἀρχηγὸς ἥτο ὁ **Ἀννίβας**, ὁ πόλεμος 218 ἐκηρύχθη τὸ 218. Ο δεύτερος καρχηδονικὸς πόλεμος εἶναι εἰς ἐκ τῶν δραματικωτάτων τῆς ἱστορίας, διεξήγινθη κυ-

φίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἔλαβε χαρακτῆρα παγκοσμίου πολέμου.

Ο ΑΝΝΙΒΑΣ

Ο ήρως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πολέμου εἶναι δὲ Ἀννίβας Ἐγεννήθη τὸ 247, ἐπαιδεύθη ὑπὸ τοῦ πατρός του καὶ ἐνεπεύσθη ὑπὸ αὐτοῦ ἀσπονδον μῖσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Εἰς ηλικίαν 23

ἦτῶν ἦλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Ἀσδρούβαν, τὸ δὲ 221 μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνεκρύχθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ στρατηγός.

Η φύσις εἶχε προικίσει τὸν Ἀννίβαν μὲν προτερήματα, τὰ δποῖα ἔξεδηλώθησαν πολὺ ἐνωρίς καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀναδείξουν αὐτὸν μέγαν. Τολμῷδὸς εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ψύχραιμος εἰς τοὺς κινδύνους, ἐκέρδισε τὴν λατρείαν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀκατάβλητος εἰς τοὺς κόπους, εἰς τὴν ἀυπνίαν καὶ εἰς τὰς στεφήσεις, συνεμερίζετο ὅλας τὰς περιπτετίας τῶν στρατιωτῶν του καὶ πρῶτος ἔδιδε τὸ

'Αννίβας

Ἡ μαρμαρίνη αὕτη προτομὴ εὑρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Νεαπόλεως καὶ λέγεται διτὶ παριστᾶ τὸν Ἀννίβαν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι βέβαιον ἂν πράγματι είκονίζεται δι' αὐτῆς δὲ ἀφρικανὸς στρατηγός.

παράδειγμα ἰδεώδους στρατιωτικῆς ἀγωγῆς. Διὰ τοῦτο ἔξήσκει ἀληθῆ γοητείαν ἐπ' αὐτῶν καὶ τοὺς ἔσυρεν δπου ἥθελεν.

Ἄλλ' δὲ Ἀννίβας κατεῖχε κυρίως τὰ προσόντα τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ. Ἡξευρετε νὰ παρασύρῃ τὸν ἔχθρὸν δπου ἥθελεν, ἔλαμψανε καὶ ἔξετέλει μὲ ταχύτητα καταπληκτικὴν τὰς πλέον τολμηρὰς ἀποφάσεις, οὐδέποτε ἔχανε τὸ θάρρος του καὶ εἰς τὰς δυσμενείας τῆς τύχης συνήδιζε νὰ καρτερῇ. Εἶχε τὴν πονηρίαν τοῦ Φιλίππου καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ὅπηρέεν ἐκ

τῶν μεγίστων πολεμιστῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ εἰς ἐκ τῶν μεγίστων στρατηγῶν δλῶν τῶν χρόνων.

Η ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ

‘Ο ‘Αννίβας ἡθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ πολεμικὸν σχέδιον, τὸ δποῖον ἀνέτρεπεν δλους τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν Ρωμαίων. Στόλος καρχηδονικὸς ἔπρεπε ν’ ἀπειλήσῃ τὴν Σικελίαν καὶ τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας. ‘Ο Ἰδιος ἐσκέπτετο νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ν’ ἀποστατήσῃ τοὺς Γαλάτας, οἱ δποῖοι ἔφερον βαρέως τὸν ρωμαϊκὸν ἕυγόν, καὶ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Μέσην Ἰταλίαν. ‘Εκεὶ τέλος ἔπρεπεν ὁ Φίλιππος ὁ Ε’ τῆς Μακεδονίας, ὁ δποῖος ἀπὸ τοῦ ἐλλυρικοῦ πολέμου ἥτο ἐχθρὸς τῶν Ρωμαίων, νὰ στείλῃ ἐνισχύσεις.

Οἱ Ρωμαῖοι ἀφ’ ἐτέρου ἐσχεδίαζον νὰ διεξαγάγουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Ἀφρικήν. Μίαν στρατιὰν ὑπὸ τὸν ὑπαίτον **Κορηγήλιον Σκιπίωνα** διέταξαν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἄλλον δὲ στρατὸν ὑπὸ τὸν ἐτερον τῶν ὑπάτων **Τιβέριον Σεμπρόνιον** ν’ ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν Ἀφρικήν. ‘Ο ‘Αννίβας δὲν ἀνέμενε τὸν Σκιπίωνα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 218 διῆλθε τὸν Ἰβηρα, τὰ Πυρηναῖα καὶ ἐφθασε πρὸ τοῦ Ροδανοῦ ποταμοῦ. ‘Ωδήγει 50 χιλ. πεζικὸν καὶ 9 χιλ. ἵππεῖς ἰσπανοὺς καὶ βεοβέρους τῆς Ἀφρικῆς. ‘Εξαίρετοι ἴδιως ἵππεῖς ἥσαν οἱ Νουμίδαι, ἀσυναγώνιστοι εἰς τὰς μάχας καὶ τὰς ἀνιχνεύσεις. Περίπου 40 πολεμικοὶ ἐλέφαντες παρηκολούθουν τὸ στράτευμα, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς προχώματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ διασποῦν τὰς τάξεις αὐτοῦ ἢ τέλος διὰ νὰ θραύσουν μὲ τὸν ὅγκον τοῦ σώματός των τὸ φεῦμα τῶν ποταμῶν καὶ νὰ διευκολύνουν τὴν διάβασιν.

‘Ο Σκιπίων εἶχε προχωρήσει μέχρι τῆς Μασσαλίας, δόπτε ὁ καρχηδονικὸς στρατὸς διέβη τὸν Ροδανόν. ‘Ηναγκάσθη τότε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν. ‘Αλλ’ ἔστειλε τὸν ἀδελφόν του **Γναῖον Σκιπίωνα** εἰς τὴν Ἰσπανίαν κατὰ τοῦ Ἀσδρούβα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ ‘Αννίβα. Τοῦτο εἶχε μεγάλην στρατηγικὴν σημασίαν, καθὼς ἐφάνη ἐκ τῶν ὑστέρων. Κατὰ τὸν μῆνα Ὁκτώβριον ὁ ‘Αννίβας εὑρίσκετο εἰς τὰ δροπέδια τῶν Ἀλπεων. Διὰ τοῦ σημερινοῦ μικροῦ Ἀγ. Βερνάρδου ὁ καρχηδονικὸς στρατὸς κατόπιν ἀπεριγράπτων δυσκολιῶν κατηλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν. ‘Υπέστη

φρικώδεις ἀπωλείας καὶ ἀπέμειναν μόνον 20 χιλ. πεζοί, 5 χιλ. ἵππεῖς καὶ ἐλάχιστοι ἐλέφαντες.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΝΙΚΑΙ

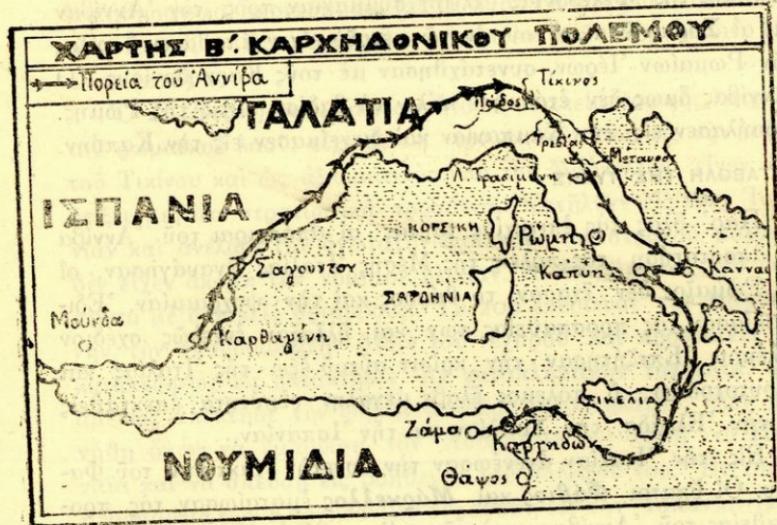
Ο Σκιτίων ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ τὸν Ἀννίβαν, τὸν ὃποιον ἐνόμιζεν ἔξηντλημένον. Ἄλλος εἰς τὴν ἵππομαχίαν παρὰ τὸν παραπόταμον τοῦ Πάδου *Tίνινον* ἡττήθη καὶ ἐρρίφθη πέραν τοῦ ποταμοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ρωμαῖοι ἀνακαλέσαντες τὴν στρατιὰν τοῦ Σεμπρωνίου διέταξαν αὐτὸν νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Σκιτίωνα. Εἰς τὴν δεξιὰν τοῦ Πάδου εἰς τὸν παραπόταμον *Τρεβίαν* ὁ Ἀννίβας ἐπέφερε τελείαν καταστροφὴν εἰς τὸν φωμαῖκὸν στρατὸν (*Δεκέμβριος* 218). Αἱ νίκαι περιέβαλον μὲ λάμψιν τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀννίβα. Οἱ ὑποτελεῖς λαοὶ τῆς Ἰταλίας ἥχοισαν νὰ κινοῦνται καὶ οἱ ἐθελονταὶ ἔσπευδον σωρηδὸν ὑπὸ τὰς ἐνδόξους σημασίας τοῦ καρχηδονίου πολεμιστοῦ. Ὁλη ἡ ἄνω Ἰταλία ἐκτὸς τῶν φωμαῖκῶν ἀποικιῶν Κρεμόνας καὶ Πλακεντίας ὑπετάχθη καὶ 20 χιλ. γαλάται ἐνίσχυσαν τὸν στρατὸν τοῦ Ἀννίβα.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπεχείρησαν μὲ δύο νέας στρατιὰς νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδον τοῦ Ἀννίβα εἰς τὴν Μέσην Ἰταλίαν. Ἄλλος ὁ καρχηδονίος στρατηλάτης διέβη τὰ Ἀπέννινα ἐξ ἄλλων σημείων καὶ ἀπροσδοκήτως ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Τυρρηνίαν εἰς τὰ νῶτα τῶν φωμαῖκῶν θέσεων. Ο ὑπατος *Φλαμινῖνος* παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἀφρικανοῦ εἰς τὸ στενὸν μεταξὺ τῆς λίμνης *Τρασιμένης* καὶ παρακειμένων λοφίσκων καὶ μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ τον κατεστράφη (217). Περίπου 15 χιλ. στρατιῶται ἐφονεύθησαν χωρὶς νὰ προφθάσουν νὰ παραταχθοῦν εἰς μάχην.

KANNAI (216)

Η δδὸς πρὸς τὴν Ρώμην ἦτο ἀνοικτή. Ἄλλος ὁ Ἀννίβας δὲν ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ βαδίσῃ κατ' αὐτῆς, ὅπως πρὸ 70 περίπου ἐτῶν ὁ Πύρρος. Ἐγγνώιζε τὴν δυσκολίαν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἐκέφθη ν' ἀπογυμνώσῃ πρῶτον τὴν Ρώμην τῶν συμμάχων της. Διέσχισε λοιπὸν τὸ δρεινὸν Σάμνιον καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν Καμπανίαν, ὅπου ἤλπιζε ν' ἀτοκτ ση τὴν Καπύην, θέσιν σπουδαιοτάτην διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις του. Εἰς τὴν Ρώμην ἐγίνοντο δραστήριοι προπαρασκευαί. Ἐστρατολόγησαν νέον στρατὸν καὶ διώ-

ρισαν δικτάτωρα τὸν Φάβιον. Ὁ Φάβιος ἐφῆρμοσε νέαν τακτικὴν. Ἀπέφευγε νὰ δύσῃ μάχην καὶ παρηκολούθει τὸν ἔχθρὸν προσπαθῶν νὰ τὸν ἔξαντλήσῃ δι' αἰφνιδιαστικῶν ἐπιθέσεων καὶ μικροσυμπλοκῶν. Κατώρθωσε μάλιστα μίαν φορὰν νὰ φέρῃ τὸν Ἀννίβαν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, ἀπὸ τὴν δποίαν ἐκεῖνος ἔξῆλθε δι' εὐφρεστάτου στρατηγήματος. Διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν δὲ Φάβιος ὠνομάσθη Μελλητής (Cunctator). Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦ συνετοῦ δικτάτωρος δὲν ἥρεσκεν εἰς τοὺς Ρωμαίους καὶ προπάν-

τον εἰς τοὺς συμμάχους Ἰταλούς, οἱ δόποιοι ὑπέφερον ἀπὸ τὰς καταστροφὰς τῶν Καρχηδονίων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι κατήργησαν τὸ ἐπόμενον ἔτος τὴν δικτατορίαν καὶ ἔξέλεξαν πάλιν δύο ὑπάτους, τὸν Αλμίλιον Παῦλον καὶ Τερεντίον Οὐάρωνα, εἰς τοὺς δόποιούς ἀνετέθη ἡ διοίκησις τοῦ νέου μεγάλου στρατοῦ ἐκ 50 χιλ.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ Ἀννίβας ἀποτυχὼν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του ἐν Καμπανίᾳ ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Οἱ ὄπατοι ὅδηγοῦντες ὑπὲρ τὰς 50 χιλ. στρατόν, ἐβάδισαν πρὸς συνάντησιν τοῦ Ἀννίβα. Ἡ μεγάλη σύγκρουσις ἐπῆλθε τὴν 2 Αὐγούστου 216 εἰς τὴν ἀμπώδη πεδιάδα τῆς Ἀπουλίας παρὰ τὴν πόλιν Κάννας. Ἡ παρὰ τὰς Κάννας μάχη ἦναι κλασσικὸν παράδειγμα κυκλώσεως διὰ τῶν πτερύγων καὶ τὸ ἀριστούργημα τῆς τακτικῆς τοῦ

“Ανίβα. Ἐπύκνωσε τὰς πτέριγας καὶ ἤραίσε τὸ κέντρον, ἐνῶ
216 οἱ Ρωμαῖοι εἶχον κάμει τὸ ἀντίθετον. Ὁ ρωμαϊκὸς στρατός
τὸς ἐκυκλώθη καὶ ὑπέστη τρομερὰν καταστροφήν. Τὸ
ἡμισυν σχεδὸν ἐσφάγη, σημαντικὸν μέρος ἦχμαλωτίσθη καὶ μόλις
15 χιλ. ἐσώθησαν ὑπὸ τὸν Οὐάρωνα. Ὁ Αἴμ. Παῦλος καὶ σχεδόν
δῆλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔπεσαν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Αἱ συνέπειαι τῆς νίκης ἦσαν σοβαρώταται. Αἱ πόλεις τῆς
κάτω Ἰταλίας παρεδόθησαν, ἡ δὲ Καπύνη ἥνοιξε τὰς πύλας. Ὁ
Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἔκλεισε συμμαχίαν πρὸς τὸν Ἀννίβαν
καὶ αἱ Συρακοῦσαι, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ φύλος
τῶν Ρωμαίων Τέρων, συνετάχθησαν μὲ τὸν Καρχηδονίους. Ὁ
Ἀννίβας δῆν ἐτόλμησε πάλιν νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Ρώμης.
Προήλασεν εἰς τὴν Καυπανίαν καὶ διεχείμασεν εἰς τὴν Καπύνην.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ

Παρ’ ὅλας τὰς ἐπιτυχίας τωάτιας αἱ ἀπόπειραι τοῦ Ἀννίβα
ν ἀποστατήσῃ τὰς πόλεις τῆς Μέσης Ἰταλίας ἐναντάγησαν, οἱ
δὲ Ρωμαῖοι δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ τὴν ψυχοσαμίαν. Ἐδι-
πλασίασαν τὰς προσπαθείας των καὶ ἤλλαξαν ἐντελῶς σχέδιον
πολέμου. Ἐπεζήτησαν τὴν κρίσιν αὐτοῦ ἔξω τῆς Ἰταλίας καὶ
τοιουτοτόπως ὁ πόλεμος ἔλαβε μεγάλην εὐδύτητα ἐπεκταθεὶς
εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνενέωσαν τὴν συνετὴν τακτικὴν τοῦ Φα-
βίου. Οἱ ὕπατοι **Φάβιος** καὶ **Μάρκελλος** ἐματαίωσαν τὰς προ-
σπαθείας τοῦ Ἀννίβα κατὰ τῶν πόλεων, ἔξηντλησαν τὸν στρα-
τὸν του καὶ ἐπολύρρησαν τὴν Καπύνην. Ὁ Ἀννίβας ἐπεχείρησε
διὰ τῆς περιφήμου πορείας κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὅποιαν ἐπλη-
σίασε μέχρις ἐνὸς μιλίου (*Hannibal ante portas*), ν’ ἀναγκάσῃ
τὸν ρωμαϊκὸν στρατὸν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Καπύνης. Ἄλλ’
ὅ ἀντιπερισπασμὸς ἀπέτυχε καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Κα-
πύνην, τὴν ὅποιαν ἐτιμώρησαν σκληρότατα.

Τὸ 213 ὁ Μάρκελλος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἤρχισε
τὴν πολιορκίαν τῶν Συρακουσῶν. Παρὰ τὴν πεισματώδη ἀντί-
στασιν τῶν κατοίκων καὶ τὰ μηχανικὰ μέσα τοῦ περιφήμου μα-
θηματικοῦ **Ἀρχιμήδους**, ὃ ὅποιος διὰ τῶν ἐφευρέσεών του ἔκαιε
τὸν ρωμαϊκὸν στόλον καὶ ἐματαίωνε τὰ σχέδια τῶν πολιορκη-
τῶν, ἡ πόλις ἔπεσε τὸ 212. Ἐντὸς δλίγου δῆλη ἡ νῆσος περιῆλθε
πάλιν εἰς τὸν Ρωμαίους. Τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας ἔξουδε-

τέρωσαν οἱ Ρωμαῖοι, διότι κατώρθωσαν διὸ στόλου ἐκ μικρῶν πλοίων νὰ τὸν ἐμποδίσουν νὰ στείλῃ ἐνισχύσεις εἰς τὸν Ἀννίβαν καὶ ἔξηγειον κατ' αὐτοῦ τὴν Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν καὶ τὴν Σπάρτην.

^{οὐτού} Ἀλλ' ἡ πρώτη κρίσις τοῦ μεγάλου πολέμου ἥκισε νὰ διαφαίνεται κυρίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ο Κορνήλιος Σκιπίων μετὰ τὴν ἥτταν παρὰ τὸν Τρεβίαν μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἤνωθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γναίου. Τὴν Ἰσπανίαν τότε ἐκυβέρνα ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀννίβα **Ἀσδρούβας**. Οἱ δύο ἀδελφοὶ Σκιπίωνες ἐνικήθησαν καὶ ἐφονεύθησαν (211), οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἀπέστειλαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὡς στρατηγὸν τὸν νέον τοῦ Κορνηλίου Πόπλιον (210).

Ο Π. Κορνήλιος Σκιπίων ἦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς λατρείας τοῦ ωμαϊκοῦ λαοῦ, εἶχε σώσει τὸν πατέρα του εἰς τὴν μάχην τοῦ Τικίνου καὶ ὡς ἀξιωματικὸς ὑπὸ τὸν Μάρκελλον εἶχεν ἀποδεῖξει μεγάλα στρατιωτικὰ προσόντα. Κατῆλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν τοῦ στρατοῦ, μολονότι δὲν εἶχεν ἀκόμη τὴν νόμιμον ἡλικίαν. Αἱ ἐπιχειρήσεις του ἐστέφοντο μὲ διαρκεῖς θριάμβους. Τὸ 209 ἐκυρίευσε τὴν Καρθαγένη, τὴν σπουδαιοτάτην θέσιν τοῦ ἔχθροῦ καὶ προέβαινεν ἀπὸ κατακτήσεως εἰς κατάκτησιν μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα, ὅστε ἀμέσως ἀπέκτησε τὴν φήμην μεγάλου στρατηλάτου. Δὲν ἤδυνηθη ὅμως νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Ἀσδρούβαν νὰ διαβῇ τὰ Πυρηναῖα καὶ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐν τούτοις ἡ κυριαρχία τῶν Καρχηδονίων ἐμφανίσθη εἰς τὴν Ἰσπανίαν (206).

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀννίβας ὑπεχώρησεν εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐκινδύνευσαν πάλιν νὰ λάβουν δυσάρεστον τροπήν διὰ τοὺς Ρωμαίους ἐκ τῆς συνενώσεως τοῦ Ἀσδρούβα μετὰ τοῦ Ἀννίβα. Οἱ Ρωμαῖοι συνεκέντωσαν ὅλας των τὰς προσπαθείας κατὰ τοῦ Ἀσδρούβα καὶ παρὰ τὸν μικρὸν ποταμὸν **Μέτανδον**, νοτίως τοῦ Ρουβίκωνος, κατέστρεψαν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν στρατὸν του (207). Ο ἕδιος ὁ Ἀσδρούβας ἐφονεύθη. Ο ωμαῖος ὑπατος ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν του τὴν ἔρριψεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀννίβα. *Ἐλε τοῦτο, εἶπεν ὁ Ἀννίβας, βλέπω τὴν τύχην τῆς Καρχηδόνος καὶ ἤναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Βρουτίαν.* Ο στρατός του δὲν ἦτο πλέον ἴκανὸς νὰ δώσῃ νέαν μάχην πρὸς τοὺς Ρωμαίους.

Η ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΖΑΜΑΝ ΜΑΧΗ—Η ΕΙΡΗΝΗ

‘Ο πόλεμος εισήλθεν εἰς νέαν φάσιν, δταν ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ισπανίας ὁ Σκιπίων καὶ ἔξελέγη ὑπάτος εἰς ἡλικίαν 30 ἔτῶν. ‘Ο νικητὴς τῆς Ισπανίας προέτεινεν εἰς τὴν σύγκλητον τὴν μεταφορὰν τοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἀλλ’ οἱ Ρωμαῖοι ἐνθυμούμενοι τὸ προηγούμενον τοῦ Ρηγούλου ἐφαίνοντο δισταχτικοί. Τέλος ἐπείσθησαν καὶ τὸ 204 ωμαϊκὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀφρικήν βορείως τῆς Καρχηδόνος παρὰ τὴν πόλιν Ὑτίκην. ‘Ο Σκιπίων ἔλαβεν ὡς σύμμαχον τὸν βασιλέα τῆς Νουμιδίας **Μασσινίσαν** καὶ ἐνίσχυσε τὸν στρατὸν του διὰ νουμιδικοῦ ἵππου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπιέζοντο καὶ ἐζήτησαν ἀνακωχήν. ‘Υπεχρεώθησαν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν διαποραγματεύσεων νὰ ἐκκενώσουν τὸ Ἰταλικὸν ἔδαφος καὶ νὰ παραχωρήσουν τὴν Ισπανίαν. ‘Ο Ἀννίβας χωρὶς νὰ ἡτηθῇ ἥναγκάζετο ὑπακούων εἰς τὴν διαταγὴν τῆς πατρίδος του νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εἶχε διαμείνει 14 ἔτη.

‘Αλλ’ οἱ Καρχηδόνιοι ἀναθαρῷσαντες ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀννίβα διέρρηξαν τὴν ἀνακωχὴν καὶ ἥρχισαν τὰς ἐχθροπραξίας. ‘Η κοίσιμος μάχη ἐδόθη πλησίον τῆς **Ζάμας** εἰς τὴν κεντρικὴν Τύνιδα (σημ. Narragara) τὸ 202. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπαθον τοσάυτην καταστροφήν, ὥστε δὲ δίδιος δὲ Ἀννίβας συνεβούλευσε τοὺς συμπατριώτας του νὰ κλείσουν εἰρήνην καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ ἐν Τύνιδι κτήματά του. ‘Η εἰρήνη ὑπεγράφη τὸ 201 μὲ δόρους βαρυτάτους. Οἱ Καρχηδόνιοι παρέδωκαν ὅλον τὸν πολεμικὸν στό-

201 λον ἔκτὸς 10 πλοίων, παρεχώρησαν δλας τὰς ἔξω τῆς Ἀφρικῆς κτήσεις, ὑπεχρεώθησαν νέας ἀναγωγοίσουν ὡς ἀνεξάρτητον βασιλέα τῆς Νουμιδίας τὸν Μασσινίσαν, ἀνέλαβον νὰ πληρώσουν εἰς διάστημα 50 ἔτῶν πολεμικὴν ἀποζημίωσιν το χιλ. τάλαντα (50 ἑκατ. χρυσῶν δραχμῶν) καὶ δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιχειροῦν πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ρώμης. Οἱ Ρωμαῖοι ἔδωσαν εἰς τὸν Σκιπίωνα τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν Ἀφρικανός.

‘Η νίκη τῶν Ρωμαίων εἰς τὸν μέγαν πόλεμον ἐσήμαινε τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς φυλῆς κατὰ τῆς σημιτικῆς. ‘Αφ’ ἐτέρου ἐσημείωνε τὴν δραστικὴν ἐπιβολὴν τῆς λατινικῆς φυλῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μετὰ τὴν νίκην αἱ Ἰταλικαὶ γλῶσσαι ἀρχίζουν νὰ ὑποχωροῦν καὶ κυριαρχεῖ πανταχοῦ ἡ λατινική. Συγχρόνως ἡ Ρώμη ἀπέβη ἡ μεγαλυτέρα δύναμις τῆς Δ. Μεσογείου καὶ ἐκτείνει τὴν ἐπιρροήν της καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Τὸ ρωμαϊκὸν πολίτευμα ἥτο μῆγα τριῶν πολιτεια-
κῶν τύπων, τῆς βασιλείας, τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς
δημοκρατίας. Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζον αὐτὸν δημοκρατίαν,
ἄλλὰ πραγματικῶς ἥτο ἀριστοκρατικὴ δημοκρατία.

Τὴν νομοθετικὴν ἔχουσιαν εἶχον αἱ ἐκκλησίαι τοῦ
δῆμου, ἡ λοχήτις καὶ ἡ φιλετικὴ. Τὴν ἐκτελεσθετικὴν οἱ
ἀρχοντες. Ἡ δύγκληπος ἥτο δῆμα συμβουλευτικὸν τῶν
ἀρχόντων. Σὺν τῷ κρόνῳ δῆμως ἀπέβη τὸ κυρίαρχον δῆμα
ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ αὐτὴν διεχειρίζετο δῆλα τὰ δημοδαῖα
ζητήματα τοῦ κράτους.

ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Ἄπο τῆς ἐξισώσεως τῶν δύο τάξεων μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν
μεγάλων κατακτήσεων (300—133 π. Χ.) ἡ Ρώμη διέρχεται μα-
κρὰν περίοδον ἐσωτερικῆς γαλήνης. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὸ
ρωμαϊκὸν πολίτευμα ἔξελίσσεται καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς. Ὁ
ἱστορικὸς **Πολύβιος**, δ ὅποιος ἔζησεν ὡς αἰχμάλωτος εἰς τὴν
Ρώμην κατὰ τὸν Β' αἰῶνα, μᾶς ἔδωκεν ἀκριβῆ περιγραφὴν
αὐτοῦ.

Οἱ Ρωμαῖοι ὠνόμαζον τὸ πολίτευμά των **Δημοκρατίαν**. Θεω-
ρητικῶς κυρίαρχος ἦτο ὁ λαός, κατ' οὐσίαν δῆμως ἐκυβέρνων μό-
νον οἱ πλούσιοι. Διὰ τοῦτο τὸ πολίτευμα τῆς Ρώμης δύναται νὰ
ὄνομασθῇ **Ἀριστοκρατικὴ Δημοκρατία**.

Τὰ δργανα τῆς ρωμαϊκῆς διοικήσεως ἦσαν α) αἱ ἐκκλησίαι
β) οἱ ἀρχοντες καὶ γ) ἡ σύγκλητος.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Πολιτικὰ δικαιώματα εἶχον μόνον οἱ ρωμαῖοι πολῖται, οἱ
ὅποιοι, δταν συνήρχοντο πρὸς ἔξασκησιν τῶν δικαιωμάτων τού-
των, ἀπετέλουν Ἐκκλησίαν. Εἰς τὴν Ρώμην ὑπῆρχον τρεῖς ἐκ-
κλησίαι 1) Φρατρικὴ ἐκκλησία, ἡ δποία ἦτο ἡ ἀρχαιοτάτη ἐκκλη-
σία τῶν ρωμαίων πολιτῶν σελ. 57), 2) Λοχῆτις καὶ 3) Φυλετική,
αἱ δποῖαι, δπως εἴδομεν, ἰδρύθησαν εἰς τὴν Ρώμην μετὰ τὴν
ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας (σελ. 72).

Η φρατρική ἐκκλησία (comicia curiata) ἦτο εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους ή συνάθροισις τῶν πατρικίων, ή δποία ἐκυβέρνα κατ' οὐσίαν τὸ κράτος. Μὲ τὸν καιρὸν ἔχασε τὰ δικαιώματά της καὶ ὑφίστατο μόνον ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν παράδοσιν καὶ οὐδεμίαν εἶχε πραγματικὴν ἔξουσίαν. Ἐκανόνιζε μόνον Ιδιωτικὰς ὑποθέσεις τῶν γενῶν.

Η Δοχεῖτις (com. centuriata) ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὅλους τὸνς ρωμαίους πολίτας διηγημένους εἰς λόχους. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπετέλουν 193 λόχους, ἀλλὰ οἱ πλούσιοι κατώρθωσαν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὴν νὰ ἔχουν τὴν πλειοψηφίαν, διότι ἐκ τῶν 193 λόχων αὐτοὶ ἀπετέλουν τὸν 98. Η λοχῖτις ἐκκλησία ἔξελεγε τὸν ἀνωτέρους ἄρχοντας, ὑπάτους, τιμητάς, πραίτωρας, συνήρχετο δὲ εἰς τὸ Πεδίον τοῦ Ἀρεως μεταξὺ Καπιτωλίου καὶ Ἰανίκλου λόφου.

Η φυλετικὴ (com. tributa) ἦτο κατ' ἀρχὰς συνάθροισις τῶν πληθείων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν δημάρχων. Μετὰ τὴν ἔξισσιν τῶν τάξεων ἔγινε κοινὴ συνάθροισις ὅλων τῶν ρωμαίων, οἱ δποίοι συνήρχοντο κατὰ φυλάς. Οἱ ρωμαϊκὸς λαὸς εἶχε διαιρεθῆ εἰς φυλάς (tribus) ἀναλόγως τοῦ τόπου τῆς κατοικίας. Οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν πόλιν ἀπετέλεσαν τὰς 4 δαστικὰς φυλάς, οἱ δὲ διαμένοντες εἰς τὰ προάστεια τὰς 21 ἀγροτικὰς φυλάς. Άλλοι οἱ ἀριστοκρατικοὶ κατώρθωσαν καὶ ἐδῶ νὰ ἔχουν τὴν ὑπεροχήν, διότι ὡς μεγάλοι γαιοκτήμονες εἶχον ὑποχειρίους τὰς ἀγροτικὰς φυλάς. Αἱ φυλαὶ εἶχον ἀνὰ μίαν ψῆφον. Η φυλετικὴ ἐκκλησία συνήρχετο εἰς τὴν Ἀγοράν, ἔξελεγε τὸν κατωτέρους ἄρχοντας, καὶ ἐψήφιζε νόμους.

ΨΗΦΙΣΙΣ ΝΟΜΟΥ

Οἱ ἄρχοντες, οἱ δποίοις ἐπρότεινε τὸν νόμον καὶ προήδρευε τῆς ἐκκλησίας, ἐλάμβανε πρῶτον τὸν οἰλωνούς. Κατόπιν ἥρχιζεν ἡ ἐκκλησία. Πολλάκις ἔγίνετο συζήτησις ἐπὶ τοῦ νόμου, ἀλλὰ συνηθέστερον ὁ ἄρχων διέτασσεν ἀμέσως τὴν ψηφοφορίαν. Οἱ λόχοι ἦσαν ἡ αἱ φυλαὶ συνήρχοντο εἰς ίδιαίτερον χῶρον, δπου ἦτο ἡ ὑδρία, εἰς τὴν δποίαν ἐρριπτον τὰς ψήφους. Οἱ πολῖται ἐλάμβανον δύο ψηφοδέλτια, ἐκ τῶν δποίων τὸ ἐν ἔφερε τὰ ψηφία U.R. τὰ ἀρχικὰ τῶν λατινικῶν λέξεων ut rogas=ὅπως προτείνεις, δηλαδὴ ὑπερψηφίζω τὸν νόμον, τὸ δὲ ἄλλο τὸ ψηφίον A, τὸ ἀρχικὸν γράμμα τῆς λέξεως antiquo=καταψηφίζω. Μετὰ τὴν

ψήφισιν ἔκάστου λόχου ἢ φυλῆς ἐγίνετο ἀμέσως ἢ διαλογή, διότι μία ἡτοῦ ἡ ψῆφος καὶ ἔπειτε νὰ γνωσθῇ ἂν ἡτοῦ ὑπὲρ ἢ κατά. Εὐθὺς μόλις ἐφαίνετο ποῦ ἔκλινεν ἡ πλειονψηφία, ἡ ψηφοφορία διεκόπετο. Ἡ διαλογὴ διήρκει συνήθως πολύ, ἀλλ' ἡ ἔκκλησία οὐδέποτε παρετείνετο πλέον τῆς ἡμέρας. Ἡρχιζε τὴν αὐγὴν καὶ ἐτελείωνε μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἥλιου.

ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ

Αἱ ἔκκλησίαι είχον κυρίως τὴν νομοθετικὴν ἔξουσίαν. Οἱ ἄρχοντες είχον τὴν ἐκτελεστικήν. Ἐνεκα τῆς πάλης τῶν τάξεων εἰς τὴν Ρώμην ἐδημιουργήθησαν μὲ τὸν καιρὸν πλῆθος ἀρχόντων. Ἐκτὸς τῶν τιμητῶν καὶ τῶν δικτατώρων ὅλοι ἡσαν ἐνιαύσιοι καὶ ἔξελέγοντο ὑπὸ τῶν ἔκκλησιῶν. Ἡ ἐπίσημος ἐγκατάστασις τῶν ἀρχόντων ἐγίνετο τὴν 1 Ἰανουαρίου. Πολὺ ἐπιβλητικὴ ἦτο ἴδιας ἡ ἐγκατάστασις τῶν ὑπάτων. Ανήροντο εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἐθυσίαζον εἰς τὸν Δία, προήδρευον ἀμέσως τῆς συγκλήτου καί, ὅταν ἀπήρχοντο, οἱ συγκλητικοὶ τοὺς προέπεμπον μὲ μεγάλας τιμάς. Ἐκτὸς τῶν δικτατώρων καὶ τιμητῶν ὅλοι οἱ ἄρχοντες ἡσαν ὑπεύθυνοι, δηλαδὴ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των ἑδιδον λόγον πῶς διεχειρίσθησαν τὴν ἀρχήν. Τινὲς τῶν ἀρχόντων είχον ἴδιαίτερα διακριτικὰ σημεῖα. Οἱ ὑπατοί, οἱ τιμηταί, οἱ πραίτωρες καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀγορανόμοι ἐκάθηντο ἐπὶ ἐλεφαντίνου δίφρου καὶ ἔφερον λευκὸν ἵματιον μὲ ἐρυθρὰν παρουφήν, κατὰ δὲ τὰς ἑορτὰς ἐσθῆτα δλοπόρφυρον. Οἱ ὑπατοί ἡκολουθοῦντο ὑπὸ 12 φαβδούχων, οἱ δὲ πραίτωρες ὑπὸ 6.

Οἱ ὑπατοί (Consules) ἡσαν δύο καὶ είχον κατ' ἀρχὰς ὅλην τὴν ἔξουσίαν τῶν βασιλέων. Παρῷ ὅλους τοὺς περιορισμούς, τοὺς δόποίνους ὑπέστη ἡ ἀρχὴ αὐτῆς, οἱ ὑπατοί διετήρησαν πάντοτε μεγάλην δύναμιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐν εἰρήνῃ ἀντεπροσώπευον τὸ κράτος εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετάς, προήδρευον τῆς συγκλήτου καὶ τῆς λοχίτιδος ἐκκλησίας καὶ ἐπέβλεπον τὴν τήρησιν τῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ διενήργουν τὴν στρατολογίαν, ἔξελέγονταί τοὺς κατωτέρους ἀξιωματικοὺς καὶ είχον τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ.

Οἱ Τιμηταὶ (Censores) είχον μεγάλην θέσιν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν πολιτείαν. Ἡσαν 2 καὶ ἔξελέγοντο ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος διὰ 18 μῆνας. Τὸ ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο σημαντικώτατον. 1) Ἐκαμνον τὴν τίμησιν τῶν πολιτῶν (census), κατέτασσον δηλαδὴ αὐτοὺς ἀναλόγως τῆς κατοικίας καὶ περιουσίας εἰς τὰς φυλάς, τὰς τάξεις καὶ

τοὺς λόγους. 2) Συνέτασσον τὸν κατάλογον τῶν συγκλητικῶν, ὡριζὸν δηλαδὴ ποῖοι ἐξ ἑκείνων, οἱ δποῖοι ἔχομάτισαν ἄρχοντες, ἐδικαιοῦντο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν σύγκλητον καὶ ποῖοι δι' ἀνάρμοστον διαγωγὴν ἔπρεπε νὰ ἐκβληθοῦν ἢ ν' ἀποκλεισθοῦν αὐτῆς. 3) Συνέτασσον εἶδος προϋπολογισμοῦ τοῦ κράτους. 4) Τὸ σπουδαιότατὸν ἔργον τῶν τιμητῶν ἦτο ἡ ἐπίβλεψις τῶν ἥθῶν. Ἐτιμώρουν τὴν ἐπιορκίαν, τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν τέκνων αὐτοῦ. Εἰς τοὺς δεικνύοντας ἀσυμβίβαστον συμπεριφορὰν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ωμαίου ἐπέβαλλον τὴν στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ρωμαῖοι ἐσέβοντο καὶ ἐφοβοῦντο πολὺ τοὺς τιμητάς, ἦτο δὲ παροιμιώδης ἡ αὐστηρότης πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Οἱ **Πραίτωρες** (Praetores) ἦσαν δικασταὶ, στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἐπαρχιῶν. Κατ' ἄρχας ὑπῆρχεν εἰς πραίτωρ, ὁ δποῖος εἶχε τὴν δικαστικὴν ἔξευσίαν, ἐδίκαζε δηλαδὴ τὰς δίκας μεταξὺ τῶν ωμαίων πολιτῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγετο **ἀστυδίκης** (Praetor urbanus). Βραδύτερον διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν ξένων ὠρίσθη νέος πραίτωρ, ὁ λεγόμενος **ξενοδίκης** (Praetor peregrinus). Ὅταν ὅμως αἱ ωμαϊκαὶ στρατιαὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν, οἱ δὲ δύο ὄπατοι δὲν ἐπήρχοντο διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, ἐξελέγοντο καὶ ἄλλοι πραίτωρες ὡς διοικηταὶ στρατιῶν καὶ μετὰ τὴν προσάρτησιν ξένων χωρῶν καὶ τὴν δημιουργίαν τῶν ἐπαρχιῶν διοικηταὶ αὐτῶν ἐξελέγοντο πραίτωρες. Διὰ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαρκῶς ηὗξαντο.

Οἱ **Ταμαῖ** (Quaestores) ἐπίσης ἦσαν πολλοὶ καὶ εἶχον τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν. Δύο διέμενον εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐφύλαττον τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἄλλοι δὲ παρηκολούθουν τοὺς ὑπάτους καὶ τοὺς πραίτωρας εἰς τὰς ἐκστρατείας ἢ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ **Ἀγορανόμοι** (Aediles) καὶ οἱ ἀνώτεροι καὶ οἱ κατώτεροι ἐπέβλεπον τὸν ἐπιστισμὸν τῆς Ρώμης, τὴν συντήρησιν τῶν δρόμων καὶ διωργάνων τὰ δημόσια θεάματα.

Οἱ **Δῆμαρχοι** (Tribuni plebis), οἱ δποῖοι ἐφθασαν μέχρι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 10, εἶχον πάντοτε μεγίστην δύναμιν, ἡ δποία συνίστατο κυριώς εἰς τὸ νέτο ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν ἀρχόντων καὶ εἰς τὸ ἴερὸν καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ προσώπου των. Μόνον ἐπὶ τῶν πράξεων τῶν δικτατόρων καὶ τῶν τιμητῶν ἥργει τὸ νέτο τῶν δημάρχων.

‘Ο Δικτάτωρ (Dictator), καθώς γνωρίζομεν, ήτο ἔκτακτος ἄρχων ἐκλεγόμενος εἰς μεγάλους ἔξωτερικοὺς ή ἔσωτερικοὺς κινδύνους τῆς πολιτείας. Ἀπὸ τοῦ τέλους ὅμως τοῦ δευτέρου καιροῦ δονικοῦ πολέμου οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔξελεγον πλέον δικτάτωρας, ἀλλ’ ἀνέθετον εἰς τοὺς ὑπάτους δικτατωρικὴν ἔξουσίαν.

ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

‘Οταν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπαρχιῶν ηὔξηθη πολύ, οἱ Ρωμαῖοι ἐδημιούργησαν νέους ἀρχοντας, ἀναπληρωτὰς τῶν ὑπάτων καὶ πραιτώρων, τοὺς ὅποιους ὠνόμαζον ἀνθυπάτους καὶ ἀντιπροϊτωρας (proconsules, praepretores). Οὗτοι ἔξελέγοντο γενικῶς ἐκ τῶν ὑπάτων καὶ πραιτώρων, τῶν ὅποιων εἶχε λήξει ἡ ἀρχή. Βραδύτερον μάλιστα καθιερώθη οἱ ὑπάτοι καὶ οἱ πραιτώρες μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των νὰ λαμβάνουν διοίκησιν ἐπαρχίας.

‘Η ἔξουσία τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας ήτο μεγίστη, διότι ἀντεποοσώπευε τὴν ρωμαϊκὴν ἀρχήν. Ἡτο ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστῆς καὶ ἐπόπτης τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας. Ἐπίσης ἐφερόντιζε διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν βαρυτάτων φόρων, τοὺς ὅποιους οἱ Ρωμαῖοι συνήθιζον νὰ ἐκμισθώνουν εἰς ἴδιωτας ὀνομαζούμενους δημοσιώρας (publicani). Τὸ σύστημα τοῦτο τῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν ήτο καταθλιπτικώτατον, οἱ ἀρχοντες καὶ οἱ δημοσιῶναι ἐχρηματίζοντο, αἵ δὲ ἐπαρχίαι κυριολεκτικῶς ἥρημουντο.

Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

‘Ολην τὴν ἔξουσίαν τῆς πολιτείας εἶχε συγκεντρώσει σὺν τῷ χρόνῳ τὸ σεβάσμιον σῶμα τῆς συγκλήτου. ἡ ὅποια μὲ ἀξιοθάυμαστον σταθερότητα πολλάκις ἔσωσε τὴν Ρώμην εἰς κοισιμωτάτας στιγμὰς καὶ ἐνέπνεε θαυμασμὸν εἰς τοὺς ξένους. Τὴν σύγκλητον κατήρτιζον οἱ τιμηταί, τὰ δὲ μέλη αὐτῆς δὲν ὑπερέβαινον τὰ 300. Συγκλητικοὶ ἐγίνοντο οἱ κορηματίσαντες ἀνώτεροι ἀρχοντες ἢ δήμαρχοι.

Θεωρητικῶς ή σύγκλητος ήτο σῶμα συμβουλευτικὸν τῶν ἀρχόντων καὶ δὲν εἶχε σαφῶς καθωρισμένα ἔργα. Ἀλλὰ ἐν τῇ πρᾶξει, τὸ πᾶν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἦτο αὐτὴ καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἐλέγετο ὅτι τὴν Ρώμην ἐκυβέρνει η Σύγκλητος. ‘Ωριε τὸν χρόνον τῶν ἐκλογῶν, ἐχρησίμευεν ὡς διαιτητῆς μεταξὺ τῶν ἀρχόντων, διένεμε τὰς ἐπαρχίας εἰς τοὺς διοικητάς, ἔξελεγε δικτάτωρας καὶ ἀνέθετεν εἰς τοὺς ὑπάτους δικτατωρικὴν ἔξουσίαν. Κυρίως ὅμως

σημαντικὴ ἡτο ἡ ἔξουσία τῆς συγκλήτου εἰς τὰ οἰκονομικά, θρησκευτικὰ καὶ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Ὡρίζε τοὺς φόρους, διέθετε τὰ χρήματα τοῦ δημοσίου ταμείου, ἐψήφιζε τὰς δαπάνας καὶ ἐνγένει εἶχε τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν, ὅταν δὲν ὑπῆρχον τιμηταί. Διέτασσε τὰς μεγάλας θρησκευτικὰς τελετάς, τὰς ὁποίας ὑπεδείχνυνον οἱ ιερεῖς, ἐπέβλεπε τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας, ἀπεφάσιζε διὰ τὴν εἰσαγωγὴν ξένης λατρείας εἰς τὴν Ρώμην καὶ εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐθνικῆς λατρείας. Ἐδέχετο καὶ ἀπέστελλε πρεσβευτάς, διεπραγματεύετο μὲν ξένα κράτη, προέτεινε τὸν πόλεμον ἢ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διέτασσε στρατολογίαν, ὤριζε τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης κλπ.

Ἡ σύγκλητος συνήρχετο εἰς ἴδιαίτερον οἰκημα ὀνομαζόμενον Βουλευτήριον (Curia). Ὁ συγκαλῶν τὴν σύγκλητον καὶ προεδρεύων ἀρχων εἰσηγεῖτο τὸ ζῆτημα καὶ ἐκάλει μὲν αὐστηρῶς καθωρισμένην ιεραιρχίαν τοὺς συγκλητικοὺς νὰ ἐκφέρουν γνώμην. Οἱ συγκλητικοὶ ὀδιλούν δρθιοι ἀπὸ τῆς θέσεώς των ὅσην ὠρανθελον. Οὐδεὶς ἡδύνατο ν' ἀφαιρέσῃ τὸν λόγον ἀπὸ συγκλητικούν. Ὅταν τὸ θέμα ἐθεωρεῖτο ἐξηντιλημένον, ἐκαλοῦντο νὰ ψηφίσουν ἢ δι^o ἀνατάσεως τῶν χειρῶν ἢ χωριζόμενοι εἰς δύο μέρη. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου ὀνομαζόντο senatus consultum (S. C.) καὶ είχον Ισχὺν νόμου. Εἰς τοὺς ξένους ἐπροξένει καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν ἢ σοβαρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς συγκλήτου.

Μεταξὺ τῶν τριῶν δργάνων τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας, τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ἀρχόντων καὶ τῆς συγκλήτου, ὑπῆρχεν ἐν εἰδος ίσοδροπίας. Ἐφαίνετο δὲ ὅτι ἀντιπροσωπεύουν τρεῖς μορφὰς πολιτεύματος.

Οἱ στορικὸς Πολύβιος λέγει: Τὸ κῦρος καὶ ἡ δύναμις τῶν ὑπάτων παρεῖχον τὴν ἐντύπωσιν τῆς μοναρχίας. Ἡ σύγκλητος ἔδιδεν εἰς τὴν πολιτείαν ὅψιν ἀριστοκρατικὴν καὶ αἱ ἐκκλησίαι τοῦ δήμου παρουσίαζον κράτος δημοκρατικὸν (Πολυβ., βιβ. VI).

Ἄλλος οὐδεμία ἔξουσία ὑπερέβαινε τὰ χαραγμένα εἰς αὐτὴν δρια. Ἐφόσον αἱ τρεῖς ἔξουσίαι περιωρίζοντο αὐστηρῶς εἰς τὰ ἔργα των, ἡ δημοκρατία ἵστατο ἐν τῇ ἀκμῇ της. Ὅταν δμως δραδύτερον ἤχοισε νὰ ἐκλείπῃ ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ρωμαίων καὶ νὰ ἐπικρατῇ ὁ ἀτομικὸς ἐγωισμός, τὰ δρια ταῦτα κατεπατήθησαν, ἐπηκολούθησαν ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ σπαραγμοὶ καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἔξέννευσεν ἡ δημοκρατία.

διαφέρει τον γάμο. Ο μεταπολεμικός νομός (κυριολεξιανός) είναι
για την πατρική αρχή την οποία διέπει η σύντομη γενετική της γενεάς, οργάνωση
της γέννησης και διατήρησης της γενετικής σταθερότητας της γενεάς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΣΩΜΑΤΟΣ

Εἰς παλαιοτέρους χρόνους τὰ ἦθη τῶν Ρωμαίων ήδαν
αὐτοπρά. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ὑπῆρχε μεγάλη πειθαρχία.
Ο πατὴρ ἦτο δὲ ἀρχῶν τῆς οἰκογενείας μὲν ἀπεριόριστον
ἔξουσιαν.

Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς δὲν διέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν θέ-
σιν τῆς γυναικὸς εἰς τὰ ἄλλα ἔθνη τῆς ἀρχαιότητος,
ἄλλων δὲ ρωμαία οἰκοδέσποινα ἐτιμᾶτο πολὺ καὶ εἶχε με-
γαλυτέρας ἐλευθερίας.

Τὰ παιδιά ἀνετρέφοντο μὲν πολλὴν ἐπιμέλειαν, ἄλλα
δὲν ἐλάμβανον ἀνωτέραν πνευματικὴν γόργωσιν.

Αὐτοπροστάτην ἐθιμοτυπίαν ἔκανόν την γέννησιν,
τὸν γάμον, τὴν κηδείαν.

Η ΠΑΤΡΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

Εἰς τὴν ρωμαϊκὴν οἰκογένειαν ἦτο ἀπεριόριστος ἡ δύναμις
τοῦ πατρός, τοῦ pater familias. Αὐτὸς παρέχει εἰς τὰ μέλη τῆς
οἰκογενείας τὴν ἀδειαν τοῦ γάμου, εἶναι ἀνώτατος δικαστής καὶ
ἔχει δικαίωμα τῶν γάμων καὶ θανάτου ἐπ' αὐτῶν. Τὴν αὐτὴν ἐπίσης
ἀπεριόριστον ἔξουσίαν ἔχει καὶ ἐπὶ τῆς γυναικός του.

Ἄλλος εἰς τὴν ρωμαϊκὴν οἰκογένειαν ἡ ρωμαία οἰκοδέσποινα,
ἡ matrona, ἀπέκτησε μεγάλην ἐλευθερίαν καὶ ἐθεωρεῖτο ἵση
πρὸς τὸν πατέρα τῆς οἰκογενείας. Ὁπως καὶ εἰς Ἀθήνας, ἡ
γυνὴ πρὸ πάντων διοικεῖ τὸν οἶκον καὶ διευθύνει τὰς οἰκιακὰς
ἔργασίας, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτηρῶς περιωρισμένη εἰς τὸν γυναι-
κωνίτην. Παρίσταται εἰς τὰ γεύματα, εἰς τὰς δεξιώσεις, πηγαί-
νει μὲ τὸν σύζυγόν της εἰς τὰς ἔօρτας καὶ τοὺς ἀγῶνας, συμμε-
ρίζεται δὲς τὰς τιμὰς τοῦ ἀνδρὸς καὶ χαίρει μεγάλον σεβασμόν.
Οἱ ἀνδρες τῆς παραγωροῦν τὴν θέσιν των καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχον-

τες παραμερίζουν, δταν διέρχεται γυνή. Ὁ Κάτων δ Τιμητής, δ-δποῖος ὕρισεν αὐστηρότατα τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τῆς συζύγου, ἔλεγε μὲ κάποιαν χαριτολογίαν. Παντοῦ οἱ ἄνδρες κυ-βεροῦν τὰς γυναικας καὶ ἡμεῖς, οἱ δποῖοι κυβερῶμεν τὸν κό-σιον δλον, κυβερνῶμεθα ἀπὸ τὰς γυναικας.

Ο ΓΑΜΟΣ

Ο γάμος, δπως καὶ εἰς τοὺς Ἐλληνας, ἥτο θρησκευτικὴ τε-λετὴ, κατὰ τὴν δποίαν ἡ κόρη ἀπεσπάτο ἀπὸ τὴν θρησκείαν τῆς οἰκογενείας καὶ εἰσῆρχετο εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ συζύγου της. Προηγοῦντο οἱ ἀρραβῶνες, εἰς τοὺς δποίους δ νέος ἔθετεν εἰς τὸν τέταρτον δάκτυλον τῆς νέας δακτύλιον ἐκ σιδήρου. Κατό-πιν ἐγίνοντο οἱ γάμοι εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης. Μὲ τὴν ἀνα-τολὴν τοῦ πρώτου ἀστρου τῆς ἑσπέρας ἡ νύμφη ὠδηγεῖτο μὲ ἐπισημότητα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ. Εἰς τὴν εἰσόδον τῆς οἰκίας δ γαμβρὸς ἡρώτα αὐτὴν ποία εἶναι, ἐκείνη δὲ ἀπήντα δπον σὺ θάλεσαι Γάϊος, ἐγὼ θὰ εἶμαι Γαῖα. Τότε εἰσῆρχετο εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ἐλάμβανεν ἀπὸ τὰς ρεῖρας τοῦ γαμβροῦ κλεῖδα, σύμβολον τῆς διοικήσεως τοῦ οἴκου, καὶ μερικὰ νομίσματα ὡς δῶρον. Ἡ τελετὴ ἐπεσφραγίζετο μὲ δεῖπνον.

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ

Η γέννησις τέκνου ἥτο μεγάλη χαρὰ εἰς τὴν οἰκογένειαν. Διὰ-τοῦτο δταν ἐγεννᾶτο παιδίον, ἡ ἔξωθυρα τῆς οἰκίας ἐκυρεῖτο μὲ ἀνθη. Τὴν ὅγδοην ἡμέραν διὰ τὰ κοράσια καὶ τὴν ἐνάτην διὰ τὰ παιδία ἐγίνετο ἡ τελετὴ τοῦ καθαροῦ, ἡ δποία ἥτο με-γάλη ἔορτὴ τῆς οἰκογενείας. Παρίσταντο δλοι οἱ συγγενεῖς καὶ ἔδιδον τὸ ὄνομα εἰς τὸ νεογέννητον. Οἱ ωμαῖοι είχον τρία ὄνό-ματα, τὸ κύριον (praeomen), τὸ ὄνομα τοῦ γένους (gentili-*cium*) καὶ τὸ ἐπώνυμον (cognomen), τὸ δποῖον ἥτο συνήθως τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας. Τοιουτορόπως τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ Κικέρωνος ἥτο Marcus Tullius Cicero. Τὸ Marcus ἥτο τὸ κύ-ριον, Tullius τοῦ γένους καὶ Cicero προγονικὸν ὄνομα. Τὰ κο-ράσια ὀνομάζοντο συνήθως μὲ τὸ ὄνομα τοῦ γένους εἰς τὸ θη-λυκόν, π. χ. Tullia ὀνομάζετο ἡ κόρη τοῦ Κικέρωνος.

Μέγα δυστύχημα ἐθεώρουν οἱ ρωμαῖοι τὴν μὴ ἀπόκτησιν υἱοῦ. Ἐπειδὴ δμως ἥτο ἀπαραίτητην νὰ ὑπάρχῃ διάδοχος τοῦ

πατρός, διὰ νὰ ἔξακολουθήσῃ τὴν οἰκιακὴν λατρείαν, οἱ Ρωμαῖοι νίοθετούν. Οἱ νίοθετούμενοι ἐθεωροῦντο ἔκτοτε ὡς ἵδια τέκνα καὶ ἐλάμβανον τὸ ὄνομα τοῦ νέου γένους διατηροῦντες ὡς συμπληρωματικὸν τὸ ὄνομα τῆς παλαιᾶς οἰκογενείας. Ὁ υἱὸς π. χ. τοῦ Παύλου Αἰμιλίου Αἰμιλίος Παῦλος νίοθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ περιφήμου στρατηγοῦ Ποπλίου Κορνηλίου Σκυπίωνος ὀνομάσθη Πόπλιος Κορνηλίος Σκυπίων Αἰμιλιαρός.

Η ΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ

Οἱ Ρωμαῖοι καὶ εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν παίδων ἔδωκαν χαρακτῆρα πρακτικόν. Ἀπέβλεπον τὰ τέκνα τῶν νὰ γίνουν καλοὶ στρατιῶται, καλοὶ πολῖται καὶ καλοὶ ἀρχοντες, Τὴν ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν διδάσκαλοι τῶν τέκνων ἦσαν οἱ γονεῖς, ἀλλὰ βραδύτερον ἥρχισαν νὰ γίνωνται σχολεῖα καὶ οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι προετέλαμβανον παιδαγωγούς. Τὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια ἦσαν μικρὰ καὶ συνοικιακά, συνετήρουν συνήθως δοῦλοι ἔγγραμματοι, οἱ ὅποιοι ἔδιδασκον ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν, ἐπέβαλλον δὲ εἰς τοὺς μικροὺς μαθητὰς τὴν ἀποστήθισιν γνωμικῶν καὶ νόμων. Τὰ παιδία ὅλα ἔφερον εἰς τὸν λαιμὸν φυλακτὸν ὅπως καὶ σήμερον καὶ ἔφόρουν ἴματιον περιπόρφυρον.

Ἄπὸ τοῦ 13ου ἔτους τὰ παιδία ἔφοίτων εἰς τὸν γραμματικόν, δὲ ὅποιος ἀνεγίνωσκε καὶ ἡρμήνευε τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων καὶ τὴν Δωδεκάδετον. Γενικῶς ὅμως ἡ ἀγωγὴ τῶν παίδων εἰς τὴν Ρώμην μέχρι τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος παρέμεινε στοιχειώδης καὶ μόνον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ἥρχισαν καὶ οἱ Ρωμαῖοι νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνάγκην ἀνωτέρας μορφώσεως. Τότε ἰδρύθησαν ὁρητορικαὶ σχολαί, ὅπου οἱ νέοι ἥσκοῦντο εἰς τὴν οητορείαν. Ἄλλοι οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἔφθασαν τοὺς Ἐλληνας εἰς τὴν μόρφωσιν. Ἐθεώρουν περιττὸν δὲν ἥδυνατο πρακτικῶς νὰ τοὺς ὀφελήσῃ καὶ δὲν είχον τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας ὅπως οἱ Ἐλληνες.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

Τὴν κηδείαν οἱ Ρωμαῖοι ἐθεώρουν ὡς τὴν πρώτην πρᾶξιν τῆς λατρείας τῶν νεκρῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐτέλουν αὐτὴν μὲ πολλὰς διατυπώσεις καὶ μὲ πᾶσαν ἐπισημότητα. Μετὰ τὸν θάνατον ἀρωμάτιζον τὸ σῶμα καὶ τὸ ἔξεθετον ἐπί τινας ἡμέρας εἰς τὴν αἴθου-

σαν τῆς οἰκίας. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας προηγοῦντο μουσικοὶ μὲ αὐλούς, γυναικεῖς μισθωμέναι νὰ κτυποῦν τὸ στῆθος καὶ νὰ μοιρολογοῦν καὶ μίμος, ὁ δοτοῖς ἀτεμιμεῖτο τὰς χειρονομίας, τοὺς λόγους καὶ τὰ ἐλαττώματα ἀκόμη τοῦ ἀποθανόντος. Τοὺς ἐπιφανεῖς Ρωμαίους συνώδευνον καὶ αἱ κήρυκοι εἰκόνες τῶν προγόνων καὶ ἡ πομπὴ ἵστατο τότε εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου ἔξεφώνουν ἐπικήδειον λόγον. Ὁ νεκρὸς ἐθάτετο ἢ ἐκαίετο καὶ ὁ τάφος ἐκοσμεῖτο μὲ δπλα, ἐνδύματα, δοχεῖα καὶ δῶρα παντὸς εἴδους. Πλούσιοι καὶ πτωχοί, οἱ νεκροὶ ἐθεοποιοῦντο, ἥσαν δὲ ἔκτοτε αἱ Manes, αἱ δποῖαι ἐλατρεύοντο ὡς ἐφέστιοι θεοί.

Μωσαϊκὸν (Πομπήια)

Τὸ μωσαϊκὸν φέρει τὴν ἐπιγραφὴν *cave camen* καὶ παριστάνει κύνα ἀλυσόδετον, ὁ δποῖος φυλάττει τὸ ἴματοφυλάκιον. Μὲ τοιαῦτα μωσαϊκὰ οἱ πλούσιοι ρωμαῖοι ἐκόσμουν τὰ πατώματα τῶν οἰκιῶν των.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

περιουσίαν ή πολιτείαν, καθεύδησεν αυτούς λέγεται, ότι συστανείται Ήπειρος πολιτείας ή Πελοπόννησος. Οι νήσοι δικαιούνται την πολιτείαν της γης της, εάν την έχουν πάρει μεταξύ των πολιτειών της Ελλάδας. Τον ίδιον τον θερινό πόλον της Ελλάδας ονομάζεται η ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ο Β' π.Χ. αιώνις είναι ή περιόδος τῶν μεγάλων κατακτήσεων τῆς Ρώμης. Οι Ρωμαῖοι ἀφοῦ περιώρισαν τὴν δύναμιν τῆς Καρχηδόνος καὶ κυριάρχησαν εἰς τὴν Δυτικὴν Μεσόγειον, ἐθεράψθησαν πρὸς ἀνατολάς.

Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐκυριεύουσαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἐλλάδα, ἐπεμβαίνουσαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐγκαθίστανται εἰς τὴν Μ. Ἀδιαν.

Εἰς τὴν Δύσιν δινεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς βορείου Ἰσαλίας, κατέστρεψαν τὴν Καρχηδόνα καὶ προσδίπτησαν τὴν χώραν τῆς καὶ ὑπέταξαν τὴν Ἰδανίαν καὶ τὴν μεσομεσορίνην Γαλατίαν.

Τοιουτοτρόπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β' αἰώνος ἡ Ρώμη ἀπέβη ἢ πρώτη δύναμις τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ δὲν ἡ Μεσόγειος ἔγινε θάλασσα ρωμαϊκῆ.

ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ἐκ τῆς διαιλύσεως τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Μ. Ἀλεξανδρου προῆλθον κυρίως τρεῖς μεγάλαι ἑλληνικαὶ μοναρχίαι, ἡ Μακεδονία, ἡ Συρία καὶ ἡ Αἴγυπτος.

Ἡ Μακεδονία ὑπὸ τοὺς Ἀντιγονίδας ἀπετέλει κράτος ἰσχυρόν. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος Ε' (220—179) ἥρχισε δραστηρίαν ἀναδιογάνωσιν τοῦ κράτους, ὧνειρεύετο νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἐλλάδα, ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς Ρωμαίους ἀπὸ τὰ Ἰλλυρικὰ παράλια καὶ νὰ ἴδρυσῃ μοναρχίαν ἰσχυράν.

Ἡ Συρία, τὴν δοπιάν ἐκνυβέρωνων οἱ Σελευκίδαι, ἀπετέλει παμμέγιστον κράτος. Ἀλλὰ ὑπέστη ἡ πανειλημμένους διαμελισμοὺς καὶ περιωρίσθη εἰς τὴν Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν. Ὁ Ἀντίοχος Γ δ' Μέγας (223—187), σύγχρονος τοῦ Φιλίππου Ε', κατώρθωσεν ἡ ἀνακαταλάβῃ τὰς ἀσιατικὰς κτήσεις μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, εἶχε πλοῦτον καὶ δύναμιν καὶ ἐθεωρεῖτο ὃ ἴσχυρότερος μονάρχης τῆς ἀιατολῆς.

‘Η Αἴγυπτος, εἰς τὴν δρόμον ἔβασίλευον οἱ Πτολεμαῖοι, εὑρίσκετο εἰς παρακμήν. Οἱ Ἑλληνες, οἱ δρόποι έκυρβέοντων τὸ κράτος, ἀπετέλουν μικρὰν μειονότητα μισητὴν εἰς τοὺς Ἰθαγενεῖς, οἱ δὲ διαρκεῖς πόλεμοι πρὸς τοὺς Σελευκίδας ἔξηντλησαν τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους. Ἐν τούτοις κατὰ τὸ τέλος τοῦ Γ' αἰώνος ἀκόμη ἡ Αἴγυπτος ἔκυριάρχει εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ κατεῖχε λιμένας εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἡ κυρίως Ἑλλὰς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εὑρίσκετο εἰς τελείαν ἀναργίαν. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι καὶ αἱ ἔσωτερικαὶ ἔριδες ἐλυμαίνοντο αὐτήν. Αἱ δύο μεγάλαι πόλεις Ἄθηναι καὶ Σπάρτη εἶχον παρακμάσει, ἡ δὲ πλουσιωτέρα πόλις ἡτο τώρα η Κόσμονθος χάρις εἰς τὸ ἐμπόριόν της. Αἱ δύο συμπολιτεῖαι, Ἀχαικὴ καὶ Αἰτωλικὴ, κατώρθωσαν νὰ συνενώσουν μεγάλα τμῆματα τῆς χώρας, ἀλλὰ δὲν κατενόησαν τὰ γενικώτερα συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, ἔξηντλησαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ δὲν ἀπετέλουν δύναμιν σοβαράν.

Σπουδαία ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ δύναμις ἡτο κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ Δημοκρατία τῆς Ρόδου. Τὸ δὲ Βασίλειον τῆς Περγάμου ἡτο μὲν μικρόν, ἀλλὰ συγκεντρωμένον καὶ καλῶς ὠργανωμένον.

Τὸ 204 εὶς τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου ἀνῆλθεν ὁ ἀνήλικος Πτολεμαῖος ὁ Ἐπιφανῆς. Τότε συνεννοήθησαν ὁ Φίλιππος Ε' καὶ ὁ Ἀντίοχος Γ' νὰ διαμοιράσουν τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Αἰγύπτου. Ο βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας διεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀλλὰ τοῦτο ἀνησύχησε τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου καὶ τὴν Ρόδον. Αἱ δύο αὐταὶ δυνάμεις συνεννοήθησαν καὶ ἔζητησαν τὴν μεσολάβησιν τῶν Ρωμαίων. Ἡ σύγκλητος, ἡ δρόπια ἥθελε νὰ τυμωρήσῃ τὸν σύμμαχον τοῦ Ἀννίβα Φίλιππον Ε', ἀπήγτησε τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν μακεδονικῶν στρατευμάτων ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας. Ο Φίλιππος ἥρνηθη καὶ ἡ Ρώμη ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ (200).

Απὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀρχίζει ὁ ωμαϊκὸς ἡμεροιασμός. Η Ρώμη δηλαδὴ ἀφοῦ ἔγινε μεγάλη στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ δύναμις, ζητεῖ διαρκῶς νὰ προσαρτήσῃ νέας χώρας, νὰ σχηματίσῃ δηλαδὴ ὅσον τὸ δυνατὸν ἐκτεταμένον κράτος (*imperium*). Μία μεγάλη τάξις κορηματιστῶν καὶ δημοσιωνῶν, ἡ δρόπια ἐπληθύνθη καὶ ἔγινε πολὺ ἴσχυρὰ εἰς τὴν Ρώμην, ἔξωθει τὴν πολιτείαν διαρκῶς εἰς τὴν δημιουργίαν νέων ἐπαρχιῶν, εἰς τὰς

όποιας ήδύναντο γὰ ἐπεκτείνουν τὰς ἐργασίας των καὶ νὰ πλουτήσουν εὐκόλως. Διὰ τοῦτο δικαίως αἱ ωμαϊκαὶ κατακτήσεις δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς εὐρυτάτη οἰκονομικὴ ἐπιχείρησις.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΙΛΙΠΠΟΥ (200—197)

Οἱ Ρωμαῖοι ἥρχισαν μὲ δλίγην ὅρειν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἐξήρχοντο ἔξηντλημένοι ἀπὸ τὸν τραχὺν ἀγῶνα πρὸς τὸν Ἀννίβαν καὶ μόλις πρὸ ἑνὸς ἔτους εἰλούν κλείσει εἰρήνην πρὸς τὴν Καρχηδόνα. Οἱ στρατός των ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν Ἀπολλωνίαν τῆς Ἡπείρου δὲν κατώρθωσεν ἐπὶ δύο ἔτη νὰ προχωρήσῃ ἀπὸ τὴν παραλίαν, ὅπου περιώρισεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος. Ἀλλὰ τὸ θέρος τοῦ 198 ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ οωμαϊκοῦ στρατοῦ ὁ νεαρὸς ὑπατος Φλαμινῖνος, ἀνὴρ λεπτῆς ἀνατροφῆς καὶ φίλος τῆς Ἑλληνικῆς μορφώσεως. Οἱ Φλαμινῖνος ἐπανέλαβε τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀφού ποταμοῦ καὶ κατώρθωσε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ σημείου τούτου ἡ Μακεδονία ἦτο ἀπόρσβλητος. Στρέφεται τότε πρὸς νότον, φθάνει μέχρι τῆς Κορίνθου καὶ κατορθώνει νὰ προσελκύσῃ πολλὰς Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ τὴν αἰτωλικὴν συμπολιτείαν.

Τὸ θέρος τοῦ 197 ἐδόθη ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν θέσιν **Κυνὸς Κεφαλαὶ** τῆς Θεσσαλίας μεταξὺ Λαοίσης καὶ Φαρσάλων. Ἐκεῖ αἱ ωμαϊκαὶ λεγεῶνες συνέτριψαν τὴν μακεδονικὴν φάλαγγα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσε πολὺ τὸ ἵππικὸν τῶν 197 Αἰτωλῶν. Οἱ Φίλιππος ἡναγκάσθη νὰ δεχθῇ τοὺς βαρεῖς δρούς τῶν Ρωμαίων. Ὅπερεώθη νὰ ἐκκενώσῃ τὰς πόλεις τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὰς δυναὶς θέσεις, τὰς δποίας κατεῖχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν Ἐλλήσποντον, καὶ νὰ πληρώσῃ χίλια τάλαντα ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φλαμινῖνος κατῆλθεν εἰς Κόρινθον (196), ὅπου ἐτελοῦντο τὰ "Ισθμια. Ἐκεῖ ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμαῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Αἱ ωμαϊκαὶ φρουραὶ Κορίνθου, Χαλκίδος καὶ Δημητριάδος, αἱ δποῖαι εἰλούν ἀντικαταστήσει τὰς μακεδονικάς, ἐξεκένωσαν τὰς πόλεις. Οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν μὲ τὴν γνωστὴν διπλωματικὴν ἴκανότητα νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὰς ἀντιεηλίας τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἔνωσιν αὐτῶν πρὸς κοινὴν ἀμυναν.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΟΧΟΥ (192-190)

‘Ο ‘Αντίοχος Γ’ ἐφάνη ἀδιάφορος διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ἄλλοτε συμμάχου του Φιλίππου καὶ ἡθέλησε μᾶλλον νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς δυστυχίας του. Κατέλαβεν ὅλας τὰς κτήσεις τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ 196 ἐπέρασε τὸν Ἐλλήσποντον καὶ ἔγινε κύριος τῆς Θράκης. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Αἰτωλοὶ δυσηρεστημένοι κατὰ τῶν Ρωμαίων, διότι δὲν ὠφελήθησαν ἐκ τοῦ πολέμου, ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἀντίοχον καὶ προσέβαλον τὸ 192 τὴν Κόρινθον, τὴν Χαλκίδα καὶ τὴν Δημητριάδα. ‘Ο ‘Αντίοχος ἀπεβίβασθη εἰς τὴν Ἐλλάδα μὲ 10 χιλ. στρατόν. Οἱ Ρωμαῖοι τότε ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας. Τοιουτορόπως ἡ Ρώμη ἥλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν δευτέραν μεγάλην δύναμιν τῆς Ἀνατολῆς. ‘Αλλ’ ὁ ‘Αντίοχος διεξήγαγεν ἀδεξίως τὸν πόλεμον. Δὲν ἥκολούθησε τὸ σχέδιον τοῦ ‘Αννίβα, ὁ δοποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν αὐλήν του.

Τουναντίον οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ συμπήξουν ἰσχυρὰν συμμαχίαν προσελκύσαντες τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν, τὸν Εὐμένη τῆς Περιγάμου καὶ τὴν Ρόδον. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος τῆς Μακεδονίας ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος των. Τοιουτορόπως ἐδιχάζετο πάλιν ὁ ἔλληνισμὸς καὶ ἔχανε διὰ παντὸς τὴν εὐκαιρίαν νὰ διασώσῃ τὴν ἔλευθερίαν του. ‘Ο ‘Αντίοχος ἀπεκρούσθη καὶ ἡναγκάσθη ὁ ἀποσυρθῆ ἐις τὴν Ἀσίαν, ἐνῶ οἱ σύμμαχοί του Αἰτωλοὶ ἔζητησαν ἀνακωχὴν.

Οἱ Ρωμαῖοι διεβίβασαν ἰσχυρὸν στρατὸν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ὑπὸ τὸν Λευκίον Σκιπίωνα, εἰς τὸν δοποῖον εἶχον δώσει ὡς σύμβουλον τὸν ἀδελφόν του Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανόν. Τὸ 190 ἐδόθη ἀποφασιστικὴ μάχη εἰς τὴν *Μαγγησίαν*, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Σιπύλου πλησίον τῆς Σμύρνης. ‘Ο ‘Αντίοχος ἡττήθη καὶ ἡναγκάσθη νὰ συνάψῃ εἰρήνην ταπεινωτικήν. Ἐξεκένωσε τὴν Μ. Ἀσίαν, ὑπερχεώθη νὰ μὴ διατηρῇ πολεμικὸν ἐλέφαντας καὶ στόλον πλέον τῶν 10 πλοίων καὶ ἐπλήρωσεν ἀποζημίωσιν τὸν 15 χιλ. τάλαντα. Πρὸς τούτοις ὑπερχεώθη νὰ παραδώσῃ τὸν ‘Αννίβαν. ‘Ο ‘Αννίβας κατέψυγε τότε εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βιθυνίας *Προυσίαν*. ‘Αλλ’ οἱ Ρωμαῖοι κατεδίωξαν καὶ ἔκει τὸν καρχηδόνιον στρατηλάτην, ὁ δοποῖος κινδυνεύων νὰ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἐπειδὴ ηλητήριον καὶ ἐτερμάτισε τὸν βίον.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΡΣΕΩΣ (171—168)

Τοιουτορόπως ἡ Ρώμη ἀπέβαινε πανίσχυρος εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων τούτων ἔγινε βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δημοκρατικοὶ ὅλων τῶν πόλεων καὶ ὅλοι οἱ ἀγαπῶντες τὴν ἀνεξαρτησίαν ἥσαν κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν τελευταίαν δύναμιν, ἡ δοπία ἀπέμενεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πρόγματι δὲ Φίλιππος Ε' ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἡττης εἰργάζετο δραστηρίως διὰ τὴν ἐκδίκησιν καὶ ἐπωφεληθεὶς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀντιόχου ἐνέτεινε τὰς παρασκευάς.

Τὸ 179 ἀπέθανεν δὲ Φίλιππος καὶ ἥλθεν εἰς τὸν θρόνον δυῖος τοῦ Περσεύς, δὲ οὐ ποτε ἐκληρονόμησε παρὰ τοῦ πατρός του τὸ μίσος κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ παρεσκευάζετο μὲν μεγαλυτέραν δραστηριότητα διὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τοῦτο ἔγινε τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῶν φίλων τῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ δὲν ἔπαυσυν νὰ ἐδογάζωνται ὑπὲρ τῆς Ρώμης. Ἄλλα καὶ τὴν ὑστάτην στιγμὴν δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν οἱ Ἑλληνες. Ἡ ἀχαϊκὴ συμπολιτεία καὶ ἡ Πέργαμος ἥσαν σύμμαχοι τῆς Ρώμης. Οἱ Εὑμένης μάλιστα τῆς Περγάμου κατήγγειλεν εἰς τὴν Ρώμην (172) τὰς μυστικὰς προετοιμασίας τοῦ Περσέως. Οἱ Ρωμαῖοι ἀφοῦ συνεκέντρωσαν στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ Περσέως τὸν πόλεμον (171).

Καὶ ἀρχάς δὲ Περσεὺς είλε σημαντικὰς ἐπιτυχίας. Οἱ ωμαϊκὸς στρατὸς ματαίως προσεπάθησεν ἐπὶ τοίᾳ ἐεη νὰ ἐκβιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Ὄλύμπου, διὰ νὰ ἐισβάλῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τέλος ἡ σύγκλητος ἐστείλε τὸν ὑπατὸν Παῦλον Αἰμίλιον, δραστήριον καὶ ὁργανωτικὸν στρατηγόν. Οἱ Αἰμίλιοις ἀπώθησε τὸν μακεδονικὸν στρατὸν καὶ ἐδωκεν ἀποφασιστικὴν μάχην εἰς τὴν πενιάδα τῆς Πύδνης (21 Ἰαν. 168). Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ ἐξεμηδενίσθη, δὲ Περσεὺς συνελήφη αἰχμάλωτος. Ἡ λεία ἦτορον μεγάλη, ὥστε οἱ Ρωμαῖοι δι' ἀρκετὸν χρόνον ἀπῆλλαγησαν παντος ἀμέσου φόρου. Οἱ Παῦλος Αἰμίλιος ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ρώμην ἐτέλεσε τὸν λαμπρότερον θρίαμβον ἐξδσων εἶχεν ἵδει ἡ Ρώμη.

168 Οἱ θρίαμβος διήρκεσε 3 ἡμέρας. Ἡ πρώτη μόλις ἐξήρκεσε διὰ τὴν παρέλασιν τῶν ἀνδριάντων καὶ πινάκων ζωγραφικῆς, οἱ οὐ ποτε ἐφέροντο ἐπὶ 200 ἀμαξῶν. Τὴν ἐπομένην παρήλασαν ἐπὶ πλήθους ἀμαξῶν τὰ ὄραια-

ότερα και πλουσιώτερα μακεδονικά δύπλα... κατόπιν 3 χιλ. ανθρωποί ἔφερον ὀργυρᾶ νομίσματα έντος 750 δοχείων, ἔκαστον τῶν δποίων ἐβαστάζετο ὑπὸ τεσσάρων ἀνδρῶν. Ἀλλοι ἐβάσταξαν κρατήρας ὀργυροῦς, ποτήρια και ἄλλα πολύτιμα σκεύη... Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπροπορεύοντο 100 βόες προωρισμένοι εἰς θυσίαν, ἡκολούθουν 77 δοχεῖα πλήρη χρυσῶν νομισμάτων, οἱ βασιλόπαιδες και ὁ Περσένς ἐνδεδυμένος καστανόχρουν ἱμάτιον και φορῶν τὰ μακεδονικά πέδιλα... Κατόπιν ἦρχοντο 400 χρυσοὶ στέφανοι, σταλέντες εἰς τὸν Αἴμιλιον ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν πόλεων. Τέλος ἐπεφαίνετο ὁ θριαμβευτὴς ἐπιβαίνων ἐπὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἄρματος. Τὴν πομπὴν ἔκλειεν ὁ στρατὸς μὲ κλάδους δάφνης εἰς τὰς χειρας και ψάλλων ἄσματα ἔθνικά και νικητηρίους παιάνιας πρὸς τιμὴν τοῦ νικητοῦ στρατηγοῦ (Πλούτ. Βίος Παύλου Αίμιλιου).

‘Η Μακεδονία διηγέρθη εἰς τέσσαρα μέρη μὲ ίδίαν διοίκησιν. ‘Η Ἡπειρος, ἥ δποία εἶχε βοηθήσει τὸν Περσέα, ὑπέστη πρῶτοφανῆ καταστροφήν, 70 πόλεις κατεστράφησαν και 150 χιλ. ἄνθρωποι ἐπωλήθησαν ώς δοῦλοι. Ἀλλ’ ἦλθε και τῶν συμμάχων ἥ σειρά. Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, εἰς πολλὰς πόλεις τῆς ἀχαϊκῆς συμπολιτείας εἶχεν ἀκουσθῆ φωνὴ ὑπὲρ τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος τοῦ Περσέως. Διὰ τοῦτο οἱ πρώην σύμμαχοι ἐθεωρήθησαν ὕποπτοι. ‘Η Ρώμη ἀπήγησε τότε ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Ἀχαΐας ὡς δομήρους 1000 ἐπιφανεῖς ἄνδρας, τοὺς δποίους ὑπέδειξεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ρωμαϊκῆς μερίδος Καλλικράτης. Οἱ Ρωμαῖοι μετέφερον αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰταλίαν και τοὺς ἐσκόρπισαν εἰς διαφόρους Ιταλικὰς πόλεις. Εἰς ἓξ αὐτῶν ἦτο και ὁ περίφημος ἴστορικὸς Πολύβιος, υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα ἐκ Μεγαλούπολεως τῆς Ἀρκαδίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἐφρόντισαν ἐπίσης νὰ ταπεινώσουν τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου και τὴν Ρόδον.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (148) ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ (146)

Κατὰ τὸ διάστημα 22 ἔτῶν μετὰ τὴν μάχην τῆς Πύδνης οἱ Ρωμαῖοι ἐκανόνισαν δριστικῶς τὰ πράγματα τῆς ἀνατολῆς κατὰ τὸ συμφέρον τῶν.

Εἰς τὴν Συρίαν κατόπιν τῆς μάχης τῆς Μαγνησίας ἐδημιουργήθη κρίσις ἐσωτερική, ἥ δποία ἡπείρησεν τὴν αὐτὴν ὕπαρξιν τῆς μοναρχίας τῶν Σελευκιδῶν. Ἀπ’ ἀνατολῶν οἱ Πάρθοι ἀφήρουν διαφορᾶς χώρας, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἐπανεστάτησαν και ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τὴν δυναστείαν τῶν Μακκαβαίων, τοὺς δποίους ὑπεστήριξαν οἱ Ρωμαῖοι. Ἐκτὸς τούτου ἐμφύλιοι πόλεμοι διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ θρόνου παρέλυσαν τελείως τὴν δύναμιν τῶν Σελευκιδῶν.

Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐπίσης ὑπῆρχε μεγάλη ἀνωμαλία, διότι ἐφιλονίκουν καὶ ἔκει τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Τὸ 163—162 οἱ Ρωμαῖοι ἐπενέβησαν καὶ παρεχώρησαν μέγα μέρος τοῦ κοάτους, τὴν Κυρηναϊκὴν καὶ τὴν Κύπρον, εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως Πτολεμαῖον Ζ' τὸν Εὐεργέτην. Ὁ διαμελισμὸς οὗτος ἦτο θανάσιμον πλῆγμα εἰς τὴν καταρρέουσαν μοναρχίαν τῶν Λαγιδῶν.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπελείποντο δύο κέντρα ἴσχυρᾶς ἀντιστάσεως, ἡ Μακεδονία, ἡ δοπία δὲν ἥδυνατο νὰ λησμονήσῃ τὸ ἔνδοξον παρελθόν, καὶ ἡ ἀχαιϊκὴ συμπολιτεία, ὅπου τελευταίως εἶχεν ἀφυπνισθῆ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Τὸ ἔτος 150 μετὰ 17 ἐτῶν ἔξορίαν ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των οἱ ἐπιζῶντες Ἀχαιοὶ διαπνεόμενοι ἀπὸ ἀδιάλλακτον μῆσος κατὰ τῶν Ρωμαίων. Οὗτοι κατώρθωσαν νὰ μετατρέψουν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας. Τὴν ἀρχὴν κατέλαβον ὁ Δημόκριτος, ὁ Κριτόλαος καὶ ὁ Διαιος, οἱ δοπαδοὶ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ρωμαίων μέχρι ἐσχάτων. Ἡ στιγμὴ ἦτο κατάλληλος, διότι ἡ Ρώμη εἶχε περιπλακῆ εἰς τὸν τρίτον καρχηδονικὸν πόλεμον, ἐνῷ ἀφ' ἐτέρου διεξῆγε σκληρὸν ἄγῶνα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἄλλὰ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν οἱ Ἐλληνες δὲν κατώρθωσαν νὰ ἔνωθοῦν.

Τὸ 149 εἰς τὴν Μακεδονίαν Ἀνδρίσκος τις, ὁ δοποὶς ἐλεγεν γεν δι τοῦ ὑδοῦ τοῦ Περσέως καὶ ἐπωνομάζετο Φίλιππος, ἐξήγειρε τὸν μακεδονικὸν λαὸν κατὰ τὸν Ρωμαίων. Ἄλλὰ τὸ 148 ὁ ὑπατος Καικίλιος Μέτελλος συνέτριψε τὰς ὀλίγας δυνάμεις τοῦ Ἀνδρίσκου καὶ τὸν ἔδιον συνέλαβεν αἰχμάλωτον. Ἡ τύχη τῆς Μακεδονίας ἐκανονίσθη δριστικῶς. Μετὰ τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ νοτίου Ἰλλυρίας ἀπετέλεσε ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Μακεδονία.

Οἱ Ἀχαιοὶ δὲν συνέργαξαν μὲ τοὺς Μακεδόνας. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἐπενέβησαν εἰς τὰς διαφορὰς τῆς ἀχαιϊκῆς συμπολιτείας μὲ τὴν Σπάρτην, ἡ δοπία ἐζήτει ν' ἀποσπασθῇ, καὶ ἀπήγησαν τὸν ἀποχωρισμὸν τῆς Σπάρτης, τοῦ Ἀργους καὶ τῆς Κορίνθου, δηλαδὴ τὴν διάλυσιν τῆς συμπολιτείας. Ὁ πατριωτισμὸς τῶν Ἐλλήνων ἐξηγέρθη καὶ τὸ 147 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Παρὰ τὸν ἡρωισμὸν τῶν τελευταίων ὑπερασπιστῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας οἱ Ρωμαῖοι νίκησαν. Ὁ Μέτελλος συνέτριψε τοὺς Ἐλληνας εἰς Σκάρφειαν τῆς Λοκρίδος καὶ ἔγινε κύριος τῆς κεντρικῆς Ἐλλάδος. Ὁ Κριτόλαος ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἐπόμενον ἔτος

148

146 ὁ ὑπατος **Μόμμιος** κατέστρεψε τὸν τελευταῖον ἔλληνικὸν στρατὸν εἰς τὴν Λευκόπετραν πλησίον τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ στρατηγὸς Δίαιος δὲν ἦθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρῷδος του καὶ ηύτοκτόνησε. Μετὰ ταῦτα ὁ Μόμμιος διέβη τὸν Ἰσθμὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κόρινθον, τὴν ὅποιαν κατέστρεψε κατὰ διαταγὴν τῆς συγκλήτου καὶ μετέβαλεν εἰς ἐρείπια. Οἱ

146 "Ελληνες ἔχασαν δριστικῶς τὴν ἐλευθερίαν των, ἡ δὲ Ελλὰς προσηρήθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας.

Τὸ ἔτος 133 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου **"Ατταλος Γ"** καὶ ἄφησε διὰ διαθήκης κληρονόμον τοῦ κράτους του τὸν οωμαῖκὸν λαόν. Τὸ 129 οἱ Ρωμαῖοι κατέλαβον τὰς χώρας τῆς Περγάμου καὶ ἐσχημάτισαν ἐξ αὐτῶν τὴν πρώτην ἀσιατικὴν ἐπαρχίαν (Asia), ἡ ὅποια περιελάμβανε τὸ ἥμισυ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῶν Ρωμαίων.

ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΗΣ ΕΝΤΕΥΘΕΝ ΤΩΝ ΑΛΠΕΩΝ ΓΑΛΑΤΙΑΣ

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι διεξῆγον τοὺς πολέμους τῆς **"Αννιτολῆς**, είχον καὶ εἰς τὴν Δύσιν σοβαροὺς περισπασμούς. Ἡ Ἐντεῦθεν τῶν **"Αλπεων Γαλατία** ενδίσκετο ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ **"Αννιβά** ἀνάστατος. **"Αφ**" ἐτέρῳ ἡ προσπάθεια τῶν Ρωμαίων νὰ κατακτήσουν δλόκληρον τὴν **"Ισπανίαν** ἐδημιούργησε πολλὰς δυσκολίας. Τέλος ἡ **Καρχηδόνων** ἥτο διαρκῶς ἀφοριμὴ ἀνησυχίας. Οἱ Ρωμαῖοι ἔβλεπον μὲν ὑποψίαν τὴν εἰρηνικὴν ἀνάπτυξίν της.

Τὴν Γαλατίαν ὑπέταξαν οἱ Ρωμαῖοι μὲν πολλὰς προσπαθείας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 198—180. Κατόπιν ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ ὁρεινοῦ καὶ δραστηρίου λαοῦ τῶν **Λιγυόρων** παρὰ τὸν κόλπον τῆς Γενούντης. Οἱ Ρωμαῖοι ἔξετόπισαν τὸν πληθυσμὸν εἰς τὴν κεντρικὴν **"Ιταλίαν** καὶ συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν μόνον τὸ 170 π. Χ. Μετ' ὀλίγα ἔτη ἐκνούσιευσαν τὴν **"Ιστρίαν** καὶ τοιουτορόπως συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν δλοκλήρου τῆς βορείου **"Ιταλίας**. Ἡ χώρα δὲν ἀπετέλεσεν ίδιαν ἐπαρχίαν, ἀλλ' ἡ Ρώμη ἵδουσεν ἐκεῖ πλῆθος ἴσχυρῶν ἀποικιῶν καὶ ἐχάραξε πολλὰς στρατηγικὰς δόδούς. Εἰς τὰ βορειοανατολικὰ παραλία τῆς **"Αδριατικῆς** ἰδρυσαν τὴν ὀνομαστὴν ἀποικίαν **Ἀκυλήιαν**, πλησίον τῆς ὅποιας εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐκτίσθη ἡ **Βενετία**.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΡΧΗΔΟΝΟΣ (146)

Ἄπὸ τοῦ τέλους τοῦ δευτέρου καρχηδονικοῦ πολέμου αἱ σχέσεις μεταξὺ Ρώμης καὶ Καρχηδόνος ἤσαν φιλικαί. Ἡ Καρχη-

δῶν ἐξεπλήρωσε πιστῶς τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ 201, ἐπλήρωνε τακτικῶς τὴν ἀποζημίωσιν καὶ εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Συρίας ἐποριμήθευσεν εἰς τοὺς Ρωμαίους σημαντικὰς ποσότητας σίτου καὶ κριθῆς. Ἀλλ᾽ ἡ φιλία ἦτο φαινομενική. Ἡ ἐμπορικὴ ἀκμὴ τῆς Καρχηδόνος διαφορῶς ἀνησύχει τοὺς Ρωμαίους, ἐνῶ ἀφ’ ἑτέρου εἰς τὴν Καρχηδόνα ὑπῆρχον ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λησμονήσουν τὰς ταπεινώσεις τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος. Ὁ Ἄννιβας ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ὀλίγον μετὰ τὸν πόλεμον ἐπεχείρησε ν^τ ἀναδιοργανώσῃ τὴν πατρίδα του πολιτικῶς, στρατιωτικῶς καὶ οἰκονομικῶς. Ἀλλ’ οἱ Ρωμαῖοι ὑπερχέωσαν τοὺς Καρχηδονίους ν^τ ἀπομακρύνοντας τὸν περίφημον στρατηγόν.

“Αλλ’ ὁ κακὸς δαίμων τῆς Καρχηδόνος ἦτο ὁ γείτων βασιλεὺς τῆς Νουμιδίας Μασσινίσας. Ὁ ήιαβάρβαρος, ἀλλὰ πονηρὸς καὶ φιλόδοξος αὐτὸς Ἀφρικανός, ὠνειρεύετο νὰ ἴδοιςη εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν μέγια κράτος. Διαφορῶς ἀφήρει χώρας τῆς Καρχηδόνος, ἡ ὅποια πιστὴ εἰς τὴν συνθήκην τοῦ 201, κατέφευγε πάντοτε εἰς τὴν διαιτησίαν τῆς Ρώμης. Ἀλλ’ ἡ ορμαϊκὴ ἀπάντησις ἦτο πάντοτε τυπική, λόγοι παρηγορητικοί. Τὸ 153 μετέβη ὡς διαιτητὴς ὁ Κάτων. Οἱ Ρωμαῖοι καὶ πάλιν ἐδικαίωσαν τὸν Μασσινίσαν, ὁ δέ Κάτων ἐπέστρεψεν εἰς Ρώμην φανατικώτερος ἀπὸ πολὺν καὶ εἰς ὅλους τοὺς λόγους του εἰς τὴν σύγκλητον ἐτελείωνε μὲ τὴν φράσιν: πρέπει νὰ καταστραφῇ ἡ Καρχηδόν (delenda est Carthago).

“Οταν ὅμως τὸ 150 ὁ Μασσινίσας ἀφήρεσε νέα ἐδάφη, ἡ ὑπομονὴ τῶν Καρχηδονίων ἐξηντλήθη καὶ παρὰ τὴν συνθήκην τοῦ 201 ἔλαβον τὰ ὅπλα. Ἡ σύγκλητος ἐθεώρησε τοῦτο ἀφορμὴν πολέμου. Ὁ ορμαϊκὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Υτίκην. Ἐντρομοί οἱ Καρχηδόνιοι ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ παράσχουν πᾶσαν ἵκανοποίησιν. Ἐδοσαν ὅμηρους καὶ παρέδοσαν τὰ ὅπλα καὶ τὰς μηχανάς των. Τότε ὁ ὑπατος ἀνεκοίνωσε τὰς βαρείας προτάσεις τῆς συγκλήτου. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐπρεπε νὰ ἐκκενώνωσουν τὴν πόλιν των καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 15 χιλιόμετρα μακρὰν τῆς θαλάσσης (149). Ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία δὲν ἦτο δυνατὸν ν^τ ἀνεχθῆ τὸν δριστικὸν θάνατον τῆς Καρχηδόνος. Οἱ Καρχηδόνιοι ἐξαγωθέντες ἐκ τῆς δολίας αὐτῆς συμπεριφορᾶς παρεσκευάσθησαν εἰς ἀπεγγνωσμένην ἀντίστασιν. Ἡ γωνίσθησαν ἡρωϊκῶς ἐπὶ τοία ἔτη (149—146). Ἀλλὰ τὸ 147

Ρωμαϊκὴ Ιστορία—ἐκδοσις γ'

9

οἱ Ρωμαῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸν **Σκιπίωνα Αἰμιλιανόν**, νιὸν τοῦ Παύλου Αἰμιλίου, τὸν δόποιον εἶχεν νίοθετήσει ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός. Ὁ ἀγὼν ἀπὸ τότε εἰσῆλθεν εἰς νέαν φάσιν. Ὁ Σκιπίων περιώρισε στενῶς τὴν πόλιν ἀπὸ ἔηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 146 ἔκαμε τὴν ἀποφροσιστικὴν ἔφοδον. Οἱ Ρωμαῖοι εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, οἱ δέ Καρχηδόνιοι μετὰ λυσσώδη μάχην εἰς τὰς ὁδούς, ἡ δοία διήρκεσεν 6 ἡμερονύκτια, ἔκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν **Βύρραν**. Ὁ Ἀσδρούβας ὁ δόποιος διηρύθυνε τὸν ἀγῶνα παρεδόθη μὲ 50 χιλ. μαχητάς, οἱ δόποιοι ὑπερήσπιζον τὴν ἀκρόπολιν. Ἄλλ ἡ σύζυγός του καὶ χίλιοι ἄλλοι Καρχηδόνιοι κατέφυγον εἰς τινα ναὸν καὶ εὗρον οἰκτρὸν θάνατον εἰς τὸ μέσον τῶν φλογῶν.

146 | Ἡ διαταγὴ τῆς συγκλήτου ἔξετελέσθη κατὰ γράμμα. Ἡ Καρχηδὼν κατεστράφη συστηματικῶς καὶ ἀπηγορεύθη νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς νέα πόλις. Ἡ χώρα μετεβλήθη εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀφρική, ὁ δὲ Σκιπίων ἐτέλεσε θρίαμβον καὶ ἐπωνομάσθη Ἀφρικανός ὁ Νεώτερος. Τοιουτοδόπιας ἔξηφανίσθη ἡ ὑπερήφανος φοινικικὴ ἀποικία τῆς Ἀφρικῆς.

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΙΣΠΑΝΙΑΣ

Εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην τῆς Ζάμας οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἐπιχειρήσει νὰ ἐγκατασταθῶν δριστικῶς εἰς τὴν Ισπανίαν. Τὰ μεταλλεῖα τοῦ ἀργύρου καὶ τὰ ἄλλα οἰκονομικὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, ἀλλὰ πρὸ πάντων λόγοι στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἐπέβαλλον εἰς τὴν Ρώμην νὰ κρατήσῃ δριστικῶς τὴν Ισπανίαν, τὴν δοίαν ἐφοβούντο νὰ ἀφήσουν πάλιν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Καρχηδονίων. Τὸ 197 λοιπὸν διωργάνωσαν τὰ κατακτηθέντα μέρη καὶ ἰδρυσαν δύο ἐπαρχίας, τὴν μίαν ἐπὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰβηρος καὶ τὴν ἄλλην ἐπὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Γουαδαλκιβίρ.

Ἄλλα κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἀνίκανοι κυβερνῆται ἐδημιούργησαν εἰς τὴν χώραν γενικὴν ἀγανάκτησιν καὶ προεκάλεσαν φοβερὰν ἔξέγερσιν καθ' ὅλην τὴν Ισπανίαν, ἰδίως τῶν πολεμικῶν **Κελτιβήρων** καὶ **Λυσιτανῶν** (154), δοία διήρκεσεν 21 ἔτη. Ὁ ἀγὼν ἦτο τραχὺς καὶ ἔξαντλητικός, διότι οἱ Ισπανοὶ διεξῆγον κλεφτοπόλεμον καὶ ἔξήντλουν τὰς δυνάμεις τῶν Ρωμαίων. Οἱ Λυσιτανοὶ μάλιστα εὗρον περίφημον ἀρχηγόν, τὸν **Οὐδρίαθον**, ὁ δοποῖς ἦτο ἀπλοῦς ποιμήν, ἀλλὰ τολμηρὸς καὶ εὐφυής, γνώστης τοῦ ἐδάφους καὶ πολὺ ἐπιβλητικός.

Τὸ 134 ἐστάλη εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός, ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνος. Ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν διασπορεύεσσαν πειθαρχίαν τοῦ στρατοῦ, ἀπέκλεισε τὴν ὄχυρωτάτην πόλιν τῶν Κελτιβήδων *Noūmānīaν*, ἡ ὅποια ἔκειτο ἐπὶ ὑψηλέσσου 1100 μ. ὕψους καὶ ἦτο ὡχυρωμένη μὲν πολλὰ ἀλλεπάλληλα τείχη. Ὁ Σκιπίων μὲν 60 χιλ. στρατὸν ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν κατασκευάσας πέριξ συνεχές τεῖχος μὲν 7 στρατόπεδα, τῶν ὅποιών ἀνευρέθησαν σήμερον τὰ ἔχνη. Ἀπέφυγε συστηματικῶς τὴν μάχην καὶ ἤναγκασε διὰ τῆς πείνης τὴν πόλιν νὰ παραδοθῇ (133).

Ἡ ἀντίστασις τῶν Κελτιβήδων ἐθραύσθη, ὀλίγον δὲ προηγούμενως είλονται ὑποταχθῆ καὶ οἱ Λυσιτανοί, ἀφοῦ οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ δολοφονήσουν τὸν ἀρχηγόν των Οὐρίσιαθον. Ἡ Ἰσπανία ὑπετάχθη δριστικῶς εἰς τὸν Ρωμαίους, ἀπέβη ἡ 133 πλουσιωτέρα ἐπαρχία τῆς Δύσεως καὶ τὰ μεταλλεῖα τῆς προσείλκυσαν πολλοὺς Ιταλοὺς μετανάστας, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν ἔκει καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸν ἐκλατινισμὸν τῆς χώρας.

Τὸ ἔτος 125 οἱ Ρωμαῖοι ὑπέταξαν τὴν μεσημβρινὴν Γαλατίαν, ἡ ὅποια ἔξησφαλίζεν εἰς ἀυτὸν τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Ἰσπανίας. Ἐκ τῆς χώρας αὐτῆς ἐδημιούργησαν ἴδιαν ἐπαρχίαν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔδωκαν τὸ δνομα *Nāq̄b̄wānītāda*.

Τοιουτοδόπως κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος οἱ Ρωμαῖοι ἐκυριάρχησαν εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Μεσογείου καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἔκτοτε ὠνόμαζον τὴν Μεσόγειον ἡμετέροar *θάλασσαar* (*mare nostrum*).

δοθειαίων της πολιτικής. Ο νομόπολος γέγοντας μέσος διατάξεως της πολιτικής συνάντησε αρχικά την απορία του πώς θα μπορεί να επιτύχει την αποδοχή της πολιτικής από την πλειονότητα της κοινωνίας. Τον ίδιο χρόνο, οι πολιτικοί προσωπικότητες της πολιτικής αποφάσισαν να αναπτύξουν μέσα στην πολιτική την αποδοχή της πολιτικής από την πλειονότητα της κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'. Η πολιτική της πολιτικής

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις ἀνέτρεψαν τὸν ἀρχαῖον ρωμαϊκὸν βίον. Ἐκ τοῦ πλούτου, ὁ ὄποιος εἰδέρρευσεν εἰς τὴν Ρώμην, ἐδημιουργήθη ἴσχυντα καὶ εὐποροῦσα τάξις πολιτῶν, ἥ ὅποια ἐπόθησεν ἀνωτέραν διανοτικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν υόρθωσιν. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδιηράφησαν ιότε πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν Ἑλλήνων, ὃποιος ἐπέδρασε βαθύτατα εἰς τὰ ἥπη των.

Τοῦτο τὸν Ἑλληνικὸν ἐπιδράσιν μετεβλήθη ἡ θρησκεία, ἥ οργισθεῖ ν' ἀναπτύξεται ἡ λογοτεχνία καὶ ἡ τέχνη καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐμιμήθησαν τὸν κομψὸν καὶ ἄνετον βίον τῶν Ἑλλήνων.

Κατὰ τῆς ξενικῆς ἐπιδράσεως ματαίως ἀντέδρασαν ἀνδρες δυντηροτικώτεροι, ως ὁ Κάτων καὶ οἱ ὄπαδοι του.

Η ΡΩΜΗ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις εἰζον σοβαρωτάτας συνεπείας διὰ τὴν Ρώμην, ίδιως μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ πλεῖστοι τῶν Ρωμαίων ἐγοιτεύθησαν ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν τῶν νέων χωρῶν καὶ ἥθελησαν νὰ γνωρίσουν αὐτὸν βαθύτερον. Ἄλλος δὲ πολιτισμός, τὸν ὄποιον παρέλαβον ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, δὲν εἶχε τὴν εὐγένειαν, τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν αὐστηρότητα τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους. Οἱ Ρωμαῖοι ἐδέχθησαν ὅλα τὰ καλὰ καὶ τὰ τρωτὰ τοῦ πολιτισμοῦ τούτου χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν ὅτι ἦτο δυνατὸν ἡ ἀπότομος αὐτῇ μεταβολὴ ν' ἀλλοιώσῃ καθ' δλοκληρίαν τὸν ἔθνον των χαρακτῆρα. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἐκδίκησις τῆς ἡττηθείσης Ἑλλάδος, καθὼς λέγει ὁ ρωμαῖος ποιητὴς Ὁράτιος ἡ Ἑλλὰς ἡττηθεῖσα ὑπέταξε τὸν σκληρὸν νικητήν.

Οἱ ἔλληνισμὸς εἶχεν ἀρχίσει νὰ εἰσδύῃ εἰς τὴν Ρώμην ἥδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Τυρρηνῶν. Βραδύτερον αἱ ἔλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς Καμπανίας ἔδοσαν ἔλληνικὴν χροιὰν εἰς τὴν ρωμαϊκὴν θρησκείαν καὶ ἡ Μεγάλη Ἑλλὰς καὶ ἡ Σικελία ἐμύησαν τοὺς.

Ρωμαίους εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀλλ' ὁ ἔλληνισμὸς κυρίως εἰσέδυσεν εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος. Πλῆθος Ἑλλήνων κατέκλυσε τότε τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλοι ἥκθησαν ὑπὸ τῆς βίας τοῦ πολέμου ὡς αἰχμάλωτοι, ἄλλοι πέιλιν μὲ τὴν ἐλπίδα καλυτέρας τύχης ἐγκατεστάθησαν ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην ὡς ὑπηρέται, μάγειροι, ἥμοποιοί, μάντεις ἵατροι, διδάσκαλοι, γραμματικοί, φητοροδιδάσκαλοι κλπ. Αἱ ρωμαϊκαὶ οἰκογένειαι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ μεταχειρίζωνται ἔλληνας γραμματεῖς διὰ τὰς ὑποθέσεις των. Οἱ Ἑλληνες ἐξέπληττον τοὺς νικητὰς μὲ τὴν εὐστροφίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὰς μεγάλας δεξιότητας, πράγματα ἄγνωστα εἰς τοὺς τραχεῖς καὶ ἀπολιτίστους Ρωμαίους.

Πολύνάριθμοι ἦσαν ἄλλοι ἥσαν καὶ οἱ Ρωμαῖοι, οἱ δποῖοι εἴτε ὡς ἔμποροι εἴτε ὡς σιρατιῶται μετέβαινον εἰς τὰς ἔλληνικὰς χώρας, βραδύτερον δὲ οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ ἐπισκέπτωνται τὴν Ἐλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἡ διαμονὴ ἐπὶ τινα καιρὸν εἰς Ἀθήνας. Ἀλεξανδρεῖα ἢ τὴν Ρόδον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀναγκαῖον συμπλήρωμα πάσης ἐλευθερίου μορφώσεως.

Ἡ μεγάλη αὕτη κίνησις ἤστη Ἀνατολῆς εἰς Ἰταλίαν καὶ ἀντιστρόφως εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν βαθεῖαν μεταβολὴν εἰς τὰς σκέψεις καὶ τὸν βίον τῶν Ρωμαίων. Ἀληθὴς ἐπανάστασις ἔγινε τότε εἰς τὴν θρησκείαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν λογοτεχνίαν, τὴν τέχνην τὰ ἥθη κλπ.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Οἱ Ρωμαῖοι ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἔλληνικῆς θρησκείας. Τὰ ἔξ αργίλλου εἰδώλια τῶν θεῶν τοῦ Λατίου ἐφαίνοντο τώρα πολὺ ἄσχημα ἀπέναντι τῶν ἐκ μαρμάρου καὶ δρειχάλκου ἀγαλμάτων τῶν ἔλληνικῶν θεῶν. Ἡ ρωμαϊκὴ μυθολογία ἦτο πολὺ πτωχὴ καὶ νηπιώδης παραβαλλομένη πρὸς τοὺς πλήρεις ζωῆς καὶ κάλλους μύθους τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ρωμαῖοι ἥρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ἐντροπὴν διὰ τοὺς ταπεινοὺς θεούς των καὶ ἥθελησαν νὰ ταυτίσουν αὐτοὺς μὲ τοὺς ἔλληνικοὺς μύθους καὶ παρέστησαν τοὺς θεούς των μὲ μορφὴν ἔλληνικήν, Συγγρόνως ἥρχισαν νὰ εἰσάγουν καὶ θεοὺς ἐκ τῆς ἀνατολῆς, τὴν Κυβέλην ἐκ Φρουγίας, τὸν Σέραπιν καὶ τὴν Ἰσιδα ἤ Αἰγύπτου κτλ.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἐπὶ πολὺν χρόνον οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον λογοτεχνίαν. Ὅμνοι θρησκευτικοὶ εἰς χονδροειδεῖς στίχους, χρονικὰ τῶν ποντιφίκων, κωμικοὶ διάλογοι κατὰ τὰς λαϊκὰς ἕοτε τὰς και παντομίμαι ἥσαν τὰ πρῶτα προϊόντα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος. Ἡ ρωμαϊκὴ λογοτεχνία ἥρχισε νὰ γεννᾶται μόλις οἱ Ρωμαῖοι ἥλθον εἰς ἐπαφήν πρὸς τοὺς Ἑλληνας. Διὰ τοῦτο τὰ πρῶτα ἔργα τῆς λατινικῆς ποίησεως καὶ τοῦ πεζοῦ λόγου ἥσαν ἀπομιμήσεις ἑλληνικῶν ἔργων καὶ πολλάκις μεταφράσεις αὐτῶν.

Οἱ **Δίβιος**, **Ἀρδρόνικος**, ἔλλην ἐκ Τάραντος, μετέφρασεν εἰς τὴν λατινικὴν τὴν Ὀδύσσειαν, δύς δὲ ποιηταὶ δ **Πακούβιος** καὶ δ **Ἄττιος** συνέθεσαν τραγῳδίας μιμηθέντες τὸν Εὑριπίδην. Οἱ πρῶτοι μεγάλοι συγγραφεῖς ἥσαν οἱ δύο κωμικοὶ ποιηταὶ **Πλαῦτος** (254:—184) καὶ **Τερέντιος** (184:—159), δ μὲν πρῶτος ἔξ **Ομβρικῆς**, δ δὲ δεύτερος δοῦλος ἔξ **Αφρικῆς**. Οἱ Πλαῦτος εἶχε περισσοτέραν ἔμπνευσιν καὶ κίνησιν, ἐνῷ δ **Τερέντιος** εἶναι λεπτότερος καὶ κομψότερος. Τὴν ἐπικήν ποίησιν ἀντιπροσωπεύουν δ **Ναΐβιος** καὶ δ **Ἐννιος** (235—129). Οἱ πρῶτος συνέθεσεν ἔπος ωμαϊκῆς ὑποθέσεως, τραγῳδίας καὶ κωμῳδίας, καὶ προσπαθεῖ νὰ μείνῃ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ποίησιν, ἐνῷ δ **Ἐννιος** εἰς τὸ ποίημά του *Appiales*, τὸ δποῖον εἶναι ἔμμετρος ἰστορία τῆς Ρώμης, φιλοδοξεῖ νὰ φθάσῃ τὸν Ὁμηρον.

Οἱ πεζὸς λόγος ἀκόμη δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτούς. Τὰ πρῶτα μάλιστα πεζὰ δοκίμια ἐγράφοντο εἰς τὴν ἑλληνικήν. Πρῶτος δ **Κάτων** δ **Τιμητῆς** εἰς τὸ ἔργον του Ορίγινες, τὸ δποῖον ἦτο ἰστορικὴ διήγησις τῆς ἀρχῆς τῶν κυριωτέρων ἴταλικῶν πόλεων ἔγραψεν εἰς τὴν λατινικήν. Σημαντικὴ ἦτο ἡ πρόοδος εἰς τὴν ζητορείαν. Οἱ πολιτικὸς βίος τῆς Ρώμης παρεῖκε πολλὰς εὐκαιρίας εἰς τοὺς ἀρχοντας, τοὺς ὑποψηφίους καὶ τοὺς δικηγόρους νὰ διμιουρῆν καὶ ἥσαν εὐνοϊκώτατοι οἱ δροιδιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζητορικῆς τέχνης. Ἄλλ' ἐπὶ πολὺν χρόνον ἦ οι ρωμαϊκὴ ζητορεία ἦτο ἀπλῆ καὶ ἀτεχνης. Βραδύτερον διμωσίης μεγάλη κίνησις ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἐπίδρασιν. Ἐλληνες ζητοροδιδάσκαλοι ἐδίδασκον εἰς τοὺς Ρωμαίους τὴν τέχνην καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεδείχθησαν εἰς τὴν Ρώμην ἀξιόλογοι ζητορεῖς.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

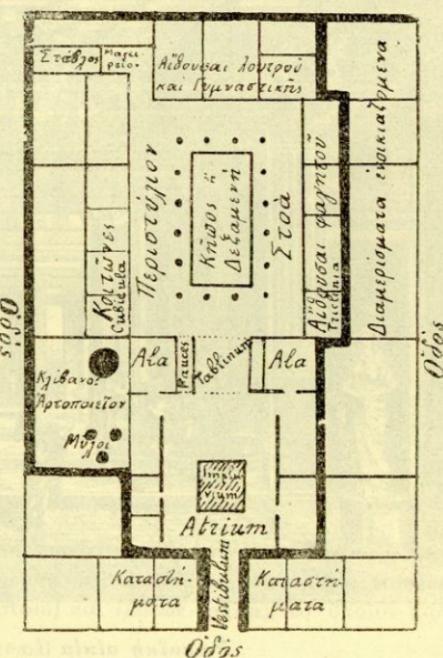
Περισσότερον οἱ Ρωμαῖοι ἡγάπησαν τὴν ἑλληνικὴν τέχνην. Πολλοὶ στρατηγοί, οἱ δποῖοι ἔξεστρατευσαν εἰς τὴν ἀνατολήν, ἐσύ-

λησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν Ἰδιωτῶν καὶ μετεκόμισαν εἰς Ρώμην πολλὰ ἔργα Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς, μὲ τὰ δύοτα ἐκόσμησαν τὰς οἰκίας των. Τοῦτο ἐντὸς δλίγουν ἀπέβη συρμὸς καὶ ὅλοι οἱ πλούσιοι Ρωμαῖοι ἡμιλλῶντο νὰ ἔχουν συλλογὴν ἔργων τέχνης εἰς Ἰδιαιτέραν αἴθουσαν τῆς οἰκίας των.

Κατὰ τοὺς χρόνους ὅμως αὐτοὺς καλλιτεχνικὴ μητρόπολις τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἦσαν αἱ Ἀθῆναι, ἀλλ᾽ ή Ἀλεξάνδρεια, ή Ρόδος καὶ ή Πέργαμος, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐθαύμασαν περισσότερον τὴν παθητικὴν καὶ θεατικὴν τέχνην τῆς Περγάμου, τὰς πολυτελεῖς καὶ περιτέχνους διακοσμήσεις τῶν ἀλεξανδρινῶν, τὰ μωσαϊκά καὶ τὰ ἀνάγλυφα. Ἐκτοτε περιεφρόνησαντοὺς ἔυλίνους ναούς των, ἐδέχθησαν τοὺς ἑλληνικοὺς ρυθμοὺς καὶ διεκόσμησαν τὰ κτίσιά των μὲ μωσαϊκά. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν κατεσκευάσθησαν πολλὰ ἔργα, ἵδιώς εἰς τὴν Ἀγοράν, τῶν ὅποιων οἱ ἀρχιτέκτονες ἦσαν Ἡλληνες. Διὰ τοῦτο ή πρώτη αὐτὴ ἡ ρωμαϊκὴ τέχνη ἦτο κυρίως ἑλληνικὴ μεταφυτευθεῖσα εἰς Ρώμην.

ΣΚΙΠΙΩΝ ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ

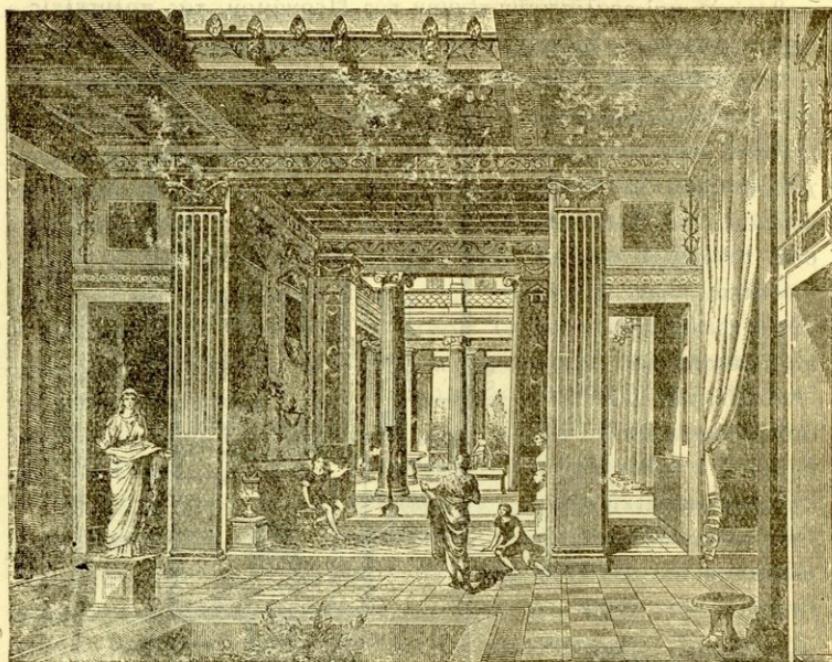
Μεγάλην ὕθησιν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας ἔδωκαν μερικοὶ ἄνδρες ἔξαιρετικῆς μορφώσεως καὶ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Οἱ Ἰδιοὶ ὑπεστήθησαν μὲ δλας τῶν τὰς δυνάμεις τοὺς νεωτερισμούς, μεταξὺ δὲ αὐτῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει δ Σκιπίων Αἰμιλιανός. Ὁ Σκιπίων ἥγατα τοὺς λογίους καὶ τοὺς καλλιτέχνας τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀπετέλεσε κύκλον φιλολογικὸν καὶ καλλιτεχνικόν, εἰς τὸν ὅποιον διεκόρινον δ στωϊκὸς φιλόσοφος Παραίτιος δ Ρόδιος, δ Πολύβιος, βαθὺς ἴστο-

Σχέδιον ρωμαϊκῆς οἰκίας

ρικός μὲν ἀξιοθαύμαστον πλοῦτον στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν γνώσεων, δὲ κωμικὸς Τερέντιος, δὲ νουομαθῆς Μαρίλιος κ. ἄ.

‘Αλλ’ ἡ μεγάλη μᾶζα τοῦ λαοῦ ἔμενεν ἀσυγκίνητος ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν δραστηριὰ καὶ εὑρισκε τέρψιν εἰς χενδροειδῆ θεάματα. Διηγοῦνται δτι μίαν ἡμέραν ἐνῶ ἐπαῖζετο κωμῳδία τοῦ Τερεντίου, οἱ θεαταὶ ἐγκατέλειψαν τὸ θέατρον, διότι ἥκουνσαν ἔξω νὰ διαλαλοῦν δτι ἔφυασε περίφημος σχοινοβάτης.

Ρωμαϊκὴ οἰκία (ἐσωτερικὸν)

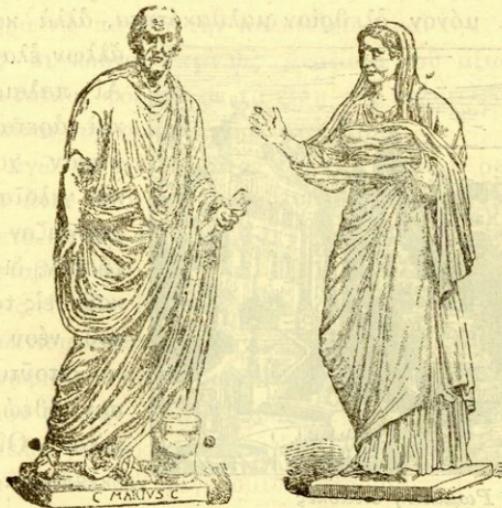
‘Αναπαράστασις φωμοῦκῆς οἰκίας ἐκ Πομπηίας. Τὸ atrium, τὸ δποῖον ἦτο ἡ παλαιὶ αἴθουσα, ἔγινε πέον ἀπλοῦς προθάλαμος, μετὰ τὸν δποῖον ἡνοίγετο τὸ tablinum, ἡ αἴθουσα τῆς ὑποδοχῆς. Εἰς τὸ βάθος. γύρω ἀπὸ τοῦλην κοσμουμένην μὲ περιστήλων. ἐκτίζοντο πλῆθος δωματίων, αἴθουσαι φαγητοῦ, κοιτῶνες, λουτρό, βιβλιοθήκη κτλ. Αναλόγως πολυτελῆς ἦτο ἡ ἐσωτερικὴ διακόσμησις τῆς οἰκίας μὲ μωσαικά, ἐγχρωμα μάρμαρο, τοιχογραφίες, πολυτίμους τάπητας καὶ ἐπιπλα.

Η ΠΟΛΥΤΕΛΕΙΑ

Οἱ τραχεῖς καὶ πτωχοὶ Ρωμαῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῆς³ Ανατολῆς καὶ τὸν ἄνετον καὶ πολυτελῆ βίον. Τὸν πλοῦ-

τον καὶ τὰς συνηθείας αὐτὰς ἐφρόντισαν νὰ μεταφέρουν εἰς τὴν Ρώμην. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἔδειξαν διαγωγὴν νεοπλούτου, διότι ὁ νέος τρόπος τοῦ ζῆν ἦτο μᾶλλον ἐπίδειξις τοῦ πλούτου ἢ βελτίωσις πραγματικὴ τοῦ πρωτογόνου βίου των.

Αἱ παλαιαὶ ἀπλαὶ οἰκίαι ἀντικατεστάθησαν διὰ νέων πολυτελεστάτων ἐκ μαρμάρου κατὰ τὸ σχέδιον τῶν ἀθηναϊκῶν καὶ κοινωνιακῶν οἰκιῶν. Ἡ ἐνδυμασία τῶν Ρωμαίων δὲν μετεβλήθη, ἀλλὰ τὸ χονδροειδὲς μάλλινον ὑφασμα ἀντικατέστησαν μὲ λεπτοῦφαντα

Ἐνδυμασία Ρωμαίων

Οἱ ορωμαῖοι φορεῖ χιτῶνα μὲ βραχείας χειρίδας καὶ τήβενναν, ἡ ὄποια στηρίζεται εἰς τὸν ἀριστερὸν ὕμον καὶ περιβάλλει δύο φορᾶς τὸ σῶμα. Καὶ ἡ ορωμαία φορεῖ χιτῶνα (stola) καὶ ἴματιον (palla), τὸ ὄποιον καλύπτει καὶ τὴν κεφαλήν.

ἐνδύματα καὶ ἐφρόντιζον νὰ πινχώνουν μὲ τέχνην τὸ ἴματιον κατὰ τὸν ἐλληνικὸν συρμόν. Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ πολυτέλεια εἰς τὸν ἴματισμὸν τῶν γυναικῶν, αἱ ὄποιαι ἀνεξήτουν τὰ λεπτότερα καὶ διαφανέστερα ὑφάσματα. Ἐφόρουν πλῆθος κοσμημάτων, δακτυλίδια, βραχιόλια, περιδέραια, ἐνώπια κλπ.

Αλλὰ περίφημος ἥρχισε νὰ γίνεται Ἰδίως ἡ πολυτέλεια τοῦ φαγητοῦ. Οἱ τόσον λιτοδίαιτοι Ρωμαῖοι κατήντησαν μανιώδεις γαστρίμαργοι, τὸ ἔλλαττωμα δὲ τοῦτο παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ορωμαϊκῆς ἵστορίας τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνωτέρους κοινωνίας.

Ἐπεζητοῦντο τὰ πλέον σπάνια καὶ πολυδάπανα φαγητὰ καὶ οἵ ἀρωματοδέστεροι καὶ σπανιώτεροι οἶνοι τοῦ κόσμου, τὰ δὲ ποσά, τὰ δροῦα ἐδαπανῶντο διὰ τὰ ρωμαϊκὰ συμπόσια ἥσαν μυθώδη.

Οἱ μάγειρος, λέγει ὁ Τίτιος Λίβιος, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ὁ ἔσχατος τῶν δούλων, ἀπέβη προσωπικότης καὶ τὸ ἐπάγγελμά του ἐφθασεν εἰς μεγάλην περιωπήν.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ

Ἄλλ' ἡ μεγάλη πολυτέλεια παρήγαγε κατὰ τὸν ἴστορικὸν Λιόδωρον ὅχι μόνον ὀλεθρίαν μαλακότητα, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἄλλων ἐλαττωμάτων.

Ρωμαϊκὴ ἐπαντίση

Ἡ μεγάλη πολυτέλεια τοῦ ἴδιωτικοῦ βίου, ἡ οἵποια εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ρώμην μετὰ τὸς μεγάλας κατακτήσεις, καταφαίνεται καὶ εἰς τὰς οἰκίας. Οἱ πλούσιοι ἐκτὸς τῶν μεγάλων οἰκιῶν των εἰς τὴν Ρώμην ἔκτιζον καὶ ἐπαύλεις μεγαλοπρεπεῖς. Ἡ ἀνωτέρω εἰκὼν εἴναι ἀναπαράστασις τοιαύτης ἐπαύλεως, εἰς τὴν διποίαν διακρίνομεν καλῶς τὴν πολυτέλειαν καὶ κομψότητα.

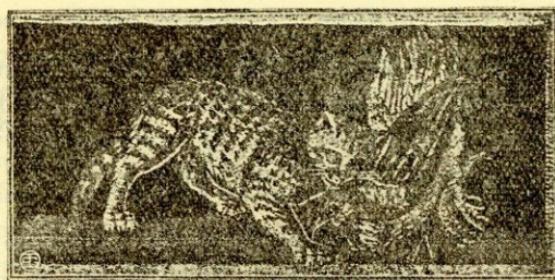
τὰ διαζύγια ἐπληθύνθησαν. Ἐπίσης ἥρχισαν νὰ φαίνωνται τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς. Οἱ πολῖται ἐπώλουν τὴν ψῆφον καὶ ἡ ἐκλογικὴ διαφθορὰ ἐγενικεύθη.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔζη ἀκόμη ἀνήρ διακεκομένος, τὸ σύμβολον τῶν ἀρχαίων ρωμαϊκῶν ἀρετῶν, ὁ Κάτων, μικρὸς ἴδιωτικής ἐκ Σαβίνιης ἐγκατασταθεὶς εἰς Ρώμην. Ἐπολέμησεν εἰς πολλοὺς πολέμους καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. Ἔγινε ταμίας, πραίτωρ, ὕπατος καὶ τὸ 184 τιμητής. Εἶχε πολλάκις πληγωθῆ

Αἱ παλαιὰ ρωμαϊκὰ καὶ ἀρεταὶ ἐθεωροῦθησαν χονδροειδεῖς καὶ γελοῖαι. Ὁλοι ἐφρόντιζον νὰ πλουτίσουν, διὰ νὰ ἐπαρκοῦν εἰς τὰς δαπάνας τοῦ νέου βίου, καὶ πρὸς τοῦτο οὐδὲν μέσον ἐθεώρουν ἀθέμειτον. Οἱ ἀρχοντες ἔκλεπτον τὸ δημόσιον ταμεῖον, οἱ στρατηγοὶ ἐπώλουν ἀδείας εἰς τοὺς στρατιώτας. Αἱ οἰκογενειακαὶ ἀρεταὶ τῶν Ρωμαίων ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν νέαν ἀριστοκρατίαν,

εἰς τοὺς πυλέμους καὶ ἐπεδείκνυε μὲν ὑπερηφάνειαν τὰ τραύματά του. Ὁ Κάτων, δὲ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἴστορίαν μὲ τὸ ἐπώνυμον **Τιμητής**, ὑπῆρξε λάτοης τῶν προγονικῶν ἀοετῶν καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς μερίδος τοῦ ϕωμαϊκοῦ λαοῦ, ἢ δοίᾳ ἥθελε ν' ἀντιδοάσῃ εἰς τὰ νέα ἥθη τῆς ἀριστοκρατίας. Ἐμίσει τοὺς Σκιτίωνας, τὸν Ἀφρικανόν, τὸν νικητὴν τοῦ Ἀννίβα, καὶ τὸν Λεύκιον τὸν νικητὴν τοῦ Ἀντιόχου Γ', διότι ἐνδύμιζεν ὅτι οἱ μεγάλοι αὐτοὶ ἀρχοντες δὲν εἶχον πνεῦμα δημοκρατικὸν καὶ ἥθελον νὰ τεθοῦν ὑπεράνω τῶν νόμων. Ὡς τιμητής ἐπεδίωξε μὲ μέτρα αὐστηρὰ νὰ πατάξῃ τὴν πολυτελείαν καὶ τὴν διαφθοράν. Ἐξέβαλε τῆς συγκλήτου ἐπτὰ ὁς ἀναξίους τοῦ ἀξιώματος καὶ ἐπέβαλε βαρυτάτους φόρους εἰς τὰ εἴδη τῆς πολυτελείας καὶ προσεπάθει νὰ εἴραι σύγχορος τοῦ **Κιγκυράτου**.

Ἄλλος οἱ ἀγῶνες τοῦ Κάτωνος καὶ τῆς παλαιᾶς ϕωμαϊκῆς μερίδος ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁ ἔλληνισμὸς ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα εἰσήρχετο εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β' π. Χ. αἰῶνος ἡ μεταβολὴ ἦτο πλήρης. Ἄλλος ὁ ἔλληνικὸς πολιτισμὸς μεταφυτεύεις εἰς τὴν Ρώμην ἔλαβε ϕωματισμὸν ϕωμαϊκὸν καὶ γενικῶς ὁ πολιτισμὸς τῶν χρόνων τούτων ἀπέβη ἔλλην ορθοϕωμαϊκός. Ὅποτε τὴν μορφὴν αὐτὴν αἱ ϕωμαϊκαὶ λεγεῶνες θὰ μεταφέρουν τὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν ἡμιβάρβαρον Δύσιν. Ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς Ρώμης ἀποτελεῖ γεγονός σημαντικώτατον ὅχι μόνον διὰ τὴν ϕωμαϊκήν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν παγκόσμιον ἴστορίαν.

Ἀλεξανδρινὸν μωσαϊκὸν

Επιτίμεσθε τον θάνατόν της από την πρώτη στιγμή της γέννησης της μεταβολής της στην ζωή της. Τον θάνατόν της από την πρώτη στιγμή της γέννησης της μεταβολής της στην ζωή της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

ΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ—ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Πολὺ δημαρτικάτεραι δυνέπειαι τῶν μεγάλων κατατήνεσων ἡδαν ἡ κοινωνικὴ, ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ.

Ἡ μεδαία τάξις, δηλαδὴ οἱ μερικοὶ ἴδιοκτῆται, κατεστραφόδαν ἔνεκα τῶν πολέμων καὶ τοῦ δυναγωνισμοῦ τῶν ἀπειρορίθμων δούλων, ἐδημιουργήθη δὲ νέα κοινωνικὴ τάξις, οἱ ιππεῖς, οἱ ὅποιοι ἡδχολοῦντο εἰς τὰ χρηματιστικὰ ἐπαγγέλματα.

'Αφ' ἑτέρου οἱ πόλεμοι, ἡ τοκογλυφία καὶ ἡ πλεονεξία τῶν πλουσίων κατέστρεψαν τὸν μικρὸν ἴδιοκτηδίαν καὶ ἐδημιουργόδαν μίαν τάξιν πτωχῶν ἀκτημόνων, οἱ δοποία δυνεσθρέψαντο εἰς Ρώμην.

Οἱ δύο ἀδελφοὶ Γράκχοι ἐπεκζήσθησαν νὰ σταγατύσουν τὸ κακόν, ἀλλ' ἔπεισαν θύματα τῆς προσπαθείας των. Ἐκτοτε ἀρχίζει περίοδος αἰματηρῶν πολέμων, ἡ δοποία θὰ ἔχῃ βαρυτάτας δυνεπείας.

ΚΡΙΣΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ—ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΕΩΣ

Οἱ μακροχόρονοι πόλεμοι κατέστρεψαν τὴν μεσαίαν τάξιν, δηλαδὴ τοὺς ἴδιοκτῆτας μικρῶν κτημάτων εἰς τὴν ὑπαίθρον χώραν, τὰ δοποῖα ἀκαλλιέργογυν οἱ ἴδιοι. Ἡ καταστροφὴ αὕτη ὀφείλεται εἰς τοὺς πολέμους εἰς τὴν τοκογλυφίαν καὶ εἰς τὴν πλεονεξίαν τῶν εὐγενῶν.

Τοὺς μεγάλους καὶ ἐνδόξους πολέμους διεξήγαγεν ἡ μεσαία τάξις. Μέγα πλῆθος ἀνθρώπων ἐφονεύθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ δοι οἱ ἐπανήλθον εἰς τὴν πατρίδα των εὑρέθησαν εἰς θέσιν δεινήν. Ὁ ἀγορός των ἦτο ἀκαλλιέργητος, αἱ δὲ οἰκογένειαι των εἰχον χρεωθῆ διὰ νὰ συντηρηθοῦν. Τὸ 225 δὲ πατος Ρήγουλος, δὲ δοποῖος ἐπὶ κεφαλῆς ωμαϊκῆς στρατιᾶς ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀφρικήν, ἔγραψεν εἰς τὴν σύγκλητον νὰ προνοήσῃ διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ κτήματός του καὶ νὰ βοηθήσῃ

χρηματικῶς τὴν οἰκογένειάν του. Ἐκ τοῦ διαβήματος τοῦ ὑπάτου δυνάμεθα ἀναλόγως νὰ συμπεράνωμεν ποία θὰ ἦτο ἡ θέσις τῶν πτωχῶν χωρικῶν, οἱ δοποὶ βραδύτερον ἐπολέμουν ἐπὶ 17 ἔτη κατὰ τοῦ Ἀννίβα. Ὅσοι ἐπέζησαν εὑρέθησαν τελείως κατεστραμμένοι οἰκονομικῶς καὶ περιηλθόν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δανεισθοῦν, διὰ νὰ συντηρήσουν τὰς οἰκογενείας των. Ἄλλα τότε τοὺς κατέστρεφεν ἡ τοκογλυφία. Οἱ σκληροὶ δανεισταὶ ἐπώλουν τὸ κτῆμα καὶ οἱ παλαιοὶ πολεμισταὶ ἢ ἐγίνοντο ἀκτήμονες ἢ ἐδούλευν ὡς δοῦλοι εἰς τὸ κτῆμά των.

Ἄλλα καὶ ἡ ἀπληστία τῶν πλουσίων συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς μεσαίας τάξεως. Ἐκ τοῦ κατακτωμένου ἐδάφους ἡ Ρώμη τὸ μεγαλύτερον μέρος ἄφινεν εἰς τοὺς ὑποτεταγμένους, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἐπώλει ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου ἢ ἔξεμίσθωνεν εἰς πολίτας ἀντὶ μικρᾶς ἀμοιβῆς. Αἱ γαῖαι αὐταὶ ἀπετέλουν τὸν λεγόμενον δημόσιον ἀγρόν. Ἄλλοι οἱ πλούσιοι καταστρατηγοῦντες τὸν νόμον ἐνοικίαζον σχεδὸν πάντοτε τὰ κτήματα τοῦ δημοσίου καὶ μὲ τὸν καιρὸν ἐσφετερίζοντο αὐτά.

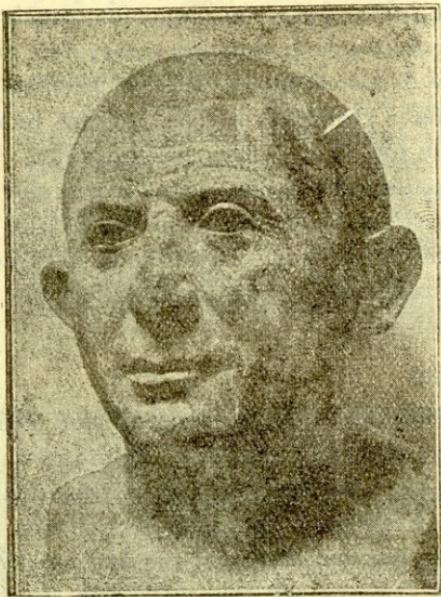
Τοιουτορόπως ἡ μεσαία τάξις ἔχασε πᾶσαν πηγὴν τῶν μέσων τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὴν Ρώμην ἔμειναν μόνον δύο τάξεις, ἀνθρώπων, οἱ πλούσιοι, οἱ δοποὶ ήσαν διλιγάριθμοι ἀλλὰ πανίσχυροι, καὶ οἱ πτωχοὶ ἀκτήμονες, οἱ δοποὶ ἀπετέλουν τὴν μεγάλην μᾶζαν τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ.

ΑΙ ΝΕΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΤΑΞΕΙΣ

Ἡ κοινωνικὴ λοιπὸν ἴσοτης, ἡ δοπία μετὰ τόσους ἀγῶνας εἶχε κυριαρχήσει εἰς τὴν ρωμαϊκὴν κοινωνίαν, διεταράχθη καὶ ἐδημιουργήθη νέα διάκρισις τῶν πολιτῶν περισσότερον ἐπικίνδυνος. Κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα οἱ πλούσιοι ἀπετέλεσαν δύο χωριστὰς τάξεις, τὴν τάξιν τῶν συγκλητικῶν, τῆς δοπίας δ πλούτος συνίστατο εἰς μεγάλα κτήματα, καὶ τὴν τάξιν τῶν ἵππεων, οἱ δοποὶ εἶχον κινητὴν περιουσίαν, δηλαδὴ χρήματα.

Συγκλητικοὶ ἦσαν ὅσοι ἀπετέλουν τὴν σύγκλητον καὶ οἱ ἄρχοντες. Ὅσαι οἰκογένειαι ἡρίθμουν προγόνους, οἱ δοποὶ εἶχον χρηματίσεις ἀρχοντες, ἀπετέλουν τοὺς νέους εὐγενεῖς (*nobiles*) τῆς Ρώμης. Ὅτι οὐδὲν τοῦτο τοιούτοις οὐδὲν εἴπειν εἰς τὸν συγκλητικὸν τὸν ἐμπορικὸν καὶ χρηματιστικὸν ἐπιχειρήσεις, νὰ ἔχουν ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ νὰ ἀναλαμβάνουν διαφόρους ἐπιχειρήσεις τοῦ δημοσίου. Ἀποκλειστικὸν ἔργον εἶχον τὴν κυβέρνησιν τῆς πο-

λιτείας, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἔξέλεγον σχεδὸν κατὰ κανόνα τοὺς ἄρχοντας ἐξ αὐτῶν. Οἱ συγκλητικοὶ συστηματικῶς ἡμπόδιζον τοὺς ὑποψηφίους, ὅσοι δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν τάξιν των, νὰ ἐκλεχθοῦν ἀρχοντες. "Αν δέ τις ἐξ αὐτῶν κατώρθωνε νὰ γίνῃ ἄρχων καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κύκλον τῆς νέας ἀριστοκρατίας, ὥνομαίζετο πρὸς διάκρισιν **νέος ἄνθρωπος**. Τοιουτοτόπως ἀνήρχοντο εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα ἀνδρες πολλάκις ἀνίκανοι, μόνον διότι ἀνῆκον εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν. Οἱ συγκλητικοὶ ἔκαμαν πολὺ κακὴν χρῆσιν τῆς δυνάμεως των, περιεφρόνουν τοὺς νόμους, διέφθειρον τὰς συνειδήσεις τοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς καὶ ἐκυβερνησαν κακῶς τὰς ἐπαρχίας.

Τοξογλύφος ρωμαῖος

Προτομὴ τοῦ τραπεζίτου *Καικιλίου Γιουνόνδου* εὑρεθεῖσα εἰς τὴν Πομπηίαν.^Η Ή ωηρότης τῶν ὀφθαλμῶν, τὰ τεταμένα ὄτα, τὸ συνεσφιγμένον στόμα δεινούν τὸν ἄνθρωπον ἀφωσιωμένον πολὺ εἰς ὑποθέσεις τοῦ χρήματος. Εἶναι ἡ χαφατηρηστικὴ μορφὴ τοῦ τοξογλύφου. Τοιοῦτοι ὑπῆρχον πλείστοι εἰς λίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ρώμην κατὰ τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα. τὴν Αἴγυπτον. Αἱ πόλεις τῆς Ἀνατολῆς εἶχον γεμίσει ἀπὸ ρωμαίους ἐμπόρους, ἐδημιουργή-

"Ολοὶ οἱ ἄλλοι πλούσιοι ἀπετέλουν τὴν **τάξιν τῶν ἵππεων**. Ἰππεῖς ἐλέγοντο ἀπλῶς ὅσοι εἶχον τὴν περιουσίαν, ἡ δοπίᾳ ἀπητεῖτο ἄλλοτε διὰ νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τοὺς ἵππεις. Οὗτοι ἀντὶ τῶν πολιτικῶν ἀξιωμάτων ἐπροτίμων τὸ ἡμπόριον, τὰς τραπεζικὰς ἐργασίας καὶ ἄλλα προσοδοφόρα ἐπαγγέλματα. Μεγάλην ἀνάπτυξιν εἶχε λάβει τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον.^Ε Εκτὸς τῶν εἰδῶν πολυτελείας, τῶν ταπήτων τῆς Ἀνατολῆς, τῶν οἰνῶν τῶν νήσων, οἱ ἵππεις ἐμπορεύοντο κυρίως τὸν σῖτον, τὸν δόπον τοῦ φερον κατὰ μεγάλας ποσότητας ἀπὸ τὴν Σικελίαν τὴν Αἴγυπτον. Αἱ πόλεις

θησαν διάμεσοι ἐμπορικοὶ σταθμοί, ή δὲ Δῆλος τὸν Β' π. Χ. αἰῶνα εἶχεν ἀποβῆ μεγάλη ἀποθήκη ἀσιατικῶν ἐμπορευμάτων. Παραλλήλως οἱ ἵππεῖς ἡσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον τοῦ χοήματος, ἥσαν δηλαδὴ τραπεζῖται καὶ ἐδάνειζον τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς Ἰδιώτας. Ὁ νόμιμος τόκος ἦτο 12 o), ἀλλὰ πολλάκις ἔφθανε τὰ 40 o). Τὸ χοήμα ἦτο τόσον ἄφθονον τότε εἰς τὴν Ρώμην, ὥστε οἱ ἵππεῖς ἡδύναντο νὰ δανείζωνται μὲ 4 o) μόνον. Ἡ ἐπιχείρησις λοιπὸν ἦτο πολὺ ἐπικερδῆς μόνον ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ τόκου καὶ οἱ ἵππεῖς ἐκέρδιζον κολοσσιαῖα ποσὰ ἀπὸ τὰς ἐργασίας τοῦ χοήματος. Κυρίως δικαὶος οἱ ἵππεῖς ἐξήσκουν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ **δημοσιώνου**. Κατήρτιζον δηλαδὴ μεγάλας ἑταιρείας, αἱ δοποῖαι ἔξετέλουν διὰ λογαριασμὸν τοῦ κράτους δημόσια ἔργα, ἢ ἀνελάμβανον διὰ μειοδοσίας τὴν προμήθειαν στρατιωτικῶν εἰδῶν. Πολὺ περισσότερα κέρδη ἀπεκόμιζον ἀπὸ τὴν ἐνοικίασιν τῶν φόρων τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν μεταλλείων, τῆς δεκάτης τῶν προϊόντων κλπ. Κατέβαλλον προκαταβολικῶς τὸ ποσὸν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἔπειτα ἐπώλουν τμηματικῶς τὸν φόρους εἰς ἐπιχειρηματίας τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ δοποῖοι εἰσέπραττον αὐτοὺς διὰ σκληρῶν καὶ ἀπανθρώπων μέσων. Οὗτοι ἥσαν οἱ τελῶναι, περὶ τῶν δοποίων δὲ Χριστὸς λέγει διτὶ δὲν θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἵππεῖς εἶχον τὴν ἀποκλειστικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐπαρχιῶν, διότι τὴν μὲν διοίκησιν αὐτῶν εἶχεν ἡ σύγκλητος, τὴν δὲ οἰκονομικὴν ἐκμετάλλευσιν οἱ ἵππεῖς. Καὶ αἱ δύο τάξεις ἐξησφάλιζον μέγιστα οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ ὠφελήματα. Σχεδὸν πάντοτε οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ἔτους τῆς ἀρχῆς των ἐπέσιρεφον εἰς τὴν Ρώμην μὲ τεράστια πλούτη. Ἐνῷ δὲ ἡ ορμαϊκὴ κατοχὴ ἔδωκε τάξιν καὶ ἀσφάλειαν εἰς τὰς ἐπαρχίας καταπολεμοῦσα τὴν ἐσωτερικὴν ἀναρχίαν καὶ ἀπομακρύνοντα τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς, ἡ κακὴ διοίκησις καὶ ἡ σκληρὰ εἰσπραξὶς τῶν φόρων ἥσαν πληγαὶ ἀθεραγάπευτοι τῶν ἐπαρχιῶν,

ΚΡΙΣΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ—ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΜΙΚΡΑΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

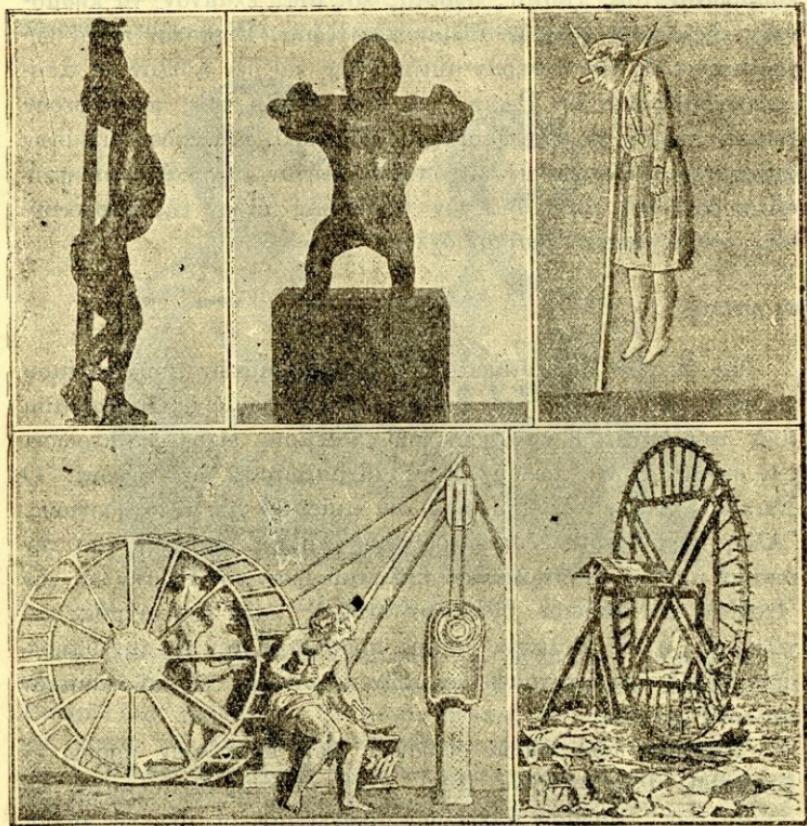
Μετὰ τῆς κοινωνικῆς ἐπῆλθε καὶ μεγάλη οἰκονομικὴ κρίσις. Οἱ μικροὶ ίδιοκτῆται πολλάκις ἥναγκάζοντο ὑπὸ τῶν ἀπλήστων καὶ πλουσίων γειτόνων των νὰ πωλήσουν τοὺς ἀγρούς των, διότι ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ συνεήρησις αὐτῶν ἦτο ἀδύνατος. Ἡδη ἀπὸ

τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἥρχισαν νὰ δημιουργοῦνται αἱ μεγάλαι ίδιοκτησίαι τῶν πλουσίων, τὰ λεγόμενα latifundia. ²Άλλ³ ἡ δημιουργία τῶν μεγάλων τούτων κτημάτων εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν καταστροφὴν τῆς γεωργίας. Εἰς τὰ Ἰταλικὰ κτήματα κυρίως ἐκαλλιεργοῦντο τὰ δημητριακά. ⁴Αφότου ὅμως ἥνοιξαν αἱ μεγάλαι σιταγοραὶ τῆς Σικελίας, Σαρδηνίας καὶ πρὸ πάντων τῆς ⁵Αφρικῆς, διεσαγόμενος σῖτος ἦτο τόσον πολὺς καὶ εὐθηνός, ὥστε οἱ παραγωγοὶ τῆς ⁶Ιταλίας ἦτο ἀδύνατον νὰ συνάγωνισθοῦν τοὺς σιτεμπόρους. Καὶ οἱ μὲν μεγάλοι ίδιοκτῆται ἔπαινσαν τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν εἰς τὰ κτήματά των, ἐφύτευσαν ἀμπέλους καὶ ἑλιάς καὶ ἀνέπτυξαν τὴν κτηνοτροφίαν. Οἱ μικροὶ ὅμως ίδιοκτῆται οὗτε χρήματα οὗτε ἔκτασιν γῆς ἀρκετὴν οὗτε ἐργατικὰς κεῖρας διέθετον διὰ φιλίην μεταβολὴν τοῦ κτήματός των. Τοῦτο ἦτο εἰς ἐπὶ πλέον λόγος νὰ πωλήσουν τὸ μικρόν των κτήμα.

⁷Αντιθέτως μεγάλην ἀνάπτυξιν ἔλαβον τότε τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. ⁸Η Ρώμη ἐκληρονόμησε τὸ ἐμπόριον τῆς Καρχηδόνος καὶ τῆς Κορίνθου καὶ κατέλαβε τὰς σπουδαιοτέος ἀγορὰς τῆς ⁹Ελλάδος, ¹⁰Ασίας καὶ Αἰγύπτου. Καὶ ἡ βιομηχανία ἐπίσης ἤκμασε πολὺ, διότι ἡ ἀφθονία τῶν πρώτων ὄλων, αἱ δποῖαι εἰσήγοντο διὰ τοῦ ἐμπορίου, καὶ τὸ πλεόνασμα τῶν ἐργατικῶν χειρῶν ἐπέτρεψαν τὴν δημιουργίαν μεγάλων ἐργοστασίων, εἰς τὰ δποῖα κυρίως εἰλγάζοντο δοῦλοι. ¹¹Άλλὰ συνέβη καὶ ἐδῶ διι καὶ εἰς τὴν γεωργίαν. Κατεστράφη δηλαδὴ ἡ ἐλευθέρα ἐργασία, ἡ δποία δὲν ἀντεῖχεν εἰς τὸν συναγωνισμὸν τῶν ἐργοστασίων. Τοιουτούρπως οἱ ἐλεύθεροι τεχνῖται, δπως καὶ οἱ ἐλεύθεροι γεωργοί, οἰκονομικῶς κατεστράφησαν.

¹²Η θέσις τῶν ἀνθρώπων τούτων καθίστατο τραγική. Οἱ ἀκτήμονες ἀγόρται δὲν εὑρισκον ἐργασίαν εἰς τὰ μεγάλα κτήματα τῆς ὑπαίθρου χώρας, διότι οἱ ίδιοκτῆται ἐπροτίμων τοὺς δούλους, οἱ δποῖοι ἥσαν ἀσυναγώνιστοι. ¹³Εγκαθίσταντο τότε εἰς τὴν Ρώμην, δπου ἥλπιζον νὰ εῦρον ἐργασίαν. Καὶ ἐδῶ ὅμως τὰ ἐργοστάσια, εἰς τὰ δποῖα θὰ ἀδύναντο πολλοὶ νὰ ἐργάζωνται, ἥσαν γεμάτα ἀπὸ δούλους. Μερικοὶ κατώρθωντο νὰ προσληφθοῦν ὡς ὑπάλληλοι εἰς τὰ ἐργαστήρια ἢ καταστήματα καὶ συνετηροῦντο ἀπὸ τοῦ γλίσχρου μισθοῦ των. Τὸ μέγα ὅμως μέρος τῶν ἀγορῶν ἔμενεν ἀεργον, κατώκει εἰς μικρὰς καὶ ἀνδυγιεινὰς κατοικίας καὶ ἀπέξη ἐκ τοῦ οἴκτου τῆς πολιτείας καὶ τῶν πλουσίων. ¹⁴Η κυβέρνησις

διένεμεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν σίτον εἰς εὐτελῆ τιμήν, οἱ δὲ πλούσιοι ἔδιδον δίνον, ἔλαιον, ἄλας, κρέας, ἐνδύματα καὶ χοήματα. Ἀλλ' ἀντὶ τούτων οἱ πτωχοὶ πολὺιαι ἐπώλουν τὴν ψῆφόν

"Ἐργα καὶ τιμωρίαι δούλων"

Ἐπάνω ἔξ αριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ 1) δοῦλος δεμένος εἰς πάσσαλον· Ἡ ἀριστερά του χείρ εἶναι περασμένη εἰς χαλκοῦ κρίκον, ὃ ὅποιος εἶναι πολὺ ὑψηλά, διὰ νά ὑποφέρῃ περισσότερον. 2) Ἡ κεφαλὴ καὶ αἱ χεῖρες τοῦ δούλου εἶναι περασμέναι εἰς μίαν σανίδα. 3) Ὁ δοῦλος εἶναι κρεμασμένος ἀπὸ διχαλωτὸν ἔθλον. Κάτω εἶναι βαρύταταὶ ἐργασίαι τῶν δούλων, οἱ ὅποιοι γυρίζουν μέγαν τροχόν.

των κατὰ τὰς ἐκλογάς. Μερικοί, περισσότερον ἐπιτήδειοι, προσεκόλλωντο ὡς πελάται εἰς τοὺς ἴσχυροὺς πλουσίους, ἔχαιρετιζον

Ρωμαϊκὴ Ἰστορία—ἐκδοσις γ'

10

αὐτοὺς κατ' ἐκάστην εἰς τὸ tablinum, τοὺς συνώδευνον εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς ἀντάλλαγμα ἐλάμβανον τὰ ψυχία τῆς τραπέζης των. Τὰ μεγάλα θεάματα ἔξι ἄλλου, οἵ εօρται, οἵ θρίαμβοι, οἵ κηδεῖαι τῶν ἐπισήμων, ή κίνησις τῆς ἀγορᾶς, ὁ πολιτικὸς ἀνταγωνισμὸς ἐθάμβων τοὺς πτωχοὺς ἀγόρτας καὶ τοὺς ἔκαμνον νὰ λησμονοῦν τὴν πεῖναν καὶ τὴν ἀπλίαν των ζωῆν. Εὔρισκον πλέον εὐχαρίστησιν εἰς τὴν ὅκνηρὰν αὐτὴν ζωὴν καὶ δὲν ἥθελον νὰ ἀπιμακούνθοῦν ἀπὸ τὴν Ρώμην, καὶ δταν ἀκόμη τοὺς προσέφερον δωρεὰν ἀγορὰς εἰς τὴν ὑπαιθρον. Εἰς πολλὰς δεκάδας χιλιάδων ἀνήροχοντο οἱ ἀνθρωποι, οἵ δποῖοι διῆγον τὸν ἀξιοθρήνητον αὐτὸν βίον καὶ ἀπετέλουν τὸν θορυβώδη ὅχλον τῆς πρωτευούσης, τὸν λεγόμενον ἀστικὸν ὅχλον.

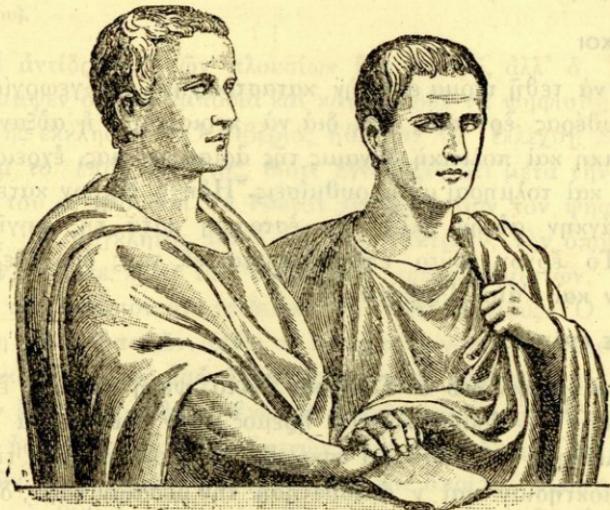
ΟΙ ΔΟΥΛΟΙ

Ἐν ἐκ τῶν σημαντικωτάτων ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου καὶ τῶν κατακτήσεων ἦτο ἡ αὔξησις τῶν δούλων. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ πρώτου καρχηδονικοῦ πολέμου εἶχον καθιερώσει τὴν συνήθειαν νὰ πωλοῦν τοὺς αἰχμαλώτους ώς δούλους. Ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανὸς ἐπώλησε διὰ μιᾶς 35 χιλ. Καρχηδονίους. Ἐλλη πηγὴ προελεύσεως δούλων ἦτο ἡ Ἀνατολή, ἀπὸ τὴν δποίαν μεγάλα πλήθη δούλων ἐπλημμύρησαν τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν. Οἱ πλούσιοι ἡγόραζον αὐτοὺς κατὰ ἐκατοντάδας καὶ χιλιάδας, ἡ δὲ πολιτεία ἐπίσης προσελάμβανεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν διαφόρων γραφείων, τῶν ναῶν καὶ εἰς τὸ ναυτικὸν πολλοὺς δούλους.

Ἀπέναντι τῶν νόμων οἱ δοῦλοι δὲν ἀπετέλουν πρόσωπον (persona) ἀλλὰ πρᾶγμα (res) ἀνευ οὐδενὸς δικαιώματος. Οἱ δοῦλοι τῶν πλοουσίων ἀπετέλουν οἰκογένειαν, οἱ μὲν τῆς οἰκίας τὴν οἰκιακήν, οἱ δὲ τοῦ κτήματος τὴν ἀγοροτικήν. Εἰργάζοντο ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ἐνὸς ἔξι αὐτῶν, ὁ δποῖος ἦτο ὑπεύθυνος ἀπέναντι τοῦ κυρίου. Οἱ καλοὶ δοῦλοι ἡμείβοντο διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τότε ἐλέγοντο ἀπελεύθεροι (libertinus). Ἐλλήν ἡ ἐλευθερία αὕτη δὲν ἦτο πλήρης. Ὁ δοῦλος ἐξηκολούθει νὰ ἔξαρταται ἀπὸ τὸν παλαιὸν κύριόν του, τὸν δποῖον ἔκτοτε ὠνόμαζε προστάτην, ἔζη συνήθως εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχαίου κυρίου του καὶ ἀνελάμβανεν ἐργασίας ἐλαφροτέρας καὶ εὐγενεστέρας. Ὁ ἀπελεύθερος ἥδυνατο νὰ ψηφίσῃ, ἀλλ' ὅχι καὶ νὰ

ἐκλεχθῆ ἄρχων. Μόνον οἱ ἔγγονοί του ἀπέκτων πλήρη τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου.

‘Η ζωὴ τῶν δούλων ἡτοῦ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψιν οἰκτῷ. ^{τοῦ πολίτου τοῦ πολίτου} Ἡσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται διαφορὰς ἐκτὸς τῆς ἑορτῆς τῶν Κρονίων κατὰ τὸ τέλος Δεκεμβρίου. ^{τοῦ πολίτου τοῦ πολίτου} Ο δκνηρὸς ἢ πονηρὸς δοῦ-

Οι ἀδελφοὶ Γράκχοι

Οι Γράκχοι κατήγοντο ἐξ πατρὸς ἀπὸ πληθείους, οἱ ὅποιοι ὅμως εἶχον ἀνέλθει εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα. Ο πατήρ των Σεμπρώνιος Γράκχος εἶχε χρηματίσει δύο φοράς ὑπατος, διοικητὴς τῆς Ἰσπανίας καὶ τιμητῆς καὶ διεκρίθη διὰ τὴν μεγάλην σύνεσιν καὶ ἐντιμότητα. Η μήτηρ των Κορυνηλία ἦτο μυγάτηρ τοῦ Σκιτίωνος Αἰμιλιανοῦ καὶ ἔγινε περιφήμος μεταξὺ τῶν ρωμαίων γυναικῶν διὰ τὴν μόρφωσιν, τὸ πνεῦμα καὶ τὰς μεγάλας ἀρετάς της. Ἐφρόντισε νὰ δώσῃ εἰς τὰ τέκνα της Ἑλληνοποετῆ ἀνατοφήν καὶ ἔκανχάτο διὰ τοῦτο. Οι Γράκχοι ἐδιάχθησαν ἀπὸ τὴν μητέρα των νὰ μὴ περιφρονοῦν τοὺς πτωχοὺς καὶ νὰ συμπονοῦν εἰς τὴν δυστυχίαν των καί, μολονότι ἀγήκον εἰς ἀνωτέρους κοινωνικὴν τάξιν, ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τοῦ βίου των τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τοῦ πτωχοῦ λαοῦ.

λος ἐτιμωρεῖτο σκληρότατα. Αἱ τιμωρίαι ἦσαν φρικώδεις, φαβδισμοί, μαστιγώσεις, ἀλύσεις, ἥ ἐργασία τοῦ χειρομύλου, ἥ ἐπιπονωτάτη ἐργασία τῶν λατομείων καὶ μεταλλείων, ἥ κάθειρξις εἰς ὑπογείους φυλακὰς καὶ τέλος ὁ θάνατος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. ^{τοῦ πολίτου τοῦ πολίτου} Άλλὰ καὶ τὸ μῖσος τῶν δούλων κατὰ τῶν κυρίων των ἦτο φο-

βερόν. "Οσοι δοῦλοι, τόσοι ἔχθροί, ἔλεγε ωμαϊκή παροιμία. Πολλάκις οἱ δοῦλοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἡπείλησαν σοβαρῶς τὸ κράτος. Περίφημος ἦτο ἡ ἐπανάστασις ἐν Σικελίᾳ τοῦ 134 π.Χ. ὅτε συνεκεντρώθησαν 200 χιλ. περίπου ἐπαναστάται. Βραδύτερον γενικώτεραι ἐπαναστάσεις τῶν δούλων θὰ φέρουν τὴν Ρώμην εἰς μέγαν κίνδυνον.

ΟΙ ΓΡΑΚΧΟΙ

Διὰ νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς γεωργίας καὶ τῆς ἐλευθέρας ἐργασίας καὶ διὰ νὰ περιορισθῇ ἡ αὐξανομένη οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ δύναμις τῆς ἀριστοκρατίας, ἔχρειαζοντοσοβαραὶ καὶ τολμηραὶ μεταρρυθμίσεις.⁷ Ηδη ὁ Κάτων κατενόησε τὴν ἀνάγκην αὐτῆν, ἀλλὰ δὲν ἐστράφη κατὰ τῆς πηγῆς τοῦ κακοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐπεφυλάσσετο εἰς τοὺς δύο ἀδελφοὺς Τιβέριον καὶ Γάϊον Γράκχον.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Μεγαλύτερος ἦτο ὁ **Τιβέριος**⁸ Ήτο ψυχὴ εὐγενής, ἔχθρος τῆς ἀδικίας καὶ ίδιοσυγκρασία ἥρεμος. Δὲν ἥδυνατο νὰ βλέπῃ τὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ καὶ ἐσκέψθη ν^ο ἀποκαταστήσῃ τὴν μικρὰν ίδιοκτησίαν καὶ ν^ο ἀνασυστήσῃ τὴν μεσαίαν τάξιν, δηλαδὴ νὰ δώσῃ γαίας εἰς τὸν ἀστικὸν ὄχλον καὶ νὰ στείλῃ τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀρρεγούς τῆς Ρώμης εἰς τοὺς ἀγρούς. Φαίνεται ὅτι μεγάλην ἐπίδρασιν ἔπι τῶν σκεδίων τοῦ Τιβερίου εἶχον αἱ κοινωνικαὶ μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἀγιδος καὶ Κλεομένους, αἱ δοῖαι πρὸ ἐνὸς αἰῶνος εἶχον γίνει εἰς τὴν Σπάρτην.

"Ἐκλεχθεὶς δῆμαρχος τὸ 133 π. Χ. ἐπρότεινε τὸν περίφημον **ἀγροτικὸν νόμον**, κατὰ τὸν δόπονον οὐδεὶς πλούσιος ἐδικαιοῦτο νὰ κατέχῃ γῆν τοῦ δημοσίου πλέον τῶν 500 πλέθρων καὶ 260 δι' ἔκαστον ἀρρεγῶν τέκνων. Οἱ πλούσιοι ὄμως κατεῖχον ἐκτάσεις πολὺ μεγαλυτέρας. ⁹ Επρεπε λοιπὸν μέρος αὐτῶν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ κράτος. Τὰ ἐπιστρεφόμενα κτήματα ἐπρεπε νὰ χωρισθοῦν εἰς ἵσους κλήρους ἐκ 30 πλέθρων καὶ νὰ διανεμηθοῦν εἰς τοὺς ἀκτήμονας πολίτας ἀντὶ μικροῦ ἐνοικίου. ¹⁰ Ο Τιβέριος ὑπεστήριζεν εὐφραδέστατα τὸν νόμον.

"Ητο ἀκαταμάχητος, λέγει ὁ Πλούταρχος, ὅταν ὅμιλει ὑπὲρ τῶν πτωχῶν. Τὰ θηρία τὰ ἔωντα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔχουν κατοικίαν καὶ φωλεάν, ἐνῶ οἱ μαχόμενοι καὶ ἀποθνήσκοντες ὑπὲρ τῆς Ἰταλίας δὲν ἔχουν ἄλλο

133

τίποτε ἔκτὸς ἀπὸ ἀέρου καὶ φῶς. Ἀνέστιοι καὶ ἄστεγοι πλανῶνται μετὰ τῶν τέκνων καὶ τῶν γυναικῶν. Οἱ στρατηγοὶ ἔξαπατοῦν τοὺς στρατιώτας, διανεῖς τὰς μάχας τὴν προτρέπουν νὰ ὑπερασπίζωνται τοὺς τάφους καὶ τὰ ἴερα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, διότι κανεὶς ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν Ρωμαίων δὲν ἔχει βωμὸν καὶ τάφον προγονικόν, ἀλλὰ πολεμοῦν καὶ ἀποθνήσκουν διὰ τὸν πλουτισμὸν καὶ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀλλων. Ὁνομάζονται κύροι τῆς οἰκουμένης, ἐνῶ πράγματι δὲν ἔχουν βῖθον γῆς (Πλούτ. βίος Τιβ. Γράκχου).

Ἡ ἀντίδρασις τῶν πλουσίων ἦτο ἰσχυρά, ἀλλ᾽ ὁ Τιβέριος παρέκαμψεν ὅλα τὰ ἐμπόδια καὶ κατώρθωσε νὰ ψηφισθῇ ὁ νόμος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Τιβέριος ἥθελησε νὰ ἐκλεχθῇ δῆμαρχος καὶ διὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, διότι ἐγνώριζεν ὅτι μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του οἱ πλούσιοι θὰ ἔθετον εἰς ἀχρηστίαν τὸν ψηφισθέντα νόμον. Ἡ σύγκλητος πιστή εἰς τὴν τακτικήν, τὴν δποίαν ἡκοκούθει πάντοτε κατὰ τῶν τολμηρῶν μεταρρυθμιστῶν, κατηγόρησε τὸν Τιβέριον ὅτι ἐπιδιώκει νὰ γίνη βασιλεύς. Ὁ Τιβέριος ενδέθη ἀνευ δπαδῶν, διότι αἱ ἐκλοχαὶ ἐγίνοντο τὸ θέρος καὶ ὁ ἀγροτικὸς ὅχλος, τὸ ἀσφαλὲς στήριγμά του, εὑρίσκετο εἰς τὸν θερισμὸν ἔξω τῆς πόλεως, ἐνῶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἀστικοῦ ὅχλου ἡσαν πελάται τῶν εὐγενῶν. Κατὰ τὴν ἡμέραν λοιπὸν τῶν ἐκλογῶν ἔξερραγησαν ταραχαί, κατὰ τὰς δποίξ ὁ Τιβέριος ἐφονεύθη μὲ 300 δπαδούς του. Τὸ σῶμα του ἐρρίφθη εἰς τὸν Τιβέριον. Ὁ Τιβέριος δὲν εἶχε συμτηρώσει ἀκόμη τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του.

ΓΑΤΙΟΣ ΓΡΑΚΧΟΣ

Οἱ πλούσιοι κατ’ ἀρχὰς δὲν ἔτολμησαν νὰ καταργήσουν τὸν ἀγροτικὸν νόμον τοῦ Τιβερίου. Ἀρχηγὸς τῶν εὐγενῶν ἦτο τότε ὁ Σκιπίων Αἰμιλιανός, ὁ δποῖος λέγεται ὅτι εἶπε περὶ τοῦ Τιβέριον τὸν δμητρικὸν στίχον: ὡς ἀπόλοιτο καὶ ἀλλος ὅτις τοιαῦτά γε φέζοι. Οἱ εὐγενεῖς εἶχον σκοπὸν νὰ τὸν περιβάλουν μὲ δικτατορικὴν ἔξουσίαν, διὰ νὰ συντρίψουν τὴν δύναμιν τοῦ λαοῦ, ἀλλ᾽ ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνος εὑρέθη πρώιαν τινὰ νεκρὸς εἰς τὴν κλίνην του (129). Ἐν τούτοις ὁ νόμος τοῦ Τιβερίου ὀλίγον κατ’ ὀλίγον περιῆλθεν εἰς ἀχρηστίαν καὶ οἱ πλούσιοι ἐπεκράτησαν πάλιν.

Ἄλλὰ τὸ 123 ἔξελέγη δῆμαρχος ὁ **Γάϊος Γκράκχος**. Ὁ ομητικώτερος καὶ ἐπαναστατικώτερος τοῦ ἀδελφοῦ του, εἶχεν εὐρύτερα σχέδια. Ἡθελε νὰ κάμῃ πολιτικὴν μεταρρύθμισιν, ἡ δποία

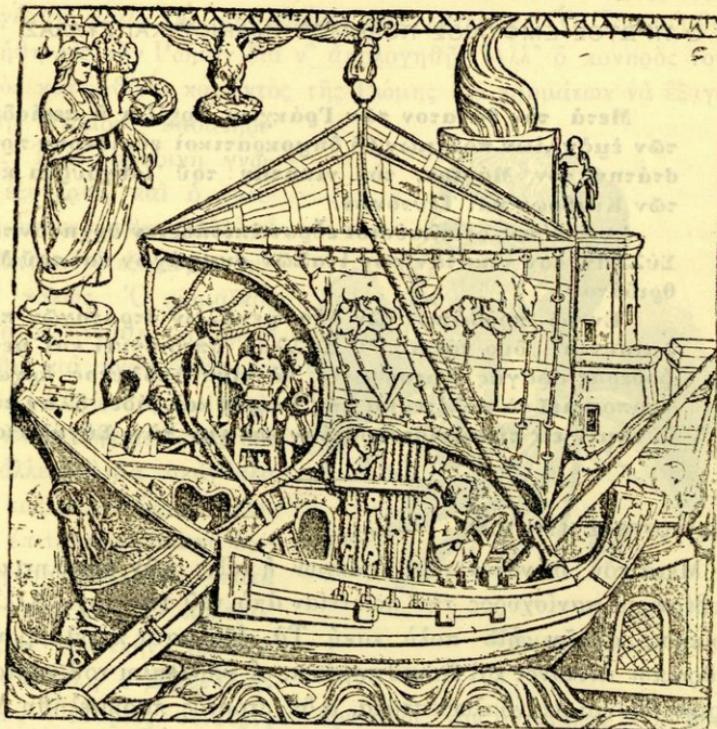
θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ συντρίψῃ τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν, καὶ κοινωνικήν, ἡ ὅποια θὰ συνεπλήρωνε τὸν ἀγροτικὸν νόμον

123 τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἐπεδίωξε δὲ νὰ ἐπιτύχῃ μὲ ἀσφα-
λέστερα μέσα. Διὰ νὰ συντρίψῃ τοὺς συγκλητικοὺς-
ἐστηρίχη ὅχι μόνον ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τάξεως
τῶν ἵπεων καὶ τῶν συμμάχων πόλεων τῆς Ἱταλίας. Εἰσῆ-
γαγε λοιπὸν σειρὰν νόμων, διὰ τῶν ὅποιών ἐκέρδισε τὴν ὑπο-
στήριξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῆς τάξεως τῶν ἵπεων, ὅπως ἦσαν ἡ
ἀνανέωσις τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου τοῦ ἀδελφοῦ του, ὁ σιτικός, διὰ
τοῦ ὅποιου διενέμετο σῖτος εἰς τὸν λαὸν μὲ μικρὰν τιμήν, δι-
δικαστικός, διὰ τοῦ ὅποιου ἀφηρεῖτο μέρος τῆς δικαστικῆς ἔξου-
σίας ἀπὸ τοὺς συγκλητικοὺς καὶ ἐδίδετο εἰς τοὺς ἵπεις, καὶ τέλος,
περὶ ἀποστολῆς ἀποικιῶν εἰς Καρχηδόνα, Κόρινθον κλπ.

Ο Γάϊος ἀπέκτησε δύναμιν σχεδὸν μοναρχικὴν καὶ ἔξελέγη-
δήμαρχος καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (122). Οἱ συγκλητικοὶ ἐδιπλα-
σίασαν τὰς προσπαθείας των καὶ ἡκολούθησαν νέαν πολιτικήν.
Διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν δημοτικότητά του. Διὰ τοῦ δημάρχου
Λιβίου Δρούσου ἐπρότειναν νόμους εὐνοϊκωτέρους διὰ τοὺς
ἀκτήμονας, κατάργησιν τοῦ φόρου ἐπὶ τῶν δημοσίων γαιῶν, τὴν
ἴδρυσιν 12 ἀποικιῶν κλπ. Ο λαὸς ἐπεσεν εἰς τὴν παγίδα τῆς
συγκλήτου. Ἀλλ ὁ Γάϊος ἐστράφη τότε πρὸς τοὺς ἴταλοὺς συμ-
μάχους καί, διὰ νὰ προσελκύσῃ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν, ἐπρό-
τεινε νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ ωμαίου πολίτου. Η
σύγκλητος ενδῆκεν εὐκαιρίαν πάλιν νὰ δημοκοπήσῃ. Παρέστησεν
εἰς τὸν ωμαῖκὸν λαὸν τὸν κίνδυνον, τὸν ὅποιον διέτρεχεν, ἀν-
οί ἴταλοί ἀπέκτων ἵσα δικαιώματα. Ο νόμος ἀπεκρούσθη καὶ
τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ πρώτη σοβαρὰ ἀποτυχία τοῦ Γαΐου, ἡ ὅποια
ἐκλόνισε τὴν δημοτικότητά του. Όταν λοιπὸν ἐζήτησε νὰ ἐκλεχθῇ
δήμαρχος καὶ διὰ τὸ 121, ἀπέτυχε. Τότε ἥρχισεν ἡ ἐπίθεσις
κατὰ τῶν νόμων του καὶ ἰδίως κατὰ τῆς ἴδρυσεως τῆς Καρχηδό-
νος, τὴν ὅποιαν εὐφραδῶς ὑπεστήριξεν ὁ Γάϊος. Τὸ θέρος τοῦ
121 ἐπῆλθεν ἡ σύγκρουσις. Τοεῖς χιλιαδές ἐκ τῶν διπαδῶν τοῦ
Γαΐου ἐφονεύθησαν, δ ἕδιος δὲ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ διέταξεν
ἔνα ἐκ τῶν δούλων του νὰ τὸν φονεύσῃ.

Η προσπάθεια τῶν Γράκχων ἀπέτυχεν, οἱ πλούσιοι ἔξηλθον
ἰσχυρότεροι καὶ ὁ λαὸς περιέπεσεν εἰς μεγαλυτέραν δυστυχίαν.
Απὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης εἰς τὴν Ρώμην ὑπάρχουν δύο τάξεις
μόνον, οἱ πλούσιοι καὶ οἱ πτωχοί, ἀλληλομισούμενοι καὶ διαρ-

κῶς ἀντιμέτωποι πρὸς ἄλλήλους. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγάλης αὐτῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς δὲν ὅ ἀργήσουν νὰ φανοῦν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν Γράκχων ἡ Ρώμη παραδίδεται εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

Ἐμπορικὸν πλοῖον (ἐξ ἀναγλύφου)

Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Ρωμαίων μὲ τὰ πυκνὰ σχοινία καὶ τὴν χυρότην τρόπον διοιάζουν μὲ τὰ σημερινὰ ὄλιευτικὰ πλοῖα. Ἡ εἰκὼν παραστάνει ἄφιξιν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ὁστίας, τῆς ὅποιας φαίνεται δεξιὰ ὁ φάρος. Ἀριστερὰ εἰς τὴν ἀκτὴν εἰναι τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς τοῦ ἐπιστήμονος Απόπονα. Ὁ πλοίαρχος προσφέρει θυσίαν διὰ τὴν αἰσίαν ἄφιξιν του. Ἐπὶ τοῦ ἰστίου διακρίνομεν δύο λυκαίνας καὶ τὰ μονογράμματα V. L. τοῦ ἴδιοκτήτου.

θά είχεν διαποτέλεσμα το πρωτοφέρ τῶν δυνάμεων της πόλεως
και σύμβαντες από την πόλη την οποία ήταν η πρωτεύουσα της Ελλάδας.
Οι δύο πόλεις ήταν την Αθήναν και την Σύριν, οι οποίες ήταν την πρώτην πόλην
της Ελλάδας, η οποία ήταν την πρωτεύουσα της Ελλάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΠΟΛΕΜΟΣ—ΜΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΣ

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν Γράκχων ἀρχίζει ἡ περίοδος
τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Οἱ δημοκρατικοὶ εὐρίσκουν προ-
στάτην τὸν Μάριον, τὸν νικητὴν τοῦ Ἰουγούρθα καὶ
τῶν Κίμβρων καὶ Τευτόνων.

'Αντιθέτως οἱ πλούσιοι εῖδον ἐπιτήδειον ἀρχηγὸν τὸν
Σύλλαν, τὸν νικητὴν τῶν ιταλῶν δυναμάχων καὶ τοῦ Μι-
θριδάτου.

'Ἐν τῷ προσώπῳ τῶν δύο μεγάλων δεσμαπγόν πα-
λαίσιν αἱ δύο τάξεις. 'Ο Σύλλας ὑπεριδᾷ καὶ μετὰ
φοβερᾶς φθαγάς κατορθώνει νὰ γίνη ἀπόλυτος ἄρχων.
Τροποποιεῖ τὸ πολίτευμα τῆς Ρώμης καὶ δίδει δλην τὴν
δύναμιν εἰς τὴν ἀριθμοκρατίαν καὶ εἰς τὴν Σύγκληπτον.

Ο ΙΟΥΓΟΥΡΘΑΣ (111—104)

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν Γράκχων ἡ τάξις τῶν συγκλητικῶν
ἐκνιβέρονησε πανίσχυρος τὴν πολιτείαν ἀπὸ τοῦ 121-107. 'Αλλ' ἡ
διοίκησις αὐτῶν ἦτο πολὺ κακή. Τὰ ἀξιώματα κατελάμβανον
ἄνθρωποι ἀνίκανοι καὶ διεφθαρμένοι, οἱ διπάλληλοι τοῦ κράτους
ἔχοηματίζοντο σκανδαλωδέστατα, ὁ δὲ στρατὸς παρημελήθη. Δύο
μεγάλοι πόλεμοι ἀπεκάλυψαν τὴν ἀθλιότητα τῆς καταστάσεως.
'Ο πόλεμος κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα ἀπέδειξε τὴν διαφθορὰν καὶ
τὴν ἀνικανότητα τῶν εὐγενῶν, ὁ δὲ πόλεμος κατὰ τῶν Κίμβρων
καὶ Τευτόνων τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ στρατοῦ.

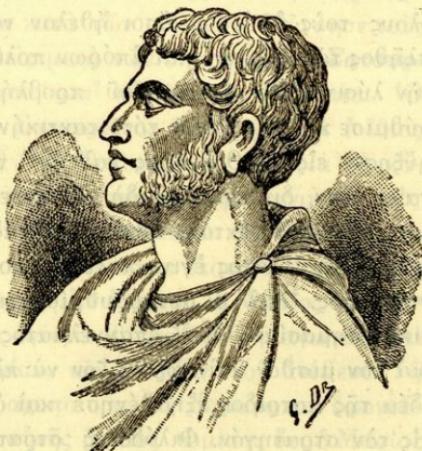
'Ο υἱὸς τοῦ Μασσινίσα Μικίψας τὸ 118 ἀποθνήσκων διένειμε
τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο νισίους του καὶ τὸν ἀνεψιόν του Ἰουγούρ-
θαν. 'Ο Ἰουγούρθας, ὁ δοποῖος εἶχε τὴν πονηρίαν τοῦ πάπτου
του Μασσινίσα, κατώρθωσε μὲ μέσα σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπα νὰ
ἔξαφρανίσῃ τοὺς ἔξαδέλφους του καὶ νὰ ἔνωσῃ τὴν Νουμιδίαν
ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του. Τὴν ωμαϊκὴν πρεσβείαν, ἡ δοποία ἐστάλη
εἰς τὴν Ἀφρικήν, διὰ νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα, κατώρθωσε
νὰ διαφθείρῃ διὰ χρημάτων. 'Επειδὴ δύως κατέσφαξε πολλοὺς

ίταλοὺς ἐμπόρους, οἵ Ρωμαῖοι ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον (111).

Ἄλλος δὲ Ἰουγούρθας στράτηρας πάλιν νὰ διαφεύγῃ διὰ χρημάτων τὸν ρωμαῖον στρατηγὸν καὶ συνῆψεν εἰρήνην εὔνοϊκήν. Τότε διὰ πρώτην φοράν, λέγει δὲ ἴστορικὸς Σαλλούστιος, ἡ Ρώμη ἐξηγέρθη κατὰ τῆς αὐθαδείας τῶν εὐγενῶν. Οἱ Ἰουγούρθας ἐκλήθη εἰς τὴν Ρώμην διὰ νῦν ἀπολογηθῆ. Ἄλλος δὲ πονηρὸς νουμίδος κατώρθωσε καὶ ἐντὸς τῆς Ρώμης διὰ χρημάτων νὰ ἔξαγοράσῃ θεομοὺς ὑποστηροῦστας. Τέλος δὲ κοινὴ γνώμη ἐξηγέρθη καὶ ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη. Ἄλλος δὲ στρατηγὸς διεξήγαγον αὐτὸν κακῶς. Οἱ ρωμαῖκοι στρατὸς ἡττήθη, ἥχμαλωτίσθη καὶ ἦναγκάσθη νὰ διελθῃ ὑπὸ ζυγὸν (109). Οἱ λαὸς ἐξηγριωμένος διὰ τὰ ἀλλεπάλληλα σκάνδαλα καὶ τὰς ταπεινώσεις ἐξέλεξεν ἐπιτροπήν, διὰ νὰ διενεργήσῃ ἀνακρίσεις κατὰ τῶν εὐγενῶν. Οἱ πόλεμος ἔλαβεν εὔνοϊκὴν τροπήν, διὰ τὸν ἐστάλη δὲ **Μέτελλος**. Τέλος δὲ Μάριος συνέτριψεν δριστικῶς τὸν ἀντίπαλον. Οἱ Ἰουγούρθας συνελήφθη (105) καὶ ὠδηγήθη εἰς Ρώμην, ὅπου ἀπέθανεν ἐντὸς τῶν φυλακῶν ἐκ τοῦ ψύχους καὶ τῆς πείνης (104).

ΜΑΡΙΟΣ (105—86)

Μετὰ τὴν νίκην κατὰ τοῦ Ἰουγούρθα δὲ Μάριος ἀπέβη δημοτικώτατος. Κατήγετο ἀπὸ ἀγροτικῆν, ἀλλὰ πλουσίαν οἰκογένειαν τοῦ Ἀρπίνου, πόλεως λατινικῆς. Εμεινεν καὶ δὲ ὅλην τοῦ τὴν ζωὴν ἀγράμματος καὶ διὰ τοῦτο οἱ εὐγενεῖς ἔσκωπτον πάντοτε τὴν ἀγροικίαν του. Οἱ Μάριος εἶχεν ἔξαίρετα στρατιωτικὰ προσόντα. Ἐγνώριζε νὰ συγκρατῇ τὴν πειθαρχίαν καὶ νὰ ἀγαπᾶται συγχρόνως ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν του. Εἰς τὰς κρισίμους στιγμὰς δὲ τολμηρότατος, ἀλλ᾽ εἶχε καὶ τὴν ψυχραιμίαν νῦν ἀνα-

Μάριος

μένη τὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις. Ὡς μερφή του εἶχε τὸ τραχὺ καὶ διὰ τοῦτο ὁ Κικέρων ἔλεγεν: ἦτο ἀνὴρ ἀγροῖκος, ἀλλὰ πραγματικῶς ἀνὴρ. Ἐστερεῖτο ὅμως πολιτικῆς ἴκανότητος καὶ διὰ τοῦτο ἐπιπτεῖ θύμα τῶν δημαγωγῶν, οἵ δοποῖοι ἔξεμεταλλεύθησαν τὸ ὄνομα καὶ τὴν δημοτικότητά του.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ο Μάριος δταν ἔγινεν ὑπατος. ἐπεχείρησε σημαντικωτάτην στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐδέχθη εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ δλους τὸν ἀπόδους, ὃσοι ἥθελον νὰ ὑπῆρη ετοῦν μὲ μισθόν. Τὸ πλῆθος τῶν ἀρρενών καὶ ἀπόδων πολιτῶν εὑρισκεν εἰς τὸν στρατὸν τὴν λύσιν τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος. Ἐκτὸς τούτου μετεργύθμισε καὶ τὴν αὔχοι τότε τακτικήν. Τὸν ἀριθμὸν τῆς λεγεωνος ηὗξησεν εἰς 6000 ἄνδρας καὶ ἀντὶ τῆς παλαιᾶς διαιρέσεως εἰσήγαγε νέαν, διήρεσε δηλαδὴ τὴν λεγεῶνα εἰς 10 τάγματα (cohorts), τὰ δποῖα ἔκτοτε ἔσσαν αἱ μονάδες μάχης. Τοιουτορρόπως δρωμαϊκὸς στρατὸς ἔγινε πολυάριθμος, δμοιογενέστερος καὶ εὐκινητότερος. Ἀλλ' αἱ μεταρρυθμίσεις εἶχον πολὺ μεγαλυτέραν πολιτικὴν σημασίαν. Οἱ ἔξι ἐπαγγέλματος οὗτοι στρατιῶται εἰργάζοντο διὰ τὸν μισθὸν καὶ ἐφόροντιζον νὰ πλουτοῦν διὰ τοῦ πολέμου. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος ἔξησθλένησε καὶ ὁ στρατὸς ἦτο ἀφωσιωμένος εἰς τὸν στρατηγόν. Φιλόδοξος στρατηγὸς ἦδύνατο στηριζόμενος εἰς τὸν στρατὸν του νὰ περιφρονῇ τὸν νόμους καὶ νὰ γίνῃ κύριος τῆς Ρώμης.

ΚΙΜΒΡΟΙ ΚΑΙ ΤΕΥΤΟΝΕΣ

Οἱ Κίμβροι καὶ οἱ Τεύτονες, γερμανικοὶ λαοὶ κατοικοῦντες τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς, ἐπέδραμον εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ τὸ 109, ἔφθασαν εἰς τὴν Ναρβωνίτιδα, τὴν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαλατίας. Εἰς τὸ διάστημα τεσσάρων ἔτῶν (109—105) τέσσαρες ρωμαϊκοὶ στρατοὶ ἐνικήθησαν, ὁ δὲ τελευταῖος ἐπαθε τρομακτικὴν καταστροφήν. Ἀπὸ τῆς μάχης τῶν Καννῶν ἦτο ἡ μεγαλυτέρα καταστροφὴ τῶν Ρωμαίων.

Εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἔφθασεν ὁ Μάριος ἐξ Ἀφρικῆς. Οἱ Ρωμαῖοι τὸν ἔξέλεξαν πάλιν ὑπατον παρὰ τὸν νόμον καὶ τοῦ ἀνέθεσαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἐπιδρομέων. Ὁ Μάριος προσέβαλε τὸν Τεύτονας παρὰ τὰ **Σέξτια θύατα** (σημ. Aix) καὶ κατέστρεψεν αὐτοὺς (φθινόπωρον 102). Τὸ ἐπόμενον ἔτος συνέ-

τριψε τοὺς Κίμβρους εἰς τὴν πεδιάδα τῶν **Βερκελλῶν** μεταξὺ Τουρίνου καὶ Μιλάνου. Τὰ μακρὰ δόρατα τῶν Ρωμαίων ἔθερισαν τοὺς βαρβάρους. Πάντες οἱ Κίμβροι ἐφονεύθησαν ἢ συνελήφθησαν (Ιούλιον τοι).

ΕΣΩΤΕΡΙΚΑΙ ΤΑΡΑΧΑΙ

‘Η δόξα καὶ ἡ δημοτικότης τοῦ Μαρίου ηὔξηθησαν καταπληκτικῶς μὲ τοὺς νέους θριάμβους, ἔγινε δὲ εἰς τὴν Ρώμην δεκτὸς ἐν μέσῳ ἀτεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ. Τότε διὰ πρώτην φορὰν ἔξεδήλωσε τὸ μῖσος του κατὰ τῶν εὐγενῶν. Ηὔνοντες τοὺς δημοκρατικοὺς καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν δημαγωγῶν **Σατουρνίνον** καὶ **Γλαυκία** διεμοίρασε μετ' αὐτῶν τὰ ἀξιώματα. ‘Ο Γλαυκίας ἔξελέγη πραίτωρ, δὲ Σατουρνίνος δήμαρχος καὶ δὲ ίδιος ὑπατος δι^τ ἔκτην φορὰν (ΙΟΟ). ‘Ο Σατουρνίνος τότε διὰ νὰ κολακεύσῃ τὸν λαόν, εἰσῆγαγε σειρὰν νόμων δημαγωγικῶν, τοὺς δποίους ἐπέβαλον διὰ τοῦ ξίφωντος οἱ παλαίμαχοι τοῦ Μαρίου.

‘Αλλὰ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ ἐπομένου ἔτους οἱ δημαγωγοὶ προέβησαν εἰς ἐκτρόπους σκηνάς. ‘Ο Μάριος, δὲ δποίος ἦτο ἀνθρωπὸς τῆς τάξεως, εἶδεν ὅτι ἔγινετο θῦμα τῶν δημαγωγῶν καὶ ἐδέχθη εὐχαρίστως τὴν ἀρχηγίαν, τὴν δποίαν τοῦ ἀνέθεσεν ἡ σύγκλητος νὰ πατάξῃ τοὺς ταραχοποιούς. Οἱ δημαγωγοὶ ἐφονεύθησαν, ἀλλ’ ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς δὲ λαὸς νομίσας ὅτι δὲ Μάριος συνεργάζεται μὲ τοὺς εὐγενεῖς τὸν ἐγκατέλειψεν. ‘Ο νικητὴς τοῦ ‘Ιουγούρθα καὶ τῶν Γερμανῶν ἡναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ρώμην καὶ μετέβη πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Ἀνατολῆς (ΙΟΟ). Οἱ νόμοι τοῦ Σατουρνίνου κατηργήθησαν.

Ο ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (90–88)

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μαρίου ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ρώμην παρουσιάζεται δπως καὶ μετὰ τὰς μεταρρυθμιστικὰς ἀποτείρας τῶν Γράκχων. Οἱ συγκλητικοὶ ἐλάμβανον τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα, ἐνῶ δὲ λαὸς ἀπέβαινε περισσότερον ἀπληστος, ὀκνηρὸς καὶ διεφθαρμένος. Τὴν κατάστασιν ἐπεχείρησε διὰ τελευταίαν φορὰν νὰ σώσῃ δὲ **Διβιος Δροῦσος**. Ἀφοῦ ἔγινε δήμαρχος τὸ 91, εἰσῆγαγε σειρὰν νόμων, διὰ τῶν δποίων ἐπεδίωξε κυρίως ν^τ ἀνασυστήσῃ τὸν ωμαϊκὸν λαὸν χωρηγῶν τὸ δικαίωμα τοῦ ωμαίου πολίτου εἰς δλοντούς τοὺς κατοίκους τῆς Ἰταλίας.

Οἱ νόμοι ἐπολεμήθησαν ἀπ’ ὅλα τὰ μέρη, δὲ ίδιος δὲ ἐδολο-

φονήθη. Οἱ Ἰταλοὶ τότε ἔλαβον τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἐπιβάλουν τὴν δικαιοτάτην ἀπαίτησίν των. Τοιουτούρρως ἥρχισεν ὁ λεγόμενος **Συμμαχικὸς πόλεμος**. Ὁ ἄγων ἦτο τραχὺς καὶ διεξήκθη μὲν μεγάλην σκληρότητα. Ἡ Ρώμη εὑρέθη εἰς δυσκολωτάτην θέσιν, αἱ δὲ προσπάθειαι πολλῶν στρατηγῶν, τοῦ Πομπείου καὶ περισσότερον τοῦ Σύλλα ένανάγησαν. Τέλος τὰ ὡμαϊκὰ ὅπλα ὑπερίσχυσαν καὶ τὸ 88 ἔδωκαν τὸ τελευταῖον κτύπημα εἰς τοὺς συμμάχους. Ἀλλ’ ἡ σύγκλητος μετὰ τὴν νίκην ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ χρηγήσῃ εἰς ὅλους τοὺς Ἰταλοὺς τὸ δικαίωμα τοῦ ωμαίου πολίτου.

Τὸ γεγονὸς ἔχει μεγίστην σημασίαν καὶ εἶναι μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας τοποθεσίας. Πρώτην φρογὰν σχηματίζεται μέγα ἐθνικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν σημερινῶν κρατῶν. Ἀλλοτε ἡ Ρώμη ἦτο κυριαρχος πόλεις, αἱ δὲ πόλεις τῆς Ἰταλίας ὑποτελεῖς εἰς αὐτήν. Ἀπὸ τοῦδε ὅμως εἶναι μόνον ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἰταλίας καὶ ἔχει μεταξὺ ἵσων.

Ο ΣΥΛΛΑΣ

Ο συμμαχικὸς πόλεμος ἀνέδειξε νέον ἄνδρα, τὸν Σίλλαν. Ο **Λεύκιος Κορνηλίος Σύλλας** κατήγετο ἀτὸ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν τῶν Κορνηλίων. Ἐξωτερικῶς εἶχε τὴν ὄψιν βροείου ἀνθρώπου μὲ ξανθὴν κόμην καὶ γαλανοὺς ὀφθαλμούς. Οἱ διφθαλμοί του εἶχον φοβεράν λάμψιν, δταν δοργίζετο, ἡ ὅλη του δὲ φυσιογνωμία ἐμαρτύρει ἄνθρωπον μὲ ἰσχυρὰν θέλησιν καὶ ἐπιμονήν.

Ο Σύλλας ἦτο προικισμένος μὲ μεγάλα προτερόματα. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν ὡς ὑποστράτηγος τοῦ Μαρίου ἀπέδειξεν ἔξαιρετα διπλωματικὰ προσόντα. Βραδύτερον ἀνεδείχθη ἔξαιρετος στραγός. Ἡτο ἀγαπητὸς πολὺ εἰς τοὺς στρατιώτας, διότι ἀφινεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην ἐλευθερίαν καὶ ἐπέτρεπε νὰ λαφυραγωγοῦν τὰς χώρας. Ἡ φιλοδοξία του δὲν εἶχεν δρια, ἡ δὲ σκληρότης του ἐφθανε μέχρι ἀπανθρωπίας. Ἡτο ἀσπονδος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας καὶ εἰς ὅλην τὴν ζωήν του ὑπῆρξεν ὁ ἡγέτης τῶν εὐγενῶν.

ΑΝΤΙΖΗΛΙΑ ΜΑΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑ

Οἱ δύο ἄνδρες, ὁ Μάριος καὶ ὁ Σύλλας, δὲν ἥργησαν νὰ ἔλθουν εἰς ρῆξιν. Ἀφορμὴν ἔδωσεν ὁ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου πόλεμος.

“Η Ρώμη εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰσχυροῦ καὶ ἐπικινδύνουν βασιλέως τοῦ Πόγτου καὶ ἡ σύγκλητος ἀνέθεσε τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν Σύλλαν.” Ἀλλ’ ὁ Μάριος, ὁ δοποῖος εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανέλθει, ἔξηγειρε τὸν λαὸν καὶ κατέρριψεν ἡ ἀρχηγία τοῦ πολέμου ἀνατεθῆ εἰς αὐτόν. “Ο Σύλλας, ὁ δοποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἔτοιμος νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὡδήγησε τὸν στρατὸν κατὰ τῆς Ρώμης. Πρώτην φορὰν στρατὸς ἔνοπλος διέσχισε τὸν ἱερὸν περιβόλον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ρώμην. Ο Σύλλας ἤκυρωσε τὴν ἀπόφασιν τοῦ λαοῦ καὶ ἀνέλαβεν ὁ Ἰδιος τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολέμου. Ο Μάριος μόνις ἐσώθη εἰς Ἀφρικήν. Τὸ 87 ὁ Σύλλας μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἀνεχώρησεν εἰς Ἐλλάδα.

Μόλις δὲ Σύλλας ἀπεμάκρυνθη ἐκ τῆς Ἰταλίας, ὁ ὑπατος **Κίννας** ἐστασίασε κατὰ τῆς συγκλήτου, ἀλλ’ ἔξεδιώχθη ἐκ τῆς Ρώμης καὶ ἥλθεν εἰς συνάντησιν τοῦ Μαρίου. Οἱ δύο ἄνδρες τότε συγκεντρώσαντες στρατὸν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην, ἔσφαξαν τοὺς ὄλαδοὺς τοῦ Σύλλα, ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν ἐπὶ 5 ἡμερονύκτια, ὁ Μάριος ἔξελέγη τὸ ἔβδομον ὑπατος μετὰ τοῦ Κίννα, προέγραψαν τὸν Σύλλαν καὶ ἐδίμευσαν τὴν περιουσίαν του. Ἀλλ’ ὁ Μάριος μόνον μηνάς τινας ἐκράτησε τὴν ἀρχήν. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 86 πασβληθεὶς ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ ἀπέθανεν.

87

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΙΘΡΙΔΑΤΟΥ (87—85)

“Οτε διεμελίζετο τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν, ἴδρυθη τὸ μικρὸν κρατίδιον τοῦ Πόντου μὲ πρωτεύουσαν τὴν Σινάπην, τὸ ὅποιον ἐπεξέτεινε τὰς κτήσεις του εἰς τὴν Κομμαίαν, τὸν Καύκασον καὶ Κολχίδα καὶ πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Ἔγινε μὲ τὸν καιρὸν τὸ Ἰσχυρότατον κράτος τῆς ἀνατολῆς, διότι εἶχεν εὐρυτάτας κτήσεις, στρατὸν πολυάριθμον ὡργανωμένον κατὰ τὸ μακεδονικὸν σύστημα, Ἰσχυρὸν στόλον καὶ ἀπείρους θησαυρούς.

“Οταν ἔγινε βασίλευς ὁ **Μιθριδάτης Δ'** ὁ **Εὐπάτωρ** (123—63) ἔστρεψε τὰ βλέμματά του εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐσχεδίαζε νὰ ἴδρυσῃ μέγα κράτος εἰς ὅλην τὴν ἀνατολήν. Ο Μιθριδάτης εἶχεν ἀνάστημα κολοσσιαῖον καὶ τεραστίας σωματικὰς δυνάμεις. Ἡτο ἀνὴρ εὐφύεστατος καὶ ὅμιλει, καθὼς λέγουν, 22 γλώσσας, ἥγάπα δὲ πολὺ τὰ γράμματα καὶ τὰς Ἑλληνικὰς τέχνας. Ἀλλὰ παρ’ ὅλας ταύτας τὰς ἀρετάς, εἰς τὰς δοποίας διέκρινε τις τὴν ἐλ-

ληνικήν καταγωγήν, τὸν ἐχαρακτήριζεν ἀπιστία, ἀπληστία καὶ σκληρότης βαρβαρική.

Ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἡσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὸν συμμαχικὸν πόλεμον, διὰ Μιθριδάτης ἐκυρίευσε τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις κηρύττων ἔαυτὸν ἐλευθερωτήν. Οἱ κάτοικοι πιεζόμενοι ἀπὸ τὴν κακὴν διοίκησιν καὶ ἀπληστίαν τῶν δημοσιωνῶν ἐδέχθησαν μὲ χαρὰν τὸν Μιθριδάτην. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Πόντου μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς Πέργαμον καὶ τὸ 88 διέταξεν ἀπὸ τῆς Ἐφέσου γενικὴν σφαγὴν τῶν Ἰταλῶν τῆς Μ. Ἀσίας. Πλέον τῶν 80 χιλ. ἀνθρώπων ἐσφάγησαν. Κατόπιν δι στόλος του ἐκυρίευσε τὴν Δῆλον, ἥ δοποίᾳ ἦτο γέφυρα τῶν Ρωμαίων πρὸς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἐπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐδέχθησαν τὸν ἐλευθερωτήν, μεταξὺ τῶν δοποίων δι Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθῆναι. Ἄλλος στρατὸς τοῦ Μιθριδάτου διὰ τῆς Θράκης ἐβάδιζεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (87).

Τοιουτορρόπως ἥ ἀνατολὴ δλόκληρος ἦτο ἀνάστατος, διὸ δὲ Μιθριδάτης ἀπέβη ὁ μέγιστος ἐχθρὸς τῆς Ρώμης μετὰ τὸν Ἀννίβαν. Εἰς τὰς ἄρχας τοῦ 87 δι Σύλλας ἐφύμασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἥρχισε τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Τέλος ἐσυλήθησαν πλεῖστοι ναοί, διὰ νὰ ἐξευρεθῇ χοῆμα, καὶ κατεστράφησαν τὰ ὡραῖα δάση τοῦ Λυκείου καὶ τῆς Ἀκαδημίας, διὰ νὰ κατασκευασθοῦν πολιορκητικαὶ μηχαναί. Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 δι Σύλλας εἰσῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰς δοποίας ἐπνιξε κυριολεκτικῶς εἰς τὸ αἷμα. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησε δύο μεγάλους στρατοὺς τοῦ Μιθριδάτου, τὸν ἔνα εἰς τὴν Χαιρώνειαν καὶ τὸν ἄλλον εἰς τὸν Ὁρχομενὸν τῆς Βοιωτίας, ἐπλευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ἐκεῖ εὗρε κατάστασιν πολὺ περίεργον. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Μαρίου ἀφοῦ ὑπερίσχυσαν εἰς τὴν Ρώμην, εἶχον στείλει στρατὸν κατὰ τοῦ Μιθριδάτου. Ὁ Σύλλας φοβούμενος μήπως χάσῃ τὰ πλεονεκτήματα τῆς νίκης ἥρχισε διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Μιθριδάτου, αἱ δοποίᾳ κατέληξαν εἰς τὴν συνθήκην τῆς Δαρδάνου (85). Ὁ Μιθριδάτης παρεπιθήθη δλῶν τῶν κτήσεών του εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπλήρωσε μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Κατόπιν δι Σύλλας ἐστράφη κατὰ τοῦ στρατοῦ τῶν δημοκρατικῶν, τὸν δοποῖον ἐντὸς δλιγου ἐξεμηδένισεν, καὶ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ—ΠΡΟΓΡΑΦΑΙ

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 83 ὁ Σύλλας ἀπεβιβάσθη εἰς Βοιωτίσιον μὲ 40 χιλ. στρατόν. Ὁ στρατός, τὸν δποῖον εἶχον στρατολογήσει οἱ ὅπαδοὶ τοῦ Μαρίου τὴν τελευταίαν στιγμήν, διεσκορπίσθη καὶ ὁ Σύλλας εἰσῆλθε εἰς τὴν Ρώμην. Ἀμέσως ἐστράφη κατὰ τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 82 ἥσχισαν αἱ σφαγαὶ τῶν δημοκρατικῶν κατὰ σύστημα, τὸ δποῖον διωργάνωσεν ὁ Ἰδιος. Καθ' ἡμέραν ἀνηρτάτο εἰς τὸ forum κατάλογος ἔκείνων, τοὺς δποίους πᾶς τις ἥδυνατο νὰ φονεύσῃ ὅχι μόνον ἀτιμωρητεί, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ ἀμοιβῆς. Οἱ πλεῖστοι τῶν δημοκρατικῶν ἀρχηγῶν ἐφονεύθησαν καθὼς καὶ πλῆθος ἄλλων πλουσίων πολιτῶν, αἱ δὲ περιουσίαι ἐδημεύοντο. Πλέον τῶν 90 συγκλητικῶν καὶ 2600 ἵππεων ἐφονεύθησαν τότε. Αὗται εἶναι αἱ περίφημοι **Προγραφαὶ** (Proscriptions).

82

ΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΤΟΥ ΣΥΛΛΑ

Ο Σύλλας ἔλαβε τὸν τίτλον δικτάτωρ μὲ ἀπεριόδιστον γομοθετικὴν καὶ συντακτικὴν ἔξουσίαν καὶ ἐπὶ χρόνον ἀκαθόριστον. Κατ' οὐσίαν ἦ ἀρχὴ τοῦ Σύλλα ητο αὐτοκρατορικὴ.

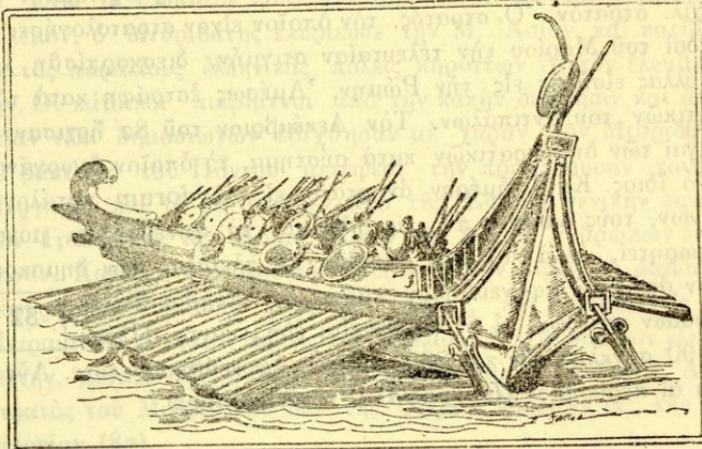
Ο Σύλλας διὰ σειρᾶς νόμων ἐπεχείρησε ν^ο ἀποκαταστήσῃ τὴν παλαιὰν ἀριστοκρατικὴν τάξιν καὶ ν^ο ἀποδώσῃ εἰς τὴν σύγκλητον τὴν προτέραν θέσιν ἐν τῇ πολιτείᾳ. Πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἔξουσίαν, ἥ δποία περιώριζε τὴν δύναμιν τῆς συγκλήτου ἐφρόντισε συστηματικῶς νὰ ταπεινώσῃ.

Σημαντικώτατος ἦτο ἐπίσης ὁ περιορισμὸς τῆς δυνάμεως τῶν δημάρχων, οἱ δποῖοι ἐστερήθησαν τοῦ veto καὶ διετήρησαν μόνον τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας τοῦ λαοῦ. Ἄλλα καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ ἐμειώθησαν σημαντικῶς. Κατηργήθησαν δλοι οἱ εὐεργετικοὶ νόμοι. Κατόπιν δ Σύλλας διένειμεν εἰς 120 χιλ. παλαιμάχους στρατιώτας του γαίας εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ο Σύλλας διετήρησε τὴν ἀρχὴν τέσσαρα ἔτη (83-79). Τὸ 79 παρητήθη, διὰ νὰ λειτουργήσῃ κανονικῶς τὸ νέον πολιτικὸν καθεστώς. Ἀπέπεμψε τοὺς φαβδούχους καὶ φύλακάς του καὶ ἔξήρχετο ἀφρούρητος. Οἱ παλαίμαχοι καὶ δ τρόδομος, τὸν δποῖον ἐνέπνεε τὸ ὄνομά του, ἥσαν ἀρκετὰ νὰ τὸν προστατεύσουν ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως. Ἀπέθανε τὸ 78 καὶ πρῶτος

79

αὐτὸς ἐτάφη μὲν βασιλικὰς τιμὰς εἰς τὸ πεδίον τοῦ "Αρεως, ὅπου ἐθάπτοντο ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς.

Πολεμικὸν πλοῖον

(Ζωγραφία ἐκ Πομπηίας)

Δυνάμεθα ἐκ τῆς εἰκόνος νὰ σχηματίσωμεν μίαν ίδεαν πῶς ἦσαν τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Ρωμαίων. Ἐκινοῦντο συγχρόνως μὲ κάπτας καὶ μὲ λιστία. Ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐπέβαινον ὄπλιται.

Ετ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΠΟΜΠΗΙΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα ἀνέτρεψαν ὁ Πομπίος καὶ ὁ Κράδδος. Ἡ ἔτι δῆμος μεταξὺ τῶν δύο ἀντιθέτων μεριῶν ἐξηκολούθησε.

Τὴν Ρώμην ἡπειρούσεν ἡ δικοτεινὴ καὶ ἐπικίνδυνος δυνωμοδία τοῦ Κατιλίνα, τὴν ὅποιαν κατώρθωσε νὰ καταπίξῃ ὁ ὄντως Κικέρων.

'Αλλ' ἡ παλαιὰ δημοκρατία εἶχεν ἔξαφανισθῆ τελειωτικός. Τὴν πόλιν ἔχουσίασαν οἱ ιδίχυοι στρατηγοὶ Πομπίος, Κράδδος καὶ Καῖσαρ διχηματίδαντες τὴν Δεγούμένην τριανδρίαν.

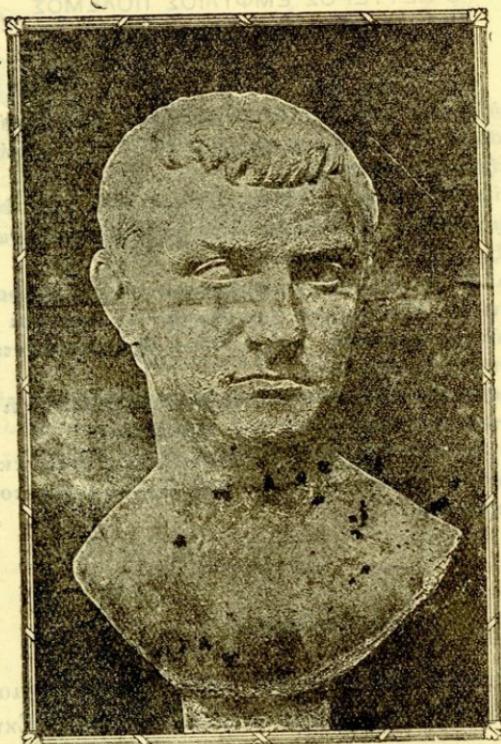
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κράδδου ἐπῆλθεν ἡ γῆξις μεταξὺ τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Πομπίου.

'Ο Καῖσαρ ὑπερίσχυσε τελειωτικῶς καὶ ἐκυβέρνησεν ὡς ιδόβιος ὀικτάτωρ μέχρι τῆς δολοφονίας του ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν.

ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΩΝ ΟΠΑΔΩΝ ΤΟΥ ΜΑΡΙΟΥ

Τὸ ἔργον τοῦ Σύλλα δὲν ἔζησε πολύ, τὸ παραδειγμα δῆμος τοῦ δικτάτωρος ἐμιμήθησαν πολλοὶ φιλόδοξοι ἄνδρες. Ἐκτοτε δοι ήγοῦντο ἰσχυροῦ στρατοῦ ἐφίλοδόξουν νὰ κυβερνήσουν τὴν Ρώμην. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλα ἔγιναν ἔξεγέρσεις τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μαρίου. Τὸ 78 ὁ ὥπατος **Δέπιδος** ἐστασίασε κατὰ τῆς συγκλήτου, ἀλλ' ἡττήθη ὅπὸ τοῦ Πομπίου καὶ ἐφυγεν εἰς Σαρδηνίαν, ὅπου ἀπέθανε. Πολὺ σοφαρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος ἐξ Ισπανίας. 'Ο **Σερτάριος**, ἀξιωματικὸς ἀλλοτε τοῦ Μαρίου, πολὺ ἐπιτήδειος καὶ δραστήριος, κατέφυγεν εἰς τὴν Ισπανίαν, ἔγινε σχεδὸν κύριος αὐτῆς καὶ ἤτο ἔτοιμος ν' ἀνατρέψῃ τὸ πολιτικὸν καθεστώς τοῦ Σύλλα, τὸ ἔγκατασταθὲν εἰς τὴν Ρώμην διὰ τῆς βίας. Ἐνίκησεν ἔπανειλημμένως τὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια ἐστάλησαν ἐναντίον **Ρωμαϊκὴ** 'Ιστορία—ἔκδοσις γ'.

του, καὶ ἀπέκτησε φίμην μεγάλου στρατηγοῦ. Τὸ 77 ἡ σύγκλητος ἔστειλε κατ' αὐτοῦ τὸν Πομπήιον, ὁ δόποιος κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν περίφημον στασιαστὴν διὰ δόλου μᾶλλον ἢ διὰ στρατιωτικῆς ἴκανότητος. Διά δώροδοκιῶν καὶ ὑποσχέσεων ἐξήγειρε πολλοὺς ἐκ τῶν διξιωματικῶν τοῦ Σερτωρίου, οἱ δόποι οἱ τέλος ἐδοιοφόρνησαν αὐτὸν (72). Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν ηύ-

Πομπήιος

ξήθη ἡ φήμη τοῦ Πομπηίου, ὁ δόποιος τῷδα ἥτο ὁ ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας εἰς τὴν Ρώμην.

Ο ΠΟΜΠΗΙΟΣ

·Ο Γναῖος Πομπήιος· ἐνῶ ἥτο ἀκόμη μόλις 23 ἐτῶν, εἶχε στρατολογήσει ἐκ τῶν ἀπεράντων κτημάτων του τρεῖς λεγεωνας καὶ ἐτέθη εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Σύλλα, ὃταν ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν

Ίταλίαν. Ὁ δικτάτωρ ἐκολάκευσε τὸν νέον, τοῦ ἐπέτρεψε παρὰ πάντα νόμουν νὰ τελέσῃ θρίαμβον, διότι δὲν ἦτο ἄρχων, καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν ἐπωνυμίαν Μέγας. Τοιουτοφόπως ἡ τύχη ἤρχισε πολὺ ἐνώπιος νὰ μειδιᾷ εἰς τὸν Πομπήιον καὶ τοῦ ἐπεφύλασσεν ἔξαιρετον σταδιοδομίαν. Ἀριστοκράτης ἀγέρωχος καὶ ὑπερόπτης μὲ ὥραιάν φυσιογνωμίαν, ἦτο φιλόδοξος, ἀλλ᾽ ἀτολμος, εὐτυχῆς στρατηγός, ἀλλ᾽ ἀνευ ἴδιοφυΐας στρατιωτικῆς. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἦ διαγωγή του ἦτο εὐμετάβλητος.

ΔΟΥΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (73—71)

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἡ Ίταλία διέτρεξε μέγαν κίνδυνον.

Ἐκατὸν δοῦλοι μονομάχοι

δραπετεύσαντες ἀτὸ τὴν Κα-

πύην συνήθοισαν τοὺς δού-

λους τῆς Κάτω Ίταλίας καὶ

ἐστασίασαν κατὰ τῆς Ρώμης.

Εἶχον ἔξαιρετον ἀρχηγὸν τὸν

ἐκ Θράκης δοῦλον **Σπάρτα-**

κον, τοῦ ὅποιου ἦ δραστηρι-

ότης, ἥ σύνεσις καὶ τὰ ἡμικὰ

καὶ στρατιωτικὰ χαρίσματα

ἔγιναν περίφημα. Ἡ σύγκλη-

τος ἔστειλε κατ' αὐτῶν τὸν

Κράσσον, τὸν πλουσιώτατον

ἀνθρώπον τῆς Ρώμης. Ὁ

Κράσσος ἦτο δπαδὸς τοῦ Σύλ-

λα καὶ εἰς τὰς προγραφὰς αὐ-

τοῦ ὕφειλε τὴν κολοσσιάν

περιουσίαν του. Ὁ **Σπάρτα-**

κος ἐπεχείρησε νὰ διασχίσῃ

τὴν Ίταλίαν, νὰ διέλθῃ τὰς Ἀλπεις καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὰς

πατρίδας των τοὺς γαλάτας καὶ γερμανοὺς δούλους. Ἀλλ᾽ ὁ

στρατός του δὲν ὑπήκουσεν. Ὁ **Σπάρτακος** τότε ἀπεκλείσθη εἰς

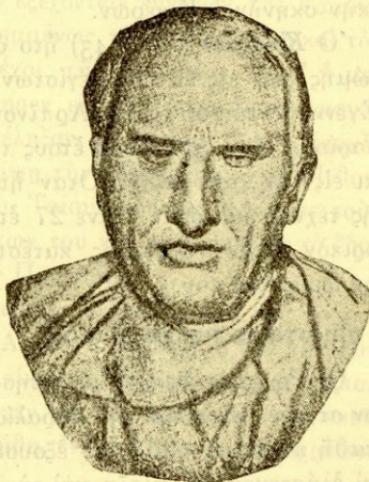
τὴν μεσημβρινὴν Ίταλίαν, δπου ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη. Λείφανα

τῶν δούλων διαφυγόντα διηυθύνθησαν πρὸς βορρᾶν. Ὁ Πομ-

πήιος ἐπέτρεψε τότε ἐξ Ισπανίας, κατέστρεψεν αὐτὰ καὶ διεκή-

ρυξεν ὅτι αὐτὸς ἀπέσπασε τὰς φίζας τοῦ δουλικοῦ πολέμου.

Οἱ δύο στρατηγοὶ ἐφθασαν μετὰ τοῦ στρατοῦ των πρὸ τῆς

Κικέρων

(Μαρμαρίνη προτομή ἐν Καπιτωλίῳ)

Ρώμης. Παρ' ὅλιγον νὰ ἔλθουν εἰς χεῖρας, ἀλλ' ἐπροτίμησαν νὰ συνεννοήθουν. Ἡ σύγχλητος ἡρωνήθη νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀδειαν θριάμβου. Οἱ νικηταὶ ἐστράφησαν τότε πρὸς τὸν λαὸν καὶ κατώρθωσαν ἀμφότεροι νὰ ἐκλεγοῦν ἥπατοι τὸ 70. Τὴν ὑποστήριξιν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος ἀντήμειψαν οἱ νικηταὶ γενναίως καταργήσαντες σχεδὸν δλους τοὺς νόμους τοῦ Σύλλα. Τοιουτορόπως οἱ ἀρχαῖοι ὀπαδοὶ τοῦ Σύλλα· καὶ τῆς ἀριστοκρατικῆς μερίδος δὲν ἐδίστασαν νὰ θυσιάσουν τὰς ἀρχάς των εἰς τὴν φιλοδοξίαν.

Ο ΚΙΚΕΡΩΝ

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἦρχισε νὰ φαίνεται εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ὁ Κικέρων.

Ο **Κικέρων** (106—43) ἦτο ὁ ἔξοχώτερος τῶν ορητόρων τῆς Ρώμης καὶ εἰς ἕκ τῶν μεγίστων ορητόρων τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἐγεννήθη τὸ 106 εἰς τὸ Ἀρπīνον, ἦτο δηλαδὴ συναπατριώτης τοῦ Μαρίου. Ἀπὸ τοῦ ιδίου ἔτους τῆς ἡλικίος του ἦρχισε ν' ἀσκεῖται εἰς τὴν ορητορικήν. Ὄταν ἦτο 22 ἐτῶν ἔγραψε περὶ ορητορικῆς τέχνης καὶ, ὅταν ἔγινε 27 ἐτῶν, ἔξεφώνησε τὸν πρῶτον ορητορικὸν λόγον, ὁ δόποῖος κατέστησεν εἰς τὸν κόσμον γνωστὴν τὴν ἴδιοφυίαν του.

Ο ΠΠΕΙΡΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (67)

Οἱ Ρωμαῖοι ἀφότου κατέκτησαν τὴν Ἀνατολήν, παρημέλησαν τὸν στόλον. Εἰς ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Κιλικίας εἶχον ἐγκατασταθῆ πειραταί, οἱ δόποῖοι ἔξουσίαζον τοὺς θαλασσίους δρόμους καὶ ἐλήγουσεν τὰ πλοῖα καὶ τὰ παράλια τῆς Μεσογείου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἦρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἔλλειψιν τοῦ σίτου καὶ ἄλλων τροφίμων, τὰ δόποῖα ἐπωλοῦντο εἰς ὑπερόγκους τιμάς.

Τὸ ἔτος 67 ἐδόθη σχεδὸν αὐτοκρατορικὴ ἔξουσία εἰς τὸν Πομπήιον πρὸς ἔξόντωσιν τῶν πειρατῶν. Εἰς χρονικὸν διάστημα

67 ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους οἱ ἐπιδρομεῖς ὑπετάχθησαν. Ο Πομπήιος ὑπερχέωσεν αὐτοὺς νὰ κατοικήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Κιλικίας. Ἡ ἀγορὰ τῆς Ρώμης ἐπληρώθη τροφίμων, ἡ δὲ δημοτικότης τοῦ Πομπηίου ἀπέβη μεγίστη. Πρὸιν ἀκόμη ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, οἱ Ρωμαῖοι τοῦ ἐνεπιστεύθησαν ἀποστολὴν ἀκόμη σπουδαιοτέραν, τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἀσίας.

Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΙΘΡΙΔΑΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

‘Απὸ τοῦ ἔτους 74 ἡ Ἀνατολὴ ἥρχισε πάλιν νὰ ταφάσσεται. Τότε ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας Νικομήδης καὶ ἐκληροδότησε τὰς χώρας του εἰς τοὺς Ρωμαίους. Ἐλλ’ ὁ Μιθριδάτης ὁ δοποῖος εἶχε πάντοτε βλέψεις ἐπὶ τῆς Βιθυνίας, ἥρχισε πόλεμον κατὰ τῶν Ρωμαίων, Μὲ μεγάλας δυνάμεις προήλασεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐποιούρκησε τὴν Κύζικον. Σύμμαχον λισχρὸν εἶχε τώρα ὁ Μιθριδάτης τὸν γαυμβρόν του **Τιγράνην**, βασιλέα τῆς Ἀρμενίας, ὁ δοποῖος διὰ τὴν μεγάλην του δύναμιν ἔφερε τὸν τίτλον βασιλεὺς τῶν βασιλέων.

Τὸ 73 διοικητής τῆς Ἀσίας ἦτο ὁ **Λούκουλλος**, ἀρχαῖος ὀπαδὸς τοῦ Σύλλα καὶ εἰς ἐκ τῶν ἐξεχόντων εὐγενῶν τῆς Ρώμης. Ὁ Λούκουλλος ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὸν Μιθριδάτην καὶ τὸν Τιγράνην καὶ τοὺς κατεδίωξε μέχρι τῆς Ἀρμενίας. Ἐλλ’ ἡ μεγάλη αὐστηρότης του ἐδημιούργησεν εἰς τὸν στρατὸν του μεγάλας δυσαρεσκείας, αἱ δοποῖαι κατέληξαν εἰς στάσιν. Ὁ Λούκουλλος ἦν αγκάσθη τότε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀρμενίαν, ὁ δὲ Μιθριδάτης ἐπανέκτησε τὸ κράτος του. Τοιουτορόπως ἀπώλεσε τοὺς καρποὺς τῶν ἐξόχων κατορθωμάτων του καὶ παρεσκεύασε τὸ ἔδαφος διὰ νέαν μεγάλην δόξαν τοῦ Πομπήιου

Τὸ 66 ἀντέθη εἰς τὸν Πομπήιον, ὁ δοποῖος ἀπὸ τοῦ πειρατικοῦ πολέμου εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἀσίαν, ἡ διεξαγωγὴ τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Μιθριδάτου. Μὲ μίαν νίκην ὁ Πομπήιος ἔγινε κύριος τοῦ Πόντου. Ὁ Μιθριδάτης ἔφυγεν εἰς τὸν Καύκασον καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Κριμαίαν, ὅπου ἔφονεύθη, ἐνῷ ὁ Πομπήιος ὑπεκρέωσε τὸν Τιγράνην νὰ ὑποταχθῇ.

Μετὰ ταῦτα ὁ Πομπήιος ὑπέταξε τὴν Συρίαν καὶ ἥσχολήθη εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Βιθυνία μετὰ τοῦ Πόντου ἀπετέλεσαν ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, ὅπως καὶ ἡ Κιλικία μετὰ τῆς Συρίας, Εἰς τὸν Τιγράνην ἀφῆκε μόνον τὴν Ἀρμενίαν. πέριξ δὲ τῶν ωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν συνέστησε μικρὰ ὑποτελῆ κρατίδια, τῆς Καππαδοκίας, τῆς Παφλαγονίας, τῆς Γαλατίας, τῆς Παλαιστίνης κλπ. Τέλος τὸ ἔτος 62 π. Χ. μετὰ πενταετῆ νικηφόρον πόλεμον, ὁ δοποῖος ἔφερε τὰ σύνορα τοῦ κράτους μέχρι τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, ὁ Πομπήιος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

ΣΥΝΩΜΟΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΙΛΙΝΑ

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ ἀντιζηλία καὶ ἔχθροπάθεια εἰς τὴν Ρώμην μεταξὺ τῶν δύο πολιτικῶν μερίδων εἶχε φθάσει εἰς με-

γάλην δεξύτητα. Τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τούτου ἡθέλησαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἄνδρες φιλόδοξοι, διὰ νὰ καταλάβουν τὴν ἀρχήν. Ὁ Κράσσος παρὰ τὴν γενναιοδωρίαν, τὴν δποίαν δὲ υπέρογκος πλούτος ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ σκορπίζῃ, ἐστερείτο ἀρετῶν πολιτικοῦ ἄνδρος καὶ διὰ τοῦτο συνεννοήθη μὲ νέον τινὰ ἄνδρα ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, τὸν Ἰούλιον Καίσαρα, τοῦ δποίου δὲν υπώπτευε τὴν ἔξαιρετικὴν ἴκανότητα. Μετ' ὀλίγον ἡ Ρώμη ἔγινε θέατρον κοινωνικῶν ταραχῶν, αἱ δποῖαι ηὑνόησαν τὰ φιλόδοξα σχέδια τῶν νέων ἄνδρων.

Εἰς τὴν Ρώμην εἶχον συγκεντρωθῆ πλήθη δυσηρεστημένων, τοὺς δποίους συνήνωσεν δὲ ἐπιτηδειότατος **Σέργιος Κατιλίνας**. Ἀρχαῖος δπαδὸς τοῦ Σύλλα καὶ δολοφόνος πολλῶν προγραφέντων δὲ Κατιλίνας εἶχεν ἔξαιρετικὴν εὐφυΐαν καὶ δραστηριότητα. Τὴν περιουσίαν του εἶχε κατασπαταλήσει εἰς βίον ἔκλιτον, ἥγωνται δὲ ἀπὸ τοῦ 65 νὰ γίνῃ ὕπατος.

63 Κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 64 δὲ Κατιλίνας ἀπέτυχε καὶ ἔξελέγη ὕπατος δὲ Κικέρων. Ἀλλ' δὲ Κατιλίνας σκέπτεται νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν διὰ βιαίας ἀνατροπῆς τοῦ καθεστῶτος. Εἰς μὲν τοὺς χρεωκοπημένους ὑπεσχέθη ἀφεσιν χρεῶν, εἰς τοὺς φίλους του τὰς διαφόρους ἀρχὰς καὶ εἰς τοὺς πτωχοὺς λεηλασίας καὶ διαρπαγάς. Ἀλλ' δὲ Κικέρων παρηκολούθει τὰς κινήσεις τῶν συνωμοτῶν. Ἐξεφράνησε τοὺς περιφήμους λόγους κατὰ Κατιλίνα, ἀπεκάλυψε τὰ σχέδιά του καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον τοὺς κορυφαίους δπαδούς του. Ὁ Ἰδιος Κατιλίνας ἐφονεύθη βραδύτερον εἰς τὴν Τυρρηνίαν, δποιαν εἶχε συγκεντρώσει στρατόν. Παρὸ δὲ οὐδεὶς τὴν δύναμιν τὴν δποίαν δὲ Κικέρων ἀπέκτησε μετὰ τὸ γεγονός αὐτό, ἥτοι φανερὸν ὅτι πάντες ἀνέμενον τὸν Πομπήιον, τὸν δποῖον ἐθεώρουν κύριον τῆς πολιτείας καὶ τὴν υόνην ἔγγυησιν διὰ τὴν ἱσουχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Ο ΚΑΙΣΑΡ

Ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἥρχισεν ἡδη νὰ ἐμφανίζεται δὲ Καίσαρ. **Ο Γάϊος Ἰούλιος Καίσαρ** ἀνῆγε τὴν καταγωγὴν του εἰς τὴν πρώτην οἰκογένειαν τῆς Ρώμης, εἰς τὴν Ἰουλίαν γενεάν, ἥ δποια κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτην καὶ Ἰδουσε τὴν Ρώμην. Ἀλλὰ μεταγενέστεροι συγγενικοὶ δεσμοὶ ἔρριψαν τὸν Καίσαρα εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα. Ὁ Μάριος εἶχε νυμφευθῆ τὴν θείαν του, δὲ ἥτοι γαμβρὸς τοῦ δημαγωγοῦ Κίννα. Κατὰ

τὰς προγραφὰς τοῦ Σύλλα μόλις ἐσώθη διαφυγῶν [εἰς τὴν Ἀσίαν. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὅχι τόσον οἱ συγγενικοὶ δεσμοί, ὃσον ἡ ἀμετρος φιλοδοξία τὸν ὕθησαν νὰ τεθῇ ἀνιμέτωπος τῆς ἀριστοχρατίας καὶ τῆς συγγλήτου.

Ιούλιος Καῖσαρ

‘Ο Καῖσαρ εἶχε σπαταλήσει ὅλην τον τὴν περιουσίαν εἰς τὸν ἀτακτὸν ἴδιωτικόν του βίον καὶ εἶχε δημιουργήσει τεράστια χρέη. ‘Ο Κράσσος ὅμως ἥτο πρόδυμος νὰ δανείζῃ καὶ ἐξεμεταλλεύετο τὴν ἀνάγκην τοῦ νέου διὰ πολιτικοὺς σκοπούς. ‘Ο Καῖσαρ εἶχε σπάνια προτερόγιατα. ‘Ητο εὐγενής καὶ εἶγε λάβει λεπτοτάτην ἀνατροφήν, ‘Υπὸ τὸ μειλίχιον δὲ ἐξωτερικὸν του ἐκρύπτετο πνεῦμα δαιμόνιον, δραστηριότης καὶ ἀποφριστικότης ἐξαιρετική. Εἶχε μεγάλην πολιτικὴν εὐστροφίαν, ἡ δποία τοῦ ἐπ ὁρού θευε φανατικὸν φίλους, ἡ δὲ δργανωτικὴ ἵκανότης καὶ ἡ στρα-

τηγυκή του μεγάλοφυΐα ἐπρόκειτο νὰ ὑποτάξουν καὶ τὸν στρατὸν εἰς τὰς θελήσεις του

Η ΠΡΩΤΗ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (60)

“Οταν δὲ Πομπήιος ἐπέστεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν (61), πάντες ἀνέμενον ὅτι θὰ ὡμίλει καὶ θὰ συμπεριεφέρετο ὡς κύριος τῆς πολιτείας. Διέπραξεν δημοσίᾳ τὸ σφάλμα νὰ διαλύσῃ τὸν στρατόν, μόλις ἐπάτησε τὸ Ἰταλικὸν ἔδαφος, καὶ νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν δημοτικότητά του. Ἡ σύγκλητος καὶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἡγρηθῆσαν τότε νὰ ἐπικυρώσουν τὰς πράξεις του εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Κράσσος ἀφ' ἑτέρου, ἀντίζηλος τοῦ Πομπήιου, ἀλλ' ἀτολμος ἀνέμενε τὴν εὐκαιρίαν, διὰ νὰ ἴκαναποιήσῃ τὴν φιλοδοξίαν του. Ἡ σύγκλητος λοιπὸν ἐφαίνετο πανίσχυός καὶ ἐπανήρχετο εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας.

‘Αλλὰ τὸ θέρος τοῦ 60 ἐπανῆλθεν ἐξ Ἰσπανίας ὁ Καῖσαρ. Εὐθὺς ἐπηκολούθησε συμφιλίωσις Κράσσου καὶ Πομπήιου καὶ οἱ τρεῖς ἄνδρες ὑπέγραψαν εἶδος πολιτικῆς συμφωνίας καὶ διενεμήθησαν τὴν ἔξουσίαν. Αὕτη είναι ἡ περίφημος **Πρώτη Τριανδρία** (*Triumviratus*, 60), ἡ ὁποίσ δὲν ἦτο ὥρισμένον ἀξιωματοθήκην ἀρχὴν, ἀλλ' ἀπλῶς πολιτικὴ συμφωνία τῶν τριῶν ἀρχηγῶν. Τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς συμφωνίας ἦτο ἡ ἐκλογὴ τοῦ Καίσαρος ὑπάτου (59). Ἡ ὑπατεία του ὑπῆρξε πρωτοφανής. Ἐπανσε νὰ συμβουλεύεται τὴν ἀντιδρῶσαν σύγκλητον καὶ ἐπέβαλε τὰς θελήσεις του διὰ τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος.

‘Ο Καῖσαρ ἔλαβε μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ὑπατείας του τὴν διοίκησιν τῆς ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων, Γαλατίας καὶ τῆς Ναοβωνίτιδος διὰ μίαν πενταετίαν. Ἡλπίζεν ὅτι εὐτυχεῖς πόλεμοι ἔκει θὰ τοῦ ἔδιδον τὴν δόξαν, τὴν δροίαν εἰχεν ἀποκτήσει δὲ Πομπήιος διὰ τοῦ πειρατικοῦ πολέμου. Ἐκτὸς τούτου θὰ είχε στρατὸν ἀφωσιώμένον, δὲ δροῖος θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ γίνῃ κύριος τῆς πολιτείας. Τέλος ἐφρόντισε νὰ ἐκλεγῇ δῆμαρχος δὲ φίλος του **Κλάδιος** καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 58 ἀνεῳδόησεν εἰς Γαλατίαν.

ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΓΑΛΑΤΙΑΣ (58–50)

Πέροιαν τῶν Ἀλπεων Γαλατίαν (*Callia Transalpina*) ὀνύμαζον οἱ Ρωμαῖοι τὴν μεταξὺ τῶν Ἀλπεων, Πυρηναίων, Ρήνου καὶ Ἀτλαντικοῦ χώραν, ἡ δροία ἐκτὸς τῆς σημερινῆς Γαλλίας περιελάμβανε τὴν Ἐλβετίαν, τὸ Βέλγιον καὶ μέρας μέρος τῆς Ολλανδίας.

‘Ο Καίσαρ εἰς διάστημα δύο ἑτῶν κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Γαλατίαν καὶ πρὸς στρεόωσιν τῆς κατοχῆς ἔπεινχε παφάτασιν τῆς διοικήσεως ἐπὶ 5 ἄλλα ἔτη. Αἱφνιδίως ὅμως κατὰ τὰ τέλη τοῦ 54 ἔξεργαντη φοβερὰ ἐπανάστασις τῶν Γαλατῶν, οἱ ὅποιοι τὴν φορὰν αὐτὴν εὗρον ἔξαιρετον ἀρχηγόν, τὸν **Βερκιγετορίχ** (Vercingetorix), ὁ ὅποιος ἐκτὸς τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἴκανότητος διεπενέετο ἀπὸ τὸ Ἰδανικὸν ν^ό ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὴν ωμαϊκὴν κατοχὴν. ‘Ο ἀγὼν ἔξηκολούθησε τραχὺς μέχρι τοῦ 50. Τέλος ἡ τακτικὴ τῶν λεγεώνων καὶ ἡ στρατηγικὴ ἴκανότης τοῦ Καίσαρος ἐθριάμβευσαν. ‘Η Γαλατία ὀλόκληρος ὑπετάχθη. ‘Η ὑποταγὴ τῆς Γαλατίας ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμόν. Μὲ τὸν καιρὸν ὁ γαλατικὸς λαὸς ἔμαθε τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ παρέλαβε τὸν ωμαϊκὸν πολιτισμόν. Τοιουτοτρόπως τὸ πρῶτον διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Καίσαρος ἥχοισε νὰ μεταδίδεται ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν δυτικὴν καὶ κεντρικὴν Εὐρώπην.

50

ΡΗΞΙΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΥ

‘Ἄλλ^ο ἐνῶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη οἱ τρεῖς ἀνδρεῖς διετήρησαν ἀγαθὰς σχέσεις, εἰς τὴν περίφημον δὲ συνάντησιν τοῦ 56 ἀνενεώθη ἡ τριανδρία καὶ τὸ τρικέφαλον τέρας, ὅπως ἀπεκάλουν αὐτὴν οἱ σύγχρονοι, παρουσιάσθη πάλιν πανίσχυρον, αἴφνης γεγονότα ἐντελῶς ἀπρόοπτα προεκάλεσαν τὴν διάλυσιν τῆς τριανδρίας καὶ ἔδωκαν ἄλλην τροπὴν εἰς τὰ πράγματα. Τὸ 53 ὁ Κράσσος πολεμῶν εἰς τὴν Συρίαν κατὰ τῶν Πάρθων, διὰ ν^ό ἀποκτήσῃ τὴν πολεμικὴν δόξαν, τὴν δύοιαν δὲν είχε καὶ ἡ ὅποια ἀκριβῶς τὸν ἔκαμνε νὰ ὑστερῇ ἀπὸ τοὺς ἀντιζήλους του, εὗρεν ἀδοξον θάνατον, ὁ δὲ Κλάδιος τὸ μόνον στήριγμα τοῦ Καίσαρος ἐν Ρώμῃ, ἐφονεύθη. Τὸν θάνατον τοῦ δημαγωγοῦ ἡκολούθησαν ἄγριαι σκηναί. Οἱ διπαδοί του συνῆψαν ἀληθεῖς μάχας πρὸς τοὺς ἵππεῖς καὶ συγκλητικούς. ‘Η σύγκλητος τότε ἀνέθεσεν εἰς τὸν Πομπήιον ν^ό ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν.

‘Ο Πομπήιος, κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην, ἐπεχείρησε διὰ διαφόρων μέσων νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἀντίζηλόν του Καίσαρα καὶ ν^ό ἀπογυμνώσῃ αὐτὸν ἀπὸ τὸν στρατόν του. ‘Η σύγκλητος ὑπὸ τὴν ἔπιρροὴν αὐτοῦ ἀνεκάλεσεν ἐκ Γαλατίας τὸν Καίσαρα καὶ τὸν διέταξε νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν του. ‘Ο Καίσαρ, ὁ ὅποιος διέθετεν ἰσχυρὸν καὶ ἀφωσιωμένον

49

στρατόν, ἐκινήθη κατὰ τῆς Ρώμης καὶ διέβη τὸν Ρουβίκωνα ποταμόν, τὸ δριον τῆς Ἰταλίας καὶ Γαλατίας (^{τοῦ} Ιανουάριος 49).

Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (49—45)

“Οταν ἦλθεν ἡ πρώτη εἰδησις ὅτι ὁ Καῖσαρ βαδίζει κατὰ τῆς πόλεως, οἱ ἀντίπαλοί του κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ. Ὁ ἕδιος ὁ Πομπήιος, ὁ δόποις ἴσχυρος ἐγένετο ὅτι ἥρκει νὰ κτυπήσῃ τὸν πόδα του, διὰ ν' ἀναπηδήσουν παντοῦ λεγεῶνες, παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ πανικοῦ καὶ μὲν 5 λεγεῶνας διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἔστησε τὸ στρατηγεῖον του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ Καῖσαρ ἔγινε κύριος τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ρώμης.

Τὸν Ιανουάριον τοῦ 48 ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Ἡπειρον. Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν ἐις τὰ **Φάρσαλα** τῆς Θεσσαλίας (Αὔγουστος τοῦ 48). Ὁ στρατὸς τοῦ Πομπήιου διελύθη, 15 χιλ. ἐφονεύθησαν καὶ 20 χιλ. συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ὁ Πομπήιος κατέψυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὃπου κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως **Πτολεμαίου** ἐφονεύθη καθ' ἣν στιγμὴν ἀπεβιβάζετο.

Μετ' ὀλίγον δ Καῖσαρ ἔφθασεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὃπου ἐτιμώρησε τοὺς δολοφόνους τοῦ Πομπήιου. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 81 ἡ Αἴγυπτος διετέλει ὑπὸ τὴν φωμαϊκὴν προστασίαν. Ὁ Καῖσαρ, τὸν δόποιν ἐμάγευσεν ἡ ἀρχαιότης, τὰ πλούτη καὶ τὰ θέλγητρα τῆς χώρας τῶν Φαραώ, ἐπενέβη δὲ διαιτητὴς μεταξὺ τοῦ Πτολεμαίου καὶ τῆς ἀδελφῆς του **Κλεοπάτρας**, ἡ δοπία ἀπήτει τὸν θρόνον. Ἐβοήθησε τὴν Κλεοπάτραν, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις ἐξήγειρε τὸν λαὸν τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς φιβερὸν στάσιν. Ὁ Καῖσαρ εὐθέθη τότε περικυκλωμένος εἰς τὰ ἀνάκτορα μὲν ἀσήμαντον δύναμιν καὶ διέτρεξε τὸν ἐσχιτόν κίνδυνον. Μετ' ὀλίγον ἀφοῦ ἔλαβεν ἐνισχύσεις, κατέστειλε τὴν στάσιν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ταραχὰς ἀπετεφρώθη ἡ περίφημος βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ δοπία περιέκλειεν ἀληθῆ θησαυρὸν βιβλίων.

Ἐντὸς τῶν ἔτων 47—45 ὁ Καῖσαρ συνέτριψε τὰ λείψανα τῶν δοπαδῶν τοῦ Πομπήιου, οἱ δόποιοι εἰς μὲν τὴν Ἀσίαν εἶχον ἐνωθῆ μὲν τὸν υἱὸν τοῦ Μιθριδάτου **Φαονάκην**, εἰς δὲ τὴν Ἀφρικὴν μὲ τὸν βασιλέα τῆς Νουμidiāς **Γιούβαρ**. Τὸν Φαονάκην ἐνίκησεν ἐντὸς ἐλαχίστοτε χρόνου, εἰς τὴν Ἀφρικὴν δὲ ἔκαμε τὴν περίφημον μάχην παρὰ τὴν **Θάψων** (46). Ἡ μεγαλυτέρα δύμως δύναμις τῶν πομπηιανῶν εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὑπὸ τοὺς νιοὺς τοῦ Πομπήιου **Γναῖον** καὶ **Σέξτον**. Εἰς τὴν μάχην τῆς

Μούνδας (45) συνετρίβη καὶ ἡ τελευταία ἀντίστασις τῶν ὁπαδῶν τοῦ Πομπηίου. Ὁ Γναῖος ἐφονεύθη, ὁ Σέξτος ἐσώθη εἰς τὰ Πυρηναῖα.

Ο ΚΑΙΣΑΡ ΔΙΚΤΑΤΩΡ

Μετὰ τὴν νίκην τῆς Μούνδας ὁ Καῖσαρ ἦτο κύριος τοῦ κράτους. Ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ ἰσορίου δικτάτωρος. Ἐκτοτε πᾶσα ἔξουσία συνεκεντρώθη εἰς χειράς του. Προ-ήδρευεν εἰς ὅλας τὰς ἐκλογάς, ὑπεδείκνυε τοὺς ὑποψηφίους καὶ ὀνόμαζεν ὁ Ἰδιος τὸ ἡμισυ τῶν ἀρχόντων. Τοιουτούτῳποσ ἡ ἔξουσία τῆς ἐκκλησίας ἀπέβη σκιάδης. Ἐπειδὴ ὡς πατρίκιος δὲν ἥδυνατο νὰ ἐκλεχθῇ δήμαρχος, ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ μόνον τὸ ἀπαραβίαστον. Ἡ σύγκλητος συνήρχετο μόνον τυπι-πῶς. Ὁ Ἰδιος ἔξεδιδε συγκλητικὰ δόγματα χωρὶς νὰ τὴν συμβου-λεύεται.

‘Ο Καῖσαρ δὲν ἔμιμήθη τὸν Σύλλαν. Ἀπέφυγε τὰς προγρα-φὰς καὶ ἔλαχίστας δημεύσεις περιουσιῶν διέταξε. Συνεχώρησε πολλοὺς ἐκ τῶν ἔχθρῶν του καὶ ἐκάλεσεν ὅλους εἰς συνεργασίαν, διότι ἐνόμιζεν ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐντίμους καὶ προθυμοῦ συνδρομῆς ὅλων τῶν ὑγιῶν στιχείων ἦτο δυνατὸν τὸ ἔργον του νὰ περι-βληθῇ μὲ γόνηρον καὶ στερεότητα. Δὲν θέλω, ἔγραψε, νὰ μ-μηθῶ τὸν Σύλλαν. Ἐγκαυμάζομεν νέαν μέθοδον ὑπερισχύ-σεως καὶ ζητοῦμεν τὴν ἀσφάλειάν μας εἰς τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραστήτην.

Πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους ὁ Καῖσαρ ἔλαβε πλῆθος μέτρων. Μόνον πνεῦμα τόσον φωτεινὸν καὶ μεθοδικὸν ἦτο δυ-νατὸν ἀμέσως ν ἀντιληφθῆ τὰς κολοσσιαίας ἀνάγκας τοῦ ριωμαϊ-κοῦ κράτους καὶ νὰ ἐπιβάλῃ πανταχοῦ τάξιν, διοίαν δὲν εἶχε γνω-ρίσειέως τότε ὁ κόσμος. Περιώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν, ὠρισε τὰ προνόμια τῶν δημοσιωνῶν καὶ παντοῦ κατήργησε τὴν βίαν. Μὲ νόμους αὐστηροὺς περιέστειλε τὴν δημα-γωγίαν. Τῇ συνεργασίᾳ πολλῶν σοφῶν διώρθωσε τὸ ἡμερολό-γιον, τὸ δποῖον ὀνομάσθη Ἰουλιανὸν ἐκ τοῦ ὀνόματός του.

‘Ο Καῖσαρ ἀκολούθων τὸ πρόγραμμα τῶν Γράχων ἥθελε ν ἀνασυστήσῃ τὴν μεσαίαν τάξιν. Πρὸς τοῦτο ἔλαβε σειρὰν μέ-τρων, τὰ δποῖα ἀποδεικνύουν τὴν ἔξοχον διορατικότητα τοῦ ἀν-δρός. Περιώρισε τὸν ἀριθμὸν τῶν πολιτῶν, οἱ δποῖοι ἐτρέφοντο ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον, προμηθεύων εἰς αὐτοὺς ἔργασίαν.

“Υπεχρέωντες τοὺς γαιοκτήμονας νὰ προσλαμβάνουν εἰς τὰ κτήματά των τουλάχιστον κατὰ τὸ 1)2 ἐλευθέρους ἔργατας. Ἀνέλαβε τὴν κατασκευὴν πλήθους κοινωφελῶν ἔργων. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον πρὸς τοῦτο μέτρον ἦτο ἡ ἰδρυσίς ἀποικιῶν. Πλῆθος ἀποικιῶν Ἰδρύθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἀφρικὴν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλατίαν. Ἡ Κόρυθος καὶ ἡ Καρχηδών, αἱ δύοις ἥσαν κατεστραμμέναι ἀπὸ τοῦ 146, ἐκτίσθησαν ἐκ νέου καὶ ἡγμασαν ταχέως.

“Αλλὰ διὰ τῆς Ἰδρύσεως τῶν ἀποικιῶν δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς μεσαίας τάξεως καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς δυστυχίας. Εἶχε σχέδια μεγαλύτερα. Προπαρεσκεύαζε δι’ αὐτῶν τὸν ἐκρωματισμὸν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ ουμαϊκοῦ κόσμου. Ὁ Καῖσαρ διενόθη διὰ τὸ ρωμαϊκὸν κράτος δ, τι δ M. Ἀλέξανδρος διὰ τὴν Ἀνατολήν.

ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

“Αλλ’ ἡ φιλοδοξία τοῦ δικτάτωρος προέβαινεν ἀκόμη περαιτέρω. Εἰς τὴν Ρώμην ἤρχισαν νὰ φοβιῦνται διὰ διὰ τοῦ Καίσαρος ἐπεθύμει νὰ γίνῃ βασιλεύς. Ὅτι διὰ τὴν ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς βασιλείας, ἡ πορφύρα, στέφανος ἐκ δάφνης, χρυσοῦς θρόνος εἰς τὴν σύγκλητον καὶ τὸ κληρονομικὸν ἐπώνυμον Imperator (αὐτοκράτωρ στρατηγός), τὸ δποῖον ὑπενθύμιζε τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ στρατοῦ. Τέλος τὸν Φεβρουάριον τοῦ 44 κατά τινα ἔορτὴν διὰ τοῦ φίλοις του Ἀντώνιος προσέφερεν εἰς αὐτὸν βασιλικὸν διάδημα ἐνώπιον ὅλου τοῦ λαοῦ. Τὸ πλῆθος ἐσιώπησε χαρακτηριστικῶς, δ δὲ δικτάτωρ μετά τινα δισταγμὸν ἀπέκρουσε τὸ διάδημα. Οἱ Ρωμαῖοι ἔχειροκρότησαν τότε, ἀλλὰ διετήρησαν πικρὰν τὴν ἀνάμνησιν διὰ διὰ τοῦ Καίσαρος ἐδίστασε ν ἀποκρούσῃ τὸ διάδημα.

Μὲ τοὺς σκοπούς του αὐτοὺς διὰ τοῦ Καίσαρος ἀπέκτησε νέους ἔχθρους. Οἱ αὐστηροὶ δημιοκρατικοὶ καὶ οἱ ταραχοποιοὶ συνεσπειρώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν συνωμοσίαν, ἡ δύοια διηνθύνετο ὑπὸ τοῦ **Κασσίου**, πομπηιανοῦ ἀμνηστευθέντος, καὶ τοῦ **Βρούτου**, φίλου τοῦ Καίσαρος. Τὴν 15 Μαρτίου τοῦ 44 διὰ τοῦ Καίσαρος, μολονότι **44** εἰδοποιήθη περὶ τῆς συνωμοσίας, μετέβη εἰς τὴν σύγκλητον. Οἱ συνωμόται ὑπὸ τὸ πρόσχημα διηνθύνετο ἡ ζητήσουν μίαν χάριν συνεπυκνώθησαν περὶ αὐτὸν καὶ τὸν ἐδολοφόνησαν. Ἡ τούτη 55 ἐτῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΣ—ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Μετά τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος ἀρχίζει νέα περίοδος ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὅποιοι ὁδηγοῦν εἰς τὴν δριτικὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας.

Κύριος τῆς κατασθέσεως κατ' ἄρχας γίνεται ὁ ὑπατος Ἀντώνιος καὶ ἔρχεται εἰς γῆτιν πρὸς τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Καίσαρος Ὁκταβιανόν. 'Ἄλλο' οἱ δύο ἄνδρες συνεννοῦνται καὶ μετὰ τοῦ Λεπίδου δικηγατίζουν τὴν δευτέραν τριαντόριαν.

Οἱ τρεῖς ἄνδρες ἀφοῦ προέγραψαν τοὺς ἔχθρούς των, συνέτριψαν τὸν εἰλευταῖον δημοκρατικὸν στρατὸν εἰς τοὺς Φιλιππούς.

Μετ' ὀλίγον κύριοι τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἔγιναν ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὁκταβιανός. Ἀντώνιος δελεασθεὶς ἀπὸ τὰ θέλητρα τῆς βασιλισδης τῆς Αἰγύπτου, Κλεοπάτρας ἔμεινεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἐνώ ὁ Ὁκταβιανὸς ἔξουσίαδεν εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Δύσιν.

Εἰ τὴν παρὰ τὸ "Ἀκτιον ναυμαχίαν ὁ Ὁκταβιανὸς ἐνίκησε τὸν Ἀντώνιον καὶ ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.

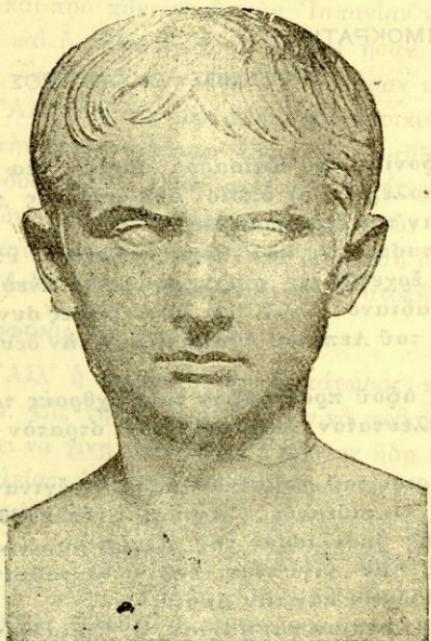
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑΝ ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Καίσαρος ὁ ὑπατος Ἀντώνιος, στενὸς φίλος τοῦ Καίσαρος, ἀνέπιυξε μεγάλην δραστηριότητα. Συνεννοήθη μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἵππικοῦ Λέπιδον, κατέλαβε τὸ δημόσιον ταμεῖον καὶ ἔγινε κύριος τῶν ἐγράφων καὶ τῶν θησαυρῶν τοῦ Καίσαρος. Παρὰ τὰς συμφιλιωτικὰς προσπαθείας τοῦ Κικέρωνος, ὃ δποῖος ἐπρότεινε νὰ ἐπικυρωθοῦν αἱ πράξεις τοῦ Καίσαρος, ἀλλὰ νὰ δοθῇ ἀμνηστεία εἰς τὸν δολοφόνους, ὁ Ἀντώνιος ἐξήγειρεν ἐπιτηδείως τὸν λαόν.

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας τοῦ Καίσαρος ἀνέγνωσε τὴν

διαθήκην διὰ τῆς ὁποίας ὁ δικτάτωρ ἄφινεν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς πολίτους μεγάλα ποσά, ἀπεκάλυψε τὸ διάτρητον ἐκ τῶν πληγῶν σῶμα καὶ ἔκινησε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἔκαυσε τὰς οἰκίας τῶν συνωμοτῶν καὶ ἔζητε τὴν τιμωρίαν των.

Ἐκτοτε ὁ Ἀντώνιος ἦτο κύριος τῆς καταστάσεως. Ἐνομοθέτει

κατὰ βούλησιν καὶ τὰς πρᾶξεις του παρουσία-
ζειν ὡς θελήσεις τοῦ με-
γάλου νενοροῦ. Ὁ Καῖ-
σαρ δικίλει ἀκόμη διὰ
τῆς διαθήκης του. Δι
καίως ὁ Κικέρων ἔγρα-
φειν εἰς φύον του :

Ἀπλλάγημεν τοῦ τυ-
γάννου, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς
τυραννίας. Τὶ πράγματι νὰ
ἄλτισμεν, ὅταν βλέπωμεν
τὸν βιαιότερον καὶ ἀκολα-
στότερον τῶν ἀνθρώπων
νὰ ἔχουσιάςῃ τὸ πᾶν διὰ
τοῦ τρόμου τῶν ὅπλων, ὅ-
ταν λαὸς καὶ σύγκλητος οὐ-
δεμίαν ἔχουν δύναμιν, ὅταν
δὲν ὑφίσταται πλέον οὕτε
νόμος οὕτε δικαιοσύνη;

Πράγματι ὁ Ἀντώ
νιος ἦτο βίαιος καὶ χυ-
δαῖος, φίλος τοῦ οἴνου
καὶ τῶν διασκεδάσεων,
πινιγμένος εἰς τὰ χρέη
καὶ ἔτοιμος νὰ διαπράξῃ

·Οκταβιανὸς

Ο Όκταβιανὸς είκονίζεται εἰς νεαράν
ἡλικίαν, ὅταν ἀκόμη ἐσπούδαζεν εἰς τὴν
Ἑλλάδα.

τὸ πᾶν, διὰ νὰ ἴκανοποιήσῃ τὴν φιλοδοξίαν του. Ἡτο δύως
λαμπρὸς ἀξιωματικὸς καὶ ἀνθρωπος ἐνεργητικώτατος.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς συνωμοσίας μετὰ τὴν ἔξέγερσιν τοῦ λαοῦ
κατέφυγον εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὁ Κικέρων ἀφοῦ μέχρι τινὸς
ἡκολούθησεν αὐτούς, ἔλαβεν ἄλλην ἀπόφασιν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς
τὴν Ρώμην, διόπου ἥρχισε δεινὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Ἀντωνίου.
Τότε ἥρχισε νὰ ἐκφωνῇ τοὺς περιφήμους κατὰ τοῦ Ἀντωνίου
λόγους, τοὺς ὁποίους ὠνόμασε Φιλιππικὸς κατ' ἀπομίμησιν τῶν
κατὰ Φιλίππου λόγων τοῦ Δημοσθένους.

ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔφθασεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ νεαρός Ὁκτάβιος, ὁ κληρονόμος τοῦ Καίσαρος. Ὁ Ὁκτάβιος ἦτο ἔγγονος τοῦ Καίσαρος καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν ἐδολοφονεῖτο ὁ Καίσαρ εὑρίσκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα. Υἱοθετηθεὶς ὑπὸ τοῦ Καίσαρος ἔλαβε τὸ ὄνομα **Γάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ Ὁκταβιανός**.

“**Η**το νέος 19 μόλις ἐτῶν, καχεκτικὸς καὶ ἀδύνατος, δειλός, ἀλλὰ μὲ φυσιογνωμίαν ἐλκυστικήν, φιλόδοξος, δραστήριος καὶ ἐπιτηδειότατος νὰ προσελκύῃ φίλους.” Εδειξε μεγάλην πολιτικὴν σύνεσιν. “**Υ**περοίθη τὸν μετριοπαθῆ καὶ ἀνεξίκακον. Χάρις εἰς τὴν γοητείαν, τὴν δποίαν ἔξησκει τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος, συνεκέντωσε 10 χιλ. παλαιμάχους καὶ διὰ τῶν ὑποσχέσεών του ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸν Ἀντώνιον δύο λεγεῶνας. **Ἐ**πίσης ἄφησε νὰ πιστευθῇ ὅτι πείθεται εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Κικέρωνος, ὁ δποῖος ἐνόμισεν ὅτι ὁ Ὁκταβιανὸς ἦτο κατάλληλος νὰ καταβάλῃ τὴν ἀπεκθῆ τυραννίαν τοῦ Ἀντώνιου. Πράγματι δ Ἀντώνιος μὴ θεωρῶν τὸ ἔδαφος πολὺ ἀσφαλὲς ἐν Ρώμῃ κατέψυγεν εἰς τὴν Δύσιν, δποι εὗρεν Ισχυροὺς συμμάχους καὶ συνεκέντωσε μεγίστην δύναμιν, 17 λεγεῶνας.

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΤΡΙΑΝΔΡΙΑ (43)

“**Ο** Ὁκταβιανὸς ἔμεινε τοιουτορόπως κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ρώμην, ἔξελέγη ὑπατος καὶ συνέστησεν ἀμέσως ἔκτακτον δικαστήριον κατὰ τῶν δολοφόνων. **Ἄ**λλὰ μετ' ὀλίγον τῇ μεσολαβήσει τοῦ Λεπίδου ὁ Ἀντώνιος καὶ Ὁκταβιανὸς συνηντήθησαν πλησίον τῆς Βολωνίας (**Ὁκτώβριος τοῦ 43**) καὶ 43 οἱ τρεῖς ἄνδρες συνῆψαν τὴν **Δευτέραν Τριανδρίαν**, ἥ δποιά δὲν ἦτο δπωτὴ ἀπλῆ παλιτικὴ συνεννόησις, ἀλλὰ πενταετής ἀρχὴ ὑπὸ τὸν τίτλον τρεῖς ἄνδρες μὲ ὑπατικὴν ἔξουσίαν πρὸς καθορισμὸν τοῦ πολιτεύματος.

Μετὰ ταῦτα εἰσῆλθον εἰς τὴν Ρώμην. **Ἐ**κεῖ διεκήρυξαν ὅτι σκοπός των ἦτο ἥ τιμωρία τῶν δολοφόνων τοῦ Καίσαρος. Εὐθὺς κατόπιν ἤρχισεν ἥ σύνταξις τῶν πινάκων πραγματών, τῶν δποίων προηγήθη προκήρυξις, ἥ δποια ἐνέβαλεν εἰς τρόμον καὶ τοὺς μᾶλλον τολμηρούς.

“**Ο**δηγούμενοι ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Καίσαρος θὰ προλάβωμεν τοὺς ἔχθρούς μας...” Ετοιμοι νὺ ἐπιχειρήσωμεν ἐκστρατείαν ὑπερπόντιον

κατὰ τῶν δολοφόνων, δὲν θέλουμεν νῦν ἀφήσωμεν ἐχθροὺς ὅπισθεν ήμῶν... "Οστις θά βοηθήσῃ τὴν ἀπόδρασιν προγραφέντων, θά προγραφῇ ὁ ἴδιος. Νὰ προσκομίζωνται ἐνώπιον ήμῶν αἱ κεφαλαὶ τῶν. Εἰς ἀμοιβὴν ὁ μὲν ἐλεύθερος νὰ λαμβάνῃ 25 χιλ. δραχμὰς κατὰ κεφαλήν, ὁ δὲ δούλος 10 χιλ., καὶ ἐπὶ πλέον τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Τὰ δόνυματα τῶν φρονέων καὶ καταδοτῶν θὰ τηροῦνται μυστικά.

Εἰς 300 ὑπολογίζονται οἱ φρονευμέντες συγκλητικοὶ καὶ εἰς 2000 οἱ ἵππεῖς. Μεταξὺ αὐτῶν ήσαν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λεπίδου, ὁ θεῖος τοῦ Ἀντωνίου καὶ ὁ οήτωρ Κικέρων, ὁ ὄποιος συνελήφθη εἰς τοὺς κήπους τῆς ἐπαύλεως του πλησίον τῆς Γαέτης, καθ' ἥν στιγμὴν ἦτο ἔπιμος νὰ ἐπιβιβασθῇ πλοίουν. 'Ο Ἀντώνιος εἶχε διατάξει νὰ τοῦ φέρουν τὴν κεφαλὴν καὶ τὰς χεῖρας, αἱ ὄποιαι ἔγραψαν τοὺς Φιλιππικούς. 'Η κεφαλὴ τοῦ Κικέρωνος ἔξετέθη εἰς τὸ βῆμα τῆς ἀγορᾶς ὡς ἀπαισία προειδοποίησις εἰς τοὺς δημοκρατικοὺς οήτορας.

ΦΙΛΙΠΠΟΙ (42)

Οἱ δύο σπουδαιότεροι ἐκ τῶν δολοφόνων, ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος, εἶχον καταφύγει εἰς τὴν Ἀνατολήν. 'Ο μὲν Βροῦτος κατέλαβε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἀσίαν, ὁ δὲ Κάσσιος τὴν Συρίαν. ἐκεῖ συνεκέντρωσαν ἰσχυροὺς στρατοὺς καὶ ἐφορολόγησαν ἀνηλεῶς τοὺς ἀσιάτας. Διεβίβασαν τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἤκολούθησαν τὴν Ἑγγατίαν δόδον, ἡ ὄποια ἔφερεν ἀπὸ Βυζαντίου διὰ Θεσσαλονίκης εἰς τὸ Δυρράχιον τῆς Ἀδριατικῆς.

"Αλλ' ἥδη τὰ καισαρικὰ στρατεύματα βιεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἤκολούθουν τὴν αὐτὴν δόδον. 'Η σύγκρουσις ἐπῆλθεν εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Φιλίππων. 'Ο Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος εἶχον τὴν ὑπεροχήν, διότι συνεκέντρωσαν 80 χιλ. πεζοὺς καὶ 10 χιλ. ἵππεῖς. Κατὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν ὁ Κάσσιος ἦταί θη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου καὶ ἥτοι τόνησεν, ἐνῶ ὁ Βροῦτος ἀπέκρουσε τὸν Ὁκταβιανόν. 'Αλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Βροῦτος ἔδωκε δευτέραν μάχην, εἰς τὴν ὄποιαν ἦταί θη. Καὶ ὁ Βροῦτος ἥτοι κτόνησε ωφελεῖς εἰς τὸ ξίφος του, ἀφοῦ ἀνεφώνησε τὸν περίφημον: ὃ τλῆμον ἀρετή, λόγος ἄρο ἥσθα! Μὲ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ δημοκρατία ἔχασε τοὺς τελευταίους προοιμάζους της. 'Ο Ὁκταβιανός, ὁ ὄποιος ἀσθενῶν δὲν παρευρέθη εἰς τὴν μάχην, ἀπηγόρευσε τὴν ταφὴν τοῦ σώματος τοῦ Βρούτου καὶ διέταξε νὰ ἐκτεθῇ ὡς βορὰ τῶν γυπτῶν.

Μετὰ τὴν μάχην οἱ νικηταὶ διεμοιράσθησαν τὰς ἐπαρχίας. Ὁ Λέπιδος ἔλαβε τὴν Ἀφρικήν, ὁ Ὁκταβιανὸς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ὁ Ἀντώνιος μετέβη κατόπιν πρὸς εἰρήνευσιν τῆς ἀνατολῆς.

Ο ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Ο Ὁκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἀπεστράτευσε 30 περίπου λεγεῶνας καὶ διένειπεν εἰς τὸν συμπολεμιστάς του γαίας. Οἱ χωρικοὶ ἔξετυπίσθησαν, τὸ πλεῖστον τῆς ὑπαίθρου Ἰταλίας ἀνεστατώθη καὶ ὁ λαὸς ἥρχισε νὰ ταράσσεται. Ο Ἀντώνιος ἐνόμισεν ὅτι ἡδύνατο νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπὸ τὴν δυσαρέσκειαν τῶν ἵταλῶν κατὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ ἐμφανίζεται εἰς Βρινδίσιον. Ἡ φρόνησις δύο ἔξοχων συμβούλων τοῦ Ὁκταβιανοῦ, τοῦ Ἀγρίππα καὶ τοῦ Μαικήνα, ἀπεσόβησαν τὴν σύρραξιν. Ἡ τριανδρία ἀνενεώθη καὶ ἔγινεν ὁριστικωτέρα διανομὴ τοῦ κράτους. Ο Ὁκταβιανὸς ἐκράτησε τὴν Δύσιν, ὁ Ἀντώνιος τὴν Ἀνατολήν, ὁ Λέπιδος τὴν Ἀφρικήν. Ο Ἀντώνιος ἐνυμφεύθη τότε τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ὁκταβιανοῦ Ὁκταβίαν.

Ἐνῷ δὲ ὁ Ἀντώνιος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὁ Ὁκταβιανὸς ἡσχολήθη εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς Δύσεως. Ο νίδος τοῦ Πομπηίου Σέξτος Πομπήιος, ὁ δόποιος εἶχε διαφύγει κατὰ τὴν μάχην τῆς Μούνδας, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καίσαρος ἐξηκολούθησεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν τὸν πόλεμον. Καταρτίσας ἐλαφρὸν στόλον ἔγινε κύριος τῆς Σικελίας καὶ Σαρδηνίας καὶ ἀπέκλεισε τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὴν Ρώμην ἥρχισε φοβερὰ ἔλλειψις σίτου. Υπερίσχυσε δῆμος ἢ εὐστάθεια καὶ ἢ ἐπιμονὴ τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Ο δὲ Ἀγρίππας κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν στόλον τοῦ Σέξτου, ὁ δόποιος κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπου ἐδολοφονήθη.

Ο Λέπιδος ἥθέλησε μετὰ τὴν νίκην νὰ κρατήσῃ τὴν Σικελίαν. Ο Ὁκταβιανὸς δῆμος κατώρθωσε νὰ ἐλκύσῃ τὸν στρατόν του καὶ ἀφῆσεν ἀπ' αὐτοῦ τὸν τίτλον τοῦ τριάνδρου καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ ἀξιώματον μεγίστου ἀρχιερέως. Τοιουτορόπως ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπέβη κύριος ὅλης τῆς Δύσεως. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀνέπτυξεν ἔξαιρετα διοικητικὰ προσόντα. Ἐξηγόρασε τὰ κτήματα τῶν παλαιμάχων καὶ ἐγκατέστησεν εἰς αὐτὰ πάλιν Ἰταλούς. Συχρόνως κατέστειλε τὴν ληστείαν καὶ ἐνίσχυσε τὴν γεωργίαν. Ο φίλος του Ἀγρίππας ἐκλεχθεὶς ἀγορανόμος τὸ 33 ἐγκαινίασε πρόγραμμα μεγάλων ἐπιχειρήσεων, ὑδραγωγείων, πηγῶν κλπ. Τέλος διὰ νὰ διασκεδάσῃ τὸν λαόν, διωργάνωσε πολυ-

Ρωμαϊκὴ Ιστορία—ἔκδοσις γ'.

λυτελεστάτας ἕορτάς καὶ ἀγῶνας. Ὡς Ἰταλία ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρου ἀνέπνεεν, ἐλησμόνει τὰς δεινὰς ἡμέρας τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ ηὐλόγει τὸ δόνομα τοῦ Ὀκταβιανοῦ.

Ο ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ

Ο Ἀντώνιος ὅτε μετὰ τὴν μάχην τῶν Φιλίππων ἐστάλη νὰ εἰρηνεύσῃ τὴν Ἀνατολήν, ἔκάλεσεν εἰς Ταρσὸν τῆς Κιλικίας τὴν βασίλισσαν τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτραν ν' ἀπολογηθῇ διὰ τὴν συνδρομήν, τὴν δροίαν παρέσχεν εἰς τοὺς δολοφόνους τοῦ Καίσαρος. Ὡς πνευματώδης καὶ χαριεστάτη βασίλισσα ἔφθασεν εἰς Ταρσὸν ἐντὸς πλοίου μὲν ἐστίου ἐκ πορφύρας καὶ κώπας ἀργυρᾶς. Τὴν κωπηλασίαν ἐρρύθμιζον ἥχοι αὐλῶν καὶ κιθάρας καὶ Χάριτες διηύθυνον τὸ πηδάλιον. Ο Ἀντώνιος ἥκολον θῆσε τὴν Κλεοπάτραν εἰς τὴν Αἴγυπτον (41), διόν ἐν μέσῳ ἕορτῶν καὶ διασκεδάσεων διῆγε βίον ἡδονικόν.

Ο Ἀντώνιος διενοεῖτο νὰ διαδραματίσῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸν ρόλον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, νὰ δρέψῃ δάφνας καὶ θριάμβους καὶ ν' αὐξήσῃ τὸ στρατιωτικόν του γόνητρον. Οἱ Πάροιοι, οἱ δροῖοι ἀπὸ τοῦ ἀτυχήματος τοῦ Κράσσου ἔμενον ἀτιμώρητοι, διέβησαν τὸν Εὐφράτην· καὶ κατέλαβον μέγα μέρος τῶν ρωμαικῶν κτήσεων. Ο Ἀντώνιος παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν μὲ 100 χιλ. στρατὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ κράτος των. Ἄλλ' ἡ ἐκστρατεία ἔκεινη ἀπέτυχε καὶ δὲ ὁ Ἀντώνιος ὑπεχώρησε μὲ ἀπωλείας 25 χιλ., πρὸς ἀποζημίωσιν δὲ κατέλαβε τὴν Ἀρμενίαν (36).

Οταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲ Ἀντώνιος ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατον θρίαμβον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ὑπεδουλώθη ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν πονηρὰν βασίλισσαν. Διένειμε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν Κλεοπάτραν καὶ τὰ τέκνα τῆς. Τὸ 36 ἡ βασίλισσα ἔλαβε τὴν Φοινίκην, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Κύπρον, δραδύτερον δὲ τὴν Κυρηναϊκήν, τὴν Συρίαν, τὴν Κιλικίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν. Τοιουτοδόπως ἐκ τῆς κυρίως ἀνατολῆς ἔμενεν εἰς τὸν Ρωμαίους ἡ Μ. Ἀσία καὶ ἡ Βιθυνία.

ΡΗΞΙΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΚΑΙ ΔΥΣΕΩΣ

Τέλος ὁ Ἀντώνιος κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ διαζευχθῇ τὴν Ὀκταβίαν, τὴν δροίαν εἰχεν ἐγκαταλείψει εἰς τὴν Ρώμην. Ὡς διαγωγή του αὕτη ἐξηρέθιζε διαρκῶς περισσότερον τὸν Ρω-

μαίους, οἱ δποῖοι ἔβλεπον μὲ ἀγανάκτησιν ν^ο ἀποσπῶνται αἱ πλουσιώτεραι ἐπαρχίαι τοῦ κράτους καὶ νὰ ἔξεντελίζεται εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὸ γόνητρον τῆς Ρώμης. Ὁ Ὁκταβιανὸς δὲν ἀφῆκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαφύγῃ, διαν δὲ ὁ Ἀντώνιος εἶχε τὴν ἀφέλειαν νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς συγκλήτου τὴν ἐπικύρωσιν τῶν πράξεών του, εἰργάσθη ἐπιτηδειότατα, διὰ ν^ο ἀποσπάσῃ καὶ τὰς τελευταίας συμπαθείας, αἱ δποῖαι ὑπελείποντο εἰς τὴν Ρώμην διὰ τὸν Ἀντώνιον.

Τοιουτοτρόπως ἡ ἀγανάκτησις κατὰ τοῦ Ἀντωνίου ἐκορυφώθη. Ἡ σύγκλητος ἐστέοησεν αὐτὸν δλων τὸν δξιωμάτων καὶ τὸν ὑπεβίβασεν εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἀπλοῦ πολίτου, διὰ νὰ περισώσῃ δὲ τὸ γόνητρον τῆς Ρώμης ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ. Ἄλλ^ο δ Ὁκταβιανὸς δὲν ἥθελησε νὰ δώσῃ εἰς τὸν νέον, τὸν τελευταῖον ἐμφύλιον πόλεμον, τὴν χροιὰν ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη κατὰ τῆς Κλεοπάτρας καὶ τοιουτοτρόπως ἔλαβε χαρακτῆρα ἐθνικοῦ ἀγῶνος τῆς Δύσεως κατὰ τῆς Ἀνατολῆς (θέρος τοῦ 32). Καὶ πράγματι ἡ Δύσις ἐτάχθη μὲ τὸν Ὁκταβιανόν, ἐνῶ δ Ἀντώνιος καὶ ἡ Κλεοπάτρα ἐστρατολόγησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν.

AKTION (31)

Ο στρατὸς τοῦ Ἀντωνίου, 100 χιλ., διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, δποὺ μετ' ὅλιγον κατέφθασε καὶ δ στόλος. Ὁ Ὁκταβιανὸς μὲ 80 χιλ. διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἡπειρον, ἐνῶ δ στόλος ὑπὸ τὸν περίφημον στρατηγὸν Ἀγρίππαν κατέλαβε τὴν Κέρκυραν καὶ ἀπέκλεισε τὸν στόλον τοῦ Ἀντωνίου. Αἱ κατὰ ἔηρὰν καὶ θάλασσαν συγκοινωνίαι τοῦ Ἀντωνίου ἔκινδύνευον νὰ διακοποῦν.

Παρὰ τὴν γνώμην τῶν ωμαίων στρατηγῶν, οἱ δποῖοι συνεβούλευον τὸν Ἀντώνιον νὰ ζητήσῃ τὴν κοίσιν τοῦ ἀγῶνος εἰς τὴν ἔηράν, ἔβάρυνεν ἡ γνώμη τῆς Κλεοπάτρας, ἡ δποία ἥθελε νὰ ἴδῃ ναυμαχοῦντα τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον. Παρὰ τὸ ἀκρωτήριον Ἀκτιον ἔγινεν ἡ σύγκρουσις τῶν δύο στόλων. Ἄλλ^ο εὔθυνς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ναυμαχίας τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ἐστράφησαν πρὸς νότον καὶ ἀπεμακρύνοντο. Ἡ Κλεοπάτρα ἔσπευδεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, διὰ νὰ σώσῃ τὸ βασίλειον καὶ τοὺς θησαυρούς της. Ὁ Ἀντώνιος δὲν ἐσκέφθη τίποτε, ἔγκατέλειψε στόλον καὶ στρατὸν καὶ ἤκολούθησε τὴν βάσιλισσαν. Ὁ

⁹Οκταβιανὸς ἔμεινε κύριος τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ μετὰ μίαν ἑβδομάδα ὥχμαλώτισε καὶ τὸν στρατὸν τοῦ Ἀντωνίου (Σεπτέμβριος 31).

Τὸ ἔπομενον ἔτος δὲ Ὁκταβιανὸς ἐφθάσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Τότε δὲ μὲν Ἀντώνιος ὡτοκτόνησεν, ἢ δὲ Κλεοπάτρα ἐδοκίμασεν νὰ σαγηνεύσῃ τὸν Ὁκτάβιον, ὅπως ἄλλοτε τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Ἀντώνιον. Ἄλλον δὲ νικητὴς ὑπεδέχθη αὐτὴν ψυχρότατα. Ἡ ὑπερφάνος βασίλισσα ἐμάντευσεν ὅτι ὁ Ὁκταβιανὸς ἥθελε νὰ κομήσῃ διὲ αὐτῆς τὸν θρίαμβόν του καὶ ἐποτίμησεν ν' αὐτοκτονῆσῃ (30). Ἡ Αἴγυπτος προσηρτήθη, αἱ πράξεις τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἤκυρωθησαν καὶ αἱ χῶραι ὑπετάχθησαν ἐκ νέου εἰς τοὺς Ρωμαίους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ—Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

‘Ο Αὐγουστος ἐγκαθίδυνθε τὴν μοναρχίαν διαποδί-
δας δλοντος τοὺς ἔξωτερικοὺς τύπους τοῦ δημοκρατικοῦ
πολιτεύματος. Σὺν τῷ κρόνῳ δινεκέντρωδεν εἰς ἑαυτὸν
τὴν ἀνωτάτην διοικητικήν, νομοθετικήν, ἐκτελεστικήν,
θρησκευτικήν καὶ στρατιωτικήν ἔξουσίαν καὶ ἐκυβέρνουσε
τὸ κράτος διὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διμοναρχίαν καὶ τῶν
ἰδιαιτέρων γραφείων, εἰς τὰ ὅποια προσέλαθεν ως ὑπαλ-
λήλους ἵππεις.

Διωργάνωσε τὴν διοίκησιν τῆς Ρώμης καὶ τῆς Ἰτα-
λίας καὶ ἔθωσε τάξιν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ οἰκονομικά.

Ἐδημιούργησε μόνιμον καὶ ιδχυρὸν στρατόν, διὰ
τοῦ ὅποιου ἔκποδάλισε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἀνατολὴν
καὶ τὴν Δύσιν.

Ἐπεκείρησε θρησκευτικήν καὶ ἡθικήν μεταρρύθμι-
σιν καὶ ἐποδοτάτευσε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας.

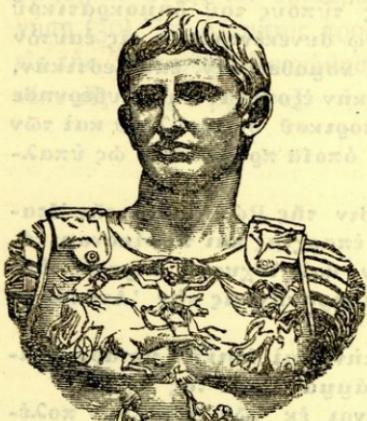
Οἱ Ρωμαῖοι, ἔχοντες την ἐυθυλίαν πολέ-
μων, ἐπεισήθησαν τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ’ εὗρον τὴν εἰρή-
νην καὶ εύημερίαν.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Τὸ θέρος τοῦ 29 ὁ Ὁκταβιανὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ρώμην,
τὴν ὅποιαν κυριολεκτικῶς ἐθάμβωσε μὲ τὸν μεγαλοπρεπῆ θρίαμ-
βον καὶ τὰς πολυτελεῖς ἕορτάς. Ἐκλεισε τὸν ναὸν τοῦ Ἱανοῦ,
εἰς ἐνδειξιν ὅτι ἐγκαινιάζει τὴν περίοδον τῆς εἰρήνης. Ὁ λαός,
κουρασμένος ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἐνὸς αἰῶνος, ἐπόθει
εἰρήνην. Ὁ Ὁκταβιανὸς χωρὶς ἐλιγμοὺς καὶ περιστροφὰς θὰ
ἡδύνατο νὰ γίνῃ ἀμέσως κύριος ἀπόλυτος τοῦ θραμματικοῦ κρά-
τους. Ἄλλ’ ἡ δολοφονία τοῦ Καίσαρος ἦτο δι’ αὐτὸν μάθημα,
τὸ δποῖον οὐδέποτε ἐλησμόνησεν. Ἡροήθη νὰ δονομασθῇ δι-
κιάτωρ καὶ μὲ ἔξαιρετον σωφροσύνην καὶ μὲ βραδύτητα περιε-
σκεμμένην συνεκέντρωσεν ἀξιώματα καὶ τίτλους, οἵ δποῖοι καθί-
στων αὐτὸν πραγματικῶς κύριον τοῦ κράτους, ἐνῶ ὑφ’ ἐτέρου

ἐνέπνεεν εἰς τὸν δημοκρατικὸν λαὸν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἰς οὐδὲν καινοτομεῖ. Εἰς τὸν λειτουργίαν τοῦ πολιτεύματος οὐδὲν ἐφανεῖτο ὅτι μετεβλήθη. Αἱ ἐκκλησίαι καὶ οἱ ἀρχοντες διετηρήθησαν, ἡ δὲ σύγκλητος ἐξῆσκει ὅπως ἐπὶ τῶν καλῶν χρόνων μέγα γρότρον.

Πράγματι δμως ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπέβη ὁ μόνος κύριος τοῦ κράτους. Τὸ 28 ἔλαβε τὸν τίτλον *Προϊστάμενος τῆς συγκλήτου*, τὸ δὲ 27 ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἴδιωτεύσῃ. ‘Ἄλλ’ ἡ σύγκλητος τὸν ἵκετευσε νὰ διατηρήσῃ μέρος τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ ἀπένειμεν εἰς ἐνδειξιν εὐγνωμοσύνης τὸν τίτλον *Αὐγούστος* (*Augustus—Σεβαστός*), ὁ δποῖος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς θεούς. ‘Υπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι ἔκτοτε γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν ὁ Ὁκταβιανός.

Αὐγούστος

Τὸ ἄνω μέρος ἀνδριάντος, ὁ δποῖος εὑρίσκεται εἰς τὸ Βατικανὸν τῆς Ρώμης. Παριστάνει τὸν Αὐγούστον φοροῦντα θώρακα. Τοιουτοτρόπως ἐφερε διαρκῶς τὸν τίτλον *imperator*, τὸν δποῖον ἐπὶ δημοκρατίας ἐλάμβανον οἱ νικηταὶ στρατηγοὶ καὶ ὅσοι ἔξ αὐτῶν ἐλάμβανον παρὰ τῆς συγκλήτου τὸ δικαίωμα ἢ τὸ *imperium*, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι, τῆς διοικήσεως ἐπαρχιῶν. Τοιουτοτρόπως ὁ Αὐγούστος εἶχε κατ’ οὐσίαν μόνος του τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ διατηρῇ ἐντὸς τῆς πόλεως τὴν ἴδιαιτέραν του φρουράν, τοὺς περιφήμους *Πραιτωριανούς*.

‘Απὸ τοῦ 23 ἔλαβε τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν. Ἡδύνατο νὰ συγκαλῇ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν σύγκλητον, νὰ προτείνῃ νόμους καὶ τὸ σπουδαιότατον, νὰ κωλύῃ πᾶσαν πρᾶξιν τῶν ἄλλων ἀρ-

χλητος τὸν ἵκετευσε νὰ διατηρήσῃ μέρος τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ ἀπένειμεν εἰς ἐνδειξιν εὐγνωμοσύνης τὸν τίτλον *Αὐγούστος* (*Augustus—Σεβαστός*), ὁ δποῖος ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς θεούς. ‘Υπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι ἔκτοτε γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν ὁ Ὁκταβιανός.

ΤΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

‘Ο Αὐγούστος περιεβλήθη μὲν ὑφύπατον διοικητικὸν δικαίωμα καὶ ἀνέλαβε κατ’ ἀρχὰς τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐπαρχιῶν τῶν συνόρων καὶ τῶν στρατευμάτων αὐτῶν, ἐνῶ ἡ σύγκλητος ἐξηκολούθει νὰ διορίζῃ τοὺς διοικητὰς τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν. Τοιουτοτρόπως ἐφερε διαρκῶς τὸν τίτλον *imperator*, τὸν δποῖον ἐπὶ δημοκρατίας ἐλάμβανον οἱ νικηταὶ στρατηγοὶ καὶ ὅσοι ἔξ αὐτῶν ἐλάμβανον παρὰ τῆς συγκλήτου τὸ δικαίωμα ἢ τὸ *imperium*, ὅπως ἔλεγον οἱ Ρωμαῖοι, τῆς διοικήσεως ἐπαρχιῶν. Τοιουτοτρόπως ὁ Αὐγούστος εἶχε κατ’ οὐσίαν μόνος του τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ διατηρῇ ἐντὸς τῆς πόλεως τὴν ἴδιαιτέραν του φρουράν, τοὺς περιφήμους *Πραιτωριανούς*.

‘Απὸ τοῦ 23 ἔλαβε τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν. Ἡδύνατο νὰ συγκαλῇ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν σύγκλητον, νὰ προτείνῃ νόμους καὶ τὸ σπουδαιότατον, νὰ κωλύῃ πᾶσαν πρᾶξιν τῶν ἄλλων ἀρ-

χόντων διὰ τοῦ veto, ἐνῷ οὐδεὶς τῶν ἄλλων δημάρχων ἐνίστατο κατ' αὐτοῦ. "Ηδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 28 εἶχε περιβληθῆ μὲν πατικὴν ἑξονσίαν χωρὶς νὰ είναι ὑπατος. "Εκτοτε μετὰ τῆς συγκλήτου ἐκυβέρνα τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐξέδιδε διατάγματα, τὰ δποῖα εἰχον ἰσχὺν νόμου ἴσοβίως καὶ δι' ὅλον τὸ κράτος.

Τέλος αἱ ἑξονσίαι τοῦ Αὔγουστου ἔλαβον καὶ θρησκευτικὸν χοίσμα. Τὸ 13 δὲ λαὸς μὲν ἐνθουσιασμὸν ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγιστον ἀρχιερέα. "Εκτοτε οἱ Ρωμαῖοι ἔβλεπον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Αὔγουστου ὃν ὑπεράνθρωπον, θεόν, καὶ ὡς τοιοῦτον ἐλάτρευσαν αὐτόν. "Ετέλουν ἐτησίους ἀγῶνας πρὸς τιμήν του, ἐθύσιαζον εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἔκτον μῆνα τοῦ ἔτους μετωνόμασαν ἐκ τοῦ ὀνόματός του Αὔγουστον.

Τοιουτορόπως, δπως ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς, δὲ Αὔγουστος ἦτο ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀνώτατος δικαστής, νομοθέτης καὶ ἀρχιερεύς. 'Ἄλλ' εἶχε καὶ τι πλέον, οἱ βασιλεῖς ἦσαν ἀνθρώποι, ἐνῷ αὐτὸς ἦτο σχεδὸν θεός.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

'Ο Αὔγουστος δὲν ἀνέθεσε τὰς ἑξονσίας του εἰς τοὺς ἀρχοντας, δπότε ἡ δύναμις του θὰ ἦτο σκιώδης. 'Εσκέφθη νὰ δημιουργήσῃ νέους ὀργανισμούς, ἑξαρτωμένους ἀμέσως ἀπ' αὐτοῦ.

'Απὸ μακροῦ χρόνου εἶχεν ἑξαιρέτους φίλους, οἱ δποῖοι ἀπετέλουν εἶδος ἰδιαιτέρου συμβουλίου. Οἱ σημαντικώτατοι ἔξ αὐτῶν ἦσαν δὲ Ἀγρίππας καὶ δὲ Μαικήνας. 'Ο Ἀγρίππας ἦτο ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν καὶ παιδικὸς φίλος τοῦ Αὔγουστου. Διεκόθη ὡς ἑξαίρετος στρατηγὸς νικήσας τὸν Σέξτον Πομπήιον, τὸν Ἀγτώνιον καὶ βραδύτερον τὸν γερμανούς. 'Ο Μαικήνας κατήγετο ἔξ ἀρχαίας βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Τυρρηνίας καὶ ἐπροτίμησε νὰ μείνῃ ἀπλοῦς ἵππεύς. 'Ο Μαικήνας διεκρίθη κυρίως ὡς διπλωμάτης. Οἱ δύο οὗτοι ἀνδρες μετά τινων συγκλητικῶν καὶ ἀνωτάτων ὑπαλλήλων ἐσχημάτισαν τὸ Συμβούλιον τὸν αὐτοκράτορος, τὸ δποῖον ἀπεφάσιζε περὶ πάντων τῶν σπουδαίων ζητημάτων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Αὔγουστου.

Μὲ τὸν καιόδον αἱ πολλαὶ καὶ ποικίλαι ὑποθέσεις τῶν ἐπαρχιῶν ἀπήγησαν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ταχείαν διεκπεραίωσιν. Τοιουτορόπως ἐμορφώθη ἡ γραφειοκρατία τοῦ Αὔγουστου, ἡ δποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὑπαλλήλους ἑξησημένους καὶ

έξηρητημένους δχι ἀπὸ τὴν πολιτείαν, ἀλλ' ἀμέσως ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος.

³Ο Αὔγουστος εἶχε θαυμάσει τὰς Ἑλληνικὰς μεγαλοπόλεις τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸ πάντων τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ Ρώμη ἀκόμη ἦτο ἡ πρωτόγονος πόλις τοῦ Ρωμύλου. Ἐπεθύμει λοιπὸν νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ρώμην ὅψιν μεγαλοπόλεως, νὰ τὴν προικίσῃ μὲ τάξιν καὶ εὑμάρειαν πρωτευούσης Πρὸς τοῦτο ἐδημιούργησεν ἐντελῶς νέας ὑπηρεσίας, τὴν ἀστυρομικήν, πυροσβεστικήν καὶ ἐπισιτιστικήν ὑπὸ ἰδιαιτέρους ἀρχοντας, οἱ ὅποιοι ὥνομαζοντο praefecti. Ἔργονθισε τὴν κοίτην τοῦ Τιβέρεως, ἔβελτίσωσε τοὺς λιμένας, τὰς γεφύρας καὶ τοὺς ὑπονόμους. Διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Ἀγρίππα ἡ πόλις ἐφωδιάσθη, μὲ ἄφθονον ὕδωρ, μὲ ὑδραγωγῖα, πηγάς, δεξαμενὰς κτλ. Τὰ ἀρχαῖα οἰκοδομήματα ἐπεσκευάσθησαν καὶ νέα μαρμαρόκτιστα ἀνηγέρθησαν εἰς πλεῖστα σημεῖα τῆς πόλεως. Δικαίως δὲ Αὔγουστος ἐκαυχᾶτο ὅτι παρέδωκε μαρμαρόκτιστον πόλιν, τὴν δποίαν παρέλαβε πλινθόκτιστον.

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐφορόντισε νὰ δώσῃ τὴν παλαιὰν γεωργικὴν ἀκμὴν. Αἱ ἐρημωθεῖσαι ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἐκτάσεις ἐπληρώθησαν κατοίκων καὶ ἐκαλλιεργήθησαν ἐπιμελῶς. Ἡ ἀξία τῆς γῆς ὑπερετιμήθη, ἡ ληστεία κατεστάλη, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ἔλαβον ζωὴν εἰς ὅλην τὴν χερσόνησον. Ἀλλ' ἐντελῶς ἐξαιρετικὴ ὑπῆρξεν ἡ προσπάθεια τοῦ Αὐγούστου διὰ τὴν κυβέρνησιν τῶν ἐπαρχιῶν. Κατέπαυσε τὴν ἀργυρολογίαν καὶ λεηλασίαν καὶ ἐπηγούπνει διὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Διέτρεεν δὲ ἵδιος τὰς ἐπαρχίας καὶ ἀντελήφθη ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ἀνάγκας αὐτῶν.

³Αλλὰ οἱ πόλεμοι, δὲ στρατός, τὰ δημόσια ἔργα, δὲ ἐπισιτισμός, αἱ διοικητικαὶ μεταρρυθμίσεις ἀπῆτον μεγάλας δαπάνας. Ὁ Αὔγουστος ἀναδιωγάνωσε καὶ τὰ οἰκονομικά. Ἐκτὸς τοῦ *Δημοσίου Θησαυροφυλακίου*, τὸ δποῖον διεχειρίζετο ἡ σύγκλητος, συνέστησε τὸ *Ἀντοκρατορικὸν Θησαυροφυλάκιον*, εἰς τὸ δποῖον εἰσήρχοντο οἱ φόροι τῶν ἐπαρχιῶν, τὰς δποίας ἐκυβέρνα δὲ ἵδιος. Τὸ ταμεῖον τοῦτο ἐπροικοδότησε καὶ διὰ νέων φόρων, οἱ δὲ εἰσπράκτορες ὥνομασθησαν πληρεξούσιοι τοῦ αὐτοκράτορος.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ο Αὔγουστος δὲν ἐπιδίωξεν ἐξωτερικὰς κατακτήσεις. Κυρίως ἐφορόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κράτος μὲ ἴσχυρὸν στρατὸν καὶ νὰ

καταστήσῃ τὰ σύνορά του ἀδιάσπαστα. Πρὸς τοῦτο ἐδημιούργησε μόνιμον καὶ πολυάριθμον στρατόν. Ὁ στρατὸς τοῦ Αὐγούστου ἀπετελεῖτο ἀπὸ 25 λεγεῶν, αἱ δποῖαι ἐστρατολογοῦντο ἐκ τῶν ρωμαίων πολιτῶν τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ ἐκ σωμάτων βοηθητικῶν, τὰ δποῖα ἐστρατολογοῦντο ἐκ τῶν ὑπηκόων καὶ τῶν βαρβάρων. Ὁ στρατὸς οὗτος χωρὶς νὰ καταργηθῇ ἡ στρατιωτικὴ θητεία, ἥτοι κυρίως ἐθελοντικὸς καὶ μισθοφορικός. Οἱ στρατιῶται κατετάσσοντο δι' 20—25 ἔτη, δὲν ἐπετρέπετο νὰ νυμφευθοῦν καὶ ἀπολυόμενοι ἐλάμβανον ἐφ' ἀπαξὲ χοηματικὴν ἀποζημίωσιν ἥ γαίας. Ὁ στρατὸς τοῦ Αὐγούστου ἀνήρχετο εἰς 300 χιλ. ἄνδρας.

Μολονότι ἡ πολιτικὴ τοῦ Αὐγούστου ἦτο εἰρηνική, ἡναγκάσθη νὰ διεξαγάγῃ ἔξωτεροικὸν πολέμους, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς συνοικιὰς ἐπαρχίας. Κατὰ ποῶτον συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰσπανίας. Εἰς τὴν Ἀσίαν ἐταπείνωσε τοὺς Πάρθους καὶ προσήργησε μικρά τινα ἀνεξάρτητα κράτη τῆς Ἀσίας, τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Ἰουδαίαν. Κατέστησε τὸν Δούναβιν καθ' ὅλον τὸν διοῦν τον τὸ δριόν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀφοῦ ὑπέταξε τὴν *Raiτίαν*, σημερινὴν Βαυαρίαν, δποῦ ἰδρύθη ἡ ἀποκία Αὐγούστα, τὸ *Nωρικόν*, τὴν σημερινὴν Αὐστρίαν, καὶ τὴν *Μοισίαν*, σημερινὴν Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν.

Ἄλλ' ὁ σπουδαιότερος ἐκ τῶν πολέμων τοῦ Αὐγούστου ἦτο κατὰ τῶν Γερμανῶν. Ὁ αὐτοκράτωρ διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπαρχίας του ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν φυλῶν, ἀπεφάσισε νὰ μεταφέρῃ τὰ δρια τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Ρήνου εἰς τὸν Ἐλβαν. Ἐξαίρετοι στρατηγοί, ὡς ὁ *Δροῦσσος* καὶ ὁ *Τιβέριος* ἔγγονοι τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπέτυχον νὰ ὑποτάξουν τοὺς μεταξὺ Ρήνου καὶ Ἐλβα γερμανοὺς (12—7 π. Χ.). Ἄλλα τὸ ἔτος 9 μ.Χ. ἔνεκα τῆς κακῆς δοικήσεως τοῦ *Οὐάρωνος* ἐξερράγη τρομερὰ ἐπανάστασις τῶν Γερμανῶν. Ὁ Οὐάρων παρασυρθεὶς μὲ 3 λεγεῶνας εἰς τὸ ἔλαθδες *Τευτοβούργειον* δάσος κατεσφάγη. Ἅλλ' ὁ Αὔγουστος, γέρων ἥδη, δὲν ἥθελε ν' ἀρχίσῃ νέον ἀγῶνα. Ὁριον δριστικὸν τοῦ κράτους εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔμεινεν ὁ Ρήνος.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Α' π. Χ. αἰῶνος παρετηρεῖτο εἰς τὴν Ρώμην μεγάλη θρησκευτικὴ καὶ ἥθικὴ κατάπτωσις. Ἡ ἀθεΐα, ἡ ἔχλυσις τῶν ἥθων, ἡ περιφρόνησις τῆς οἰκογενείας, ἡ μεγάλη

πολυτέλεια εἰς τὰ δεῖπνα καὶ τὸν ἴματισμόν, ἡ ἐγκατάλειψις τῶν παλαιῶν αὐστηρῶν παραδόσεων εἶχον λάβει μεγάλας διαστάσεις. Ὁ Αὔγουστος ἡθέλησε διὰ νόμων νὰ περιορίσῃ τὴν θρησκευτικὴν καὶ ἡθικὴν ἀκαταστασίαν τῶν χρόνων του. Ἀνενέωσε τὰς παλαιὰς λατρείας καὶ ἕօρτάς καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν Ρωμαίους εἰς τὴν παλαιὰν θρησκευτικὴν παράδοσιν. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε δυστυχῶς νὰ ἐνισχύσῃ καὶ τὴν πίστιν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ προσπάθειά του περιωρίσθη εἰς ἔξωτερικοὺς μόνον τύπους χωρὶς νὰ ἔχῃ βαθυτέραν ἐπίδρασιν εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἀνθρώπων.

Ἄποτελεσμάτικώτερα ὑπῆρξαν τὰ μέτρα του πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς ἡθικῆς διαφθορᾶς. Ἐπέβαλε διὰ νόμων τὸν γάμον καὶ περιώρισε τὸ διαιζύγιον καὶ τὴν πολυτέλειαν τοῦ φαγητοῦ καὶ τῆς ἐνδυμασίας κτλ. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα συνήντησαν μεγάλην ἀντίδρασιν εἰς τὰς ἀνωτέρας κοινωνικὰς τάξεις. Αὗτὴ ἡ κόρη του Ἰουλίᾳ ἔδιδε τὸ κακὸν παράδειγμα. Ὁ Αὔγουστος ἤναγκάσθη διὰ τοῦτο νὰ τὴν ἔξορίσῃ.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ο Αὔγουστος ἔξηκολούθει νὰ ζῇ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπὶ τοῦ Παλατίνου λόφου ὡς ἀπλοῦς ἰδιώτης ἀνευ αὐλῆς. Ἀπέφευγε συστηματικῶς νὰ ἔξερεθίζῃ τὸν πολίτας δι' ἐπιδείξεων καὶ αὐταρχικῶν τρόπων. Ἀλλὰ μολονότι οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι εἶχον ἀμβλύνει πολὺ τὸ αἴσθημα τῆς ἐλευθερίας, ὑπῆρχον πολλοί, τοὺς δποίους δὲν κατώρθωντε νὰ ἔξαπατήσῃ διὰ τῆς ὑποκρισίας του. Ἐν τούτοις δὲ λαὸς καὶ ἡ σύγκλητος ἔμειναν μέχρι τέλους ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Αὔγουστον.

Ἐφ' ὅσον δμως παρήρχετο ἡ ἡλικία, τὸν Αὔγουστον ἀπησχόλει τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς. Αἱ ἔξουσίαι εἶχον δοθῆ μόνον εἰς αὐτὸν ἴσοβίως, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του ἡτο δυνατὸν ν' ἀποκατασταθῇ τὸ δημοκρατικὸν καθεστώς. Πράγματι δμως μόνον δλίγοι γέροντες ἐπέζων, οἱ δποίοι διετήρουν ἀνάμνησιν τοῦ δημοκρατικοῦ καθεστῶτος καὶ οὐδεὶς ἐσκέπτετο σοβαρῶς περὶ ἀποκαταστάσεώς του. Διὰ τοῦτο ἐθεώρησαν φυσικὸν δ Αὔγουστος νὰ δρίσῃ τὸν διάδοχόν του. Ο αὐτοκράτωρ παρέλαβεν ὡς συνάρχοντα καὶ διεμοίρασε μετ' αὐτοῦ τὰς ἔξουσίας τὸν Τιβέριον, υἱὸν τῆς δευτέρας συζύγου του Λιβίας ἐκ τοῦ πρώτου της γάμου, τὸν

δποιον είχεν υἱοθετήσει. Διὰ τῆς πράξεως ταύτης ὥριζε διάδοχον· τὸν υἱόν του.

Ο Αὔγουστος μετὰ κυβέρνησιν 45 ἑτῶν ἀπέθανε τὸ 14 μ. Χ. εἰς ἡλικίαν 76 ἑτῶν. Μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας ἔξηκολούθει ν' ἀσχολεῖται μὲ τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἀπεράντου κράτους. Οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ εἰλικρινῆ εὐγνωμοσύνην καὶ ὅχι ἐκ κολακείας ἀπέδωκαν εἰς τὸν νεκρὸν θείας τιμάς. Ἐθαψαν αὐτὸν εἰς τὸ περίφημον μαυσωλεῖον, τὸ ὅποιον ὁ Ἰδιος εἶχε διατάξει νὰ κτίσουν εἰς τὸ πεδίον τοῦ "Αρεως, καὶ ἡ σύγκλητος κατέταξεν αὐτὸν μεταξὺ τῶν θεῶν. Πρόγυματι δὲ τόσον σπουδαῖον πρόσωπον. Ἐθεσε τέρμα εἰς τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ἀπέδωκεν εἰς τὸν λαὸν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐημερίαν, ηὗξησε τὸ κράτος διὰ νέων κατακτήσεων καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ νέου πολιτειακοῦ καθεστῶτος, τῆς αὐτοκρατορίας.

14

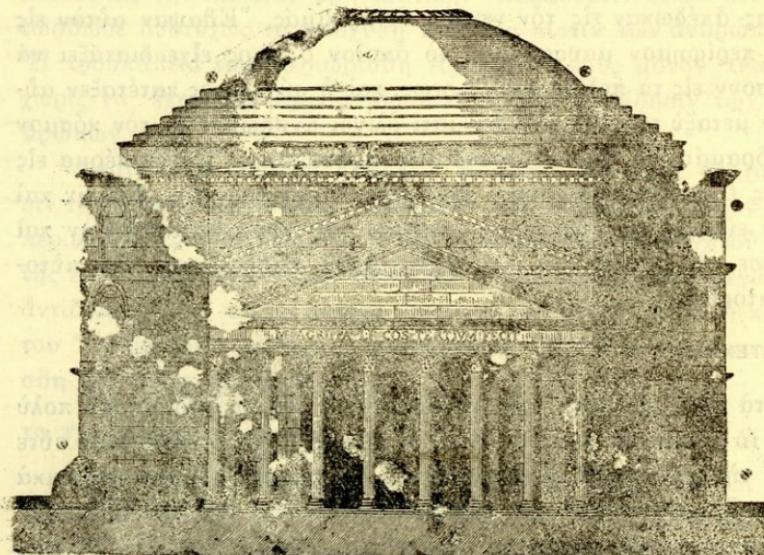
ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου αἱ τέχναι διεδόθησαν πολὺ εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν διεκρίθησαν οὕτε εἰς τὴν γλυπτικὴν οὕτε εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὰ μὲν γλυπτικὰ ἔργα ἢ κατεσκεύαζον εἰς τὴν Ρώμην ἔλληνες τεχνῦται ἢ παρηγέλλοντο εἰς τὰ ἔλληνικὰ ἔργαστήρια. Ἐπίσης τὰ μέγαρα ἐκόσμουν ἔλληνες ζωγράφοι. Τουναντίον ἀντάξια τοῦ μεγαλείου τῆς Ρώμης είναι τὰ ἀρχιτεκτόνικὰ μνημεῖα.

Η Ἀρχιτεκτονικὴ είναι ἡ καὶ ἐξοχὴν ρωμαϊκὴ τέχνη. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι τὰ πρότιυπα τῶν οἰκοδομημάτων ἐδανείσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Οὕτω παρέλαβον ἀπὸ τὴν ἔλληνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοὺς κίονας, τὴν στοὰν καὶ τὰ ἀετώματα. Οἱ Ἰδιοι ἐδημιούργησαν τὰ τόξα, διὰ τῶν ὅποιων συνέδεον τοὺς κίονας, τὰς ἀψίδας καὶ τὸν στρογγύλον θόλον, διὰ τοῦ ὅποιου ἐστέγαζον συνήθως τὰ οἰκοδομήματα. Τοιουτορόπως ἐδημιούργηθη ὁ **Ρωμαϊκὸς ωυθμός**.

Ο Αὔγουστος ἐκόσμησε τὴν Ρώμην μὲ πλῆθος μνημείων. Κατεσκεύασε νέαν ἀγοράν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔδωκε τὸ ὄνομά του καὶ συνεπλήρωσε τὸ θέατρον τοῦ Μαρκέλλου, τὸ ὅποιον περιελάμβανε 4 χιλ. θεατὰς καὶ συνεδύαζε τοὺς τρεῖς ἔλληνικοὺς ωυθμούς, δωρικόν, ίωνικόν καὶ κορινθιακόν. Ο Ἀρχίππας κατεσκεύασε μεγάλας θέρμας, ἥτοι λουτρά, εἰς τὸ πεδίον τοῦ "Αρεως, τὸ-

δποίον μέχρι τοῦδε ἔχοησίμενε μόνον διὰ στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ περιπάτους. Ἐκεῖ ἐπίσης κατεσκεύασε κολοσσιαῖον ναὸν, τὸ Πάνθεον, σχῆματος κυκλικοῦ, ὃπου ἐλατρεύοντο οἱ προστάται τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου θεοί, δύο θέατρα, τὸ ἀμφιθέατρον καὶ μεγάλην στοάν μὲ 300 κίονας, Ἐξαίρετον ἐπίσης ἔργον ἦτο δὲ Βωμὸς τῆς εἰρήνης, κοσμημένος μὲ ὄραιότατα ἀνάγλυφα,

Πάνθεον

Είναι ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ οἰκοδομήματα τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐμπροσθεν φέρει στοάν ὑποβασταζομένην ὑπὸ 16 κορινθιακῶν πιόνων καὶ ἀέτωμα. Δι' αὐτῆς εἰσέρχεται τις εἰς τὸν ναὸν, ὃ δποίος είναι στρογγύλος καὶ στεγάζεται ὑπὸ θόλου. Ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀγρίππα τὸ 27 π. Χ. καὶ καθιερώθη εἰς τοὺς θεούς, τοὺς προστάτας τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου.

τῶν δποίων οἱ ἔλληνες γλύπται ἀπέδωκαν θαυμασίως τὴν αὐστηρότητα τῶν ρωμαϊκῶν μορφῶν. Πλῆθος ναῶν, στοῶν, βιβλιοθηκῶν καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων ἔγιναν ἐπὶ Αὐγούστου, τὰ δποῖα ἀπήτησαν μέγιστα ποσά, περίπου 3 δισεκατ. σημερινῶν δραχμῶν, καὶ μετέβαλον τὴν ὄψιν τῆς πόλεως.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

‘Η περίοδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σύλλα μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρξεν ἡ ταραχωδεστέρα τῆς ρωμαϊκῆς ἴστορίας,

ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνδοξοτέρα καὶ μᾶλλον δημιουργική. Ὁ κολοσσιαῖος πλοῦτος καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπίδρασις ἐλέπτυναν τὸ πνεῦμα τῶν Ρωμαίων καὶ ἀνέπτυξαν τὸ καλαίσθητικὸν συναίσθημα. Ἡ ἀνωτέρα κοινωνικὴ τάξις ἐδείκνυε μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὰ προϊόντα τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ καὶ ἀπλοὶ Ἰδιώται ἥνοιγον βιβλιοθήκας καὶ ἐσχημάτιζον κύκλους ἐγγραμμάτων, ὅπου ἀνεγινώσκοντο τὰ νέα ἔργα. Ἡ ἐποχὴ αὕτη ἀποτελεῖ τὸν *Χρυσοῦν αἰῶνα* τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων καὶ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἴστορίαν *Αἰών τοῦ Αὐγούστου*, περιλαμβάνει δὲ τὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ 80 π. Χ. μέχρι τοῦ 14 μ. Χ. Πραγματικῶς δὲ Αὔγουστος εἶχε συμφέρον νὰ διαδοθοῦν εἰς τὸν λαὸν αἱ Ἰδεῖαι, τὰς ὁποίας αὐτὸς ἡσπάζετο, νὰ ἐνισχυθῇ ἡ πίστις καὶ ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὸ νέον καθεστώς καὶ νὰ ἔμνηθοῦν καὶ ν' ἀναζήσουν, εἰς δυνατόν, αἱ προγονικαὶ ἀρεταὶ, εἰς τὰς ὁποίας ἡ Ρώμη ὥφειλε τὸ μεγαλεῖόν της.

Οἱ ρωμαῖοι συγγραφεῖς ὑπῆρξαν ἀναντιρρήτως μαθηταὶ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ παρὰ τὴν βαθεῖαν ἐπίδρασιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὴν ρωμαϊκὴν λογοτεχνίαν, αὕτη ἔχει τὸν Ἰδιάζοντα χαρακτῆρα τῆς καὶ ἐδημιούργησεν ἔργα ἐπίσης μεγάλα. Ἡ Ρώμη εἶχεν ἐπίσης μεγάλους συγγραφεῖς ἥδη ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Κατὸ τοὺς χρόνους τῶν ἐμφυλίων πολέμων δὲ ἴστοριογράφος *Σαλλούστιος* (86—35 π. Χ.), τὸν ὄποιον παραβάλλουν πρὸς τὸν Θουκυδίδην, συνέγραψε τὴν ἀξιόλογον *Ιστορίαν* τῆς συγκριτικῆς τοῦ *Κατιλίνα* καὶ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ *Ιουνγούρθα*, εἰς τὰ δόποια δεικνύει περιγραφικὴν δύναμιν καὶ ψυχολογικὴν ἴκανότητα. Οἱ *Ιουλίος Καίσαρ* συνέγραψε τὰ *Ἀπομνημονεύματα* τοῦ *Γαλατικοῦ* πολέμου, τὸν ὄποιον δὲ Ἱδιος διεξήγαγε. Τὸ βιβλίον εἶναι πρότυπον εἰς τὸ εἰδός του διὰ τὴν ἐνάργειαν τῆς διηγήσεως καὶ τὴν καθαρότητα τοῦ ὕφους. Οἱ Ἱδιος συνέγραψε καὶ *Ὑπομνήματα* τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τοῦ Πομπηίου. Οἱ μεγαλύτεροι δῆμοις συγγραφεῦντο τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας εἶναι δὲ περίφημος ὁ ἡτού *Κικέρων* (106—43), τοῦ δόποιον σώζονται πολλοὶ οητορικοὶ λόγοι, φιλοσοφικαὶ πραγματεῖαι καὶ ἐπιστολαί, τὰ δόποια θεωροῦνται δέ τοι πρότυπον τοῦ λατινικοῦ λόγου. Οἱ *Κικέρων* κατέχει τὰ σκῆπτρα τῆς οητορικῆς μεταξὺ τῶν Ρωμαίων καὶ μετεφύτευσεν εἰς τὴν Δύσιν τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν. Διὰ τοῦτο θεωρεῖται εἰς ἐκ τῶν ἔξοχωτέρων ἀντιπροσώπων τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων.

Κατὰ τὴν περίοδον αὕτην ἥκμασαν ἐπίσης δύο μεγάλοι ποι-

ηταί, ὁ *Κάτουλλος* (87—54) καὶ ὁ *Λουκρήτιος* (97:-53:). Ὁ μὲν πρῶτος ἦτο λεπτότατος καὶ παθητικώτος λυρικὸς καὶ σατιρικὸς ποιητής, ὁ δὲ Λουκρήτιος ἔψαλλε μὲ ἀσυνήθιστον εἰς τὸν Ρωμαίους πρωτοτυπίαν καὶ δύναμιν τὰς φιλοσοφικάς του θεωρίας τεργὶ τοῦ κόσμου, περὶ τῶν θεῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰς τὸ ποίημά του περὶ τῆς φύσεως τῶν ὅντων (*De rerum natura*). Παρὰ τὴν Ἑρόδητα τοῦ θέματος ὁ Λουκρήτιος μὲ τὰς ἔξοχους εἰκόνας καὶ τὴν δύναμιν τῆς περιγραφῆς κατορθώνει νὰ φθάσῃ εἰς ὑψη ποιητικὰ ἄγνωστα ἔως τότε εἰς τὸν Ρωμαίους. Πολλοὶ θεωροῦν αὐτὸν τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν τῆς Ρώμης.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη ἀκμὴ τῶν ρωμαϊκῶν γραμμάτων συμπίπτει μὲ τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Αὐγούστου. Οἱ συγγραφεῖς τῆς περιόδου ταύτης δὲν ἔχουν τὴν ὄρμὴν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τῶν προγενεστέρων, ἀλλ' ἡ μορφὴ τῶν ἔργων των εἶναι καθαρωτέρα, διότι ταῦτα ἀντικατοπτρίζουν τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς ἐποχῆς.

Κατὰ τὸν αὐτοκρατορικὸν χρόνον τὸ πολιτικὸν βῆμα εἶχε σιγῆσει καὶ ἡ Ρώμη δὲν παρῆγε πλέον ωῆτορας τῆς περιωπῆς τοῦ Κικέρωνος. Τώρα ἀκμάζει ἡ ἴστοριογραφία. Ὁ μεγαλύτερος πεζογράφος τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου εἶναι ὁ ἴστορικὸς *Τίτιος Λιβίος* (59 π. Χ.—17 μ. Χ.), ὁ δόποιος μὲ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν ἔγραψε τὰς συνεχεῖς προόδους τῆς Ρώμης ἀπὸ κτίσεως μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου. Ἡ ἴστορία τοῦ Λιβίου, ἐκ τῆς δόπιας μόνον τμήματα μεγάλα σώζονται (35 βιβλία ἐκ τῶν 142), εἶναι εἰδος ἐποποίειας πρὸς ἔξυμνησιν τῆς Ρώμης.

Οἱ αἰώνων τοῦ Αὐγούστου σημειώνει κυρίως τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς ρωμαϊκῆς ποιήσεως. Πέντε μεγάλοι ποιηταὶ ἔζησαν τότε, ὁ *Βεργίλιος*, ὁ *Οράτιος*, ὁ *Οβέδιος*, ὁ *Τίβουλλος* καὶ ὁ *Προπέρτιος*.

Οἱ *Βεργίλιος* (70—19), ὁ πολυύμνητος ποιητὴς τῶν Ρωμαίων, τὸν δόποιον παραβάλλουν πρὸς τὸν *Ομηρον*, ἔγραψε κατὰ τὴν νεότητά του τὰ *Βουκολικά*, εἰς τὰ δόποια ἀπομιμῆται τὸν Θεόκριτον. Βραδύτερον συνέγραψε τὰ *Γεωργικά*, εἰς τὰ δόποια περιγράφει τὴν ζωὴν τῶν γεωργῶν καὶ τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου τῶν ἀγρῶν. Τὸ ἔργον ἐφάνη καθ' ἥν ἐποχὴν ὁ Αὐγούστος προσεπάθει ν' ἀναστυλώσῃ τὴν ἔγκαταλειφθεῖσαν γεωργίαν. Ἄλλα τὸ κύριον ἔργον τοῦ Βεργίλιου εἶναι ἡ *Αἰνειάς*, εἰς τὴν δόπιαν προσεπάθησε νὰ φιλίσῃ τὸν *Ομηρον*. Διηγήθη τὴν

ἐγκατάστασιν εἰς τὴν Ἰταλίαν τοῦ Αἰνείου, γενάρχου τῆς Ἰου-
λίας γενεᾶς, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀγῶνάς του. Ἐκ μύθου ἐλληνικοῦ
κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ ἐπος ἐθνικόν, διότι δι' αὐτοῦ ὑμνεῖ-
ται ἡ Ρώμη καὶ ὁ Αὔγουστος.²

‘Ο ‘Οράτιος (65—8 π. Χ.), διφίλος καὶ παοστατευόμενος τοῦ Μαικήνα, ἡσχολήθη κατ’ ἀρχὰς εἰς τὴν συγγραφὴν Σατιωῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἡθέλησε νὰ περιγράψῃ τὸν βίον τῶν συγχρόνων του. ‘Αλλ’ εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ δὲν ἔχει πολὺ βάθος. ‘Ο ‘Οράτιος διεκρίθη κυρίως ὡς λυρικὸς ποιητής. ‘Εγραψε τὰς Ὡδὰς πρὸς τιμὴν τῶν νικῶν τοῦ Αὐγούστου καὶ τὰς Ἐπιστολάς, αἱ δοποῖαι εἶναι ἡθικοῦ περιεχομένου. ‘Εκ τῶν ἔργων τοῦ ‘Ορατίου ἔξεχουν κυρίως αἱ εὐτράπελοι ώδαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐκφράζει τὰ ἀτομικά του αἰσθήματα, τοὺς ἔρωτας, τὴν χαρὰν τῆς ζωῆς καὶ τὰς διασκεδάσεις.

‘Ο ‘Οθίδιος (43—π. Χ.—17 μ. Χ.), δ Ὑΐβουλλος (54—16 π. Χ.) καὶ δ Προπέρτιος (48—17 μ. Χ.) εἶναι ποιηταὶ λεπτοτέρως ἐμπνεύσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου ἐβασίλευσαν τέσσερες αὐτοκράτορες.

Ο πρῶτος ἦταν, ὁ Τιβέριος, καὶ ὁ τρίτος ὁ Κλαύδιος, ἐκυβέρνησαν καλῶς, ἐνῷ ὁ δεύτερος, ὁ Καλιγούλας, καὶ ἴδιως ὁ τελευταῖος, ὁ Νέρων, ἥδαν φύδεις ἀνιδόδροποι καὶ ἐγλυπατικαὶ καὶ ἔφερον πολλὴν ταραχὴν εἰς τὴν διοίκησιν.

Τὴν πεδίνην τοῦ Νέρωνος ἡκολούθησαν δτρατιωτικαὶ ταραχαὶ καὶ εἰς βραχὺ διάστημα ἀνῆλθον τὸν θρόνον τεσσερίς αὐτοκράτορες.

Τὴν τάξιν ἐπανέφερον οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Φλαβίων αὐτοκράτορες, ὁ Βεσπασιανὸς καὶ ὁ Τίτος.

Παρὰ τὰς ἀνωμαλίας δύμως καὶ τὴν ἀντίδοσιν κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας ἡ αὐτοκρατορία ἐδερεώθη περισσότερον.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ἄπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ 68 μ. Χ. ἐβασίλευσαν τέσσαρες αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Αὐγούστου, ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγούλας, ὁ Κλαύδιος καὶ ὁ Νέρων. Ὁ Αὔγουστος στερηθεὶς ὅλων τῶν συγγενῶν του παρέλαβε, καθὼς εἴδομεν, ὡς συνάρχοντα τὸν Τιβέριον, υἱὸν τῆς δευτέρας συζύγου του Λιβίας, ἐκ τοῦ πρώτου γάμου της, ὁ δποῖος καὶ διεδέχθη αὐτόν. Ἡ Λιβία εἶχεν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου της καὶ ἄλλον υἱόν, τὸν Δροῦσον, τοῦ δποίου τέκνα ἥσαν ὁ Γερμανικὸς καὶ ὁ Κλαύδιος. Ὁ Γερμανικὸς εἶχε δύο τέκνα, τὸν Γάϊον καὶ τὴν Ἀγριππīναν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου αὐτοκράτωρ ἀνεκηρύχθη ὁ υἱὸς τοῦ Γερμανικοῦ Γάϊος, ὁ ἐπονομαζόμενος Καλιγούλας. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καλιγούλα ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γερμανικοῦ Κλαύδιος. Ὁ Κλαύδιος ἔλαβε σύζυγον

γον τὴν κόρην τοῦ Γερμανικοῦ τὴν περίφημον Ἀγριππīναν, ἡ δποία κατώρθωσεν ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱόν της ἐκ τοῦ πρώτου γάμου Δομίτιου, ὃ δποῖος ἔγινε περιόβητος εἰς τὴν ἴστορίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Νέρων.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ (14-37)

Ο Τιβέριος ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο ὅστις ἐτῶν, μὲ σῶμα ρωμαλέον, αὐστηρὸν ἔξωτερικὸν καὶ δρυμαλιοὺς μεγάλους

Ρωμαία Δέσποινα

Είναι ἡ Ἀγριππīνα, ἡ σύζυγος τοῦ Γερμανικοῦ, ἡ μήτηρ τοῦ Καλιγούλα καὶ τῆς νεωτέρας Ἀγριππīνας, τῆς μητρὸς τοῦ Νέρωνος. Ἐνδυμασία καὶ κόμωσις είναι Ἑλληνινά. Ἀξιοσημείωτος είναι ἡ λεπτὴ ἀφέλεια καὶ τὸ ἀριστοκρατικὸν ὑφος.

καὶ διαπεραστικούς. Ἡτο φύσις μελαγχολικὴ καὶ καχύποπτος, ἐπειδὴ δὲ περιπεσών εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Αὐγούστου ἔμενε πολὺν καιρὸν ἔξοριστος εἰς τὴν Ρόδον, ἀπέβη κρυψίνους, καχύποπτος καὶ μνησίκακος. Ἡ ἔνεκπι τῶν περιστάσεων σκληρυνθεῖσα καρδία του ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν λαὸν νὰ τὸν μισήσῃ καὶ νὰ πλάσουν περὶ τὸν μεγάλον αὐτὸν αὐτοχράτορα διαφόρους μύθους περὶ ὑποκρισίας, ὠμότητος καὶ θηριωδίας.

Ο Τιβέριος ὑπῆρχεν ἔχοχος κυβερνήτης. Αἱ ἐπαρχίαι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἶδον ἡμέρας μεγάλης εὐτυχίας. Ἐπετήρει ἀγρύ-

Ρωμαϊκὴ Ἰστορία—ἔκδοσις γ'

πνως τοὺς διοικητὰς αὐτῶν καὶ συχνὸν ἐπανελάμβανεν. Ὁ παλὸς ποιμὴν κείρει, ἀλλὰ δὲν ἐκδέρει τὰ πρόβατά του. Τὰ οἰκονομικὰ ἐπίσης διεξειρίσθη μὲν μεγάλην σύνεσιν καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο πλῆρες χρημάτων. Πρὸς τὴν σύγκλητον ὑπῆρχε πολὺ ὑποχωρητικός. Ἀλλ’ ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὴν ταπεινότητα καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνεπάρκειαν τῶν συγκλητικῶν, πρὸ πάντων ὅμως φροβούμενος τὰς οιδιουργίας αὐτῶν ἔλαβε μέτρα ἔξαιρετικὰ πρὸς καταστόλην πάσης ἀνταρσίας. Ἐδεσε τὸν περίφημον νόμον τῆς μεγαλειότητος, διὰ τοῦ δποίου κατεδίκαζεν εἰς θάνατον τὴν ἐπιβούλην κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ κράτους καὶ ἰδίως τοῦ αὐτοκράτορος, δηλαδὴ τὰ λεγόμενα ἐγκλήματα καθοσιώσεως ἢ ἐσχάτης προδοσίας. Πλῆθος πολιτῶν ἔξωρίσθησαν καὶ αἱ περιουσίαι των ἐδημεύθησαν, ἄλλοι δὲ ἐφονεύθησαν. Ἡ ἀριστοκρατία τῆς Ρώμης ἐτρομοκρατήθη, ἰδίως ὅταν ἔγινεν ἀρχων τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ὁ Σηιανὸς (Seianus), ὁ δποῖος ἀπέκτησε τὴν ἐμπιστόσυνην τοῦ αὐτοκράτορος καὶ διέπραξε πλεῖστα κακούργηματα.

Τὸ 37 ὁ αὐτοκράτωρ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 78 ἑτῶν. Μολονότι ἡ Ρώμη ὑπέφερε πολλὰ ἀπὸ τὴν καχυποψίαν τοῦ γέροντος αὐτοκράτορος, αἱ ἐπαρχίαι ἀπήλαυνον εἰρήνης καὶ εὐτυχίας, τὸ κράτος ἦτο ἀκμαῖον καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον πλῆρες χρημάτων.

ΚΑΛΙΓΟΥΛΑΣ (37-41)

Ο στρατὸς ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τοῦ Γερμανικοῦ Γάϊον, τὸν δποῖον οἱ στρατιῶται εἶχον συμπαθήσει εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ πατρός του, ὅπου παῖς ἀκόμη ἐνεφανίζετο φορῶν τὰ στρατιωτικὰ ὑποδήματα (caligula). Διὰ τοῦτο ἔδωσαν εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομα Καλιγούλας, μὲ τὸ δποῖον εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἴστοριάν. Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἦτο 24 ἑτῶν, τὰ δὲ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἤσαν εὐτυχῆ. Ἀλλὰ κατόπιν βαρείας νόσου ἐπαθε διανοητικὴν διατάραξιν καὶ ἀπὸ τότε ἡ βασιλεία του ἦτο σειρὰ ὁμώνων καὶ ἀνισορρόπων πράξεων. Κατεσπατάλησε τὰ χοήματα τοῦ δημοσίου εἰς ἕορτάς, ἐφόνευεν ἀνθρώπους διὰ ν ἀρπάζῃ τὴν περιουσίαν των, καὶ ἄλλους ἔξι ἰδιοτροπίας, ὅπως τὸν πενθερόν του Συλλανόν, ὁ δποῖος ἥρωνήθη νὰ τὸν συνοδεύσῃ εἰς θαλάσσιον ταξίδιον, διότι ἔπασχεν ἐκ ναυτίας. Τέλος ἐπανεστάτησαν οἱ πρωτωδιαινοὶ καὶ ὁ χιλίαρχος αὐτῶν Χαιρέας ἐφόνευεν τὸν φρενοβλαβῆ αὐτοκράτορα (41).

ΚΛΑΥΔΙΟΣ (41-54)

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καλιγούλα ἡ σύγκλητος ἐνόμισεν ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ γίνη κυρία τῆς καταστάσεως καὶ νὰ ἐπαναφέῃ τὸ παλαιὸν πολίτευμα.³ Αλλ᾽ οἱ πραιτωριανοὶ ἥθελον αὐτοκράτορα.⁴ Ανηγόρευσαν λοιπὸν τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γερμανικοῦ Κλαύδιον, ὃ δποῖος ἦμειψε γενναῖώς τὴν προθυμίαν των φιλοδωρήσας εἰς ἔκαστον 15 χιλ. σηστερτίους, δηλ. 3 χιλ. δραχμάς.⁵ Εκτὸτε καθιερώνεται τὸ φιλοδώρημα, τὸ περίφημον donativum τῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοὺς πραιτωριανοὺς κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὸν θρόνον.

Ο νέος αὐτοκράτωρ ἦτο ἥδη δούτης. Τραυλὸς καὶ ἀδέξιος, ἀλλὰ πολὺ μορφωμένος, ἡσχολεῖτο πολὺ εἰς τὰ γράμματα καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἀρχαιολογίαν.⁶ Ήτο προοδευτικός, ἀλλὰ χωρὶς θέλησιν καὶ παρεσύρετο εὐκόλως ἀπὸ τὰς γυναικας του, τὴν Μεσσαλίαν καὶ κατόπιν τὴν Ἀγοριππίαν, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπελευθέρους.

Μεγάλην ἰσχὺν κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχον ἀποκτήσει οἱ γραφεῖς τοῦ αὐτοκράτορος, Ἑλληνες ἀπελεύθεροι, ἄνδρες εὐφρέστατοι καὶ ἐπιτηδειότατοι, ἀλλὰ καὶ οαδιοῦργοι καὶ ἀλαζονικοί, ὅπως ὁ Νάρκισσος, ὁ Πάλλας, ὁ Κάλλιστος κ.ἄ. Τὰ γραφεῖα τοῦ αὐτοκράτορος εἶχον λάβει μεγίστην σημασίαν καὶ εἶχον τὴν διοίκησιν ὅλου τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου. Είναι ἡ πρώτη ἀπόπειρα πρὸς διουκητικὴν συγκέντρωσιν.

Η κυβέρνησις τοῦ Κλαιδίου ὑπῆρξεν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως λαμπρά.⁷ Εξωτερικῶς ἵδρυσεν εἰς τὸν Ρῆγον ἐξ ἀπομάχων τὴν ἀποικίαν Κολωνίαν, κατέκτησε τὴν νότιον Βρετταρίαν καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὴν Μανιταρίαν, τὸ σημερινὸν Ἀλγέριον καὶ Μαρόκον.⁸ Εσωτερικῶς ἐπέφερε τάξιν εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀνέλαβε

Νέρων

τὴν ἔκτελεσιν μεγάλων κοινωφελῶν ἔργων. Ὁ Εχορήγησε τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς πολλοὺς ἔνεους, ἴδιως Γαλάτας, καὶ εἰσήγαγεν ἀρκετοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν σύγκλητον. Ὁ Κλαύδιος ἔπεισε θῦμα τῶν φαδιουργιῶν τῆς Ἀγριππίνης, ἡ δόπια τὸν ἐδηλητηρίασε καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱόν της Νέρωνα (54).

ΝΕΡΩΝ (54-68)

Ο Νέρων ἦτο 17ετής, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, μὲ δφθαλμοὺς πρασινωποὺς χωρὶς ἔκφρασιν, ἀρκετὰ παχὺς ἥδη. Φύσει μοχθηρὸς καὶ θηριώδης συνεκρατεῖτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη ὑπὸ τοῦ διδασκάλου του, τοῦ φιλοσόφου Σενέκα. Ἀλλ' ἐνωδίς ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς φορτικὰς συμβουλὰς τοῦ διδασκάλου του καὶ ἀπὸ τὴν κρηδεμονίαν τῆς μητρός του Ἀγριππίνης. Τότε ἀπεκαλύφθη τὸ μέγεθος τῆς κενοδοξίας καὶ τῆς παραφροσύνης, τὰ δόπια ἀποτελοῦν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ Νέρωνος.

Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ὑπῆρχαν εὐτυχῆ διὰ τὸ κράτος. Ο ρωμαϊκὸς λαὸς ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ νεαροῦ ἀρχοντος τὸ ἰδανικὸν ἀγαθοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ δὲν ἤργησεν ν' ἀποκαλύψῃ τὴν πονηρὰν φύσιν του. Ἡδη εἶχε μολύνει τὰς κεῖρας μὲ ἀπαίσια κακουργήματα. Ἐφόνευσε τὸν ἀδελφόν του Βρεττανικόν, τὸν δόπιον ἐφοβεῖτο, ἐστραγγάλισε τὴν μητέρα του Ἀγριππίναν, βραδύτερον δὲ ἐφόνευσε καὶ τὴν σύζυγόν του Ὀκταβίαν καὶ ἀπεμάκρυνε τὸν Σενέκαν.

Απὸ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν διαπράττει σειρὰν φρικιαστικῶν κακουργημάτων καὶ μεγάλων ἀνοησιῶν. Ἐπίστευεν δτι ἦτο μέγας καλλιτέχνης, μουσικός, ποιητής, ζωγράφος καὶ συγχρόνως ἔξοχος ἀρματηλάτης. Ἐνεφανίζετο εἰς τὴν σκηνὴν καὶ εἰς τὸν στοῖβον τοῦ ἱπποδρόμου, ἐνῶ οἱ πραιτωριανοὶ ἐπέβαλλον τὰ χειροκροτήματα καὶ τὰς ἐπευφημίας. Εἰς τὴν Ἑλλάδα, δπου μετέβη διὰ νὰ δείξῃ τὸ καλλιτεχνικόν του τάλαντον, περισυνέλεξεν 180 στεφάνους, ἀμφὶ τῶν νικῶν του εἰς τὰ θέατρα καὶ τὸ στάδιον! Τὸ ἔτος 64 μεγάλη πυρκαϊὰ ἀπέτεφρωσεν ἐν Ρώμῃ 4 συνοικίας ἐκ τῶν 14 τῆς πόλεως. Ο λαὸς εἶχε τόσην πεῖραν τῆς κακίας καὶ τῆς παραφροσύνης τοῦ αὐτοκράτορος, ὥστε ἀπέδωκε τὴν καταστροφὴν εἰς τὴν ἀκαταλόγιστον ἔμπνευσιν αὐτοῦ νὰ λάβῃ μίαν εἰκόνα τῆς πυροπλήσεως τῆς Τροίας. Ἀλλ' ὁ ἐφευρετικὸς Νέρων ἐπέρριψε τὴν πυρκαϊὰν εἰς τοὺς χριστιανούς, τῶν

δροίων διέταξεν ἄγριον καὶ ἀνηλεῆ διωγμόν. Διὰ νὰ ἐπαρχῇ εἰς τὴν σπατάλην, ἥρχισε καταδιώξεις καὶ δημεύσεις περιουσιῶν.

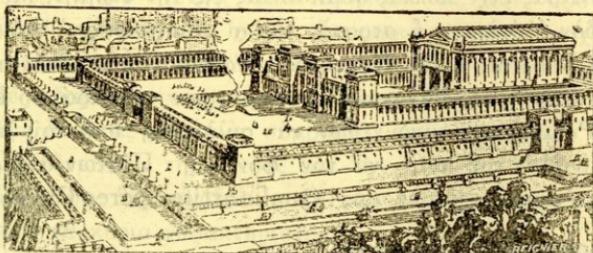
‘Ἄλλ’ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἥρχισεν ἡδη νὰ δημιουργεῖται δυσαρέσκεια κατά τῆς σπατάλης καὶ τῆς νοθείας τῶν νομισμάτων, ἡ δροία ἡτο ἐφεύρεσις τοῦ Νέρωνος. ‘Ο στρατὸς δὲν ἐπληρώνετο τακτικῶς καὶ δὲν ἦνείχετο αὐτοκράτορα διοιδόν. Μέρος τῆς Γαλατίας ἔξηγέρθη καὶ μετ’ αὐτὴν ἡ Ἰσπανία, τῆς δροίας διοικητῆς Γάλβας εἶχε πολλὰς συμπαθείας εἰς τὴν Ρώμην. Μετ’ δλίγον σχεδὸν δλόκληρος δ στρατὸς καὶ οἱ πραιτωριανοὶ ἐγκατέλειψαν τὸν Νέρωνα, ἡ δὲ σύγκλητος ἀναθαρρήσασα ἐτόλμησε νὰ τὸν καταδικάσῃ εἰς θάνατον. ‘Ο παράφρων αὐτοκράτωρ ἔφυγεν ἐκ τῆς Ρώμης καὶ κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τοῦ Ἱππικοῦ διέταξε δοῦλόν τού τινα νὰ τὸν φονεύσῃ. Πίπτων ἀνέκραξεν : Τί καλλιτέχνην χάνει ὁ κόσμος ! Qualis artifex pereo (Ιούλιος 68).

ΓΑΛΒΑΣ-ΟΘΩΝ-ΒΙΤΕΛΛΙΟΣ 68-69

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος ἐξέλιπεν ὁ οἶκος τοῦ Αὐγούστου. Οἱ τελευταῖοι αὐτοκράτορες ἀφῆκαν εἰς τὴν ἴστορίαν τραγικὴν ἀνάμνησιν διὰ τὰ κακουργήματα καὶ τὰς μωρίας των. Τοιουτούρπως τὸ νέον καθεστώς, τὸ δποῖον εἶχε τόσον λαμπρὸν ἀπαρχὴν διὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Αὐγούστου, ἐφαίνετο καταδικασμένον. ‘Ἄλλὰ παρ’ ὅλα ταῦτα τὸ ἔργον τοῦ Αὐγούστου στερεωθὲν καλύτερον ὑπὸ τοῦ Τιβερίου καὶ Κλαυδίου εἶχε φεύγεις. Οἱ πραιτωριανοὶ ἥσαν οἱ ἄγρυπνοι φύλακές του, αἱ ἐπαρχίαι ἥσαν εὐτυχεῖς, εἰς δὲ τὴν Ρώμην οὐδεὶς ἐσκέπτετο περὶ ἀνατροπῆς του. ‘Ο ἀγών ἐστρέφετο περὶ τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ τοῦτο ἡ κρίσις τὴν δροίαν ἐπὶ 18 μῆνας διῆλθε τὸ κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Νέρωνος, ἡτο παροδική. Τέσσαρες αὐτοκράτορες διεδέχθησαν ἀλλήλους, αἱ ἐπαρχίαι ἥσαν ἀνάστατοι, οἱ ἔχθροι ἡπείλησαν τὰ σύνορα καὶ οἱ ωμαϊκοὶ στρατοὶ ἐπολέμησαν μεταξύ των, διὰ νὰ ἀναδείξουν αὐτοκράτορας τοὺς στρατηγούς των.

‘Η σύγκλητος τέλος ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν γέροντα **Γάλβαν**, ὁ δποῖος μὲ τὴν φυλαργυρίαν του δυσηρέστησε τοὺς πραιτωριανούς, εἰς τοὺς δροίους ἡρονήθη τὸ καθιερωμένον φιλοδώρημα. ‘Ο ἀρχαῖος φίλος τοῦ Νέρωνος **Οθων** ἔλαβε μὲ τὸ μέρος του τοὺς πραιτωριανούς, ἐφόνευσε τὸν Γάλβαν καὶ ἀνεκρύχθη αὐτοκράτωρ (69). ‘Άλλ’ ὁ στρατὸς τοῦ Ρίγνου δὲν ἦθελε

ν' ἀφήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν στρατὸν τῆς Ἰσπανίας ἢ εἰς τοὺς πραιτωριανούς. Ἀνεκήρυξεν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν **Βιτέλλιον**, ἀνθρωπὸν παχύσαρκον, γνωστὸν μόνον διὰ τὴν ἀδηφαγίαν του καὶ περίφημον διὰ τὴν χονδροειδῆ μορφήν του, καὶ ἐβάδισε κατὰ τῆς Ρώμης. Οὐ οὐδὲν ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη μετὰ βασιλείαν 88 ἡμερῶν, ὃ δὲ Βιτέλλιος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ρώμην.

Ναὸς τοῦ Σολομῶντος

Ἀναπαράστασις τοῦ δευτέρου ναοῦ, τὸν δόποιον οἱ Ἐβραῖοι κατεσκεύασαν μετὰ τὴν ἐπιστροφήν των ἐκ Βαβυλῶνος, ὅπου εἶχεν ὁδηγήσει αὐτοὺς αἷχμαλώτους ὁ Ναβουχοδονόσωρ (587). Εἰργάσθησαν 46 ἔτη καὶ ἔκτισαν τὸν ναὸν μεγαλοπρεπέστατον. Διακρίνονται οἱ τρεῖς περίβολοι. Εἰς τὸν τρίτον εἰσήρχοντο μόνον οἱ ἱερεῖς. Τὸν ναὸν κατέστρεψεν ὁ Τίτος.

Σχεδὸν συγχρόνως οἵ λεγεῶντες τῆς Ἀνατολῆς ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν στρατηγὸν των Βεσπασιανῶν, ὃ δὲ στρατὸς τοῦ Δουναβέως ἀνεγνώσιεν αὐτόν. Μεγάλη μερὶς τῆς Ρώμης ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τοῦ Βεσπασιανοῦ καὶ εἰς τὴν πόλιν ἐπεκράτησε τότε μεγάλη ταραχή. Οὐ Βιτέλλιος ἐφονεύθη, ἢ δὲ σύγκλητος ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν ἀπόντα **Βεσπασιανόν**.

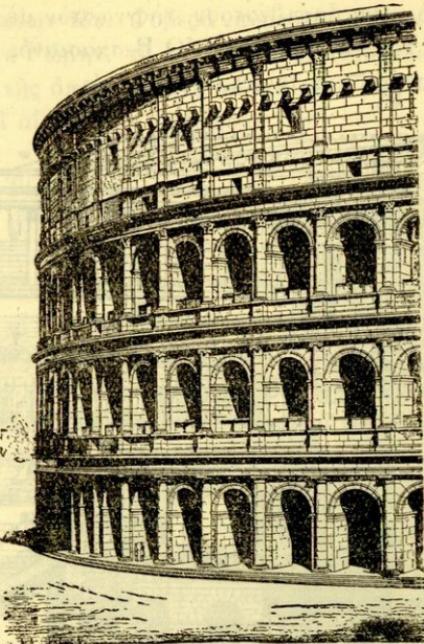
ΟΙ ΦΛΑΒΙΟΙ-ΒΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ (69-79)

Οὐ Βεσπασιανὸς εἴναι ἀρχηγὸς νέας δυναστείας, τῶν **Φλαβίων**. Ἡτοῦν δημοσιώνου ἐκ μικρᾶς σαβινικῆς πόλεως καὶ ἔλαβε πολλὰ ἀξιώματα. Ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ Νέρωνος, διότι ἀπεκοιμήθη, καθ' ἥν ὡραν δικαλιτέχνης αὐτοκράτωρ ἔψαλλεν! Ἡτο πολὺ ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους του, εὔθυμος, ἐνεργητικὸς καὶ ἀκούραστος.

Οταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ Βεσπασιανός, τὸ κράτος ἡπει-

λεῖτο ἀπὸ δύο σημεῖα, εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὸν Ρῆνον. Εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἔξερδάγη μεγάλη ἐπανάστασις. Οἱ Ρωμαῖοι ἔγνωριζον καλῶς τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν Ἐβραίων καὶ εἶχον λάβει ἴδιαιτερα μέτρα διὰ τὴν διοίκησιν τῆς χώρας των. Ἀλλ' οἱ Ιουδαῖοι ἔφερον βαρέως τὴν ὑποδούλωσίν των εἰς τοὺς εἰδωλολάτρας, ἐπεκράτησαν οἱ φανατικοὶ ἐξ αὐτῶν καὶ τὸ 66, ἥδη ἐπὶ Νέφωνος, ἐπανεστάτησαν. Ὁ Βεσπασιανός, ὁ δόποιος τότε ἥτο στρατηγὸς τῶν στρατευμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἀνέλαβε πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ περιώρισεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν δόπιαν ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ. Ἀλλὰ τότε ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν υἱόν του Τίτον νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ ἵερα πόλις μετὰ πεντάμηνον πολιορκίαν ἦναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 70 αἱ ορμαῖ καὶ λεγεῶνες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἐπηκολούθησεν ἀγοία σφαγῆ. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐκάη, ὁ δὲ Τίτος μετέφερεν εἰς τὴν Ρώμην ὅλα τὰ κειμήλια τοῦ ἐνδόξου ναοῦ, τὰ δόπια ἐκόσμησαν τὸν θρίαμβόν του. Ἡ πόλις ὀλόκληρος κατεστράφη.

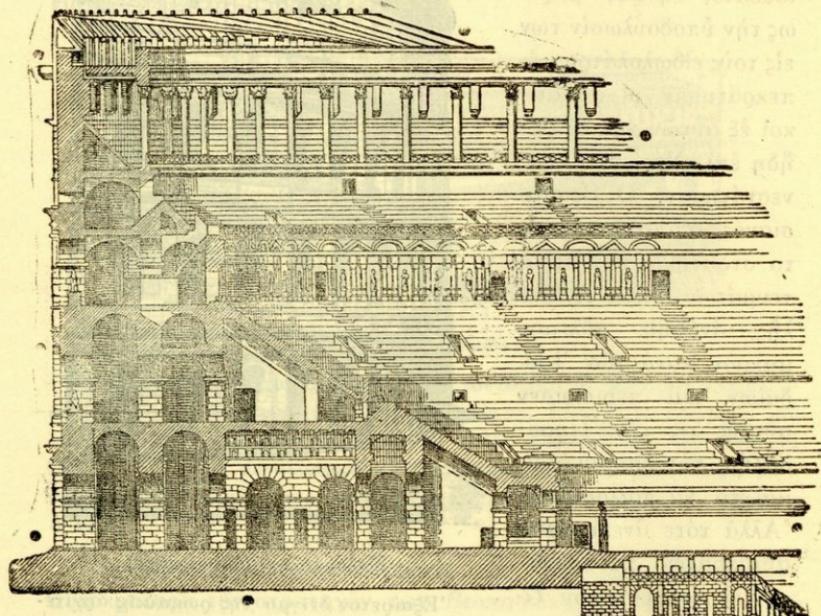
Σημαντικωτάτη ὑπῆρξεν ἡ ἐσωτερικὴ κυβέρνησις τοῦ Βεσπα-

Κολοσσαῖον (ἔξωτεροι πόλεμοι)

Ἐξαίρετον δεῖγμα τῆς ορμαῖης ἀρχιτεκτονικῆς είναι τὸ ἐπὶ τῷ δονομάζεται **Κολοσσαῖον**. Είχε σχήμα ἐλλειφοειδὲς μὲ ἄξονας 187×152 μ. καὶ ὑψος 48 μ. Τὰ ὄντια μετεχειρίσθησαν οἱ Ρωμαῖοι, ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς νὰ δώσουν πελωφίας διστάσεις εἰς τὰ οἰκοδομήματά των.

σιανοῦ. Ἐθετε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διεχειρίσθη τόσον καλῶς : ἡ οἰκουμενικά, ὃ στέκατιθόθωσε ν' ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν μεγάλων δημοσίων ἔργων, ἐκ τῶν δποίων σπουδαιότερα ἥσαν τὸ μέγα ἀμφιθέατρον, τὸ γνωστὸν μὲ τὸ δνομα, *Κολοσσαῖον* καὶ δ ναὸς τῆς *Εἰρήνης*. Ὁ Βεσπασιανὸς ἀπέθανε τὸ 79 ἔργαζόμενος καὶ τὰς τελευτάμιας στιγμάς.

Κολοσσαῖον (ἔσωτερον)

Ἄγαπαρχίστας ε τοῦ περιφήμου ἀμφιθέατρου, δπως ἦτο καθ' οὓς χρόνους διετηρεῖτο. Δ. αρχίνονται καλῶς τὰ διάφορα διαζώματα καὶ οἱ μεταξὺ οὐτῶν διάδρομοι. Ὁ στοῖβος εἶχε 86×52 μ. Υπὸ τὸ ἔδαφος ὑπῆρχε μέγα ὑπόγειον, δπου ἐφυλάττοντο τὰ θηρία. τὰ δποια διὰ μηχανημάτων ανεβιβάζοντο εἰς τὸν στοῖβον.

ΤΙΤΟΣ (76 - 81) ΔΗΜΟΤΙΑΝΟΣ (81 - 96)

Τὸν Βεσπασιανὸν διεδέχθη ὁ υἱός του **Τίτος**, ὁ δποῖς ἐθεωρεῖτο ως διεφθαρμένος καὶ σκληρὸς καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐφοβοῦντο εἰς τὸ πρόσωπόν του νέον Νέρωνα. Ἀλλ' ἐκυβέρνησε μὲ τόσην γλυκύτητα καὶ φιλανθρωπίαν, ὃστε δικαίως ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν **Ἀγάπη** καὶ χάρων τοῦ ἀνθρωπίνου γέρους. Ὁ Τίτος εἶναι ὑπό-

δειγμα ἀγαθοῦ ἡγεμόνος καὶ ἀπέβη παροιμιώδης εἰς τὴν ἵστορίαν. Ἐλυπεῖτο, ἐὰν παρήσχετο ἡμέρα χωρὶς νὰ κάμῃ ἀγαθήν τινα πρᾶξιν. Ἡ βασιλεία του δύμως συνεδέθη εἰς τὴν ἵστορίαν μὲ μεγάλας συμφορὰς τῶν ὑπηκόων του. Φοβερὰ πυρκαϊὰ καὶ κατόπιν λοιμὸς ἡρόμωσαν τὴν Ρώμην, τὸ δὲ 79 συνέβη τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου, ἐκ τῆς ὁποίας τρεῖς πόλεις, τὸ **79** *Ἡράκλειον*, ἡ *Πομπηία* καὶ αἱ *Σταβίαι* ἐτάφησαν ὑπὸ τῆς τέφρας καὶ τῆς λάβας.

Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Τίτου ἦτο ὁ ἀδελφός του *Δομιτιανός*, ὁ δποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Σκληρὸς καὶ ἀπλάνθρωπος, ἀνενέωσε τὴν τρομοκρατίαν τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος. Ἐπὶ τοῦ Δομιτιανοῦ τὸ ωμαϊκὸν κράτος ἡρέηθη διὰ νέων κατακτήσεων. Εἰς τὴν Βρεττανίαν αἱ ωμαϊκαὶ λεγεῶνες ὑπὸ τὸν ἔξαιρετον στρατηγὸν *Ἀγριούλαν* ἐφθασαν μέχρι τῶν ὄφεων τῆς Σκωτίας καὶ ἐστερέωσαν τὴν ωμαϊκὴν κατοχήν. Εἰς τὴν Γερμανίαν συνεπλήρωσε τὴν κατάκτησιν τῆς χώρας μεταξὺ τοῦ Ρήνου καὶ Δουνάβεως, τὴν δποίαν είχεν ἀρχίσει ὁ *Βεσπασιανός*.

Τὰ τελευταῖα ἔτη ὁ *Δομιτιανὸς* ὑπῆρξε σκληρότατος. Τέλος ἐδολοφονήθη τὸ 96. Εἶχε προσπαθήσει νὰ ἔξαλείψῃ καὶ τοὺς τελευταίους τύπους τῆς Δημοκρατίας. Διὰ τῆς δυναστείας τῶν Φλαβίων τὸ αὐτοκρατορικὸν καθεστώς ἔξηλθε στερεώτερον.

(σει-θε) ΙΩΝΙΑΤΙΑ ΙΟ

τὸ πατρικὸν πατριωτικὸν ποντικόδυον νονοφ νότ
γρο πτηνοφγ γνοτερωτικὸν νοκιτικοτύον ὃτι μὲ νεζεζεζην κιοπδ
νεοτοι, κοτι διετονοθ μετεγνοτοι δοτο ῥΑ κιδεζην νάκιτρακ
νῦτι πορτοτάκροψην δοτι καὶ φτερο ποτεστηπονο. (εσο—δο) τοι
κοκοτην, ποτερο, δο ῥΑ, πονινατην, μετηνατην, ποσδηποκοτύο
πτηνοις περη, ποσδηφρο δο πονιδωο νηθη, επερο. Καὶ τις ερετ
ροτο) νηποτηπετην ποτι (ποτη, ποτεροδηπο ποτεπονο δοτη ἡ, ποτη
νηλητητη, ποτερο, ποστροπετη, ποτερο, ποτεπονο. Τί μετηνη
δο γηθη, ποτεπονο, επετη επετεροποτη, ΙΟ, μετηνητη, ποτη
δοτη τοτηπο, ποτερο. Φτητηποτη, δο ποτεπονο, επετεροποτη, ΙΟ, ποσδηπο
ποτηπετη, ποτεροποτη, ποτεπονο, ποτερο, ποτεπονο. Τί μετηνη
δο, ποτεροποτη, ποτεροποτη, ποτερο, ποτερο, ποτερο, ποτερο, ποτερο, ποτερο,
επετερο, ποτερο, ποτερο, ποτερο, ποτερο, ποτερο, ποτερο, ποτερο, ποτερο, ποτερο,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'

Ο ΑΙΩΝ ΤΩΝ ΑΝΤΩΝΙΝΩΝ

Ο Β' μ. Χ. αἰώνεινας ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων, οἱ ὁποῖοι φέρουσι τὸ κοινὸν ὄνομα Ἀντωνίνοι. Οὗτοι εἰναι ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνίνος καὶ ὁ Μάρκος Αὐτοκράτορος.

Οι Ἀντωνίνοι ἐκυβέρνουσαν καλῶς τὰς ἐπαρχίας, κα-
τεδκεύασαν πολλὰ κοινωφελῆ ἔργα καὶ εἰδῆγαν μεγά-
λην δικαιοδύνην εἰς τοὺς νόμους.

Ἐφρόντιδαν διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἐπέ-
τυχον τὴν ἀδβάλειαν τῶν δυνόρων.

Μακρὰ εἰσήνη ἔθασιλευσεν εἰς τὸ θωμαϊκὸν κράτος. Περὶ τὰ τέλη δύως τῆς δυναστείας ἐπὶ Μ. Αὐγούλιου ἀρχίζουν γερμανικαὶ ἐπιδροῦμαι, αἱ δόποιαι εἰναι τὸ προανάκρουσμα τῶν μεγάλων ἐπιδροῦσῶν τῶν ἐπομένων αἰώνων.

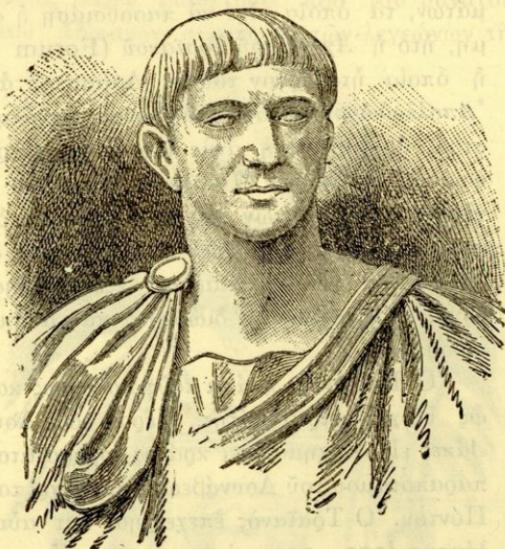
ΟΙ ΑΝΤΩΝΙΝΟΙ (96-192)

Τὸν φόνον τοῦ Δομιτιανοῦ παρεσκεύασεν ἡ σύγκλητος, ἥ
δποία ἀνέδειξεν εἰς τὸ αὐτοκρατικὸν ἀξίωμα τὸν γέροντα συ-
κλητικὸν Νέρζβαν. Ἀπὸ αὐτοῦ ἀρχίζει ἡ δυναστεία τῶν Ἀρτωρί-
νων (96—192), δινομασθεῖσα οὕτω ἐκ τοῦ δημοφιλεστέρου τῶν
αὐτοκρατόρων αὐτῆς, τοῦ Ἀντωνίνου. Ἐνῶ οἱ πρῶτοι αὐτοκρά-
τορες τῆς Ρώμης ἦσαν ρωμαῖοι, οἱ δὲ Φλάβιοι, καθὼς εἴδομεν,
Ιταλοί, ἡ νέα δυναστεία προέρχεται ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπα-
νίαν καὶ Γαλατίαν, αἱ δποῖαι περισσότερον τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν
εἶχον ἐκλατινισθῆ. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς νέας δυναστείας ἦσαν ὁ
Τραιανός, ὁ Ἀδριανός, ὁ Ἀντωνῖνος. ὁ Μᾶρκος Αὐρήλιος καὶ ὁ
Κόμμιδος. Οἱ νέοι αὐτοκράτορες ἔξησφάλισαν τὴν εἰρηνικὴν
διαδοχὴν τῆς βασιλείας, διότι νιοθέτουν ἀνθρώπους ἵκανούς, εἰς
τοὺς δποίους μετεβίβαζον τὴν ἀρχήν. Πάντες ὑπῆρχαν μεγάλοι
κυβερνήται, πολλοί ἔξι αὐτῶν ἔξαιρετοι στρατηγοί, πάντες δὲ
ἐκτὸς τοῦ Κομμόδου ἐφορύντισαν διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ.

τὸν ὃποῖον περιέκλειε τὸ ἀχανὲς ωμαϊκὸν κράτος. Σπανίως ἡ ἴστορία ἀναφέρει σειρὰν τόσων ἔξιχων ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο ὁ δεύτερος αἰών δικαίως θεωρεῖται ὁ λαμπρότερος, ὁ χρυσοῦς αἰώντης Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας.

ΝΕΡΒΑΣ (96—98)—ΤΡΑΙΑΝΟΣ (98—117)

Ο **Νερβας** ἦτο ἥδη γέρων, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, καὶ ἐκυβέρνησε καλῶς. Πρὸ τοῦ θανάτου του νιοθέτησε τὸν

Τραϊανὸς

στρατηγὸν τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄνω Ρήνου Τραϊανόν, εἰς τὸν ὅποῖον μετὰ τὸν θάνατόν του περιῆλθεν ὁ θρόνος.

Ο **Τραϊανὸς** ἦτο ἰσπανὸς καὶ εἶναι ὁ πρῶτος ἐπαρχιώτης αὐτοκράτωρ. Εἶχεν ἥδη φήμην ἔξιχου στρατηγοῦ. ³ Ήτο κατώτερος τοῦ Καίσαρος καὶ Αὐγούστου εἰς τὴν πολιτικὴν ἕκανότητα, ἀλλ᾽ ὑπέρτερος αὐτῶν εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἀγαθότητα. Εἶχε τρόπους ἀπλοῦς, ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ μὲ τὴν γλυκύτητά του προσείλκυε τὴν ἀγάπην δλων.

Η κυβέρνησις τοῦ Τραϊανοῦ ὑπῆρξεν ἔξαιρετος. ⁴ Ήτο αὐτηρὸς τηρητῆς τῶν νόμων καὶ ηγχαριστεῖτο ν' ἀνακουφίζῃ τὸν λαόν. Διένεμε σῖτον, παρεῖχεν ἀγῶνας καὶ θεάματα καὶ

διωργάνωσεν ίδιαιτέραν ὑπηρεσίαν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν. Ἐδάνειζε χοήματα εἰς τὸν γαιοκτήμονας καὶ τὸν τόκους τῶν χοημάτων ἐχρησιμοποίει πρὸς διατροφὴν πτωχῶν παιδίων. Τοιουτούρπως καὶ τὴν γεωργίαν ἐβοήθει καὶ τὴν περίθαλψιν τῶν ἀπόρων ἐξησφάλιζεν.

Πολλὴν δόξαν ἀπέκτησεν ὁ Τραϊανὸς διὰ τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ δποῖα κατεσκευάσθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας του. Τὸ λαμπρότερον σύμπλεγμα οἰκοδομημάτων, τὰ δποῖα είχε νὰ παρουσιάσῃ ἡ ἀσχαία Ρώμη, ἥτο ἡ Ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ (Forum traianum), ἥ δποία ἥτο ἔργον τοῦ ἐκ Δαμασκοῦ ἀρχιτέκτονος Ἀπολλοδώρου. Δύο βιβλιοθήκαι, μεγάλη βασιλική, στοά, θριαμβευτικὴ ἀψίς καὶ εἰς τὸ κέντρον ἥ περιφημος Στήλη τοῦ Τραϊανοῦ, ὅφους 43 μ. μὲ ἀνάγλυφα ἐκ τῶν μαχῶν τοῦ αὐτοκράτορος, δῆλα ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἀπετέλουν τὸ περιφημον σύμπλεγμα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐξετελέσθησαν μεγάλα ἔργα, ὅδοί, γέφυραι, διώρυγες καὶ μνημεῖα παντὸς είδους.

Ο Τραϊανὸς ἦγάπα τοὺς πολέμους καὶ διεκρίθη ὡς ἔξοχος στρατηγάτης. Πέραν τοῦ Δουνάβεως οἱ Δάκες είζον σχηματίσει κράτος ἰσχυρότατον ἀπὸ τοῦ παραποτάμου τοῦ Δουνάβεως Τάις μέχρι τοῦ Εὔξείνου Πόντου. Ο Τραϊανὸς ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν δύο πολέμους (101—102 καὶ 105—107). Κατεσκεύασε μεγάλην λιθίνην γέφυραν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, ἐχάραξε

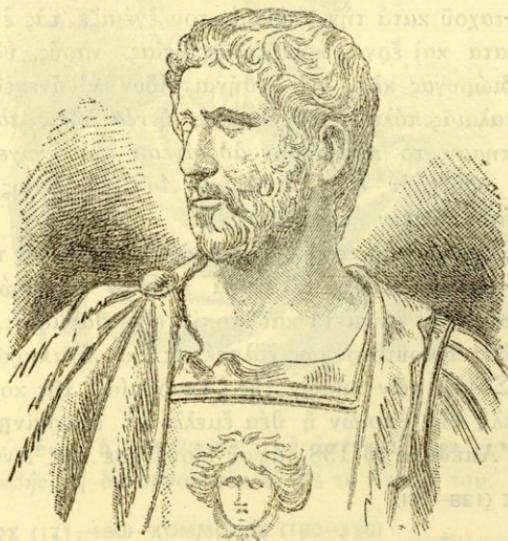
Στήλη Τραϊανοῦ στρατιωτικὴν ὁδόν, ἥ δποία σώζεται μέχρι σήμερον, Στήλη ἀνα. καὶ ἐπροχώρησε συστηματικῶς πρὸς ὑποταγὴν τοῦ μνηστικὴ τῆς πολεμικοῦ λαοῦ τῶν Δακῶν. Ή χώρα μετεβλήθη εἰς νίκης κατὰ ωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, δ δὲ Τραϊανὸς ἐγκατέστησεν εἰς τῶν Δακῶν. Φέρει ἐπιπλατίαν τοῦ πολεμικοῦ λαοῦ τῶν Δακῶν. Η λατινικὴ γραφάς καὶ γλῶσσα μετεφυτεύθη τόσον συστηματικῶς καὶ ἐπιτυπογραφημα ἀνάγλυφα, τὰ χῶς εἰς τὴν νέαν ἐπαρχίαν, ὥστε κατέστη ἥ μητρικὴ δποία παρίσταντος πολεμοῦ. Ολίγον βραδύτερον δ Τραϊανὸς ἤρχισε δεινὸν ἀκατά τῶν Δακῶν μὲ πολλὴν κίνησιν ἀπέστησε πολλὰς χώρας. Αλλὰ καὶ ζωήν.

Ολίγον βραδύτερον δ Τραϊανὸς ἤρχισε δεινὸν ἀκατά τῶν Δακῶν μὲ πολλὴν κίνησιν ἀπέστησε πολλὰς χώρας. Αλλὰ καὶ ζωήν. Απέθανε τὸ 117 εἰς τὴν Κιλικίαν. Τὸ ωμαϊκὸν

κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεως του. Διὰ τοῦτο ἡ σύγκλητος ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἐπωνυμίαν ἀριστος ἥγεμών καὶ ηὔχετο ἔκτοτε εἰς τοὺς νέους αὐτοκράτορας : νὰ εἶναι εὐτυχέστερος τοῦ Αὐγούστου καὶ ἴσχυρότερος τοῦ Τραϊαροῦ (felicior Augusto melior, Traiano).

ΑΔΡΙΑΝΟΣ (117—138)

‘Ο Τραϊανὸς εἶχεν υἱοθετήσει πρὸ τοῦ θανάτου του τὸν ἔξαδελφόν του Ἀδριανόν, στρατηγὸν τῶν λεγεώνων τῆς Συρίας.

‘**Ἀδριανὸς**

‘Ο **Ἀδριανὸς** ἦτο ἄνθρωπος ὁραῖος μὲν εὔμορφα καὶ κανονικὰ χαρακτηριστικά, κατεγίνετο εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἐγνώριζε μουσικήν, ἴατρικήν, γεωμετρίαν καὶ ἡγάπα τὴν Ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ή ἄνοδός του εἰς τὸν θρόνον ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τοὺς Ρωμαίους, οἱ δόποι οἱ διέβλεπον εἰς τὸν γραικύλον αὐτὸν νέον Νέονα. Δραστήριος, ἐργατικός, περίεργος, συνδυάζων τὴν Ἑλληνικὴν λεπτότητα μὲ σταθερότητα ρωμαϊκήν, ἐπέτυχε πρῶτος τὴν ἐνότητα τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὸν ρωμαϊκὸν κόσμον.

‘Ο **Ἀδριανὸς** δὲν ἡγάπα τοὺς πολέμους καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψε τὰς κατακτήσεις τοῦ Τραϊανοῦ εἰς τὴν Παρθίαν. Ἄλλος

ούδεις αὐτοκράτωρ ἐμερίμνησε ὅσον αὐτὸς διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν συνόρων καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ. Τὸν στρατὸν διὰ συνεχῶν ἀσκήσεων κατέστησεν ἴσχυρότατον καὶ πειθαρχικώτατον. Τὸ μόνον ἔξωτερικὸν γεγονός, τὸ δποῖον ἐτάραχε τὴν βασιλείαν του, ἥτο ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Ἀδριανὸς ἐδείχθη ἀμείλικτος. Ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἐπαθε μεγάλας συμφορᾶς καὶ ἡναγκάσθη νὰ διασκορπισθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

^{ΣΩΑΡΑΔΑ}
Ἐκ τῶν 24 ἐτῶν τῆς βασιλείας του ὁ Ἀδριανὸς τὰ 14 διῆλθε περιοδεύων. Μὲ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὸν εὐστροφίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον ὑπεκρίνετο τὸν αἰγύπτιον, εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἑλληνα. Πανταχοῦ κατὰ τὴν διάβασιν του ἐγέμιζε τὰς ἐπαρχίας μὲ οἰκοδομήματα καὶ ἔργα κοινῆς ὡφελείας, ναούς, ὑδραγωγεῖα, γεφύρας, διώρυγας κλπ. Αἱ Ἀθῆναι εἶδον ν' ἀνεγείρεται πλησίον τῆς παλαιᾶς πόλεως τοῦ Θησέως ἡ νέα πόλις τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀπέκτησαν τὸ περίφημον ἀδοιάνειον ὑδραγωγεῖον καὶ ἐθαύμασαν τὸν ναὸν τοῦ Ὄλυμπίου Διός, ὁ δποῖος ἀπὸ τοῦ Πειστράτου ἔμεινεν ἡμιτελῆς.

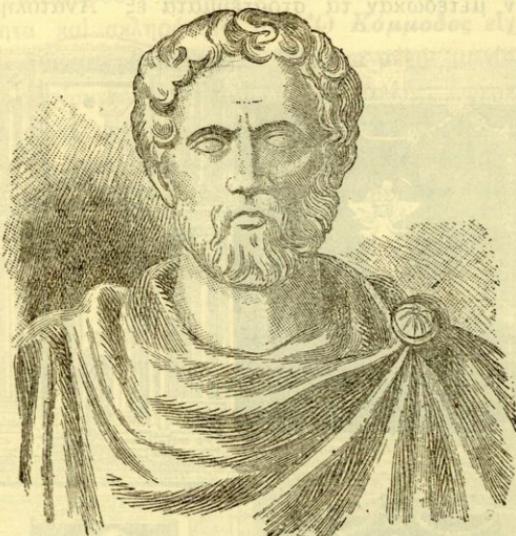
“Οταν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπεσύρθη εἰς τὸ μαγευτικόν του ἀνάκτορον εἰς τὰ Τίβουρα πλησίον τῆς Ρώμης. Ἐκεὶ κατεσκεύασεν ὅσα μνημεῖα καὶ τοπία εἰχε θαυμάσει, Ιδίως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοιουτοῦρπως ἔβλεπε τις ἐκεῖ ἀναπαράστασιν τῆς Ποικίλης Στοᾶς, τῶν κήπων τῆς Ἀκαδημίας, τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν κτλ., τῶν δποίων ἡ θέα ἔμελλε νὰ εὐφραίνῃ τὰ γηρατεῖά του. Ἀπέθανε τὸ 138, ἀφοῦ υἱοθέτησε τὸν Ἀντωνῖνον.

ΑΝΤΩΝΙΝΟΣ (138—161)

Ο Ἀντωνῖνος κατήγετο ἐκ Γαλατίας καὶ ἥτο ἥδη πεντηκοντούτης. Ἀνθρωπος ἔντιμος, οἰκονόμος, γλυκὺς καὶ ἀγαθός, ἐφήρμοσεν ὅλας τὰς ἀρετάς του εἰς τὴν κυβέρνησιν. Ἡ Ρώμη δὲν τὸν ηὐχαρίστει. Ἐζη κατὰ προτίμησιν εἰς τὰ κτήματά του, εἰς ἀπόστασιν 17 χιλιοι. ἀπὸ τῆς πόλεως.

Ἡ βασιλεία του δὲν ἐγνώρισε σοβαρὸν πόλεμον, ἀλλ᾽ ἀκολουθῶν τὸ πρόγραμμα τοῦ πατρός του ἐνίσχυσε τὴν ἄμυναν τῶν συνόρων. Περιεστοιχίζετο ἀπὸ νομομαθεῖς καὶ ἡ νομοθεσία του ἐνεπνέετο ἀπὸ βαθεῖαν εὐσέβειαν. Οἱ περίφημοι νομοδιδάσκαλοι Οὐλπιανὸς καὶ Γάϊος ἔθεσαν νόμους ὑπὸ πνεῦμα φιλανθρωπίας. Ἰδιαιτέρως ἐπροστάτευσαν τοὺς δούλους, τοὺς δποίους δὲν εἶχον πλέον τὸ δικαίωμα νὰ βασανίζουν ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου.

Η λαμπρὰ καὶ εὐσεβῆς σύζυγός του **Φανστῖνα** ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὸ ἔργον τῆς δημοσίας περιθάλψεως καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν της. Ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον ἐπίσης ἔδειξεν ὁ Ἀντωνῖνος διὰ τὰ γράμματα καὶ ἐφρόντισε πολὺ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας εὐσεβείας. Διὰ τὰς

Ἀντωνῖνος

ἀρετάς του αὐτᾶς ἡ σύγκλητος τοῦ ἀπένειμε τὴν προσωνυμίαν
pius=εὐσεβῆς, ἡ δὲ δυναστεία ἔλαβε τὸ ὄνομά του.

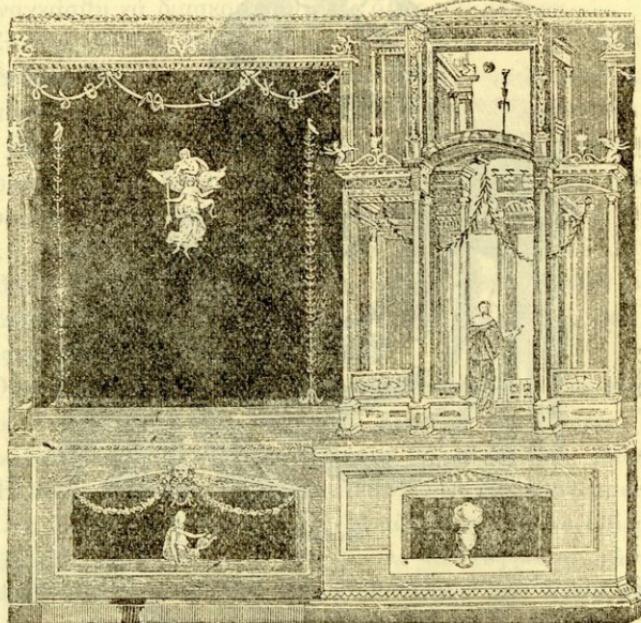
Μ. ΑΥΡΗΛΙΟΣ (171–180)–ΚΟΜΜΟΔΟΣ (180–196)

‘Ο **Μάρκος Αὐρήλιος** ἀπὸ τῆς νεότητός του ἐμορφώθη μὲ τὴν στωικὴν φιλοσοφίαν, τὴν δποίαν ἐφήρμοσε καθ’ ὅλην του τὴν ζωὴν μὲ αὐστηρότητα θρησκευτικήν. Ο **Αὐρήλιος** ἐφαίνετο προ-ωρισμένος νὰ συνεχίσῃ τὴν φιλάνθρωπον καὶ εἰρηνικὴν βασι-λείαν τοῦ Ἀντωνίνου, διότι ἀπεστρέφετο τὸν πόλεμον καὶ ἡγάπα τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἄλλος ἡ εὐγενῆς αὐτὴν ψυχή, δμοίαν τῆς δποίας ὀλίγας ἐγνώρισεν ὁ κόσμος, κατεδικάσθη νὰ διέλθῃ ὅλην σχεδὸν τὴν ζωὴν του εἰς τοὺς πολέμους.

Τὸ ιδιὸν ἔγινε μεγάλη ἐπιδρομὴ τῶν Πάρθων εἰς τὴν Συ-ρίαν, τὴν δποίαν ἀπέκρουσε μετὰ τετραετεῖς ἐπιπόνους ἀγῶνας.

Ἄλλα σοβαρώτερος ἦτο ὁ κίνδυνος εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ **Κον-**

δοι καὶ Μαρκομάννοι, κάτοικοι τῆς σημερινῆς Μοραβίας καὶ Βοημίας, διέβησαν τὸν Δουναβῖν καὶ ἔξεχύθησαν ἄλλοι μὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν χερσόννησον, ἄλλοι δὲ πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐποιούρκησαν τὴν ωμαϊκὴν ἀποικίαν Ἀκυληγίαν (Βενετία). Ὁ αὐτοκράτωρ εὑρόθη εἰς δυσχερεστάτην θέσιν. Λοιμικὴ νόσος, τὴν ὁποίαν μετέδωκαν τὰ στρατεύματα ἐξ Ἀνατολῆς εἰς τὴν

Τοιχογραφία Πομπήιας

Μεταξὺ τῶν πολλῶν εὑρημάτων τῆς Πομπήιας πολὺ ἀξιωμείωτοι εἶναι αἱ τοιχογραφίαι καὶ τὰ μωσαϊκά της. Ἡ ἀνωτέρῳ εἰκὼν παριστᾶ διακόσμησιν οἰκίας. Διακρίνομεν σαφῶς εἰς τὴν λεπτότητα τῆς ἐργασίας τὸν ἑλληνικὸν χρωστήρα.

Ἐνδρόπην, ἥριμωσε τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ του. Σεισμοί, πλήμμυροι, ἀφορίαι τῆς γῆς κατέστρεψαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Ὁ Ανδρήλιος ἦλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ πωλήσῃ αὐτοκρατορικοὺς θησαυροὺς καὶ νὰ στρατολογήσῃ δούλους καὶ μονομάχους, διὰ νὰ πληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ του. Μετὰ ἐπιπόνους στρατείας, τῶν ὁποίων ἡγείτο δ Ἰδιος, ἀπέκρουσε τοὺς ἐπιδρομεῖς. Ἐσχεδίαζε νὰ καταλάβῃ δλην τὴν χώραν μέχρι τοῦ Ἐλβα καὶ τοῦ Καυκάσου, ὡς προτείχισμα κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν. Τὸ ἔργον

τοῦτο δὲ ἀπήγγειλασσεν ἵσως τὸν ἀρχαιόν κόσμον ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς, ἀλλ᾽ οὐ Αὐρήλιος ἀπέθανεν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν σημερινὴν Βιέννην (180) προσβληθεὶς ἀπὸ τὸν λοιμόν.

Ο Αύρηλιος δέν ἐτόλμησε ν' ἀπομακρύνῃ ἐκ τῆς ἀρχῆς τὸν νίσιν του Κόμμαδον, ἡλικίας 19 ἐτῶν, μολονότι ἔγνωριζε τὴν ἀνικανότητα καὶ σκληρότητά του. Ο Κόμμαδος εἶχε τεράστιον σῶμα καὶ δύναμιν ἔξαιρετικήν. Ἡγάπα μέχρι μανίας τὰς μονομαχίας καὶ ἥρεσκετο νὰ ὀνομάζεται Ἡρακλῆς, ἔφερε δὲ τὴν κορύνην καὶ τὴν λεοντῆν. Κατήρχετο εἰς τὸν στοῖβον καὶ ἐφόνευε θηρία καὶ ἄνθρωπους, ἥ δὲ σύγκλητος καὶ ὁ λαὸς ἐπευφήμει. Τέλος ἀξιωματικὸς τῆς αὐλῆς, τοῦ δποίου ἦπειλεῖτο ἡ ζωή, τὸν ἐστραγγάλισε (196).

αθροῦ δέ τις ἄτοι νομίσκειν νόμον ταυτομάτην θεοῖς οἰνο-
βούς φύσει πάτε τα νεανίσκαν συμφοίται, διὸ Τίτανος αὐτοῦ μάρτυρας είναι
οὐδὲ τίτλος μάρτυρος (οὐδεὶς) νικηφόρος οὐδὲ τίτλος μάρτυρος
τούτου.

νοτίαν τούτην την καταστήσειν τούτην την ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ' τότε ταύτην Α'.
νότιαν την τούτην την ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ' τότε ταύτην την ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ' τότε ταύτην την ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

πάντα ταύτην την την ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ' τότε ταύτην την ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ' τότε ταύτην την ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

πάντα ταύτην την την ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ' τότε ταύτην την ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ' τότε ταύτην την ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

Κατὰ τὸν Β' μ. Χ. αἰδόνα ἐπεκράτησε μακρὰ περίοδος
εἰδίνην, κατὰ τὴν διοίαν τὰ δύνοντα τῆς μεγάλης φωμαϊ-
κῆς αὐτοκρατορίας ἐφορυχοῦντο ἀσφαλῶς καὶ εἰς τὸ ἐδω-
τερικὸν ἐκνειάρχει τάξις καὶ ἡδυχία. Τὸν περίοδον αὐ-
τὸν δύναμαν Χρόνους τῆς φωμαϊκῆς εἰδίνην.

Ἡ κατάδιπτις αὕτη ὠφέλησε τοὺς κατοίκους. Παρε-
τηρήθη μεγάλη αὔξησις πλούτου καὶ πληθυσμοῦ. Ἐξε-
τελέσθησαν μεγάλα δημόσια ἔργα, ὁδοί, γέφυραι, ὑδρα-
γωγεῖα, ναοί, θέατρα, καὶ ἡ Ρώμη ιδίως ἀπέβη κολοσ-
σιαία μεγαλούπολις, κέντρον καὶ πρωτεύοντα τοῦ ἀρ-
χαίου κόσμου.

Κατὰ τὸν περίοδον ταύτην ἥλθον εἰς διενωτέραν
ἐπαφὴν οἱ λαοὶ τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἡνῶθησαν, οὐ-
τοις εἰπεῖν, εἰς ἔθνος διὰ τῆς παραχωρήσεως τοῦ δι-
καιώματος τοῦ πολίτου εἰς δλοντας τοὺς κατοίκους.

Αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι, Γαλατία, Ἰδανία, Βόρειος Ἀ-
φρική, ἐξελατινίσθησαν, ἐνῷ ἡ Ἀνατολὴ ἔδειλεν εἰς τὸν
Ρώμην τοὺς θεοὺς καὶ τὴν θρησκείαν της.

ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Τὸ φωμαϊκὸν κράτος ἀπέκτησε νέας χώρας κατὰ τοὺς χρό-
νους τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐπὶ Τραϊανοῦ ἔλαβε τὴν μεγίστην
ἔκτασίν του. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Β' μ. Χ. αἰώνος περιελάμβανε
τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης, δηλαδὴ τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν
Γαλατίαν, τὸ νότιον μέρος τῆς Βρετανίας, ἐκ τῆς Γερμανίας τὰς
χώρας τῆς σημερινῆς Αύστριας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Βαλκανικὴν
μετὰ τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Δακίας, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν
καὶ ὅλην τὴν βόρειον Ἀφρικήν. Σύνορα πρὸς βορρᾶν εἶχε τὸν
Ρῆνον καὶ Δούναβιν, πρὸς νότον τὴν ἔσημον τῆς Ἀφρικῆς, πρὸς
δυσμάς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὡκεανὸν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τὸν Εὐ-

φράτην καὶ τὴν ἔδημον τῆς Συρίας. Αἱ ἐπαρχίαι τοῦ ἀχανοῦς αὐτοῦ κράτους δὲν ἦσαν ἔξ ἴσου κατωκημέναι. Ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλὰς κατωκοῦντο ἀραιότατα, ἐνῶ μεγάλη πυκνότης πληθυσμοῦ

νπῆροχεν εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἀφρι-
κήν καὶ εἰς τὰ μεσημβρινὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Γαλατίας.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

“Οταν οἱ αὐτοκράτορες συνεκέντρωσαν εἰς χεῖράς των δλας
τὰς ἔξουσίας, ἐδημιουργήθη πλῆθος ὑπαλλήλων πάσης φύσεως.
Τότε ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Ρώμην Κεντρικὴ διοίκησις, διὰ γὰ
βοηθῆ τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ τὰς δίκας καὶ νὰ
διευσύνη καὶ παρακολουθῇ ὅλους τοὺς ὑπαλλήλους. Ἡ διοίκη-
σις αὗτη περιελάμβανε τὰ Ὑπουργεῖα καὶ τὸ Συμβούλιον τοῦ
αὐτοκράτορος.

Τὰ Ὑπουργεῖα διωργανώθησαν δριστικῶς ὑπὸ τοῦ Κλαυ-
δίου καὶ ὑπῆρχον 1) ὑπουργεῖον ἐπαρχιῶν 2) δικαιοσύνης 3)
οἰκονομικῶν. Τὸ προσωπικὸν τῶν ὑπουργείων ἐλαμβάνετο ἀλ-
λοτε ἐκ τῶν ἀπελευθέρων, ἀλλ’ ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐστρατολο-
γεῖτο ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν ἵπτεων, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν
ἐμπόρων καὶ τραπεζιτῶν.

Τὸ Συμβούλιον τοῦ αὐτοκράτορος κατ’ ἀρχὰς ἀπετελεῖτο
ἀπὸ φίλους του, εἰς τοὺς δρόποίους ἀνεκοίνου σπουδαίας ἀπο-
φάσεις καὶ ἐξήτει ἐπ’ αὐτῶν τὴν γνώμην των, καὶ δὲν εἶχεν ἐπί-
σημον χαρακτῆρα. Ἀλλ’ ὁ Ἀδριανὸς ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐπισημό-
τητα καὶ κατέστη θεσμὸν τοῦ κράτους. Ἀπετελεῖτο ἐξ ἀνωτά-
των ὑπαλλήλων, τῶν προϊσταμένων τῶν γραφείων, δηλαδὴ τῶν
ὑπουργῶν, καὶ ἐκ νομομαθῶν. Εἰς τὸ συμβούλιον ουνέζητοῦντο
ὅλα τὰ διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα.

Τοιουτορόπως ἐκ τοῦ κράτους, τὸ δρόπον ἐφαντάσθη ὁ Αὔ-
γουστος κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ λαοῦ καὶ τῆς
συγκλήτου, ἐκ τῆς δημοκρατικῆς δηλ. μοναρχίας, ὅπως δονομά-
ζουν τὸ καθεστώς τοῦ Αὐγούστου, δὲν ἔμενε πλέον τίποτε. Πράγ-
ματι ἡ αὐτοκρατορικὴ διοίκησις εἶχε τὸν χαρακτῆρα ἀπολύτου
μοναρχίας. Οἱ παλαιοὶ τύποι ὅμως οἱ διασώζοντες ἀνάμνησιν
τῆς δημοκρατίας ἔξακολουθοῦν νὰ διατηροῦνται.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ—Η ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΣΥΝΟΡΩΝ

Τὴν μεγάλην τον δύναμιν ἐχρεώστει ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν
ἰσχυρὸν καὶ πολυάριθμον στρατόν. Ὁ δργανισμὸς τοῦ θωμαϊκοῦ
στρατοῦ κατὰ τύπους δὲν κετεβλήθη εἰς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς
χρόνους. Ἀλλ’ ἥδη ἡ στρατολογία ἀπέβη σχεδὸν κατὰ κανόνα

έθελονται. Ἡ λεγεών περιελάμβανεν 6 χιλ. ἄνδρας, ωμαίους πολίτας, καὶ ἀπετέλει αὐτοτελῆ δργανισμὸν μὲ τὸ ἵππικόν, τὰς πολεμικὰς μηχανὰς καὶ τὸ μηχανικόν, δπως ἡ σημερινὴ μεραρχία. Εἰς τὴν λεγεῶνα ἦτο προσητημένον σῶμα βοηθητικὸν ἀπὸ 6 χιλ. ἄνδρας, ὑπηκόους ἥ καὶ βαρβάρους συμμάχους. Τούτους ἔκυβέρνων χιλίαρχοι καὶ στρατηγοὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἵππεων. Τοιουτοτρόπως τὸ σύνολον τῆς ωμαϊκῆς λεγεῶνος ἦτο 12 χιλ. ἄνδρες, ὅλος δὲ ὁ ωμαϊκὸς στρατὸς περιεῖχε 33 λεγεῶνας, ἦτοι 360—400 χιλ., δύναμιν σχετικῶς μικρὰν διὰ τὴν φύλαξιν τόσον ἐκτεταμένου κράτους.

Ο στρατὸς δὲν ἦτο διεσκορπισμένος εἰς ὅλον τὸ κράτος, ἀλλὰ παρέμενεν εἰς τὰ σύνορα ἐντὸς μονίμων στρατοπέδων (*castra stativa*), ἐκ τῶν δποίων πολλὰ ἀπέβησαν ἀξιόλογοι πόλεις. Ἐκεῖ ὅταν δὲν εἶχον στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, οἱ στρατιῶται ἔχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κατασκευὴν ὁδῶν, γεφυρῶν, ἔσκαπτον διώρυγας, καὶ ἀπεξήραινον ἔλη. Τὰ σπουδαιότερα σύνορα τοῦ κράτους εἰς μὲν τὴν Εὐδρώπην ἦσαν ὁ *Pήρος* καὶ ὁ *Δουνάβης*, εἰς δὲ τὴν ἀνατολὴν ὁ *Εὐφράτης*.

Ο αὐτοκρατορικὸς στρατὸς δὲν ὑπελείπετο τοῦ δημοκρατικοῦ οὔτε κατὰ τὸ θάρρος οὔτε κατὰ τὴν στρατιωτικὴν ἀξίαν. Τὰ ωμαϊκὰ στρατόπεδα ὑπῆρχαν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας παιδευτήρια στρατιωτικῶν, εἰς τὰ δποῖα ἐκαλλιεργήθη ἡ στρατιωτικὴ τέχνη. Ἀλλ' ἀποτελούμετος κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τυχοδιώκτας, ἔγινετο πολλάκις ἀπαιτητικὸς καὶ ἀπειθάρχητος.

Η ΡΩΜΑΙ'ΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ἐξω τῶν συνόδων ἔζων οἱ βάρβαροι λαοὶ, οἱ δποῖοι ἀκόμη δὲν ἦσαν ἰσχυροί. Ἐπὶ μακρὸν ἡ ωμαϊκὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχεν ἐπιφύτους ἔχθρούς. Οἱ ἐπικινδυνότεροι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους ἦσαν οἱ *Γερμανοὶ* ἐπὶ τοῦ Ρήνου, οἱ *Πάρθοι* ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου καὶ οἱ *Γότθοι* ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, οἱ δποῖοι ἦσαν μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ γερμανικὴ φυλὴ ἐγκατασταθεῖσα ἐκεῖ βραδύτερον.

Οἱ βάρβαροι οὗτοι προσελκύμενοι ἀπὸ τὰ πλούτη καὶ τὴν εὐτυχίαν τῆς αὐτοκρατορίας δὲν ἔπαυσαν νὰ προσβάλλουν τὰ σύνορα παρ' ὅλην τὴν πυκνὴν ζώνην τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ. Ἀλλ' αἱ ωμαϊκαὶ λεγεῶνες εὐκόλως ἀπέκρουν αὐτούς. Τοιουτοτρόπως ἐνῶ αἱ λεγεῶνες ἐπολέμουν τὰ σόνορα, εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας ἐβασίλευεν εἰρήνη. Ἐπίσης

οἱ αἵματηροὶ ἄγῶνες τῶν αὐτοκρατόρων περιωρίζοντο συνήθως εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ δὲν ἐτάρασσον τὴν ἡσυχίαν τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ρωμαῖοι διὰ τῆς κατακτήσεώς των ἐπαυσαν τοὺς πολέμους μεταξὺ τῶν λαῶν. Τοιουτορόπως ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ἐπεκράτησεν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια εἰς τὸ ἀχανὲς ρωμαϊκὸν κράτος. Συγχρόνως οἱ αὐτοκράτορες ἔκυβερνησαν μὲ δικαιοσύνην τὰς ἐπαρχίας καὶ κατέπαυσαν τὴν σκληρὰν ἐμετάλλευσιν αὐτῶν. Τὸ κράτος λοιπὸν ἐπὶ αἰῶνας ἀπήλαυσεν εἰρήνην καὶ ευνομίαν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη *Ρωμαϊκὴ εἰρήνη* (*Pax romana*).

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΚΜΗ.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐπέβαλλον εἰς τὰς κατακτωμένας χώρας φόρους ἀμέσους ἢ ἐμμέσους, οἱ δποῖοι δὲν ἥσαν πολὺ καταθλιπτικοί, ἰδίως κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους, ὅτε ἡ εὐημερία καὶ ὁ πλοῦτος ἦτο ἀφθονος. Διὰ τοῦτο ἐδημιουργήθη μὲ τὸν καιρὸν διοίκησις τῶν οἰκονομικῶν, ἡ δποία ἦτο ἀρκετά πολύπλοκος. Ἀλλ' ἡ λογιστικὴ ὑπηρεσία ἐλειτούργει θαυμασίως καὶ συνετάσπετο μάλιστα κατ' ἔτος δύναε τῶν ἐσόδων καὶ ἔξοδων, δηλαδὴ ὁ προϋπολογισμός, δπως λέγομεν σήμερον.

Ἡ διαρκὴς εἰρήνη, ἡ καταστροφὴ τῆς πειρατείας καὶ ληστείας, τὸ ἔξαιρετον δίκτυον τῶν δημοσίων ὁδῶν καὶ ἡ ἀσφάλεια εἰχον ὡς ἀποτέλεσμα εὐημερίαν καὶ οἰκονομικὴν ἀκμὴν τῶν κατοίκων, δῆσην δὲν είχε γνωρίσει ἔως τότε δ ἀρχαῖος κόσμος. Οἱ γεωργίοις ἐπεδόθησαν μὲ ζῆλον εἰς τὰ κτήματά των. Ἡ Ἰταλία ἥσχολεῖτο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀμπέλου, τῆς ἐλαίας, τῶν ὅπωροφόρων δένδρων καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Ἡ Ἀφρικὴ καὶ ἡ Αἴγυπτος ἥσαν πάντοτε οἱ σιτοβολῶνες τῆς Μεσογείου. Παρετηρήθη σημαντικὴ αὐξῆσις πληθυσμοῦ καὶ χῶραι σχεδὸν ἔρημοι ἐγέμισαν ἀπὸ ἀνθηράς πόλεις καὶ κωμοπόλεις.

Μεγάλην ἐπίσης ἀκμὴν ἔσημείωσαν τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. Ἡ βιομηχανία ηὐδοκίμησε ὅχι μόνον εἰς τὰς παλαιὸς πεπολιτισμένας χώρας τῆς Ἀνατολῆς, δπως ἡ Συρία καὶ ἡ Αἴγυπτος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Μεταλλεῖα καὶ χρυσωρυχεῖα ἥνοιχθησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Γαλατίαν τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Δακίαν. Τὸ δὲ ἐμπόριον διεξήγετο ζωηρότατον ἀπὸ τοῦ ἐνδέκατον τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸ ἄλλο. Οἱ ἔμποροι ἐπλούτησαν πολὺ καὶ ἐσχηματίσθησαν μεγάλαι ἐταιρεῖαι. Ἐκτὸς τούτου ἡ

άσφαλεια, ή δοποία ἐπεκράτει εἰς ὅλον τὸ κράτος, ἀνέπτυξε τὸν ζῆλον πρὸς τὰ ταξίδια, χάριν τῶν δοποίων ἐγράφησαν καὶ ἴδιαι-τερα βιβλίσ, ὅπως οἱ σημερινοὶ ὁδηγοί.

Τοιουτορόπως ἡ Ρώμη χωρὶς νὰ ἐπιβάλῃ καθεστῶς κατα-θλιπτικόν, σεβασθεῖσα τὰς παραδόσεις, τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη τῶν λαῶν, ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον τὴν εὐτυχίαν καὶ κατώρ-θωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἑνότητα τοῦ πολιτισμοῦ εἰς χώ-ρας καὶ λαοὺς διαφορωτάτους. Διὰ τοῦτο ἔλλην φήτωρ δικαίως ἔλεγεν :

Καθεὶς δύναται νὰ ὑπάγῃ ὅπου θέλει. Τὰ δρη εἶναι ἀσφαλῆ διὰ τοὺς ταξιδιώτας, ὅπως αἱ πόλεις διὰ τοὺς κατοίκους. Ο φόβος παντοῦ ἔξελιπεν. Ἡ γῇ ἀφῆκε τὴν παλαιάν της πολεμικὴν στολὴν καὶ περιεβλήθη τὰ ἑορτάσιμα ἐνδύματα.

Ο ΕΚΛΑΤΙΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Τὰ ἀγαθὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καθεστῶτος ἡσαν περισσότερον αἰσθητὰ εἰς τὰς ἐπαρχίας, αἱ δοποῖαι τόσον σκληρῶς ἐκβερονήθησαν ἐπὶ τῆς δημοκρατίας. Μολονότι ἡ φροδολογία δὲν ἔπαισε νὰ εἶναι μεγάλη, οἱ αὐτοκράτορες ἐπέβλεπον ἀγρύπνως τοὺς διοικη-τὰς τῶν ἐπαρχῶν, ἐτιμώρουν αὐστηρότατα τὸν χρηματισμὸν καὶ τὴν ἀπλησίαν τῶν εἰσπρακτόρων τοῦ δημοσίου, ἥκουν δὲ προ-σεκτικῶς τὰ παράπονα τῶν ἐπαρχιωτῶν.

Ἄλλ' ἡ προσοχὴ τῶν αὐτοκρατόρων δὲν ἐστρέφετο μόνον εἰς τὴν ἀγαθὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν Κυρίως ἐπεδίωκον τὴν ἀφο-μοίωσιν καὶ τὸν ἐκλατινισμὸν αὐτῶν. Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, Ἐλλάδα, Συρίαν, Αἴγυπτον, τὸ πρᾶγμα ἦτο πολὺ δύσκολον. Αἱ χῶραι αὗται συνεχίζουσαι τὴν παραδόσιν τοῦ ἐλ-ληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ διμιούσαι τὴν ἐλληνικὴν κατεφρόνουν τὸν ωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Τὰ μεγάλα κέντρα τῆς Ἀνατολῆς, Ἀθῆναι, Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια, Ἐφε-σος κτλ. ἔξηκολούθουν νὰ ἐκπέμπουν ὀκτινοβόλον πολιτισμόν, δο ποῖος ἐπεσκίαζε τὸν ωμαϊκόν. Τὸ πρᾶγμα δμως ἦτο ἐντελῶς διάφορον εἰς τὴν Δύσιν, ὅπου οἱ κατακηθέντες λαοὶ ενδίσκοντο ἀκόμη εἰς ἡμιβάρβαρον κατάστασιν, ἐθαύμασαν τὸν ωμαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὑπέστησαν βαθύτατα τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ.

Εἰς τοῦτο σημαντικώτατα ἐπέδρασε τὸ ἀποικιακὸν σύστημα τῶν Ρωμαίων, οἱ δοποῖοι ἐπλήρωσαν μὲ ἀποικίας παλαιμάχων δλην τὴν Δύσιν. Οἱ ἀποικοὶ ἐγκατασταθέντες εἰς ἐπίκαιρου ση-

μεῖα ἀπετέλουν μικρογραφίαν τῆς Ρώμης μὲ τοὺς ἄρχοντάς των τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ τὴν σύγκλητον. Αἱ πόλεις τῶν Ἰθαγενῶν, αἱ δποῖαι εἰχον διατηρήσει τὴν τοπικήν των διοίκησιν, ἥρχισαν νὰ αιμοῦνται τὰς ἀποικίας καὶ μετέβαλον τὸ διοικητικόν των σύστημα. Ἐξέλεγον λοιπὸν καὶ αὐτοὶ ὑπάτους, ταμίας, ἀγορανόμους, σύγκλητον ἢ βουλευτήριον καὶ συνήρχοντο εἰς ἐκκλησίαν κατὰ τὸ σύστημα τῆς Ρώμης.

Αντιθέτως δύως τὴν τάσιν αὐτὴν τῶν πολιτειῶν οἱ πολῖται εἰχον ἴδανικὸν ν' ἀποκτήσουν τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου. Οἱ αὐτοκράτορες εἰχον ἥδη τιμήσει πολυναρίθμους ἐπαρχιώτας μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου, πόλεις δὲ ὀλόκληροι ἀπεκτησαν τὸ δικαίωμα τοῦτο. Μετὰ δύο αἰώνων αὐτοκρατορικὴν κυβέρνησιν αἱ ἐπαρχίαι κατὰ μέγα μέρος εἰχον ἀποκτήσει τὸ ποθητὸν δικαίωμα, Διὰ τοῦτο δὲ αὐτοκράτωρ **Καρακάλλας** κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος, τὸ 212, ἥδυνήθη διὰ διατάγματος νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς ὅλους τοὺς ἐλευθέρους ἀνδρας τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἐκτοτε οὐδεμία διάκρισις ὑφίσταται μεταξὺ Ρωμαίων καὶ ἐπαρχιωτῶν, πάντες δνομάζονται Ρωμαῖοι. Τὸν Γ' αἰῶνα ἐκάθησαν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοκράτορες ἐκ Συρίας. Ἰλλυρίας καὶ εἰς Ἀραψ. Ἡ Ρώμη δὲν εἶναι πλέον ἡ κυρίᾳρχος πόλις τῶν κατακτηθέντων, ἀλλ' ἡ πρωτεύουσα τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα διεδόθη παντοῦ, ίδίως εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως, οἵ κάτοικοι ἀπέμαθον τὴν παλαιάν των γλῶσσαν καὶ ἡ γαλλική, ἡ ἵσπανική, ἡ θουμανική, ἡ πορτογαλλικὴ κλπ. ἔχουν ως μητέρα τὴν λατινικήν. Ἡ ἐνότης τῆς αὐτοκρατορίας ἐπραγματοποιήθη.

Ἡ Ρώμη ἀνέπτυξε τοιουτορρόπως διοικητικὸν σύστημα καὶ δργάνωσιν κράτους, τὰ δποῖα ἡσαν τὰ τελειότερα τῆς ἀρχοιστητος καὶ ἐχρησίμευσαν ώς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους λαούς. Βυζαντινοί, Ἀραβες, Τοῦρκοι καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἀπεμιμήθησαν τὴν δργάνωσιν τῶν Ρωμαίων. Ἡ Ρώμη ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον τοὺς τύπους τῆς διοικήσεως, δπως ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς εἴχε δώσει τοὺς τύπους τῆς λογοτεχνίας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Η ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ἡ Ρωμαϊκὴ κοινωνία ἔλαβε κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους νέαν σύνθεσιν. Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις τώρα διεκρίνοντο ὅχι

ἐκ τῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ ἐκ τοῦ πλούτου. Οἱ ἐλεύθεροι πολῖται ἀπετέλουν δύο τάξεις χωριστάς, τὴν ἀριστοκρατίαν (*honestiores*) καὶ τὸν λαὸν (*humiliores*). Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἦσαν οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἱππεῖς. Δικαιώματα, τὰ δποῖα ἐπὶ τῆς δημοκρατίας εἶχον δῆλοι ἀδιαχρήτως οἱ ἐλεύθεροι πολῖται, τώρα ἦσαν ἀποκλειστικά προνόμια τῆς ἀριστοκρατίας. Δὲν ἔμαστι γοῦντο π.χ. δὲν ἐσταυροῦντο, δὲν ἔκαιοντο ζῶντες καὶ δὲν ἐρρίπτοντο εἰς τὰ θηρία, ἐνῶ τὰς ἀτιμωτικὰς αὐτὰς τιμωρίας ἐπέβαλλον εἰς τοὺς *humiliores*. Ἀν πιστεύσωμεν τὸν σατιρικὸν ποιητὴν Γιουβενάλην, ἡ διαφθορὰ τῶν πλουσίων ἦτο μεγάλη. Εἶναι δῆμος γκωστὸν ὅτι καὶ κατὰ τοὺς χειροτέρους χρόνους τῆς διαφθορᾶς ἐπὶ I ἑρωνος καὶ Καρακάλλα ἡ ρωμαϊκὴ ἀριστοκρατία ἡρίθμει μεταξὺ τῶν μελῶν της ἄνδρας ἔξαιρέτου χαρακτῆρος καὶ βίου ἀμέμπτου. Ἰδίως διεκρίνοντο διὰ τὴν οἰκονομίαν καὶ ἀρετὴν οἱ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν μετοικήσαντες πλούσιοι.

Ἄφοτου μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ νέου πολιτικοῦ καθεστώτος οἱ Ρωμαῖοι ἐπαυσαν νὰ καταγίνωνται εἰς τὴν πολιτικήν, ἡ ἀνωτέρα κοινωνία ἡσχολεῖτο εἰς τὴν κοσμικὴν ζωήν, εἰς ἐπισκέψεις, γεύματα, δεξιώσεις, δημόσια ἀναγνώσματα κτλ. Ἀλλ' αἱ φιλολογικαὶ συγκεντρώσεις κατήντησαν διὰ τοὺς πολλοὺς ἀπλῆ ἐπίδειξις ἐνδιαφέροντος ἡ συρμός.

Τὸν Ἀπολίνιον, γράφει ὁ Πλίνιος δὲν ἔμεινεν ἡμέρα χωρὶς νὰ γίνῃ καὶ ἐν ἀνάγνωσμα..παρὰ τὸν ζῆλον τῶν Ρωμαίων ν' ἀκούσουν τὰ νεώτερα ἔργα. Οἱ περισσότεροι περιμένουν εἰς τὰς πλατείας καὶ ἐρωτοῦν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀν ὁ δημιλητής εἰσῆλθεν, ἀν ἐτελείωσεν ὁ πρόδογος, ἀν προχωρεῖ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Τότε μόνον τοὺς βλέπετε νὰ εἰσέρχονται. Δὲν περιμένουν νὰ τελειώσῃ, διὰ νὰ φύγουν. Ἀλλος ἔξέρχεται ἡσύχως, ἄλλος ἀδεξίως. Ποία διαφορὰ ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν πατέρων μας! (Πλίνιος Νεώτερος, Ἐπιστολ. βιβλ. II).

Εἰς τὴν τάξιν τῶν *humiliores* ἀνήκουν δῆλοι οἱ ἐλεύθεροι πτωχοὶ καὶ οἱ ἀπελεύθεροι. Διὰ νὰ προστατεύονται καλύτερον, ἥνοντο εἰς Ἐταρείας (*collegia*), ἐκ τῶν δποίων αἱ περισσότεροι ήσαν ψρησκευτικοῦ χαρακτῆρος, δηλαδὴ συνήνοντο τοὺς δπαδοὺς μιᾶς λατρείας, τῆς Ἰσιδος π.χ. Περισσότερον ἐνδιαφέρουσαι ήσαν οἱ ἑταρεῖαι τῶν τεχνιτῶν τοῦ αὐτοῦ ἐπαγγέλματος, αἱ Συντεχνίαι, ὅπως λέγομεν σήμερον. Ἡ κυβέρνησις μετὰ δυσκολίας ἀνεγνώριζε καὶ ἀρχάς τὰς συντεχνίας, διότι ἐφοβεῖτο πολιτικὰς ταραχαίς. Ἀλλὰ βραδύτερον ἐπέτρεπε τὴν συγκρότησιν αὐτῶν καὶ αἱ συντεχνίαι ἔγιναν πολὺ ισχυραί. Συνήθως ἐτίθεντο

νπὸ τὴν προστασίαν ἰσχυρῶν προστατών. Οἱ ναυτae π. χ. δηλαδὴ οἱ ἐφοπλισταὶ, διετέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς συγκλήτου. Πολλὰ ἐκ τῶν σωματείων τούτων παρεῖχον σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸ δημόσιον, δπως οἱ ἔυλουροι καὶ οἱ πυροσβέσται.

Εἰς τὸ ρωμαϊκὸν χράτος ὑπῆρχον πάντοτε οἱ δοῦλοι, πολυαιριθμότεροι κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους. Οὐδεὶς ἐκτὸς μερικῶν στωικῶν φιλοσόφων ἐσκέπτετο περὶ καταργήσεως τῆς δουλείας. Ἡ θέσις αὐτῶν ἐξηκολούθει νὰ εἴναι οἰκτρά. Ἐπὶ Νέονος πλούσιός τις εὑρέθη φονευμένος εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἀμέσως 400 δοῦλοι του ἐφονεύθησαν συμφώνως μὲ τὸν νόμον. Ἄλλ' εἰς τὴν σύγκλητον διεξήχθη θυελλώδης συζήτησις καὶ ἡ πειλήθη πρὸς στιγμὴν ἐξέγερσις λαϊκὴ διὰ τὴν ἀπάνθρωπον πρᾶξιν. Πολλοὶ ἐδείκνυνον φιλανθρωποτέροιν συμπεριφορὰν πρὸς τὰς δυστυχεῖς αὐτὰς ὑπάρχεις. Ὁ Πλίνιος ὁ Νεώτερος δὲν ἀπαξιοῦντας διὰ τὸν δοῦλον φύλον καὶ ἀδελφὸν καὶ νὰ δέχεται αὐτοὺς εἰς τὴν τράπεζάν του. Ἡδη δὲ ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος ἐλήφθησαν προστατευτικὰ νομοθετικὰ μέτρα ὑπὲρ τῶν δούλων, κατὰ δὲ τὸν Γ' αἰῶνα ἐδέχθησαν τέλος ὅτι κατὰ τὸ φυσικὸν δίκαιον δῆλοι οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται ἵσοι. Τοιουτορόπως ἥρχισε νὰ βελτιώνεται ἡ θέσις τῶν δούλων.

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

Τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος εἴναι ἡ **Νομοθεσία**. Οἱ Ρωμαῖοι, πρακτικοὶ καὶ σαφεῖς, εἶχον πολὺ ἐνωρὶς κωδικοποίησει τὰς συνηθείας εἰς τὴν περίφημον Δωδεκάδετον, ἡ δοπία περιεῖχε τοὺς ἀπαραιτήσους νόμους διὰ τὴν πολιτικὴν των ὑπαρξιν. Μολονότι δὲ ὁ κῶδις οὗτος ἦτο ἀτελής, αὐστηρὸς καὶ πρωωρισμένος διὰ μίαν μόνον πόλιν, μικρὰν μάλιστα τότε, ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἔχορσίμευεν ὡς ἡ μόνη πηγὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἄλλα ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ Ρωμαῖοι κατώρθωσαν νὰ ἐπεκτείνουν αὐτὸν εἰς δῆλους τοὺς κατακτηθέντας λαούς, βραδύτερον δὲ τροποποιήσαντες αὐτὸν κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς ἥθικῆς εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον.

Ἡ πρώτη μεταβολὴ εἰς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ἥρχισε νὰ γίνεται διὰ τοῦ ἔνερδίκου, ὁ δοπίος ἐδίκαζε τὰς δίκας μεταξὺ Ρωμαίων καὶ ἔνων, καὶ διὰ τῶν διοικητῶν τῶν ἐπαρχιῶν. Οὗτος ἐπειδὴ ἐπόρκειτο περὶ ἔνων καὶ οὐχὶ ρωμαίων, εἰσῆγον διατάξεις φιλανθρωποτέρας. Ὁ αὐτοκράτωρ βραδύτερον διὰ τοῦ λε-

γομένου edictum perpetuum καθώριζε δι^ο ἀπαν τὸ κράτος τὰς δημοιδόφους ἀρχάς, τὰς ὁποίας θὰ ἐφήρμοζεν ἐπὶ τῆς βασιλείας του, καὶ εἰσῆγε διατάξεις φιλανθρώπους ὅχι μόνον διὰ τὴν Ρώμην, ἀλλὰ δι^ο δόλκληρον τὸ κράτος. Τοιουτορόπως τὸ ωμαϊκὸν δίκαιον ἔλαβε χαρακτῆρα γενικώτατον καὶ ὑπέστη σημαντικωτάτας τροποποιήσεις ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον.

^{οὐρανὸν} Ἀλλὰ τὸ ωμαϊκὸν δίκαιον ἐνωρίς ἥδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ γίνεται πολύπλοκον καὶ ἔχοειάζετο πολὺ συχνὰ νὰ προστρέχουν εἰς τὰ φῶτα ἀνδρῶν εἰδικῶν, τῶν *Noμοδιδασκάλων* (*Juris consulti*). Αἱ ἐρμηνείαι ἥσαν τόσον ἀμερόληπτοι, δίκαιαι καὶ ὄρθαι, ὥστε οἱ ἀρχοντες ἐθεώρουν αὐτὰς ὡς νέους ιόμους καὶ εἰσῆγον εἰς τὸ σῶμα τοῦ ωμαϊκαῦ δικαίου. Εἰς τὰς ἐρμηνείας των οἱ νομοδιδασκαλοι εἶχον ὡς ὅδηγὸν τὴν ἐλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὸν δρόδον λόγον.

^{οὐρανὸν} Βραδύτερον ἐδημιουργήθη τὸ *Φυσικὸν δίκαιον*, ἥπιατερον τοῦ παλαιοῦ πρὸ πάντων διὰ τὰς γυναικας καὶ τοὺς δούλους. ^{οὐρανὸν} Ο κύριος δὲν ἦδύνατο πλέον νὰ φονεύσῃ τὸν δοῦλον, νὰ πωλήσῃ τὰ τέκνα του, καὶ ἡ κηδεμονία τῶν γυναικῶν ἥτο μᾶλλον εἰκονική. ^{οὐρανὸν} Η τεραστία αὕτη ἐργασία. ἡ ὁποία κατέστησε τὸ ωμαϊκὸν δίκαιον πράγματι διεθνές, ἐσυστηματοποιήθη καὶ ἐκωδικοποιήθη μόνον τὸν ΣΤ' μ. Χ. αἰῶνα ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου *'Ιουστινιανοῦ*, ἔχοησίμευσε δὲ ὡς βάσις τῆς νομοθεσίας τῶν νεωτέρων λαῶν.

ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Βαθυτάτη ἥτο ἡ μεταβολὴ τῆς θρησκείας κατὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους. ^{οὐρανὸν} Ἡδη δὲ Αὔγουστος εἶχεν ἀποπειραθῆν ^{οὐρανὸν} ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν. ^{οὐρανὸν} Ἀλλ' αἱ ωμαϊκαὶ θεότητες ἥσαν ἔνηραι, τυπικαὶ καὶ ἀνίκανοι νὰ συγκινήσουν τὴν καρδίαν. Αἱ ἀπόπειραι τοῦ Αὐγούστου ἐνανάγησαν καὶ ἡ ἀπιστία καὶ δεισιδαιμονία ἥνεκήθησαν κατὰ τὸν Α' μ. Χ. αἰῶνα.

Κατὰ τὸν αἰῶνα τῶν *'Αντωνίνων* ἀρχίζει ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν. ^{οὐρανὸν} Εμποροι καὶ τυχοδιῶκται ἐκ τῆς *'Ανατολῆς* ἐγκατεσταθησαν εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἀπετέλεσαν ἰδιαίτεραν παροικίαν ἐπὶ τοῦ *'Ιανίκλη* τοῦ λόφου. Αἱ ἀνατολικαὶ θρησκεῖαι ἐγοήτευσαν τότε τὰς λαϊκὰς μάζας μὲ τὴν μυστικότητα τῆς διδασκαλίας, ἀποκαλυπτομένης μόνον εἰς τοὺς μεμυημένους, μὲ τὰς ἄλλοτε εὐθύμους καὶ ἄλλοτε πενθύμους πομπάς των, τὰ περιπαθῆ.

ἄσματα καὶ κυρίως μὲ τὴν ἑπόσχεσιν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εὐσεβεῖς. Αἶγυπτιακοί, ἀσυριακοί καὶ περσικοί θεοί. δ' Ἀττις, ἥ Ἰησος, δ' Ὀσιρις, δ' Μίθρας κλπ ἐλατρεύθησαν εἰς τὴν Ρώμην ὑπὸ πλήθους ἀνθρώπων καὶ ἀντικατέστησαν τὰς ἀρχαίας θεότητας.

Τοιουτορρόπως αἱ θρησκεῖαι δόλου τοῦ κόσμου εἰχον ἔγκαθιδρυθῇ εἰς τὴν Ρώμην. Οἱ αὐτοκράτορες ἐφάνησαν πολὺ ἀνεξίθρησκοι καὶ οὐδεμίαν ἀντέταταξαν ἀντίστασιν :ις τὴν ἐπιδρομὴν αὐτὴν τῶν ξένων θεοτήτων, διότι αὕτη ἀνταπεκρίνετο εἰς βαθύτερον πόθον τοῦ λαοῦ. Οἱ κάτοικοι τῆς ἀχανοῦς αὐτοκρατορίας δὲν εἰχον πάντα νὰ φροντίσουν διὰ τὴν πολιτείαν οὔτε εἴχον ἄμιλλαν νὰ διακριθοῦν καὶ νὰ ἐπικρατήσουν. Ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὴν καθημερινὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀτόμου των καὶ ἐπειδὴ δὲν εὑρίσκον πάντοτε τὴν εὐτυχίαν ἐπὶ τῆς γῆς, ἥθελον ἀθανασίαν καὶ εὐδαιμονίαν εἰς ἄλλον κόσμον. Ἐπίστευον δτι θὰ ἐπιτύχουν τοῦτο διὰ τῆς μεσολαβήσεως ἐνὸς σωτῆρος, ἐνὸς θεοῦ. "Η ἴδεα αὕτη διεδόθη εὐρωπαῖσι καὶ ὡς πρὸς τοῦτο προπαρεσκεύασε τὸν δρόμον εἰς τὸν χριστιανισμόν.

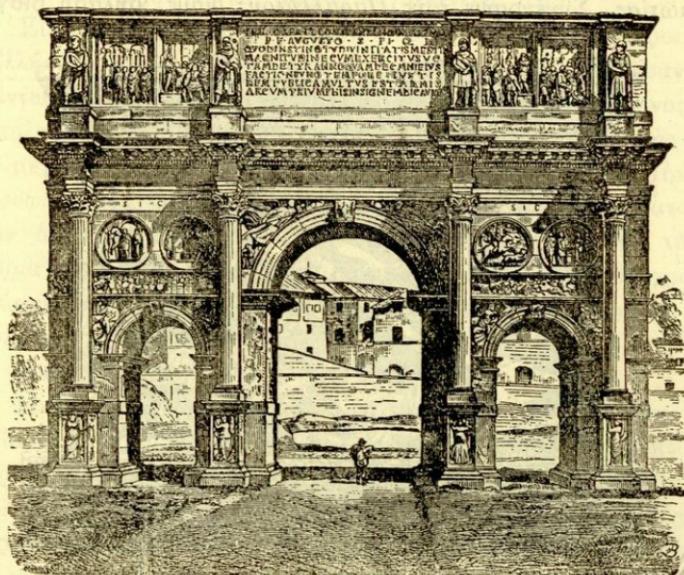
ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

"Η ἀκμὴ τῶν οωμαϊκῶν γραμμάτων, ή δποία ἐσημειώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος, ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν Β' καὶ Γ' αἰῶνα. Ἄλλα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξετιμῶντο περισσότερον τὰ φιλοσοφικὰ γυμνάσματα καὶ ἡκμασεν ἰδίως ὁ πεζὸς λόγος. Τὰ ἔργα δὲν είναι τόσον τέλεια, ἀλλὰ παραστατικώτερα καὶ συναισθηματικώτερα ἢ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον.

"Ο περίφημος διδάσκαλος καὶ σύμβουλος τοῦ Νέρωνος Σενέκας (4—65) εἰς τὰς Φιλοσοφικὰ Διατριβὰς καὶ τὰς Ἡθικὰς ἐπιστολὰς μᾶς δίδει εἰς λαμπρὰς σκιαγραφίας πλήρη εἰκόνα τῆς οωμαϊκῆς κοινωνίας τοῦ Α' μ. Χ. αἰῶνος. "Ο ἐπικὸς ποιητὴς Λουκάνος (39—66), ἀνεψιὸς τοῦ Σενέκα, εἰς τὸ ἐπικόν του ποίημα Φάρσαλος, εἰς τὸ δποῖον περιγράφει τὸν ἐμφύλιον πόλεμον Καίσαρος καὶ Πομπήιου, μᾶς δίδει πρότυπον τῶν περιγραφῶν καὶ τῆς οητορικῆς εὐφραδείας, τὰ δποῖα ἡρεσκον εἰς τὸν συγχρόνους. "Ο Πετρώνιος (ἀκμάσας περὶ τὸ 60) ἐδημιούργησε τὸ ρεαλιστικὸν μυθιστόρημα. Καὶ οἱ τρεῖς οῦτοι συγγραφεῖς ἔπεσαν θύματα τῆς θηριωδίας τοῦ Νέρωνος.

"Η ἑπομένη γενεὰ εἶδε συγγραφεῖς ἀξιολογωτάτους. "Ο ιστορικὸς Τάκιτος (55—120) εἶναι εἰς ἐκ τῶν μεγίστων ιστορικῶν

τῆς ἀπαχαιότητος. Εἰς τὰ δύο ἔργα, Χρονικά, ἦτοι ἴστορία ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Νέρωνος (14—68), καὶ Ἱστορία ἀπὸ τοῦ Νέρωνος μέχρι τοῦ Δομιτιανοῦ (68—96), δὲν διακρίνεται τόσον διὰ τὴν ἀμεροληψίαν, ὃσον διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὑφους, τὴν βαθεῖαν παρατήρησιν, τὴν ζωηρότητα, τὴν κίνησιν καὶ τὰς ἔξοχους περιγραφάς. Ὁ Πλευριός ὁ νεώτερος (62—113) ἦτο συγγραφεὺς κομψός. Ἔγραψεν

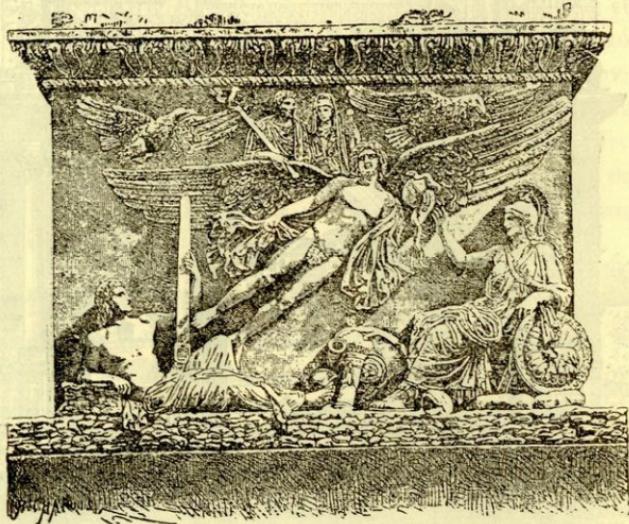

Αψίς Μ. Κωνσταντίνου

Απὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἥσαν αἱ θριαμβευτικαὶ ἄψιδες, τὰς δοπίας κατεσκεύαζον οἱ αὐτοκράτορες μετὰ τὰς νίκας των. Ἐκοσμοῦντο μὲ πολλὰ ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφάς. Ἡ ἄψις αὕτη ενδίσκεται εἰς τὴν Ρώμην. Ἐχει ὑψος 20 μ. πλάτος 25 καὶ πάχος 7.50 μ. Στηρίζεται εἰς κορινθιακοὺς κίονας καὶ τρία τόξα.

Ἐπιστολάς, εἰς τὰς δοπίας μᾶς δίδει πληροφορίας περὶ τῆς κοσμικῆς καὶ λογοτεχνικῆς κινήσεως τῶν χρόνων του. Περίφημος ποιητὴς ἦτο ὁ σατιρικὸς Γιουβενάλης (50—130), ὁ δοπίος καταγόμενος ἐκ ταπεινῶν γονέων καὶ μὴ ἔχων λόγους νὰ εἴναι εὐ-χαριστημένος ἀπὸ τὴν ζωὴν ἔγραψε Σατίρας, εἰς τὰς δοπίας μὲ μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καυτηριάζει τὰ ρωμαϊκὰ ἥθη τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

Κατὰ τους χρόνους τούτους ἐκαλλιεργήθησαν καὶ τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα εἴτε ὑπὸ Ἑλλήνων εἴτε ὑπὸ Ἕξελληνισθέντων ἀνατολιτῶν. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ λογοτεχνία τῶν αὐτοχρατοφικῶν χρόνων ὑπέστη βαθεῖαν ἐπίδρασιν τῆς Ρώμης. Οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων λαμβάνουν θέματα τῆς φωμαϊκῆς ἴστορίας. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ Α' μ. Χ. αἰώνος ἥκμασεν ὁ σεμνὸς καὶ πράγματι φιλοσοφικὸς συγγραφεὺς **Πλούταρχος** (46-120) ἐκ Χαιρωνίας τῆς Βοιωτίας. Συνέγραψε τοὺς **Παραλλήλους** βίους, δηλαδὴ βιογρα-

Ἀποθέωσις (ἀνάγλυφον ἐκ τῆς στήλης τοῦ Ἀντωνίνου)

Οἱ «ἀυτοχράτορες μετὰ θάνατον ἀπεθεοῦντο. Ἐνταῦθα πτερωτὸς δαίμονος ἀπάγει ἐπὶ τῶν πτερύγων του τὸν Ἀντωνίνον καὶ τὴν Φαυστίναν εἰς τοὺς θεούς. Δεξιὰ παρίσταται ἡ Ρώμη ἀκουμβισμένη ἐπὶ τῆς ἀσπίδος καὶ ἀριστερὰ ὁ φωμαϊκὸς λαός. Τὰ ἀνάγλυφα εἰναι πλήρη ζωῆς καὶ κινήσεως.

φίας ἔξόχων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης, καὶ πολλὰς φιλοσοφικὰς τραγματείας (*Histia*). Τὰ ἔογα του διακρίνει λεπτὴ ψυχολογία καὶ δραματικὴ περιγραφή. Ἀπὸ τὰ Σαμόσατα (πλησίον τοῦ Εὑφράτου) κατήγετο ὁ ἔξοχος σατιρικὸς λογογράφος **Λουκιανὸς** (Β' αἰών), ὁ δοποῖος ὑπενθυμίζει τὴν ἀττικὴν χάριν καὶ μὲ ἀπαράμιλλον εὐφυΐαν ἐκαυτηρίασε τὰς παλαιὰς προλήψεις καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του. Ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων ἔγραψαν πολλοὶ συγγραφεῖς ἀπομιμούμενοι τὸ ἀτ-

τικὸν ὕφος, οἱ δύναμισθέντες Νέοι Σοφισταί. Ὁ Διογύσιος δὲ Ἀλικαρνασσεὺς ἔγραψε ρωμαϊκὰς ἀρχαιότητας, ὁ Στράβων ἐξ Ἀπαμείας Γεωγραφίαν, ὁ Ἀππιανὸς ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Δίων δὲ Κάσσιος ρωμαϊκὴν ἴστορίαν, ὁ Ἀρριανὸς ἐκ Νικουμηδείας ἐμιμήθη τὸν Θεοφῶντα καὶ ἔγραψεν Ἀνάβασιν Ἀλεξάνδρου. Ὁ Παυσανίας περιηγήθη τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔγραψεν ὅδηγὸν αὐτῆς. Ἀλλὰ τὰ ἔργα ὅλων αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἰναι πλήρη δοκισιοφίας καὶ μικρᾶς λογοτελνικῆς ἀξίας.

Εἰς τὰς ἐπιστήμας οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν πάντεροι τῶν Ἑλλήνων. Καὶ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς χρόνους προώδευσαν πρὸ πάντων ἡ Γεωγραφία διὰ τῶν γεωγράφων Στράβωνος καὶ Πτολεμαίους καὶ ἡ Ἰατρικὴ διὰ τοῦ Γαληνοῦ Ὁ Γαληνὸς ἐδωκε μεγάλην ὥμησιν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀνατομίας. Εἰς τὴν Φιλοσοφίαν οἱ Ρωμαῖοι ἤκολούθησαν τὰ Ἑλληνικὰ συστήματα, ἐκ τῶν δποίων μᾶλλον διαδεδομένον εἰς τὴν Ρώμην ἵτο τὸ σύστημα τῶν στωικῶν. Οἱ σημαντικέροι στωικοὶ τῶν χρόνων τούτων ἦσαν ὁ ἔλλην Ἐπίκτητος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ *M. Αὐγήλιος*.

ΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

Μετὰ τὸν Αὔγουστον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἰδιοφυΐα τῶν Ρωμαίων λαμβάνει τεραστίαν ἐξέλιξιν. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν κτίζουν κυρίως οἰκοδομήματα θρησκευτικά, προτιμοῦν μᾶλλον ἔργα κοινῆς ὀφελίας, βασιλικάς (διοικητήρια), ἐπποδόμους, ἀμφιθέατρα, θέρμας, ὄδούς, γεφύρας, ὑδραγωγεῖα. Οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκάλυψαν εἶδος ἀμμοκονίας, τισμέντον σημερινοῦ, τὸ ὅποιον ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ χρησιμωποιοῦν καὶ τὰ χειρότερα ὄντα διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν οἰκοδομημάτων. Λίθοι παντὸς εἴδους, χάλικες κτλ. συγκολλώμενοι διὰ τῆς ἀμμοκονίας αὐτῆς ἀπετέλουν σῶμα στερεώτατον. Ἡδύναντο τοιουτοτόπως εἰς πᾶσαν χώραν καὶ μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα νὰ κτίζουν πελώρια οἰκοδομήματα καὶ θαυμαστῆς στερεότητος. Τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν κατόπιν ἐκάλυπτον πρὸς καλλωπισμὸν μὲ ἐπίστρωμα ἐκ καλῶν λίθων ἢ μαρμάρων.

Εἰς τὴν γλυπτικὴν οἱ Ρωμαῖοι ἔχουν νὰ παρουσιάσουν ἔργα πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Ἀλλ' οἱ τεχνῖται ἦσαν Ἑλληνες, οἱ δποῖοι ἐγνώριζον νὰ ἔξυπνοετήσουν τοὺς πελάτας των καὶ ἐδημιούργησαν ἔργα ρωμαϊκῆς ἀντιλήψεως. Εἰς τὰ ἀγάλματα παρατηροῦμεν τάσιν ρεαλιστικήν, εἰς δὲ τὰ ἀνάγλυφα

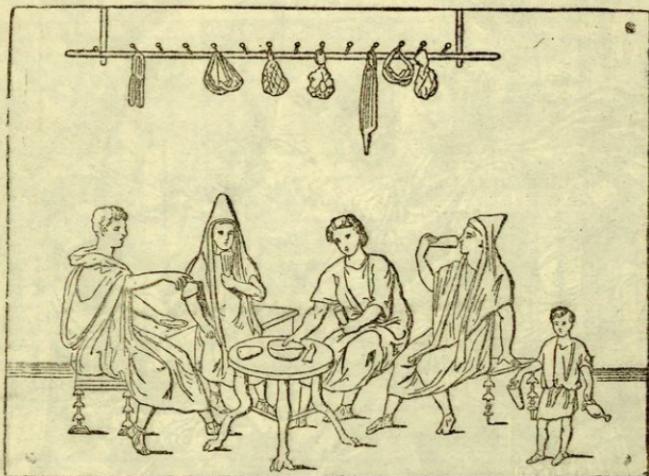
'Ανακάλυψις Ἀχιλλέως

Περίφημος τοιχογραφία ἐκ Πομπηίας, ἡ δοπία εἰκονίζει πῶς ὁ Ὁδυσσεὺς ἀνεκάλυψεν εἰς τὴν Σκύρον τὸν Ἀχιλλέα, ὁ δοποῖος ἦτο ἐνδεδυμένος γυναικεῖα.

Οὐδὲν μάλιστα περιέλθει στην απόδοση της παραπάνω παραγράφου, τοιχογραφία της οποίας παραπομπή είναι η παραπάνω παραγράφος.

κίνησιν τοῦ συνόλου καὶ ἀκρίβειαν εἰς τὰς λεπτομερείας. Περί-
φημα εἶναι τὰ ἀνάγλυφα τῆς στήλης τοῦ Τραϊανοῦ.

‘Η μεγάλη εὐημερία ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ρωμαίους ν’ ἀναλά-
βουν καθ’ ὅλον τὸ κράτος τὴν κατασκευὴν ἔργων κοινῆς ὁφε-
λείας. Οἱ στρατιῶται κατεσκεύαζον ὄδοις, γεφύρας, ὑδραγωγεῖα,
αἱ δὲ πόλεις μιμούμεναι τὴν Ρώμην ἔκτιζον ναούς, θριαμβευτι-
κὰς ἀψίδας, θέρμας, ἵπποδρόμους, θέατρα καὶ ἀμφιθέατρα.
Σήμερον ἀκόμη εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὸ Ἀλγέριον

Ταξιδιώται εἰς πανδοχεῖον

Είναι ζωγραφία ἐκ Πομπηίας. Οἱ δύο ἀπὸ τοὺς ταξιδιώτας φέρουν
ταξιδιωτικὸν σκοῦφον. Δεξιὰ ὁ μικρὸς ὑπηρέτης φέρει οἴνον, εἰς τὸν τοῦ-
χον διάφοροι προμήθειαι.

καὶ τὴν Τύνιδα ἀνακαλύπτουν τὰ ἵχνη μεγάλων ὄδῶν καὶ ω-
μαϊκῶν μνημείων. Πόλεις διοικήσους ἐξέθαψεν ἡ σκαπάνη τῶν
ἀρχαιολόγων καλυφθείσας ἀπὸ τὴν ἀμμοῦ ἢ τὴν τέφραν καὶ
τὴν λάβαν ἡφαστείων. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς δυνάμεθα ἡμεῖς
σήμερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ωμαϊκὸν πολιτισμόν. Μεταξὺ τῶν
πόλεων αὐτῶν ἡ σπουδαιοτέρα εἶναι ἡ Πομπηία

ΠΟΜΠΗΙΑ

‘Ἐξ ὅλων τῶν κέντρων διασκεδάσεως ἐν Καμπανίᾳ, τὰ ὅποια
προσείλκυν τοὺς πλουσίους Ρωμαίους, τὸ ὕδαινον διὰ τὴν
Ρωμαϊκὴ Ἰστορία—ἔκδοσις γ.’

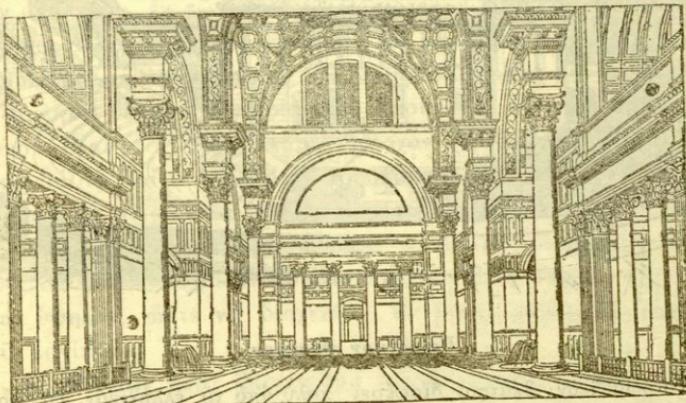
Μάχος Αδρήνιος

Ανάγλυφον ἐκ θριαμβευτικῆς ἀψίδος, τὸ διοῖον παριστάνει γερμανοὺς αἰχμαλώτους ἵκετεύοντας τὸν αὐτοκράτορα. Εἶναι ἔξαιρετον δείγμα τῆς κινήσεως καὶ ζωῆς τῶν ρωμαϊκῶν ἀναγλύφων.

ἀρχαιότητα καὶ τὴν λεπτότητα τοῦ πολιτισμοῦ του ἥτο ἡ Πομπηία, πλησίον τοῦ Βεζούβιου, εἰς ἀπόστασιν 1 χιλιομ. ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ὁ Βεζούβιος, ὡραῖον ὅρος κεκαλύψμένον εἰς τὰς πλαγιάς του μὲ ἀγροὺς καὶ ἀμπελῶνας, ἀπὸ πολλῶν αἰώνων δὲν ἔδιδε σημεῖα ζωῆς, ὅτε αἴφνης τὸ 79 ἔξεο·

79

φάγη καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τὴν ὡραίαν πόλιν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε αἱ οἰκίαι δὲν κατέρρευσαν, ἡ δὲ ἐπίπλωσις ἔμεινεν ἀνέπαφος. Ὁ πληθυσμὸς σχεδὸν ὀλόκλη-

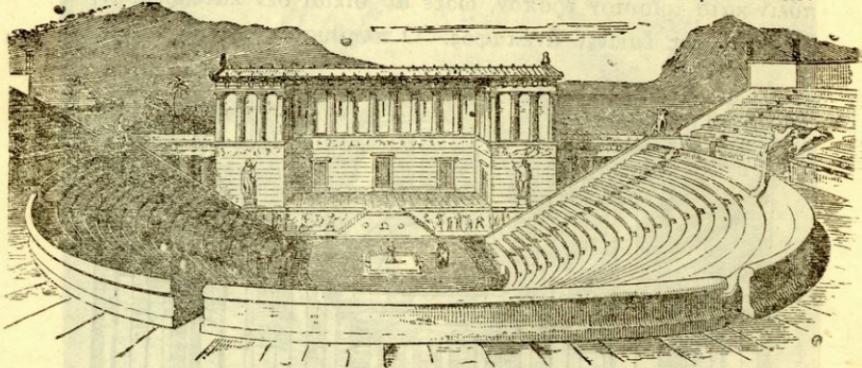
Αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα

Πολλοὶ αὐτοκράτορες ἐκδημητσαν τὴν Ρώμην μὲ πολυτελεστάτας θέρμας, ἐκ τῶν δοποίων δνομασταὶ ἦσαν αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα. Ἡ εἰκὼν εἶναι ἀναπαράστασις. Σύμερον σώζονται μόνον μεγαλοπρεπῆ ἡρείπια. Φαίνεται ἡ μεσαία αἰθούσα μὲ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς φωμαῖκῆς ἀρχιτεκτονικῆς, κορινθιακὸς κίονας ἄνευ φαβδώσεων, παραστάδας, τέξια καὶ θολωτὴν στέγην.

ὅς ἐκτὸς δλίγων, οἱ δοποῖοι κατέφυγον εἰς τὰ ὑπόγεια ἢ εἰς τὰ ὑπερῷα, ἔφυγε καὶ ἐσώθη.

Ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας ἡ πόλις ἐλησμονήθη καὶ ἄνωθεν αὐτῆς ἔγιναν ἀγροὶ καὶ ἀμπελῶνες. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰώνος ἐκ τῆς τυχαίας ἀνακαλύψεως ἐρειπίων τινῶν οἱ ἀρχαιολόγοι ἤρχισαν ἀνασκαφὰς εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως. Καθ' ὅλον τὸν ΙΘ' αἰώνα αἱ ἀνασκαφαὶ ἐξηκολούθησαν μεθοδικώτεραι καὶ διαρκοῦν μέχρι σήμερον. Τὰ ἀνακαλυπτόμενα δὲν μεταφέρονται εἰς τὰ μουσεῖα, ἀλλὰ μένονται ἐπὶ τόπου καὶ ὁ ἐπισκέπτης ἀποκομίζει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εὑρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως,

ὅπως ἦτο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταστροφῆς. Διακρίνονται οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι, αἱ πλούσιοι ἐπαύλεις μὲ τὴν ἐπίπλωσιν καὶ διακόσμησιν, τὰ καταστήματα, οἱ τοῖχοι μὲ τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ τοιχοκολλήματα, ἀκόμη καὶ τὰ πτώματα τῶν ἀτυχῶν ἔκεινων, οἱ δποίοι ἀπεπνίγησαν ἐξ ἀσφυξίας. Ἐν γένει λαμβάνει τις πλήρη εἰκόνα πόλεως ωμαϊκῆς τοῦ Α' μ.Χ. αἰῶνος, ἡ ὁποία ἔσβυσεν ἀποτόμως ὑπὸ τὴν τέφραν καὶ τὴν λάβαν τοῦ ὑφαιστείου.

Ρωμαϊκὸν θέατρον

Τὸ ωμαϊκὸν θέατρον διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸ Ἑλληνικόν. Τὸ προσκήνιον ὑψώθη, ἡ σκηνὴ ὑπεχώρησεν εἰς τὸ βάθος καὶ τοιουτορόπως ἐσχηματίσθη πλατύ ἐπίπεδον (*λογεῖον*), ἐπὶ τοῦ δποίου πλέον ἔπαιζον οἱ ντοκριταί. Ἐκτὸς τούτου ἡ σκηνὴ ἔγινε μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα μὲ δύο δρόφους. Κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν διεσκευάσθη ἐπὶ τῶν ωμαϊκῶν χρόνων καὶ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον τῶν Ἀθηνῶν.

Η ΡΩΜΗ ΕΠΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ

Ἄπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τῶν Ἀντωνίνων ἡ Ρώμη εἶχε λάβει τεραστίαν ἔξελιξιν. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνήρχετο εἰς 11)2 ἑκατομ. καὶ εἶχε καλλωπισθῆ μὲ πλῆθος οἰκοδομημάτων.

Είναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικὴ ἡ στατιστικὴ τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων τῆς Ρώμης ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων, τὴν δποίαν μᾶς μετέδωκαν οἱ ἀρχαῖοι. Ὑπῆρχον 11 ἀγοραί, δύο ἀμφιθέατρα, 2 ἵπποδρομοι, 3 θέατρα, 11 θέρμαι, 10 βασιλικαί, 19 ὑδραγωγεῖα, 856 λοιπά, 36 θριαμβευτικαὶ ἄψιδες, 1352 πηγαί, 22 ἀνδριάντες παριστάνοντες ἵππεis, 80 ἀγάλματα θεῶν ἐπίχρυσα, 77 ἐξ ἐλέφαντος. Εἰς ταῦτα δὲν ὑπολογίζονται τὰ ἀνάκτορα, αἱ στοά, οἱ ναοί, τὰ δημόσια μνημεία κλπ., τῶν δποίων ὁ ἀριθμὸς εἶναι σχεδὸν ἀδριστος.

Αναλογικά εἶται φασμὸν ὃν να πατεκούσει πτονούσινά νήσια της Μεσογείου

Πλησίον τῆς δημοτικῆς ἀγορᾶς, ἡ ὅποια δὲν ἐπήρχει πλέον διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς μεγάλης πόλεως, ὁ Καισαρὶς καὶ ὁ Αὔγουστος κατόπιν κατεσκεύασαν δύο ἄλλας, βραδύτερον ὁ Βεσπασιανὸς καὶ ὁ Νέοβας ἄλλας δύο. Ἀλλ' ἡ μεγαλοπρεπεστέρα ὅλων ἦτο ἡ ἀγορὰ τοῦ Τραϊανοῦ, ἡ ὅποια ἐθεωρεῖτο ὡς ἐκ τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου. Ἀνατολικῶς τῆς ἀγορᾶς ὁ Βεσπασιανὸς ἥρχισε τὴν κατασκευὴν τοῦ μεγάλου ἀμφιθεάτρου, τοῦ Κολοσσαίου, ἐπὶ δὲ τοῦ Παλατίνου λόφου οἱ αὐτοκράτορες κατεσκεύασαν ἀνάκτορα, ἐκ τῶν ὅποιων ὡραιότερον ἦτο τοῦ Δομιτιανοῦ. Πλῆθος ἄλλων μνημείων ὑπῆρχον εἰς τὸ πεδίον τοῦ Ἀρεως.

Μέχρι σήμερον κινοῦν τὸν θαυμασμόν μας τὰ μεγάλα καὶ πολυπληθῆ ὑδραγωγεῖα, διὰ τῶν ὅποιων ἡ Ρώμη ἐλάμβανε τὸ ὕδωρ. Ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ὑπῆρχον 7 ὑδραγωγεῖα, ἄλλα ὁ Καλιγούλας καὶ ὁ Κλαύδιος προσέθεσαν ἄλλα δύο, τὸ πρῶτον μήκους 68 χιλιομ., ἐκ τῶν ὅποιων τὰ 15 μὲ τόξα, τὸ δεύτερον 87, ἐκ τῶν ὅποιων τὰ 14 μὲ τόξα, τὰ ὅποια ἐνίστε ἔφθανον εἰς ὑψος 32 μ. Ὁ Τραϊανὸς κατεσκεύασεν ἄλλο ὑδραγωγεῖον ἀρκετὸν ὑψηλόν, ὥστε νὰ διοχετεύῃ τὸ ὕδωρ μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Ἱανίκλου.

Αἱ Θέρμαι ἦσαν ἴδιόρρυθμα οἰκοδομήματα, κυρίως λουτρά, ἀνοικτὰ εἰς τὸν λαὸν σχεδὸν δωρεάν. Θέρμαις εἶχον κατασκευάσει πολλοὶ αὐτοκράτορες, ἄλλα τὴν πρώτην θέσιν κατέχουν αἱ θέρμαι τοῦ Καρακάλλα τοῦ Γ' αἰῶνος. Ἡσαν πελώρια οἰκοδομήματα. Εἰς τὰς θέρμας ὅμως ἐκτὸς τῶν λουτρῶν ὑπῆρχε γυμναστήριον, βιβλιοθήκαι, αἴθουσαι διαλέξεων κοσμημέναι μὲ ωραίας τοιχογραφίας, μωσαϊκά καὶ ἀγάλματα. Οἱ Ρωμαῖοι διέτριψαν πολλὰς ὧδας εἰς τὰς θέρμας συζητοῦντες καὶ ἀναπαύσμενοι.

ΤΑ ΘΕΑΜΑΤΑ

Οἱ Ρωμαῖοι ἡγάπων πολὺ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ θεάματα. Ὑπῆρχον ἄλλως τε εἰς τὴν Ρώμην 175 ἑορτάσμοι ἡμέραι τὸ ἔτος, κατὰ τὰς ὅποιας τὰ δημόσια θεάματα διεδέχοντο ἄλληλα, οἱ δὲ αὐτοκράτορες παρίσταντο σχεδὸν πάντοτε.

Τὸ Θέατρον ὡμοίαζε πρὸς τὸ ἐλληνικὸν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ χορὸς κατηγορήθη καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς δοχῆστρος κατέλαβον τὰ καθίσματα τῶν ἐπισήμων. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἡγάπων τὰ δράματα. Σπανιώτατα ἀναλαριστανον κωμῳδίας τοῦ Πλαύτου καὶ Τερεντίου. Αἱ θεατρικαὶ παραστάσεις συγίσταντο κυρίως εἰς παντομίμας, εἰς τὰς ὅποιας οἱ ἥθοποιοὶ παρίστανον

μόνον μὲ κειρονομίας καὶ κινήσεις κωρίς νὰ διμιλοῦν.⁷ Εν γένει οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἤγάπησαν πολὺ τὸ θέατρον.

Τουναντίον μὲ πολὺ πάθος παρηκολούθουν τοὺς ἀγῶνας τῶν μονομάχων εἰς τὸ **Ἀμφιθέατρον**. Οἱ μονομάχοι (gladiatores) ἦσαν κατάδικοι εἰς θάνατον, δοῦλοι ἢ βάρβαροι αἰχμάλωτοι. ⁸ Άλλὰ καὶ ἐλεύθεροι πολῖται βραδύτερον ἐξήσκησαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μονομάχου. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν ἀγώνων παρῆλαυνον εἰς τὸν στοῖβον τοῦ ἀμφιθέατρου καὶ, διὰ τὸν ἔφθανον πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θεωρείου, ἀπήνθυνον τὸν τραγικὸν χαιρετισμόν: *Xaīos, Kaīsaō, οἱ μελλοθάνατοι σὲ χαιρετοῦν* (Ave Caesar, morituri te salutant). Κατόπιν ἥρχιζον οἱ ἀγῶνες ὑπὸ τοὺς ἥχους τῶν σαλπίγγων.

Οἱ Ρωμαῖοι εὔρισκον πολλὴν εὐχαρίστησιν εἰς τοὺς ἀγῶνας μονομάχων καὶ ἀγρίων θηρίων ἢ θηρίων μεταξύ των. Πολὺ ἀγαπητὸν ἦτο ἐπίσης τὸ λεγόμενον *κυνήγιον τῶν θηρίων*, διότε ὁ στοῦβος μετεβάλλετο εἰς δάσος. Τόσα πολλὰ θηρία ἐφονεύοντο εἰς τὸ ἀμφιθέατρον, ὅστε τὸ ἐμπόριον αὐτῶν εἶχε καταντήσει ἀπὸ τὰ ἐπικερδέστερα.⁹ Επὶ Αὐγούστου ἐθυσιάσθησαν 3500 θηρία, ἐπὶ Τίτου 9 χιλ. καὶ ἐπὶ Τραϊνοῦ 11 χιλ.

Τὸ πλῆθος μὲ τὴν αὐτὴν μανίαν συνέρρεεν ἐπίσης εἰς τὸν **Ἴπποδρομον** (Circus), διότι ἐτελοῦντο ἀρματοδρομίαι. Ό ἐπὶ τοῦ Ταρκυνίου τοῦ Πρεσβυτέρου κατασκευασθεὶς καὶ κατόπιν ἐπεκταθεὶς Circus Maximus περιελάμβανε, καθὼς λέγουν, 250 χιλ. θεατάς, εἶχε μῆκος 600 μέτρων καὶ πλάτος 100. Καθ' δλον τὸ μῆκος του διηρεῖτο ὑπὸ τοίχου, ὃ δποῖος ἐκοσμεῖτο μὲ βωμούς, ἀνδριάντας καὶ ὀβελίσκους. Μετά τινα θρησκευτικὴν τελετὴν ἥρχιζεν ἡ ἀρματοδρομία, κατὰ τὴν δροίαν ἥγωνταις ὄντος 4 ἀρματα διακρινόμενα ἐκ τοῦ χρώματος τῶν ἐνδυμάτων τοῦ ἡνιόχου (πράσινον, λευκὸν, κυανοῦν, ἔρυθρον). Εἰς τὴν Ρώμην, διώρει καὶ σῆμερον εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Εὐρώπης, ὃ λαὸς μὲ πάθος παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας καὶ ἐγνώριζε καλῶς τὰ δνόματα τῶν ἵππων, τὴν ἡλικίαν, τὴν γενεάν των. ¹⁰ Εχωρίζετο εἰς φατοίας καὶ ἐτάσσετο μὲ τοὺς διαφόρους ἀγωνιστὰς. Αἱ ἐπευφημίαι καὶ αἱ παροτρύνσεις κατὰ τὴν ὥραν τῶν ἀγώνων ἔφθανον μέχρι παραφροσύνης. Διὰ τοῦτο ὃ οωμαϊκὸς λαὸς ἐκτὸς τοῦ ἀρτου ἐζήτει ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας θεάματα. Ο Γιουβενάλης λέγει εἰς ὀλίγους στίχους: *Οἱ οωμαῖοι οὐδὲν ἄλλο ζητοῦν σῆμερον ἢ ἀρτον καὶ θέάματα (Panem et circenses).*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΑΙΩΝ—ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Η διαρκής άνάγυξις τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτείαν δημιουργεῖ ἀναρχίαν εἰς τὴν διοικητινήν. Περὶ τὰ μέδα τοῦ Γ'. υ. Χ. αἰώνος ἐπικρατεῖ πραγματικὸν χάος καὶ ἐπὶ 50 περίπου ἔτη ἡ αὐτοκρατορία ταράσσεται ἐδωτερικὸς ἀπὸ τὴν ἀντικυηλίαν καὶ τὰς δυγκρούσεις πολυναριθμῶν ἀπαιτητῶν τοῦ θρόνου, τοὺς ὅποιους ὑποστηρίζουν τὰ στρατεύματα τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν. Αὐτοὶ εἶναι ἡ λεγούμένη περιόδος τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας.

Ἐκ τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐπωθελοῦνται οἱ ἔξωτεροιοι ἔχθροι καὶ πρεββάλλουν ἀπὸ διάφορα δημειὰ τὴν αὐτοκρατορίαν, οἱ Πάρθοι εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Γότθοι εἰς τὸν Δούναβιν, οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀλαμανοὶ εἰς τὸν Ρήνον. Τὴν κατάστασιν δῷσον αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Ἰελυρίαν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διαδίδεται εὐρύτατα εἰς τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν ὁ χριστιανισμὸς παρὰ τοὺς δροῦδοὺς διωγμούς.

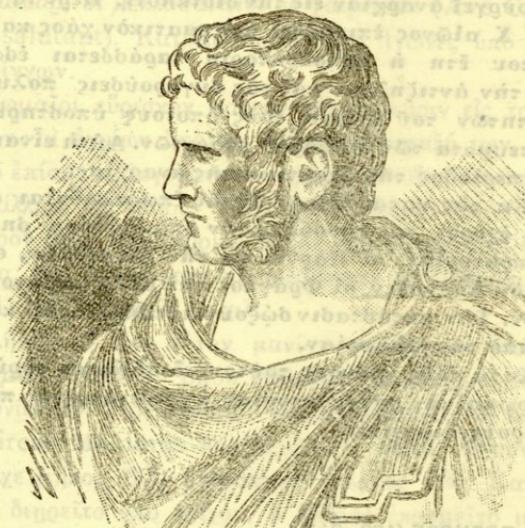
ΣΕΠΤΙΜΙΟΣ ΣΕΒΗΡΟΣ (193-211)

Τὸ 193 ὁ θάνατος τοῦ Κομμόδου ἐδημιούργησεν, ὅπως ἀλλοτε τοῦ Νέρωνος, δῆξεν κρίσιν. Οἱ πραιτωριανοὶ καὶ τὰ ἐπαρχιακὰ στρατεύματα ἔξελεξαν διαφόρους αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπινελήφθη. Τέλος ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τῶν λεγεώνων τῆς Παννονίας Σεπτίμιος Σεβῆρος.

Ο Σεβῆρος κατήγετο ἀπὸ τὴν Τρίπολιν τῆς Ἀφρικῆς, ἥτοι ἔξαιρετος στρατιωτικὸς καὶ λαμπρὸς κυβερνήτης καὶ καθιέρωσεν ἀπολυταρχικὴν καὶ στρατιωτικὴν πολιτικήν. Ἐστήριξε τὸ κυβερνητικόν του σύστημα εἰς τὸν στρατόν. Εἰς ἐκ τῶν βιογράφων του ἀποδίδει εἰς αὐτὸν τὴν χαρακτηριστικὴν φράσιν, τὴν ὁποίαν ἔλεγεν εἰς τὸν νῖνόν του: *Πλούτιξ τὸν στρατὸν καὶ περίπατε δλονς τοὺς ἄλλους.* Ηὕησε τὸν στρατὸν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τὴν στρατι-

ώτας νὰ γυμφεύωνται, εἰς δὲ τοὺς ἀξιωματικοὺς ἔδωκεν ἀφειδῶς βαθμοὺς ἀνωτέρους. Διέλυσε τοὺς πρωτωριανοὺς καὶ ἀνασυνέστησε τὴν φρουράν του ἐκ τῶν καλυτέρων στοιατιωτῶν τῶν ἐπαρχιακῶν στρατευμάτων. Τὴν σύγκλητον τελείως σχεδὸν ἔξεμπδένισε καὶ ἔδωκε μεγάλην δύναμιν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν συμβούλιον. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι ἐθεώρησαν ὃς ταπείνωσίν των τὴν διαρκῆ ἀπειλὴν ἐκ τῶν στρατιωτῶν τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ Σεβῆρος ὑπῆρχεν εἴς ἐκ τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης. Ἡτο ἔξοχος κυβερνήτης, ἐλευθέριος πρὸς τὸν λαὸν καὶ

Καρακάλλας

ἄγρυπνος φύλαξ τῆς καλῆς διοικήσεως τῶν ἐπαρχιῶν. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὅτι συνεχίζει τὴν δυναστείαν τῶν Ἀντωνίων. Ἐπλήρωσε τὴν Ρώμην μεγάλων οἰκοδομημάτων, μεταξὺ τῶν ὄποιων τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχε τὸ ἀνάκτορόν του ἐπὶ τοῦ Παλατίνου. Ἐξωτερικῶς ἐνίκησε τοὺς Πάρθονς καὶ ἐκυρίευσε τὴν Μεσοποταμίαν, τὸ δὲ 208 ὕδηγησε τὸν στρατόν του κατὰ τῆς Βρεττανίας. Ἀλλὰ τὸ 211 ἀπέθανεν εἰς τὸ Ἐβόρακον ('Υόρκην) τῆς Βρεττανίας.

ΚΑΡΑΚΑΛΛΑΣ (211—217)

Τὸν Σεβῆρον διεδέχθη ὁ πρεσβύτερος νίος του *Καρακάλλας*,

δόποιος ἡτοῦ ἄγιοις καὶ σκληρός. Τὸν ωμαῖκὸν λαὸν ηὐχαρίστει διὰ δαπανηροτάτων θεαμάτων καὶ διὰ τῆς κατασκευῆς περιφήμων λουτρῶν. Διὰ τοῦ νόμου τοῦ 212 παρεχώρησε τὸ δικαιώμα τοῦ ωμαίου πολίτου εἰς πάντας τοὺς ὑπηκόους, διότι καὶ αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν θὰ ἐπλήρωνον διπλοῦν φόρον, τοῦ ὑπηκόου καὶ τοῦ ωμαίου πολίτου. Ἀλλ' ὁ νόμος εἶχε βαθυτέρας συνεπείας, διότι ἔφερε τὴν ἑνότητα τοῦ κράτους.

Οἱ Καρακάλλας ἔκαμε πολλὰς ἐπιτυχεῖς ἐκστρατείας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἀσίαν. Τὸ 217 ἐνῷ ἐβάδιζε κατὰ τὸν Πάρθων, ἐδοιοφονήθη ὥπο τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πρωτωφιανῶν **Μακρίνου** εἰς ἡλικίαν 29 ἐτῶν. Οἱ Μακρίνος κατήγετο ἐκ Μαυριτανίας τῆς Ἀφρικῆς, σημερινοῦ Μαρόκου, καὶ ἐβασίλευσε μόνον ἐν ἕτοις.

ΕΛΑΓΒΑΛΟΣ—ΣΕΒΗΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ (217-235)

Τότε συνέβη πρᾶγμα περίεργον, τὸ δόποιον δεικνύει τὴν μεγάλην μεταβολήν, ἡ δοπία εἶχε γίνει εἰς τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἔξασθμένησιν τῶν ωμαῖκῶν παραδόσεων. Η ἔξουσία περιῆλθε καὶ οὐσίαν εἰς τὴν γυναικαδέλφην τοῦ Σεπτίμου Σεβήρου **Ιουλίαν**, ἡ δοπία κατήγετο ἀπὸ μεγάλην ἱερατικὴν οἰκογένειαν τῆς Συρίας. Η φιλόδοξος καὶ εὐφυής αὐτὴ γυνὴ ἀνύψωσεν εἰς τὸν θρόνον τοὺς δύο ἐγγόνους τῆς τὸν ἔνα κατόπιν τοῦ ἄλλου.

Οἱ πρῶτοι ἔξι αὐτῶν **Ἐλαγάβαλος** ἡτοῦ ἱερεὺς τοῦ διμωνύμου θεοῦ τῆς Συρίας, τοῦ δοπίου προσέλαβε τὸ δνομα. Οἱ **Ἐλαγάβαλος** κατέστη περιβόητος διὰ τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν δκνηρίαν του. Ψιμαυθιωμένος, ἐνδεδυμένος μὲ μεταξωτὰ ἐνδύματα ὡς γυνή, ἐσκανδάλιζε τοὺς Ρωμαίους ἀφήνων τὴν μάμμην του νὰ προεδρεύῃ τῆς συγκλήτου καὶ νὰ κυβερνᾷ. Τέλος διστριπτὸς ἐφόνευσε τὸν ἀνισόρροπον αὐτοκράτορα.

Εἰς τὸν θρόνον ἀνέβη κατόπιν δὲ τερος τῶν ἀνεψιῶν τῆς **Ιουλίας**, δὲ **Σεβήρος** **Ἀλέξανδρος**, δὲ δόποιος ἡτοῦ μόλις 13 ἐτῶν μὲ πολὺ καλὴν ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν καὶ μὲ ἀγαθὰς διαθέσεις. Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν βασιλείαν του ψυχὴ τῆς κυβερνήσεως ἡτοῦ ἡ μήτηρ του μετὰ τῶν περιφήμων νομοδιασκάλων **Οὐλπιανοῦ**, **Παύλου** καὶ **Μοδεστίνου**. Η βασιλεία τοῦ Σεβήρου **Ἀλέξανδρον** σημειώνει ἀλλαγὴν πολιτικοῦ συστήματος. Ο αὐτοκράτωρ καὶ ἡ σύγκλητος, ἔξι ἵσους ἀπειλούμενοι ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸν στοιχεῖον, συνεργάζονται πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐπεμβάσεως

τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πολιτείαν. Ἐλλ' ὁ στρατὸς δὲν ὑπήκουε καὶ τέλος ἐφόνευσε καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα (235).

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ

Τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξανδρου ὥκολούθησε μεγάλη κρίσις, ἡ δῆμοια δὲ λίγον ἔλειψε νὰ ἔχῃ σοβαρωτάτας συνεπείας διὸ αὐτὴν τὴν τύχην τοῦ κράτους. Ἐπὶ ἥμισυν αἰῶνα (235—285) οἱ στρατιῶται ἀναγορεύουν αὐτοκράτορας τῆς ἐκλογῆς των. Ἡ περίοδος αὕτη ὀνομάζεται εἰς τὴν ἴστορίαν *Στρατιωτικὴ ἀναρχία*. Ἐκάστη λεγεών ἀναδεικνύει τὸν αὐτοκράτορα τῆς ἐκλογῆς του. Τοιουτορόπως μέχρι τῆς ἀναιρούσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ 28 αὐτοκράτορες ἀνεκρηγύθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συγκλήτου ἐκτὸς ἐκείνων, οἱ δῆμοι παρανόμως κατέλαβον ἐπὶ τινα καιδὸν τὸν θρόνον, καὶ πάντες σχεδὸν ἀπέθανον μὲ βίαιον θάνατον. Ἱστορικός τις παρωμοίασεν αὐτὸν πρὸς τοὺς *Τριάκοντα Τυράννους* τῶν Ἀθηνῶν.

ΑΙ ΒΑΡΒΑΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας τὸ ρωμαϊκὸν κράτος διέτρεξε σοβαρωτάτους κινδύνους. Εἰς ὅλην τὴν ἐκτασιν τῶν συνόρων, εἰς τὸν Ρήνον, εἰς τὸν Δούναβιν, εἰς τὸν Εὐφράτην, εἰς τὴν Ἀφρικήν, βάθραροι λαοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος.

Εἰς τὴν Ἀνατολὴν οἱ *Πάρθοι* ὑπὸ τὴν νέαν δυναστείαν τῶν Σασσανιδῶν (227) διεξεδίκουν ὅλας τὰς χώρας, αἱ δῆμοι αἱλοτε ἀνῆκον εἰς τὸ περσικὸν βασίλειον. Τὸ 260 ὁ βασιλεὺς *Σαπόδρ* εἰσέδυσε μέχρι τῆς Συρίας καὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ αὐτοκράτωρ Βαλεριανός, ὁ δῆμοις ἐπεχειρησε νῦν ἀναχαιτίσῃ τοὺς Πάρθους, συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ διηγοῦντο διτὶ ἡναγκάσθη νὰ ὑπηρετῇ τὸν Σαπόδρ ὃς ἵπποκόμος.

Συγχρόνως εἰς τὴν Εὐρώπην πλῆθος βαρβάρων προσέβαλον τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Δονούβεως. Οἱ *Γότθοι*, γερμανικὴ φυλὴ ἐκ Σκανδιναβίας, κατῆλθον βραδέως πρὸς νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς Δακίαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυτικοί, κατεσκεύασαν μικρὰ πλοῖα καὶ ἔγιναν τολμηρότατοι πειραταί. Δελεασθέντες ἀπὸ τὰ πλούτη τῆς αὐτοκρατορίας ἔκαμαν πολλὰ ἐπιδομάτας εἰς αὐτήν. Μὲ τὰ πειρατικά των πλοῖα προσέβαλον τὸ Βυζάντιον, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὸ 267 τμήματα αὐτῶν ἐφθασαν μέχρι τῆς Ἑλλάδος, διόπου ἐλεηλάτησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Κόρινθον.

Εἰς τὸν Ρῆνον ἐμφανίζονται δύο πολεμικοὶ λαοὶ γερμανικῆς καταγωγῆς, οἱ Φοάγκοι καὶ οἱ Ἀλαμαννοί. Οἱ Φοάγκοι ἐπέδραμον τὴν Γαλατίαν καὶ Ἰσπανίαν, οἱ δὲ Ἀλαμαννοί ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ 267 ἔφθασαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Μεταύρου. Οἱ Σάξονες, κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τῆς βορείου θαλάσσης παρὰ τὸν Ἐλβαν ποταμόν, ἐπέδραμον διὰ θαλάσσης καὶ ἐλεηλάτησαν τὰ παράλια τῆς Βρεττανίας.

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Τὸν Ἀλέξανδρον διεδέχθη ὁ **Μαξιμίνος**, ἄλλοτε ποιμὴν ἐκ Θράκης μὲ τεράστιον ἀνάστημα. Διὰ τὴν ἡμερησίαν του τροφὴν ἐχρειάζετο 30 λίτρας κρέας καὶ 20 οἴνου! Διὰ τοῦ γρόνθου του ἀπέσπα τὸν δόδοντας ἵππουν. Διὰ τὴν σκληρότητα καὶ ἀγριότητα του ἐπωνομάσθη Κύκλωψ. Ὁ Μαξιμίνος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του. Ἡ σύγκλητος ἐξέλεξε κατόπιν τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον 4 αὐτοκράτορας, οἱ δυοῖς ἐφονεύθησαν κατὰ τὸ αὐτὸν ἔτος (238). Πλήθος ἄλλο αὐτοκρατόρων ἐπηκολούθησεν, ἐνῶ τὰ σύνορα τοῦ κράτους ἔμενον ἀφορούοντα.

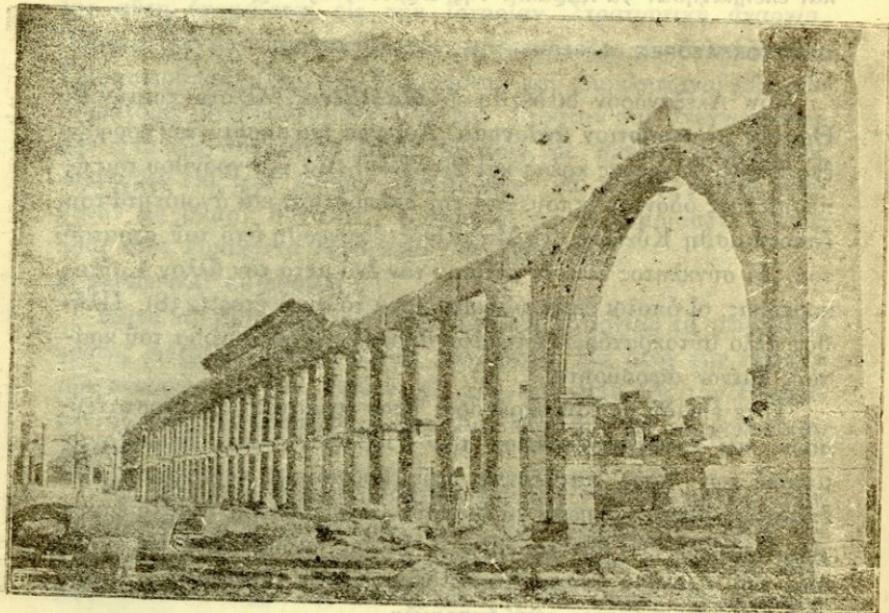
Τότε ἐπειδὴ οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν ἀνίκανοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἐπαρχίας ἐναντίον τῶν βιοβάρων, διότι ἥγωνίζοντο μεταξύ των πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου, οἱ πληθυσμοὶ τῶν ἐπαρχιῶν προσεπάθησαν νὰ σωθοῦν μόνοι των καὶ ἐκάστη ἐπαρχία ἀνέδειξεν ἕνα αὐτοκράτορα, ὁ δυοῖς φέρων δλας τὰς ἔξουσίας τοῦ ωμαίου αὐτοκράτυρος διωργάνωσε τὴν ἄμυναν. Αὗτοι εἶναι οἱ αὐτοκράτορες τῶν ἐπαρχιῶν.

Οὕτω εἰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας ἡ πόλις Παλμύρα κειμένη εἰς δασιν, ὅπου συνηντῶντο οἱ ἐμπορικοὶ δρόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἀνέδειξεν αὐτοκράτορα τὸν διοικητήν της **Οδέναθον**, ὁ δυοῖς κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τὸν Πάρθους. Ἄλλος δὲ **Οδένανθος** διενοήθη νὰ ἰδούσῃ κράτος ἀνεξάρτητον. Μετὰ τὸν θάνατόν του (267) ἡ χῆρα του **Ζηνοβία** ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον του. Γυνὴ εὐφυεστάτη καὶ πολὺ μορφωμένη, κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον καὶ δλην σχεδὸν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐφιλοδόξει νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν μοναρχίαν τῶν Σελευκιδῶν.

ΟΙ ΙΛΛΥΡΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ

Τὴν ἐνότητα τοῦ ωμαϊκοῦ κράτους ἀποκατέστησαν μερικοὶ δραστήριοι αὐτοκράτορες καταγόμενοι ἐκ τῶν Ιλλυρικῶν ἐπαρ-

χιῶν καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς Παννονίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐστρατολογοῦντο τώρα οἱ καλύτεροι στρατιῶται τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ αὐτοκράτορες οὗτοι ἡσαν ἀξιωματικοὶ σκληρογωγημένοι καὶ ἀνδρεῖοι καὶ ὕφειλον τὴν προαγωγήν των εἰς τὴν προσωπικήν των ἀξίαν.⁵ Ἐκ τούτων δὲ **Κλαύδιος Β'** (268-270) ἐβασίλευσε μόνον δύο ἔτη, ἀλλ' ἡ βασιλεία του ὑπῆρχεν ἔνδοξος. Παρὰ τὴν Νύσ-

Περίστυλος στοά Παλμύρας

Παρὰ τὴν ἀψιδωτὴν πύλην ὑπῆρχε μακρὰ περίστυλος στοά ἀπὸ κορινθιακοὺς κίονας. Τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς κίονας τούτους είναι, ὅτι φέρουν σκεδὸν εἰς τὸ μέσον βάθυσα, ἐπὶ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι ἐστηρίζουν ἀνδριάντας ἔξεχόντων πολιτῶν. Δεῖγμα τῆς πολυτελούς διακοσμήσεως τῆς περιφήμου πόλεως.

σαν τῆς Σερβίας συνέτριψε τοὺς ἐπιδραμόντας Γότθους καὶ ἔλαβε τὴν προσωνυμίαν *Γοτθικός*.

Τὸν Κλαύδιον διεδέχθη δὲ **Αὐρηλιανὸς** (270—275), δὲ ὁποῖος ἦτο δραστηριώτατος αὐτοκράτωρ. Κατέστρεψε τοὺς Ἀλαμαννούς, οἵ δοποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ περιέζωσε τὴν Ρώμην μὲ πελώριον τεῖχος μήκους 19 χιλμ., διὰ νὰ προστατεύσῃ αὐτὴν ἀπὸ τὰς αἰλφινίδιας ἐπιδέσεις τῶν βαρβάρων. Κατόπιν ἀπέ-

δωκεν εἰς τὸ κράτος τὴν ἐνότητα. Ἐνίκησε τὴν Ζηνοβίαν καὶ κατέλαβε τὴν Παλμύραν. Ἡ βασιλισσα συνελήφθη αἰχμάλωτος, ἥ δὲ ἀκμαία καὶ πλουσία ἄλλοτε πόλις κατεστράφη. Σήμερον ἀκόμη ὑψοῦνται εἰς τὴν ἀπόκεντρον ἔκεινην ἄκραν τῆς συραϊκῆς ἐρήμου τὰ ἐπιβλητικὰ ἐρείπια οἰκοδομημάτων ἐλληνορρωμαϊκῶν, κίονες καὶ ἀψίδες, τὰ διοῖα ἐνθυμίζουν παλιὰν λαμπρότητα.

Ο Αὐρηλιανὸς ὑπῆρξε καὶ ἔξαιρετος κυβερνήτης, ἀλλ' ἐκυρέοντος ὡς ἀπόλυτος μοράρχης. Διὰ τοῦτο ἐδημιούργησε πολλὰς δυσαρεσκείας καὶ ἐδολοφονήθη τὸ 275. Μετὰ δὲ τὴν βραχεῖαν βασιλείαν τοῦ Πρόσθου (276—282) ἦλθεν εἰς τὸν θρόνον δὲ ἕξοχώτερος ἐξ ὅλων τῶν Ἰλλυριῶν αὐτοκρατόρων δι Ιουκλητιανὸς (284), διὰ τοῦ διοίου ἐπρόκειτο νὰ ἀλλάξῃ ὅψιν τὸ ωμαϊκὸν κράτος.

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐγούστου ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἰουδαίαν δι Ιησοῦς Χριστός, ἥ δὲ διδασκαλία του διεδόθη ταχέως διὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν Παλαιστίνην, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖθεν διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ταχέως ἐφθασεν εἰς τὴν Ρώμην. Εἰς ἐποκήν, κατὰ τὴν διοίαν τόσαι ξέναι θρησκεῖαι εὗρον καταφύγιον εἰς τὸ ωμαϊκὸν κράτος, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐδείκνυνον μεγάλην ἀνοχὴν εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, θὰ ἐπίστευε τις δι ταχέως καὶ δι ζητιανισμὸς θὰ ἐγίνετο δεκτὸς ἀνευδοκίας τοιούτου. Οἱ αὐτοκράτορες δὲ μωροί καὶ η κοινὴ γνώμη ἐδείχθησαν δυσμενέστατοι καὶ κατεδίωξαν σκληρότατα τὴν νέαν θρησκείαν, οἱ δὲ ζητιανοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς παντὸς εἴδους τιμωρίας.

Προτοῦ δὲ πολιτεία λάβῃ μέτρα αὐστηρὰ κατὰ τῶν ζητιανῶν, ή κοινὴ γνώμη ἐδείχθη πρὸς αὐτοὺς δυσμενεστάτη. Κυρίως ὑπωπτεύοντο καὶ κατηγόρουν τὴν μεγάλην ἀπομόνωσιν, εἰς τὴν διοίαν ἔζων οἱ ζητιανοί. Τοὺς ἀπεκάλουν ἐχθρὸύς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, διότι ἀπέφευγον τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, δὲν παρίσταντο εἰς τὰ δημόσια θεάματα καὶ ἀνήγγελλον τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ οἱ ζητιανοὶ ἐτέλουν ἐν κρυπτῷ τὴν λατρείαν των, ή μυστικότης αὐτῇ ἐσκανδάλιζε τὸν λαόν, διότις ἐπίστευεν δι ταχέως καὶ δι ζητιανικὰς συγκεντρώσεις, τὰς λεγομένας ζητιανικὰς ἀγάπας, οἱ ζητιανοὶ ἐπεδίδοντο εἰς παντὸς εἴδους ὁργια.

Οι αὐτοκράτορες ἀφ' ἑτέρου καὶ ή ἀνωτέρα κοινωνία διέβλεπον μέγαν κίνδυνον εἰς τὴν νέαν θρησκείαν. Ἐφαντάζοντο δτι δ χριστιανισμὸς θὰ ἐνώσῃ ὅλους τοὺς ἀπόρους καὶ δυστυχεῖς κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν πλουσίων καὶ θὰ καταρρίψῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστώς. Διὰ τοῦτο, μολονότι πολλοὶ αὐτοκράτορες δὲν παρεσύρθησαν ὑπὸ τῶν φαδιουργιῶν, ἐθεώρησαν τὴν νέαν θρησκείαν ἐπικίνδυνον εἰς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν καὶ κατεδίωξαν αὐτήν.

ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ

Όνομάζουν διωγμοὺς τὰς βιαιότητας, τὰς δποίας ὑπέστησαν οἱ χριστιανοὶ διὰ τὴν πίστιν των ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας. Οἱ διωγμοὶ προεκαλοῦντο κυρίως ἀπὸ τὸν φανατισμὸν τοῦ εἰδωλολατρικοῦ λαοῦ, δ ὁδοῖς ὅλας τὰς δυστυχίας, πυρκαϊάς, πανώλη, κακὴν, εἰσοδείαν, ἀτυχήματα στρατιωτικὰ εἰς τὰ σύνορα, ἀπέδιδον εἰς τὴν ὁργὴν τῶν θεῶν κατὰ τῶν χριστιανῶν, οἱ δποῖοι τοὺς περιεφρόνουν. Ἡ πολιτεία ἀντιθέτως ἐφάνη πάντοτε διστακτικὴ μεταξὺ ἀνοχῆς ἢ καταστροφῆς τοῦ χριστιανισμοῦ. Διὰ τοῦτο μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος δὲν ἔγινε γενικὸς διωγμὸς τῶν χριστιανῶν εἰς ὅλον τὸ κράτος. Οἱ διωγμοὶ ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκουν δλίγον χρόνον.

Οἱ πρῶτοι διωγμοὶ ἔγιναν ἐπὶ Νέρωνος καὶ Δομιτιανοῦ καὶ βραδύτερον ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Μάρκου Αὐγοηλίου. Ἀλλ' οἱ διωγμοὶ οὗτοι ἦσαν τοπικοὶ καὶ διήρκεσαν δλίγον. Κατὰ τὸ πρῶτον δῆμος ἥμισυ τοῦ Γ' αἰῶνος ἡ πολιτεία ἥρχισε ν ἀνησυχῆ. Οἱ χριστιανοὶ ἐπληθύνθησαν καὶ εἰσεχώρησαν εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, περιεφρόνουν τοὺς ἐπισήμους θεούς, ἥρθοντο νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς νόμους, δὲν ἀπέδιδον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ὄφειλομένην τιμὴν καὶ κατεφρόνουν τὸν πλοῦτον. Διὰ τοῦτο πολλοὶ καλοὶ αὐτοκράτορες κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς.

Ο πρῶτος γενικὸς διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου

250

τὸ 250 μ. Χ. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν του (251) κατέπαυσεν, ἄγνωστον διὰ ποίους λόγους. Ο μεγαλύτερος κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς ἔγινεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ (303), τὸν δποῖον ἡ ἐκκλησία ὀνομάζει μέγαν διωγμόν.

303

Οἱ χριστιανοὶ ὑφίσταντο μὲν θαυμαστὴν ψυχραιμίαν τὰς φρικώδεις ποινάς. "Οσοι ἔξ αὐτῶν ἦσαν φωμαῖοι πολῖται ἀπεκεφαλίζοντο, αἱ δὲ γυναικες τῶν ἔξωρίζοντο. Οἱ ἄλ-

λοι ἐκαίσαντες, ἐσταυροῦντο ἥ ἐργίπτοντο εἰς τὰ θηρία τοῦ ἀμφιθεάτρου, ἀφοῦ προηγουμένως ἐβασανίζοντο σκληρῶς. Ἡ ἐκκλησία ὀνόμασε μάρτυρας τοὺς χριστιανούς, οἱ δῆποι μὲ θάρ-
ρος ἐδέχθησαν τὰ βασανιστήρια καὶ τὸν θάνατον. Παρ' ὅλα
ταῦτα ὅμως δὲ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ἐπληθύνετο καὶ ἡριθ-
μοῦντο ἥδη πιστοὶ καὶ μεταξὺ τῶν ἀνωτάτων κοινωνικῶν στρω-
μάτων.

ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ἡ ταχεῖα διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ ὀφείλεται κατὰ μέγα
μέρος εἰς τὴν ἑνότητα τοῦ ϕωμαϊκοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν ϕω-
μαϊκὴν εἰρήνην. Ἐπίσης πολὺ ἐβοήθησε τὴν διάδοσιν τὸν χρι-
στιανισμὸν ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡθικὴ κατάστασις τοῦ ϕωμαϊκοῦ
κόσμου. Οἱ ἀπόκληδοι τῆς κοινωνίας, ἀποτελοῦντες συνήθως τὴν
μεγαλυτέραν μᾶζαν τοῦ πληθυσμοῦ, ζητοῦν παρηγορίαν καὶ ἐλ-
πίδα ἔξω τῆς γηίνης ζωῆς, ἡ δῆποια δὲν εἶναι διόλου εὐχάριστος.
Μεταξὺ αὐτῶν δὲ χριστιανισμὸς ἐστρατολόγησε τοὺς περισσοτέ-
ρους καὶ φανατικωτέρους διπάδοντας. Ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοθυσία τῶν
μαρτύρων, οἱ δῆποι προσέφρεδον μὲ θάρρος ἀξιοθαύμαστον τὸ
αἷμά των εἰς τὸν βωμὸν τῆς νέας θρησκείας, προσεύλκυσε πολ-
λοὺς διπάδοντας καὶ ἐνίσχυσε τοὺς δειλούς. Οἱ εἰδωλολάτραι ἐθαύ-
μασαν καὶ ἐξετίμησαν τὴν χριστιανικὴν ἀγωγὴν βλέποντες ἄνδρας
καὶ γυναῖκας νὰ ὑποφέρουν καὶ ν' ἀποθνήσκουν μᾶλλον ἢ νὰ
ἀπαρνηθοῦν τὴν πίστιν των. Διὰ τοῦτο δικαίως εἴπον ὅτι: τὸ
αἷμα τῶν μαρτύρων εἶναι δὲ σπόρος τῶν χριστιανῶν.

Τοιούτοις θεωρήσεις ωφελούνται μεγάλη ομάδα των αποίκων τοιούτων.
Η μέθοδος διεκπεραίνεται συνήθως σε πολλούς ιδιαίτερους τρόπους. Σύφρων προτίθεται η φράση την οποίαν πάσχει ο ίδιος ή ο πατέρας του, γεννηθείσης την πρώτη φορά στην πόλη της Καππαδοκίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'. ΑΙΓΑΙΟΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΟΥΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΑΠΑΓΓΕΛΛΟΥ ΛΑΖΑΡΙΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΑΙ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΑΙΟΥ
Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΧΙΛΙΑ ΚΑΤΕΒΑΙΟΝ ΧΙΛΙΑ. ΔΙΟΙΚΗΤΙΑΝΟΣ — ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΔΙΑ ΥΠΟΧΕΙΡΙΑ ΧΙΛΙΑ ΕΙΣΟΔΑΙΟΥ

Ο Διοικητιανὸς ἀποκαταστίνας τὴν τάξιν προσβαίνει εἰς νέαν διοργάνωσιν τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ διοικητοῦ, τὴν ὅποιαν διυπλωγόνται ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

Κατ' ἄρχας γίνεται ἀπόπειρα κατανομῆς τῆς διοικήσεως εἰς πολλὰ πρόσωπα, τὰ ὅποια ἐγκαθίστανται εἰς διάφορα ἐπίκαια σημεῖα τῆς αὐτοκρατορίας. Τοιουτούτοις προσβάσιμοι διοικητοί εἶναι οἱ ἄρχοντες τεθδάρων αὐτοκρατόρων, οἱ λεγομένη Τετραρχία.

Τὸ δύστημα τοῦτο ἀποτυγχάνει καὶ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐνώνει πάλιν τὴν αὐτοκρατορίαν ὑπὸ τὴν ἔχουσιαν του, κηρύζονται προστάτες τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ κτίζει νέαν πρωτεύουσαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ αὐτοκρατορία ἔχασεν ἡδη ὁριστικῶς τὴν παλαιὰν μορφὴν καὶ ἀποβαίνει ἀπόλυτος μοναρχία, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ὁ διοικητὸς διερατολογεῖται ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ ἀποβαίνει τελείως μιδθοφορικός.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΑΝΟΣ (284—305)—ΤΕΤΡΑΡΧΙΑ

Ο Διοικητιανὸς ἐγεννήθη εἰς τὴν Δαλματίαν καὶ ἦτο νίδος ἀπελευθέρου. Διεκρίθη εἰς τὸν στρατὸν καὶ μὲ τὴν σύνεσιν καὶ τὸ θάρρος του κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα.

284 Ἐκλεχθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρόβου αὐτοκράτωρ (284) χωρὶς νὰ ἔχῃ σημαντικὴν μόρφωσιν μὲ τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν εὐφυΐαν του κατώρθωσε νὰ ἔξασφαλίσῃ εἰς τὸ κράτος 20 ἑτῶν ἔνδοξον εἰρήνην καὶ ἐπεχείρησε φιλικὴν μεταρρύθμισιν, μὲ σκοπὸν νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς πολιτικὰς ταραχὰς.

Εἶχεν ἀποδειχθῆ ἐκ τῆς πείρας ὅτι εἰς ἀνθρώπος δὲν ἐπήρχει διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀχανοῦς ρωμαϊκοῦ κράτους. Ο Διοικητιανὸς ἥθελησε νὰ ἐγκατιάσῃ σύστημα πολιτικόν, τὸ δποῖον καὶ τὰ σύνορα θὰ ἔξησφάλιζεν ἀπὸ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς καὶ τὰς

ἔσωτερικάς ταραχάς θὰ προελάμβανε. Προσέλαβε λοιπὸν ὡς συνάρχοντα τὸν **Μαξιμιανὸν** ἐκ Παννονίας, ἀνθρωπὸν ἀμόρφωτον καὶ ἀγροῖκον, ἀλλὰ γενναῖον στρατηγόν, εἰς τὸν δρόποιν ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως, ἐνῶ αὐτὸς ἐκυβέρνα τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο αὐτοκράτορες ἦσαν ἵσοι καὶ ἔφερον ἀμφότεροι τὸν τίτλον τοῦ **Αὐγούστου**, ἀλλ᾽ ὁ Διοκλητιανὸς διετήρησε τὰ πρωτεῖα. Τὸ 293 ἐτελειοποίησε τὸ σύστημα καὶ ἀπεφάσισεν οἱ δύο αὐγούστοι νὰ προσλάβουν ἀνὰ ἕνα βοηθὸν ὡς διάδοχον μὲ τὸν τίτλον τοῦ **Καίσαρος**. Οἱ Διοκλητιανὸς προσέλαβε τὸν **Γαλέριον**, ὁ Μαξιμιανὸς τὸν **Κωνστάντιον** τὸν **Χλωρόν**. Τοιουτοτρόπως τὸ κράτος διηρέθη εἰς 4 τμήματα. Ο **Κωνστάντιος** ἐκυβέρνα τὴν **Γαλατίαν**, **Ισπανίαν** καὶ **Βρεττανίαν** μὲ πρωτεύουσαν τὴν γαλατικὴν πόλιν **Τρεβήρους** (Trier σημ. Trier ἢ Trèves), ὁ Μαξιμιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας τῆς Δύσεως μὲ πρωτεύουσαν τὸ **Μιλάνον**. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ **Γαλέριος** ἐκυβέρνα τὴν βαλκανικὴν χερσόνησον καὶ εἰχεν ἔδραν τὸ **Σιριμούρ** τῆς Σερβίας, ὁ δὲ Διοκλητιανὸς τὰς λοιπὰς χώρας μὲ πρωτεύουσαν τὴν **Νικομήδειαν** τῆς **Βιθυνίας**. Αὐτὸς ἦτο τὸ πολιτικὸν σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ, τὸ δρόποιον ὀνομάσθη **Τετραρχία**.

293

Τὴν εἰδηνικὴν βασιλείαν τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐτάραξεν ὁ μέγας κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμός. Ἀλλ᾽ ἡ καταδίωξις περιωρίσθη μόνον εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῶ εἰς τὴν δύσιν καὶ ἰδίως εἰς τὰς χώρας, τὰς δρόποις ἐκυβέρναντας **Κωνστάντιος**, οἱ χριστιανοὶ ἀπῆλαντον ἀνοχῆς.

Τὸ 305 ὁ Διοκλητιανὸς ἥσθιεν, ὁ δὲ Γαλέριος κατέπεισε τὸν αὐτοκράτορα νὰ παραιτηθῇ, ὁ δρόποιος προηγουμένως ἦνάγκασε καὶ τὸν Μαξιμιανὸν νὰ πρᾶξῃ τὸ 7διον. Ο **Διοκλητιανὸς** ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἀνάκτορόν του εἰς τὰ **Σάλωρα** (σημ. Spalato) τῆς Δαμακτίας, ὃπου ἔζησεν ἀκόμη 8 ἔτη. Μετὰ τὴν παραιτήσιν τῶν δύο αὐτοκρατόρων αὐγούστοι εἶγιναν ὁ **Κωνστάντιος** καὶ ὁ **Γαλέριος**, οἱ δρόποιοι προσέλαβον δύο καίσαρας, τὸν **Μαξιμῖνον** καὶ τὸν **Σεβῆρον**.

305

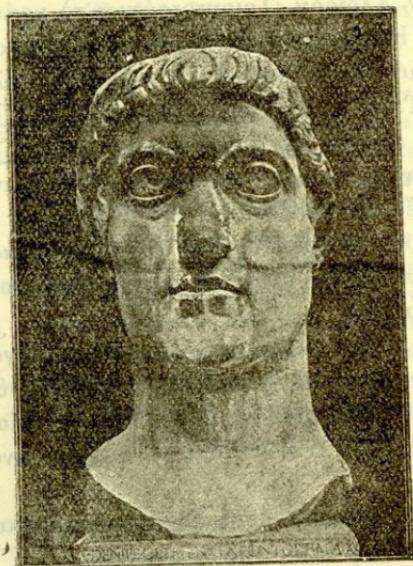
Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (306—337)

Ἐν ᾧ τοιούτῳ περιέπιπτε πάλιν εἰς τὴν ἀναρχίαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ **Κωνσταντίου** τὸν **Χλωροῦ** τὰ στρατεύματα τῆς **Γαλατίας** ἀνεκήρυξαν αὐτοκράτορα τὸν **Κωνσταντῖνον**, υἱὸν τοῦ **Χλωροῦ**. Οἱ πραιτω-

Ρωμαιϊκή Ιστορία—ἔκδοσις γ'

16

φιανοὶ καὶ ὁ λαὸς τῆς Ρώμης συγχρόνως ὠνόμασαν αὐγουστον τὸν **Μαξέντιον**, τὸν υἱὸν τοῦ Μαξιμιανοῦ. Ἀλλὰ καὶ καὶ ὁ Μαξιμιανὸς ἐν τῷ μεταξὺ πάλιν ἀνέλαβε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἄξιωμα. Τοιουτορόπως τὸ τριήροτον ἔξ ἀρχοντες εἰς τὸ θρόνον καὶ καὶ τοῦ Σεβήρου τοῖς τὴν Δύσιν καὶ τοῦ Γαλερίου εἰς τὴν Ἀνατολὴν εἰς μὲν τὰς δυτικὰς χώρας ἔμειναν μόνοι κύριοι ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μαξέντιος, εἰς δὲ τὰς ἀνατολικὰς ὁ διάδοχος τοῦ Γαλερίου **Λικίνιος** καὶ ὁ Μαξιμίνος, ὁ παλαιὸς καῖσαρ τοῦ Γαλερίου. Ὁ

Ο Μέγας Κωνσταντῖνος

λύ. Μετ' ὀλίγα ἦτη περιεπλάκησαν εἰς πόλεις καὶ ὁ Λικίνιος ἐφονεύθη (323), ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ κράτους μέχρι τοῦ 337.

Ο Κωνσταντῖνος ἐφάνη ἐπιδέξιος πολιτικὸς καὶ ἐξαίρετος στρατηγός. Ἀνεδείχθη εἰς ἐκ τῶν μεγάλων αὐτοκρατόρων τοῦ θρόνου κράτους, ἐηκολούθησε τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας του συνέβησαν δύο γεγονότα ὑψίστης ἱστορικῆς σημασίας. Κατέστησε τὸν χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους καὶ μετέφερε τὴν πρωτεύουσαν

εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ εἰδωλολάτραι ἐπεσώρευσαν ὅβεις κατὰ τὸν Κωνσταντίνον, ἀλλ᾽ ή ἐκκλησία διὰ τὰς ὑψίστας ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφερεν εἰς αὐτήν, τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν ἄγιων, ή δὲ ἴστορία τὸν ὠνόμασε *Μέγαν*.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

‘Ο Κωνσταντίνος μέχρι τῆς στιγμῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκησε τὸν Μαξέντιον, ἦτο εἰδωλολάτρης, ἀλλ᾽ ἐδείκνυε πάντοτε εὐμενεῖς διαθέσεις πρὸς τὸν χριστιανισμόν, ὅπως καὶ ὁ πατήρ του. Ἐπίσης καὶ ἡ μήτηρ του Ἐλένη ἦτο χριστιανή. Ἡ ἀγάπη του πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ηὗξήνη ἀκόμη περισσότερον, ὅτε εἶδεν ὅτι ὁ Μαξέντιος εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὸν στρατόν του ὄλους τοὺς εἰδωλολάτρας. ‘Ο Κωνσταντίνος τότε ἀπεφάσισε νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Βοαδύτερον, ὅταν ἔγινε χριστιανός, διηγήθη ὅτι μετεστράφη εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἔνεκα θαύματός τυνος. Φωτεινὸς σταυρὸς φέρων τὰς λέξεις ἐν τούτῳ νίκα (*in hoc signo vinces*) ἐφάνη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ κατόπιν αὐτοῦ διέταξε νὰ κατασκευασθῇ σῆμα μὲ τὸ σημεῖον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη λάβαρον.

Ἐγγνώμων διὰ τὴν ὑποστήριξιν, τὴν ὁποίαν τὸν παρέσχον οἱ χριστιανοὶ κατὰ τὸν πόλεμον, ὁ Κωνσταντίνος ἐδημοσίευσε τὸ 313 τὸ περίφημον *Διάταγμα τοῦ Μεδιολάνου* ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ Λικίνιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀποκαθίστα τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην καὶ καθιέρωσε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν θρησκειῶν. Διετηρήθη ἀπόσπασμα αὐτοῦ:

«Ἡμεῖς, ὁ Κωνσταντίνος καὶ ὁ Λικίνιος, αὐγούστοι... ἀπεφασίσαμεν νὰ χρησιμωμεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ εἰς ὄλους τοὺς ἄλλους τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἔξασκοῦν τὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν προτιμοῦν, ἵνα ὁ θεός, ὁ ὁποίος ἐδρεύει ἐν τῷ οὐρανῷ, εἰναι Λεως καὶ εὐμενῆς καὶ εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς πάντας ὅσοι ζοῦν εἰς τὴν ἐπικράτειαν ἡμῶν. Ἐφάνη εἰς ἡμᾶς ἄριστον καὶ λογικώτατον σύστημα νὰ μὴ ἀρνηθῶμεν εἰς οὐδένα ἐκ τῶν ὑπηρόων μας, εἴτε εἶναι χριστιανός εἴτε ἀνήκει εἰς ἄλλο θρησκευμα, τὸ δικαίωμα νὰ ἀκολουθῇ τὴν θρησκείαν τῆς ἀρεσκείας του. Τοιουτορρόπτως ἡ Υψίστη θεότης, τὴν ὁποίαν ἔκαστος ἔξη ἡμῶν θὰ τιμᾷ ἔκτοτε ἐλευθερῶς, θὰ δυνηθῇ νὰ χρησιγήσῃ εἰς ἡμᾶς τὴν εὔνοιάν της. Εἶναι ἀξιον τοῦ αἰῶνος, καθ' ὃν ζῶμεν, ἀρμόζει εἰς τὴν γαλήνην, τὴν ὁποίαν ἀπολαύει ἡ αὐτοκρατορία, ἡ ἐλευθερία νὰ εἶναι πλήρης διὰ πάντας τοὺς ὑπηκόους μας νὰ λατρεύουν τὸν θεόν τῆς ἐκλογῆς των καὶ οὐδεμία θρησκεία νὰ στερεῖ· ται τῶν ὀφειλομένων πρὸς αὐτὴν τιμῶν».

Τὴν οὐδετερότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν ἐκήρυξτε

313

διὰ τοῦ διατάγματος, δ Κωνσταντῖνος ἐπί τινα ἔτη καὶ ἐν τῇ πράξει. "Οτε ὅμως ἐνίκησε τὸν Λικίνιον καὶ ἀπέβη μόνος κύριος τοῦ κράτους, ἔκηρύχθη φανερὰ ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τὴν εἰδωλολατρείαν. Φοβούμενος ὅμως τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὅποιας λαμβάνει ὁ ἀληθῆς πιστὸς διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἐδέχθη αὐτὸ μόνον κατὰ τὰς τελευταίας του στιγμὰς εἰς τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην τὸ 337.

Τοιουτορόπως μεγίστη μεταβολὴ ἐπῆλθεν εἰς τὰ θρησκευτικά. "Ο αὐτοκράτωρ, ἀρχηγὸς τῆς ἀρχαίας θρησκείας, κατέστη ἥδη προστάτης τοῦ χριστιανισμοῦ. Τοῦτο ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος διεκήρυξε μετοιφρόνως εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας : Σεῖς εἰσθε ἀρχιεπίσκοποι τῶν ἐσωτερικῶν τῆς ἐκκλησίας, ἐμὲ δῆμως ὕδωσεν ὁ Θεὸς ἐπίσκοπον τῶν ἐξωτερικῶν. Διὰ τούτου ἥθελε νὰ δεῖξῃ ὅτι ἀνέλαβε μὲν τὴν προστασίαν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ὅχι καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ πολλάκις δὲν ἐτήρησε τὴν ἀρχὴν αὐτὴν καὶ ἐπενέβη εἰς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας. Τοῦτο κατεφάνη εἰς τὴν **325** αἴρεσιν τοῦ Ἀρείου. Κατὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας (325) ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν συζήτησιν. Τὸ συνέδριον κατεδίκασε τὸν Ἀρείον καὶ ὤρισε κανόνα πίστεως τὸ ὀνομασθὲν Σύμβολον τῆς Νικαίας.

Η ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Ρώμη ἥτο πολὺ ἀπομεικυσμένη ἀπὸ τὰ δύο σύνορα τοῦ κράτους, τὰ ὅποια ἦπειλοῦντο ὑπὸ τῶν βαρβάρων, τοῦ Δουνάβεως, ὃπου ἡ πίεσις τῶν Γότθων ἥτο καθημερινή, καὶ τοῦ Εὐφράτου, τὸν ὅποιον διέβαινον οἱ Πάρθοι. Διὰ τοῦτο ὁ Διοκλητιανὸς ἥδη μετετέπισε τὴν ἔδραν τοῦ κράτους εἰς τὴν Νικομήδειαν. Ἀφ' ἐτέρου δ Κωνσταντῖνος δὲν ἥγάπα τὴν ἀρχαίαν πόλιν τοῦ Τιβέρεως, ἡ ὅποια ἔμενε πιστὴ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ διετήρει ζωηρὰν ἀνάμνησιν τῆς παλαιᾶς ἐλευθερίας. Ἀπεφάσισε τότε νὰ ἴδρυσῃ νέαν πρωτεύονταν εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔκειτο ἡ παλαιὰ Ἑλληνικὴ ἀποικία Βυζάντιον κτισθεῖσα πρὸ 1000 ἑτῶν ὑπὸ τῶν Μεγαρέων.

Ἡ θέσις ἥτο ἔξαίρετος. Τὸ Βυζάντιον ἔκειτο εἰς τὸ σημεῖον, ὃπου ἐνοῦνται ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία, εἰς τὸν πρόποδας ὁχυρῶν καὶ μαγευτικῶν λόφων, καὶ εἶχε περίφημον λιμένα, τὸν Κεράτιον κόλπον, δ ὅποιος ἥδυνατο νὰ περιλάβῃ χίλια πλοῖα.

Τὸ 326 ἥρχισαν αἱ ἔργασίαι εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν. Ἡ πόλις ἐκτίσθη κατὰ οωμαϊκὸν τρόπον μὲν ὑδραγωγεῖα, θέρμας, ἀνάκτορα, ἀγοράς, ἵπποδρομον, χριστιανικὰς ἐκκλησίας. Περιεκλείσθη διὰ τείχους ἵσχυροῦ καὶ ἐκοσμήθη μὲν διάφορα ἔργα τέχνης μεταφερθέντα ἀπὸ Ἑλληνικὰς πόλεις καὶ ἀπὸ τὴν Ρώμην. Τὸ 330 κατὰ μῆνα Μάϊον ἐτελέσθησαν τὰ ἔγκαίνια τῆς νέας πρωτευούσης. Ἡ πόλις, εἰς τὴν δποίαν ἐδόθη τὸ 330 ὅνομα **Κωνσταντινούπολις**, ἐνωρὶς κατέστη τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς, τὰ δὲ πλούτη καὶ ἡ ἴσχυρὰ ὁχύρωσις ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὴν νὰ ἀντιστῇ ἐπὶ 11 αἰῶνας (330—1453) εἰς ὅλας τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομάς.

Η NEA MONAPXIA

Ἄπὸ τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Διοκλητιανοῦ ἀρχίζει νέα περίοδος τῆς οωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἡδη ἀπὸ τοῦ Γ' μ. Χ. αἰῶνος είχεν ἀρχίσει ἡ μεταβολή, ἀλλὰ κυρίως διὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντίνου συνετελέσθη αὕτη δριστικῶς καὶ δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἔξης :

1) Τὸ πολίτευμα ἀπέβη ἀπόλυτος μοναρχίᾳ κατὰ τὸ σύστημα τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς.

2) Ἡ διοίκησις κατέστη πολυπλοκωτέρα καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων ηὗξηθη ὑπεομέτρως καὶ

3) Οἱ βαρβαροὶ κατέλαβον θέσιν πολὺ σημαντικὴν εἰς τὸν στρατὸν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν.

Ο Διοκλητιανὸς ἥμέλησε ν ἀνυψώσῃ τὸ γόντρον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἀπῆτε νὰ θεωρεῖται ὡς θεός. Περιεστοιχίσθη ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς αὐλῆς καὶ καθιέρωσεν ἐθιμοτυπίαν δμοίαν πρὸς τὴν τάξιν τῶν ἀνατολικῶν ἀνακτόρων. Οχι μόνον τὸ πρόσωπόν του, ἀλλὰ καὶ τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα, τὸ βασιλικὸν διάδημα, τὸ ἀνάκτορόν του, αἱ ἀσχολίαι του ἐθεωροῦντο Ἱερά. Οσοι μετὰ πολλὰς διατυπώσεις κατώρθουν νὰ εἰσαχθοῦν καὶ νὰ πλησιάσουν τὸν αὐτοκράτορα προσεκύνουν καὶ ἔγονυπέτουν ἐνώπιόν του.

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους είχεν ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τοὺς πολναρίθμους ὑπαλλήλους, οἱ δποῖοι κατενέμοντο εἰς τέσσαρας μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰ σημερινὰ ὑπουργεῖα. Ἡ μία διηγύθυνε τὴν δικαιοσύνην, ἡ ἄλλη τὰ οἰκονομικά, ἡ τρίτη τὴν ἰδιαιτέραν περιουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἡ τετάρτη ὁμοίαζε πρὸς τὸ σημερινὸν **Υπουργεῖον** τῶν ἐσωτερικῶν. Οἱ ὑπάλληλοι ηὗξηθησαν

ὑπερομέτρως, ἢ σύγκλητος εἶχε καταντήσει ἄπλως συμβούλιον, τὸ δῆμοῖον ἐφορόντιζε διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως, οἱ δὲ ὅπατοι εἶχον μόνον τὴν φροντίδα τῶν δημοσίων θεαμάτων.

Καὶ ἡ διοίκησις τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν κυβερνῶντες μεγάλας στρατιὰς καὶ ἔκτεταμένας χώρας ἀπέβαινον πολλάκις ἐπικίνδυνοι κατὰ τὸν Γ' μ. Χ. αἰῶνα. Ὁ Διοκλητιανὸς περιώρισε τὴν ἔκτασιν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ηὗξησε τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς 90, ἀπὸ δὲ τοὺς διοικητὰς ἀφύρεσε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος ηὗξήθησαν εἰς 120.

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων καθὼς καὶ ἡ νέα στρατιωτικὴ δργάνωσις ἀπήτουν μεγάλας δαπάνας. Οἱ αὐτοκράτορες κατέφευγον εἰς τοὺς φόρους, οἱ δῆμοι τοιουτορόπως ἐγίνοντο διαρκῶς βαρύτεροι. Οἱ μὲν πλούσιοι ἤσαν ὑποχρεωμένοι νὰ καταβάλλουν τοὺς φόρους εἰς χρῆμα, οἱ δὲ χωρικοὶ ὑπεχρεοῦντο ἐπὶ πλέον νὰ ἔκτελοῦν ὅλας τὰς ἀγγαρείας, ἐπιτάξεις διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν στρατευμάτων, κατασκευὴν καὶ συντήρησιν τῶν ὅδων κλπ. Είναι φανερὸν διὰ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος τὸ κράτος δὲν ενδίσκετο εἰς ἀνθηρὰν οἰκονομικὴν θέσιν. Οἱ διαρκεῖς πόλεμοι εἶχον προκαλέσει σοβαρὰν οἰκονομικὴν κρίσιν. Ἀφ' ἔτερου αἱ ἐρημώσεις ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν εἶχον προκαλέσει σιτοδείαν καὶ μεγάλην ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων. Οἱ ἀγροὶ ἔμενον ἀκαλλιέργητοι, ὁ δὲ πληθυσμὸς εἶχε πολὺ ἀραιωθῆ. Ὁ Διοκλητιανὸς προσεπάθησε διὰ τοῦ ὀνομαστοῦ Διατάγματος τῆς μεγίστης τιμῆς (edictum maximū) νὰ καθορίσῃ τὰς τιμὰς τῶν τροφίμων καὶ νὰ περιορίσῃ τὴν αἰσχοροκέρδειαν. Ἀλλὰ παρὰ τὰς αὐστηρὰς ποινὰς οἱ παραγωγοὶ ἀπέκρυψαν τὰ προϊόντα καὶ τὸ κακὸν ἐδιπλασίασθη.

Τοιουτορόπως ἀρχίζομεν νὰ διακρίνωμεν τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς παρακμῆς τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ εἰρήνη, ἡ εὐδαιμονία, ἡ ἐπωτερικὴ ἀσφάλεια, ὁ ωμαϊκὸς πολιτισμός, τὰ δῆμοια ἐλάμπουνταν τὸν αἰῶνα τῶν Ἀντωνίνων, τείνουν νὰ ἔξαφανισθοῦν.

ΤΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ

Τὸ ἀμυντικὸν σύστημα τὸ καθιερωθὲν ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου ἦτο καλόν, ἐφόσον οἱ βάροβαροι ἐπεχείρουν τὰς ἐπιδρομάς των

κατὰ μεμονωμένας φυλάς. Ἀλλ' ἀπεδείχθη ἀναπαρκές, εὐθὺς ὡς
μεγάλαι μᾶζαι βαρβάρων διέσπων τὰ σύνορα. Οἱ Διοκλητιανὸς
καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἐπεχείρησαν νὰ θεραπεύσουν τὸ κακόν.

Τὰ σύνορα δὲν ἥτο δυνατὸν^ν ἀπογυμνωθοῦν στρατοῦ. Ἀλλ᾽ ἔκει πλέον οἱ αὐτοκράτορες ἐγκατέστησαν στρατιώτας, εἰς τοὺς δροίους διεμοίρασαν γαίας πρὸς καλλιέργειαν μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ κινητοποιοῦνται εἰς τὸν πρῶτον κίνδυνον καὶ νὰ ὑπερασπίζουν τὰς χώρας, εἰς τὰς δροίας εἶχον ἐγκατασταθῆ. Τοιουτόδροπως οἱ γεωργοὶ οὗτοι καὶ συγχρόνως στρατιῶται ἀπετέλεσαν τὴν προφυλακήν. Ὁ κυρίως στρατὸς διέμενε πλέον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ἐκινεῖτο ἐκάστοτε εἰς τὸ σημεῖον, τὸ δρόποιον ἐκινδύνευε. Τοιουτοδρόπως αἱ μεγάλαι στρατιαι κατενεμήθησαν εἰς μικρότερα σώματα καὶ ἐδημιούργησαν πλεῖστα σημεῖα ἀμύνης εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Τὸ νέον ἀμυντικὸν σύστημα ἀπῆγεσε στρατὸν 450 χιλ. Διὰ τοῦτο ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς ἔνισχύθη σημαντικῶς. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο δὲν ἐπῆρκε πλέον ἡ ἐθελοντικὴ κατάταξις. Οἱ αὐτοκράτορες ἐσχημάτισαν σώματα δλόκηρα ἐκ βαρβάρων τῶν συνόδων, τοὺς διοίους ἐκάλεσαν συμμάχους (foederati), διότι προσελάμβανον αὐτοὺς κατόπιν συμφωνίας (foedus). Ἡ συνήθεια αὗτη κατέληξεν εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ στρατοῦ εἰς καθαρῶς μεσοφορικόν. Τοῦτο θὰ ἔχῃ σοβαρωτάτας συνεπείας διὰ τὸ μέλλον.

χωρὶς εὐθύνη, εἰκόνη πεποιημένη 'ἌΛΛΑ' τὸν λόγο τοντανούσαν ἡ τοι
θρόνου πεποιημένο. Οὐ μόνον μὴ νομίσεις νωρίηντος πολέμου τούτου
ὅποιον θεωρεῖς κατάδικον τούτου, αλλὰ καὶ τούτου τοντανούσαν δὲ τοῦ
τούτου πολέμου τοντανούσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ

'Ο Κωνσταντῖνος διεμοίρασε τὸ κράτος του εἰς τοὺς
νιούς καὶ τοὺς συγγενεῖς του, οἱ ὅποιοι ἔβανπαν ἀνί-
κανοι καὶ δικῆροι. Εἰς ἐξ αὐτῶν κατώρθωσε νὰ ἐπικρα-
τήῃ.

Κατ' αὐτοῦ ἔξεγειρεται ὁ ἔξαδελφός του Ἰουλιανός,
ὁ ὅποιος ἐπικρατήσας προσπαθεῖ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν
ζωὴν τὴν ἐκπνέουσαν ἑτνικὴν θρησκείαν.

"Ηδη ἥρχιδε μεγάλη κίνησις λαὸν εἰς τὰ δύνοντα
τοῦ κράτους. Πρῶτον οἱ Βιδιγάτοι, λαὸς γερμανικός.
διέρχονται τὸν Δούναβιν, νικοῦν καὶ φονεύοντα παρὰ τὴν
πόστον Ἀδριανούπολιν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς Οὐά-
λεντα.

'Ο Θεοδόδιος διεπύδας ἐκ τῆς Δύσεως διώχει τὴν κα-
τάδιταδιν, ἐνώνει τὸ κράτος διὰ τελευταίαν φοράν, ἀλλὰ
μετὰ τὸν θάνατόν του χωρίζεται τοῦτο ὄριστικῶς εἰς δύο,
εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν, τὰ ὅποια ἀκολουθοῦν ἀπὸ
τότε ιδίαν ζωὴν καὶ ιδίαν τύχην.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ (337—361)

'Ο Κωνσταντῖνος ἐμιμήθη τὸν Διοκλητιανὸν καὶ ἦδη πρὸ τοῦ
θανάτου του διεμοίρασε τὸ κράτος τοὺς τρεῖς νιούς του Κων-
σταντῖνον, Κωνστάντιον καὶ Κώρσταν καὶ δύο ἀνεψιούς του.
'Αλλ' ὁ Κωνστάντιος ἐφόρευσεν ὅλους τοὺς συγγενεῖς του καὶ
ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ. 'Εσώθισαν μόνον δύο μικροὶ ἀνε-
ψιοὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὁ Γάλλος καὶ ὁ Ἰουλιανός, τοὺς
ὅποιους ὁ Κωνστάντιος ἔθεσεν ὑπὸ αὐστηρὸν περιορισμόν. Τοι-
ουτοτρόπως ᔓμεινε κύριος τοῦ κράτους ὁ Κωνστάντιος.

'Ο Κωνστάντιος ἀνετράφη εἰς τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἦτο
ἐχθρὸς τῆς παλαιᾶς θρησκείας, κατὰ τῆς ὅποιας ἀπέλυσεν αὐ-
στηρότατα διατάγματα, 'Αλλ' ἀνῆκεν εἰς τὸ ἀρειανὸν δόγμα καὶ
ἀνεμείχθη ἐνεργῶ; εἰς τὰς θρησκευτικὰς συζητήσεις. Προέβη

μάλιστα καὶ εἰς διαγμοὺς τῶν ὁρθοδόξων, οἱ ὅποιοι προεκάλεσαν αἵματηράς ταραχάς πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Κωνστάντιοι μολονότι δὲν ἦτο καλὸς στρατηγός, ὑπερῷ-σπισε τὸ κράτος κατὰ τῶν ποικίλων ἔχθρῶν. Ἐνίκησε τοὺς Σαρ-μάτας εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τοὺς Πάρθων εἰς τὴν Μεσοποταμίαν. Εἰς τὴν Δύσιν ἔστειλε κατὰ τῶν Ἀλαμαννῶν τὸν ἐξάδελφόν του Ἰουλιανόν, τὸν ὅποιον ἔως τότε ὑπωπτεύετο καὶ ἐκράτει ὑπὸ περιορισμόν. Οἱ Ἰουλιανὸς ἀνεδείχθη ἔξαιρετος στρατηγὸς καὶ κατώρθωσε νὰ ἀπωθήσῃ τοὺς Ἀλαμαννοὺς πέραν τοῦ Ρήνου. Οἱ Κωνστάντιοι ὅμως ἐφθόνησε τὴν δόξαν τοῦ ἐξαδέλφου του καὶ ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι θέλει νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του. Ἄλλ' ὁ στρατὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐστασίασε καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν Αὔγουστον. Οἱ Κωνστάντιοι τότε ἐβάδισε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ νέος ἐμφύλιος πόλεμος ἐποδύκειτο ν' ἀρχίσῃ. Ἄλλὰ καθ' ὅδὸν ἀπέθυνε καὶ ἐμεινε κύριος τοῦ κράτους ὁ Ἰουλιανὸς; (361).

ΙΟΥΛΙΑΝΟΣ (361—363)

Οἱ Ἰουλιανὸς μέχρι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὅποιαν ἐστάλη εἰς τὴν Γαλατίαν, ἦτο περιωρισμένος εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Ἐκεῖ ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἐλληνικὴν φιλολογίαν καὶ εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Τὸν χριστιανισμὸν ἐδιδάχθη ὑπὸ ἔηρῶν ἀρειανῶν διδασκάλων εἰς ἀτμόσφαιραν πλήρη φόβου καὶ ἀπειλῶν. Διὰ τοῦτο δὲν ἥγαπήσε τὴν νέαν θρησκείαν. Εἰς τὴν ἀπομόνωσιν τῆς Καππαδοκίας οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι τοῦ εἶχον ἐμπνεύσει βαθύτατον θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἐλληνικὴν σκέψιν καὶ ὀδραιότητα. Οἱ ἐνθουσιασμός του πρὸς τὸν Ὅμηρον τὸν ἔκαμεν ἀγαπήσῃ τοὺς θεούς, τοὺς ὅποιους ἔψαλεν ἐκεῖνος. Τὰ ἐλληνικὰ λογοτεχνήματα ἐφαίνοντο εἰς τὸν Ἰουλιανὸν ἔργα ἀφθαστα.

Οταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ἀπεκήρυξεν ἐπισήμως τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐπεχείρησε ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰδωλολατρείαν ὃς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο οἱ χριστιανοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν Ἀποστάτην ή Παραβάτην. Ἄλλ' ὁ Ἰουλιανὸς ἐγνώριζεν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ὥφειλε κυρίως τὴν ἐπιτυχίαν του εἰς τὴν ἀνωτέραν ἡθικὴν διδασκαλίαν, εἰς τὰς ἀρετὰς τοῦ κλήρου, εἰς τὸ πνεῦμα τῆς φιλανθρωπίας καὶ εἰς τὴν ἀκούραστον προ-

παγάνδαν. Προσεπάθησε λοιπὸν ν' ἀναδιοργανώσῃ τὴν παλαιὰν θρησκείαν ἔχων ὡς ὑπόδειγμα τὸν χριστιανισμόν.

‘Η νέα ὅμως θρησκεία τοῦ Ἰουλιανοῦ δὲν ὅμοιάζε ποδὸς τὴν παλαιάν. Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε διαμορφώσει ίδίαν θρησκείαν, ἢ δποία ἦτο μῆγμα ἐλληνικῶν φιλοσοφικῶν δογμάτων καὶ ἀνατολικῶν δοξασιῶν. Τὸ φιλοσοφικοθεολογικὸν ὅμως σύστημα τοῦ αὐτοκράτορος εὑρίσκει ἀδιάφορον τὸν εἰδωλολατρικὸν κόσμον, δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐνθουσιάσῃ κανένα. Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχαίους θεούς, μὲ τοὺς μύθους καὶ τὴν ποίησιν εἶχεν ἀποθάνει διὰ παντός. Εἶναι χαρακτηριστικὸς δὲ χρησμός, τὸν δποῖον ἔλαβεν ἀπὸ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ὅταν ἐπεχείρει τὴν ἀνίδρυσιν αὐτοῦ:

» Εἴπατε τῷ βασιλεῖ, χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὖλά.

» Οὐκέτι Φοῖβος ἔχει καλύβην, οὐδὲ μάντιδα δάφνην,

» Οὐδὲ παγὰν λαλέουσαν. Ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἀσχολίαι δὲν ἥμποδίσαν τὸν Ἰουλιανὸν ν' ἀναδειχθῇ ἔξαιρετος αὐτοκράτωρ. Ἐπραγματοποίησε σοβαρὰς οἰκονομίας περιορίσας τὴν πολυτέλειαν τῶν ἀνακτόρων καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων. Ἡ ναγκάσθη ν' ἀναλάβῃ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, εἰς τὸν δποῖον ἐπληγώθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν. Ἡ θρησκευτικὴ ἀντίδρασις τοῦ Ἰουλιανοῦ κατέρρευσε μετὰ τὸν θάνατόν του.

ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΙΑΝΟΣ (364–375) ΚΑΙ ΟΥΑΛΗΣ (364–378)

Μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν ἡκολούθησεν ἡ σύντομος βασιλεία τοῦ Ἰοβιανοῦ. Ὁ Ἰοβιανὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὸ διάταγμα τοῦ Μιλάνου, δηλ. ἐσεβάσθη τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα τῶν θρησκειῶν. Μετὰ τὸν θάνατόν του δὲ στρατὸς ὀνόμασεν αὐτοκράτορα τὸν Οὐαλεντινιανὸν ἐκ Παννονίας. Ὁ Οὐαλεντινιανὸς προσέλαβεν ὡς συνάρχοντα τὸν Οὐάλεντα, εἰς τὸν δποῖον ἔδωκε τὴν Ἀνατολήν, ἐνῶ αὐτὸς ἔμενεν εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς βασιλείας του κατηνάλωσαν οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν βαρβάρων. Ὁ περίφημος στρατηγός του Θεοδόσιος ἀνέκτησε τὴν Βρεττανίαν καὶ Μαυριτανίαν, δὲ λίστος ἀπώλησε πέραν τοῦ Ρήνου τοὺς Ἀλαμαννούς, οἱ δποῖοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Γαλατίαν.

‘Ο ἀδελφός του Οὐάλης ἀνῆκεν εἰς τὸ δόγμα τοῦ Ἀρείου. Δὲν ἐνόχλησε τοὺς ἐθνικούς, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου κατεδίωξεν, ὅπως δ-

Κωνστάντιος, τοὺς ὅπαδοὺς τῶν ἐν Νικαίᾳ θεσπισθέντων. Ἐπὶ τοῦ Οὐάλεντος συνέβη σημαντικώτατον γεγονός. Οἱ Βησιγότθοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν Ούννων ἔλαβον ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἄδειαν νὰ διαβοῦν τὸν Δούναβιν. Ἐπειτα ἐπανεστάτησαν καὶ ἐνίκησαν τὸν Οὐάλεντα, ὁ δποῖος ἐκάη ἐντὸς τῆς σκηνῆς εἰς τὴν περίφημον μάχην τῆς Ἀδριανουπόλεως (378).

ΓΡΑΤΙΑΝΟΣ (375–383)–ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ο ΜΕΓΑΣ (379–395)

Τὸν Οὐαλεντιανὸν ἀποθανόντα τὸ 375 διεδέχθη εἰς τὴν Δύσιν ὁ υἱός του Γρατιανὸς, ὁ δποῖος συνεβασίλευε μετὰ τοῦ νεωτάτου ἀδελφοῦ του Οὐαλεντινιανοῦ Β'. Ἐπειδὴ ἡ Ἀνατολὴ ἐταράσσετο ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βησιγότθων, ὁ Γρατιανὸς τὸ 379 ὠνόμασεν αὐγούστον τὸν ἐξ Ἰσπανίας στρατηγὸν Θεοδόσιον, υἱὸν τοῦ ἀρχαίου στρατηγοῦ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀνανολῆς. Ἐπὶ τῶν δύο τούτων αὐτοκρατόρων ἐξησφαλίσθη δριστικῶς ὁ θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ Γρατιανὸς δὲν ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα τοῦ Μεγίστου ἀρχιερέως, κατήργησεν ὅλα τὰ προνόμοια τῶν ἐθνικῶν ἑρῷων καὶ ἐδήμευσε τὰς περιουσίας τῶν ναῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφ' ἐτέρου δι Θεοδόσιος ἐστράφη συγχρόνως κατὰ τῶν εἰδωλολατρῶν καὶ τῶν αἵρετικῶν. Ἀπηγόρευσεν ὅλας τὰς ἀρχαίας θρησκείας καὶ ἔκλεισε τὺς ναοὺς καὶ ἐέδωκε 12 ἀλλεπάλληλα διατάγατα αὐστηρότατα κατὰ τῶν αἵρετικῶν. Βραδύτερον ἔλαβεν εὐκαιρίαν νὰ ἐπέμβῃ καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Γαλάτης τις στρατηγὸς δολοφονήσας τοὺς δύο ἀδελφοὺς Γρατιανὸν καὶ Οὐαλεντινιανὸν Β' ἀνηγόρευσεν αὐτοκράτορα Ἐνγένιον τιγα, ἀρχαῖον γραμματικόν, ὁ δποῖος ἐπεχείρησεν εἰς τὴν Δύσιν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Ο Θεοδόσιος ἐφθασεν ἐγκαίως καὶ ἔγινε κύριος τῶν πραγμάτων. Ἐκτοτε ἡ μόνη ἐπίσημος θρησκεία ὅλου τοῦ ωμαϊκοῦ κράτους ἔμεινεν διχριστιανισμός. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 394 δι Θεοδόσιος κατήργησε καὶ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ ὁρμητικὸς εἰς τὰς πράξεις του κτύπημα κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας,

Ο Θεοδόσιος ἔμεινε τοιουτοτρόπως μόνος αὐτοκράτωρ ὅλου τοῦ ωμαϊκοῦ κράτους. Υπῆρξε περίφημος κυβερνήτης, ἔμπειρος στρατιώτης, ἀλλὰ βίαιος καὶ ὁρμητικὸς εἰς τὰς πράξεις του. Ενεκα τοῦ φόνου μερικῶν ἀξιωματικῶν εἰς Θεσσαλονίκην διέ-

394

καὶ ἔγινε κύριος τῶν πραγμάτων. Ἐκτοτε ἡ μόνη ἐπίσημος θρησκεία ὅλου τοῦ ωμαϊκοῦ κράτους ἔμεινεν διχριστιανισμός. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 394 δι Θεοδόσιος κατήργησε καὶ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ ὁρμητικὸς εἰς τὰς πράξεις του κτύπημα κατὰ τῆς ἀρχαίας θρησκείας,

ταξιν ἀδυόσαν σφαγὴν τῶν Θεσσαλονικέων εἰς τὸν ἵπποδρομον.
"Ανω τῶν 10 χιλ. ἀνθρώπων ἐσφάγησαν. "Οταν δύμως ὁ αὐτοκράτορας ἦλθεν εἰς Μεδιόλανον, ὁ τολμηρὸς ἀρχιεπίσκοπος τῆς πόλεως Ἀμβρόσιος ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς πόλεως, προτοῦ μετανοήσῃ διὰ τὸ ἀμάρτημά του. "Ο αὐτοκράτωρ ἦναγκάσθη νὰ ὑποκύψῃ. "Ο Θεοδόσιος ἔθεσε τάξιν εἰς τὴν διοίκησιν καὶ κατήρτισε στρατὸν ἰσχυρόν. Πρὸς τοῦτο ἐδέκθη πλήση ὀλόκληρα βαρβάρων, πρὸ πάντων Γότθους. "Ο Θεοδόσιος ἀπέθανεν εἰς τὸ Μεδιόλανον τὸ 395, ἀφοῦ διένειμε

νίκαιονοκλιόν γέτι έδειπται πάλινη τελείωτα ρωπόστρουσιόν
αρρεόνομείδιόν γέτι Η' αυτοκροτούμην τον νιοσθνύν νίκαινωνοι μόν
αγορούς οικογονίαν δημιούρον νιοστού γετταπεμψήτην φάλγαρφίζει
τονάδαν φθερόνοκτίνην. Φ' απομένοτο θέτειν διά τον ίσον ήταν
νόστιμοτον εδειπτούσαντον. Επειδήτο θέτειν διά τον ίσον ήταν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'.

Η ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Τὸν Δ' αἰδνα ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία παρουσιάζει
καταφανὴ δυμπτώμυστα μαρασμοῦ καὶ καταπτώσεως.

'Η παραγωγὴ τῆς γῆς ἐλαττούνται, τὸ ἐμπόριον κα-
ταπιπτεῖ, δυνεπῶς καταπιπτεῖ δὲ πλοῦτος καὶ ἡ εὐμάρεια
τῶν κατοίκων, καὶ αἱ πόλεις παρακυάζουν.

Τουναντίον δημιουργοῦνται μεγάλα κτήματα, τὰ
ὅποια ἀνίκουν εἰς ἴδχυρονς ἄρχοντας καὶ καλλιεργοῦν-
ται ἀνεπαρκῆς ὑπὸ τῶν δουλοπαροίκων.

'Ο διτράτος εἶναι μιδθοφορικός καὶ διποτίγμα τῆς
ἀπολυταρχίας.

Τοιουτοτρόπως ἔξοδοθενηνένον καὶ παρακυάζον τὸ
κράτος δὲν κατορθώνει νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἐπιδρομὴν
τῶν γερμανικῶν λαῶν.

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΚΤΗΜΑΤΑ

"Αφότου ἀπέτυχον αἱ μεταρρυθμιστικαὶ ἀπόπειραι τῶν
Γράκχων, οἱ πλούσιοι μὲ μεγάλην εὐκολίαν συνεκέντρωσαν πολ-
λὰς γαίας καὶ ἔγιναν κύριοι ἐκτεταμένων κτημάτων, τὰ δοποῖα
ῶνομασθησαν latifundia. Κατὰ τὸν Δ' αἰδνα τὰ μεμάλα κτή-
ματα ἦσαν πόλεις διλόκληροι. Εἶχον ἐλαιῶνας, βοσκάς, δάση καὶ
εἰργάζοντο εἰς αὐτὰ πλήθη γεωργῶν, ποιμένων. ἀρτοποιῶν, κρε-
οπωλῶν, ξυλουργῶν, κτιστῶν, ὑφαντῶν, κλπ. Ο κύριος διέμενεν
εἰς ἔπαυλιν εὐρυχωρον καὶ πολυτελῆ μὲ κήπους, βιβλιοθήκην,
λουτρὰ καὶ κοσμημένην μὲ ἀνδριάντας. Διευθύνει τὰς ἐργασίας
τοῦ κτήματος, δίδει συμπόσια πολυτελῆ, ἔξεοχεται εἰς κυνήγιον
καὶ ἐνίστε καταγίνεται εἰς ἀνωτέρας ἀσχολίας, ἀναγινώσκει διά-
φορα ἔργα, συγγράφει κλπ. Ή ἔπαυλις πολλάκις περιβάλλεται
ὑπὸ τείχους ἀσφαλοῦς. Τοιουτοτρόπως δὲ ωμαῖος ἰδιοκτήτης μὲ
τὴν ἔπαυλίν του προετοιμᾶζει τὸν αὐθέντην τῶν μεσαιωνικῶν
χρόνων καὶ ἡ ἔπαυλις τὸν μεσαιωνικὸν πύργον.

Τοιουτορόπως ἐπῆλθε βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ ποινωνικὴν σύνθεσιν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ γῆ διεμοιράσθη εἰς μεγάλα κτήματα, τῶν δποίων οἱ κύριοι ἡσαν ἰσχυροί ἀρχοντες, Αὐτοὶ ἡσαν τώρα τὰ στηρίγματα τῆς αὐτοκρατορίας, αὐτοὶ ἔκυρβέρων τὸ κράτος. Οἱ λοιποὶ κάτοικοι ἔχασαν πᾶν πολιτικὸν δικαίωμα.

ΟΙ ΔΟΥΛΟΠΑΡΟΙΚΟΙ

Τὰ κτήματα ἐκαλλιέργουν οἱ Ἰδιοκτῆται διὰ τῶν δούλων, οἱ δποίοι ἡσαν ἐπίσης πολυάριθμοι, δπως κατὰ τοὺς προηγουμένους αἰῶνας. 'Αλλ' ἡ θέσις τῶν δούλων ἦτο τώρα διάφοροφοροδις. 'Ο χριστιανισμός πολλοὶ νόμοι καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν ἥθων εἶχον συντελέσει πολὺ εἰς τὴν καλυτέρευσιν τῆς θέσεως τῶν δούλων. 'Ο Μ. Κωνσταντῖνος ἔκαμε νόμον, κατὰ τὸν δποῖον δ δολοφόνος τοῦ δούλου ἐτιμωρεῖτο δπως καὶ ἐκεῖνος, δ δποῖος ἐφόνευεν ἐλεύθερον πολίτην. 'Αλλ' ἡ νομικὴ θέσις τῶν δούλων δὲν εἶχε μεταβληθῆν. 'Ο δοῦλος ἐξηκολούθει ἀκόμη νὰ εἴναι res. Μὲ τὸν καιρὸν καθιερώθη ἡ συνήθεια νὰ θεωροῦν τοὺς δούλους τῶν μεγάλων κτημάτων ὡς ἀποτελοῦντας μέρος τοῦ κτήματος. Διὰ τοῦτο βραδύτερον νόμος ἀπηγόρευσε νὰ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὸ κτῆμα, ἐθεωρήθησαν δηλαδὴ δοῦλοι τῆς γῆς ἢ δουλοπάροικοι. 'Εκαλλιέργουν, πατέρες, υἱοί, ἔγγονοι τὴν αὐτὴν γῆν. Τοιουτορόπως ἡ δουλεία ἥλλαξε χαρακτῆρα.

'Αλλ' οἱ δουλοπάροικοι δὲν ἐνδιεφέροντο διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ κτήματος, διότι τὰ εἰσοδήματα περιήρχοντο δλα εἰς τὸν κύριον. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ μεγάλα κτήματα οἱ Ἰδιοκτῆται ἐπροτίμων ἐλευθέρους γεωργοὺς ἢ βαρβάρους, οἱ δποῖοι ἐγκαθίσταντο εἰς ἐν μέρος τοῦ κτήματος, ἐκαλλιέργουν αὐτὸ δι' ἕδιον λογαριασμὸν καὶ ἔδιδον εἰς τὸν γαιοκτήμονα μέρος τῶν εἰσοδημάτων. 'Αφ' ἐτέρου οἱ γαιοκτήμονες δὲν ἥδυναντο νὰ τὸν ἐκδιώξουν οὔτε νὰ πωλήσουν τὸ κτῆμα ἀνευ αὐτῶν, εἰσέπραττον τοὺς φόρους τοῦ αὐτοκράτορος, ἐστρατολόγουν, ἐξήσκουν, ἐπ' αὐτῶν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν καὶ ἐνίστε ἐχοησίμευνον ὡς δικαστάι των.

Μὲ τὸν καιρὸν οἱ προσκεκολλημένοι εἰς τὴν γῆν δοῦλοι καὶ οἱ ἐλεύθεροι αὐτοὶ γεωργοὶ ἐταυτίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν μεγάλην τάξιν τῶν δουλοπαροίκων, δπως ἐμφανίζονται κατὰ τὸν μεσαίωνα.

ΑΙ ΠΟΛΕΙΣ

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας παρετη-
φύθη μεγάλη αὐξήσις τῶν πόλεων. Ἐνεκα τῆς εἰρήνης, ἡ ὅποια
ἐπεκράτει τότε εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς αὐτοκρατορίας, ἐπροόδευ-
σαν σημαντικῶς εἰς αὐτὰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία, οἱ κά-
τοικοι ἐπλούτισαν καὶ ἐφρόντιζον νὰ καλλωπίζουν τὰς πόλεις
μὲ ώραια κτίρια. Ἡ διαρκὴς εἰρήνη καὶ ἡ ἀσφάλεια ἐπέτρεπον
νὰ ἔχουν ἀτειχίστους πόλεις.

Ἄπὸ τοῦ Γ' δικαίου ἥλλαξαν τὰ πράγματα. Κατὰ
τοὺς χρόνους τῆς στρατιωτικῆς ἀναρχίας οἱ βάρβαροι διέσχιζον
τὰ σύνορα, εἰσήρχοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας καὶ
ἔκαμψαν αἰφνιδιαστικάς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν πόλεων. Οἱ κάτοι-
κοι ενδρέμησαν τότε εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἔξασφαλίσουν τὰς πόλεις
των μὲ τείχη. Ἀπὸ τότε ὁ διαιρῶς αὐξανόμενος πληθυσμὸς τῶν
πόλεων περιωρίζετο ἐντὸς τῆς ὀχυρωμένης ζώνης. Δὲν ἐκτίζοντο
πλέον νέα προάστεια, ἀλλ' αἱ οἰκίαι συνεσωρεύθησαν εἰς τὸν
στενὸν κῶφον τῆς πόλεως, οἱ δρόμαι ἔγιναν στενώτατοι, αἱ οἰ-
κίαι ἐκτίζοντο ἡ μία πλησίον τῆς ἄλλης, οἱ κάτοικοι ἔπαισαν
πλέον νὰ σκέπτωνται περὶ καλλωπισμοῦ τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐφρόν-
τιζον μόνον διὰ τὴν ἀσφάλειάν των. Ἐπειδὴ δὲ συγχρόνως δὲν
ὑπῆρχεν ἀσφάλεια συγκοινωνίας, ἥρχισε τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιο-
μηχανία νὰ χάνουν τὴν προτέραν ἀκμὴν καὶ ζωηρότητα. Αἱ πό-
λεις παρήκμασαν τότε καὶ ἐσημειώθη μεγάλη ἐλάττωσις τοῦ
πληθυσμοῦ.

Τοιοντοτρόπως ἦδη ἀπὸ τῶν τελευταίων ρωμαϊκῶν χρόνων
ἡ πόλις ἥρχισε νὰ λαμβάνῃ τὴν δψιν, τὴν ὅποιαν παρουσιάζει
κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους.

ΑΙ ΣΥΝΤΕΧΝΙΑΙ

Ἡδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς δημοκρατίας οἱ ἐργάται τῶν δια-
φόρων ἐπαγγελμάτων ἀπετέλουν σωματεῖα ἰδιαίτερα, τὰς συντε-
χνίας. Ἄλλ' ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων αἱ συντεχνίαι ἔλα-
βον δριστικὴν μορφὴν καὶ ἐγίνοντο μὲ αὐστηρῶς καθαρισμένους
κανονισμούς.

Οἱ ἐργάται τῶν μεταλλείων καὶ τῶν ἐργοστασίων τοῦ κρά-
τους, εἰς τὰ ὅποια ἐκόπτοντο νομίσματα, κατεσκευάζοντο ὅπλα
καὶ πολύτιμα ὑφάσματα, ἀπετέλουν συντεχνίας, ἀπὸ τὰς ὅποιας

δὲν ἥδύναντο νὰ ἔξελθουν. Δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα οὕτε νὰ νυμφευθοῦν γυναῖκα, ἢ όποια ἀνῆκεν εἰς ἄλλην συντεχνίαν, τὸ δὲ ἐπάγγελμα ἔθεωρεῖτο κληρονομικὸν καὶ τὰ τέκνα ἡσαν ὑποχρεωμένα ν' ἀκολουθοῦν τὴν ἐργασίαν τοῦ πατρός.

Βραδύτερον οἱ ἐργάται τῶν πόλεων, οἱ λεμβοῦχοι, οἱ ἀρτοποιοί, οἱ ποιμένες, οἱ κρεοπῶλαι καὶ π. ὠργανώθησαν εἰς διοίας συντεχνίας. Καὶ εἰς αὐτὰς τὸ ἐπάγγελμα ἔθεωρεῖτο κληρονομικόν. Νόμος δημοσιευθεὶς τὸ 364 λέγει ὅτι ἀρτοποιός τις δὲν εἴχε τὸ δικαίωμα νὰ κληροδοτήσῃ τὴν περιουσίαν του εἰς τὸν νόμιμον κληρονόμον, ἢν οὗτος δὲν δέχεται τὸ ἐπάγγελμά του.

Βραδύτερον ἡ ὁργάνωσις εἰς συντεχνίας ἔγινεν ἀνάγκη, διὰ νὰ προστατεύσουν οἱ τεχνῖται τὰ συμφέροντά των. Ἐπειδὴ ὁ ἀστικὸς βίος παρήκμασεν, οἱ συντεχνῖται τῶν πόλεων εὗρισκον δλίγην ἐργασίαν. Εἶχον λοιπὸν συμφέρον νὰ περιορίσουν εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν δλίγους τὴν ἔξασκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των.

Τοιουτοδόπως ἡ κοινωνία λαμβάνει τὴν μορφήν, τὴν διοίαν δὰ εὑδωμεν περισσότερον δριστικὴν κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Η ΚΑΤΑΡΡΕΟΥΣΑ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ἡ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα παρουσιάζει τὴν ἔξης ὅψιν.

1) *Ρωμαϊκὸς λαὸς μὲ τὴν παλαιὰν ἔννοιαν δὲν ὑπάρχει πλέον*. Ἡ ισχυρὰ φυλὴ τῆς Ἰταλίας, ἢ δοία κατέκτησε τὸν κόσμον, ἔξηφανίσθη. Οἱ ἀγρόται, οἱ μικροκτηματίαι ἔγκατελειψαν ἥδη ἀπὸ μακροῦ τὴν ὑπαιθρὸν χώραν. Οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν κάτοικοι τῶν πόλεων, ἐμποροὶ καὶ τεχνῖται, καὶ ἡ ὑπαιθρὸς χώρα ἐπληρώθη ἀπὸ δούλους ἀσιάτας.

2) *Δὲν ὑπάρχει πλέον κυρίαρχος λαὸς καὶ ὑποτελεῖς*. Κατ' ἀρχὰς οἱ Ρωμαῖοι ἡσαν οἱ κύριοι τοῦ κράτους, ἐνῶ δλοι οἱ ἄλλοι λαοὶ ἡσαν ὑπήκοοι. Σὺν τῷ χρόνῳ δύμως ἐπῆλθεν ἡ ἔξισσωσις. Τὸ δικαίωμα τοῦ ρωμαίου πολίτου ἐδόθη εἰς δλούς τοὺς κατοίκους. Ἀφοῦ δὲ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, Ἰταλοί, Γαλάται, Ἰσπανοί, Βορειοαφρικανοὶ ώμιλησαν τὴν λατινικήν, ἔξελιπε καὶ ἡ τελευταία διάκρισις μεταξὺ Ρωμαίων καὶ ὑποτελῶν. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρώμης ἀνέρχονται αὐτοκράτορες μὴ Ρωμαῖοι, Ἰσπανοί, Ἀφρικανοί, Σῦροι καὶ Δαλματοί.

3) *Τὸ κράτος κυβερνοῦν οἱ μεγαλοκτηματίαι δλῆς τῆς αὐτοκρατορίας*. Οἱ μικροκτηματίαι, οἱ ἐλεύθεροι γεωργοὶ κατεστρά-

φησαν πρὸ πολλοῦ. Τὸν Δ' αἰῶνα δημιουργοῦνται μεγάλα κτήματα, τῶν ὅποιών οἱ ἴσχυροὶ κύριοι συντηροῦν τὸν στρατὸν καὶ κυβερνοῦν τὸ κράτος μὲ τοὺς αὐτοκράτορας.

4) Ὁ στρατὸς εἶναι μισθοφορικὸς καὶ κτῆμα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν μεγαλόκτηματοῦ. Ἐδυνικὸς οωμαϊκὸς στρατὸς δὲν ὑπάρχει πλέον. Οἱ αὐτοκράτορες καὶ οἱ μεγαλοκτηματίαι διατηροῦν μισθοφόρους, τοὺς ὅποιους στρατολογοῦν ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν ὁρεινοτέρων ἐπαρχιῶν, ἐκ τῆς Ἰσπανίας καὶ Γαλατίας καὶ ἀρχάς, βραδύτερον ἐκ τῆς Δαλματίας. Κατὰ τοὺς τελευταῖους χρόνους λαμβάνουν βαρβάρους, γερμανοὺς κλπ.

5) Ὁ αὐτοκράτωρ εἶναι ἀπόλυτος κύριος. Ἀφότου τὸ κράτος ἔγινε κτῆμα τῶν γαιοκτημόνων καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, οὗτος ἀπέβη μονάρχης ἀπόλυτος οὐδένα ἔχων περιορισμὸν τῆς ἔξουσίας του. Τὴν ἀρχὴν ἔχει ἀπὸ τὸν θεόν. Εἶναι ἐλέφ θεοῦ ἡγεμὸν καὶ ἡ θέλησίς του εἶναι νόμος

6) Ἡ οωμαϊκὴ κοινωνία ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο τάξεις κυρίως, ἀπὸ τοὺς γαιοκτήμορας εὐγενεῖς καὶ τοὺς δουλοπαροίκους.

7) Ὁ ἀστικὸς βίος παρόγκμασεν. Αἱ πόλεις χάνουν τοὺς κατοίκους, τὸ ἐμπόριον καὶ αἱ τέχναι πάσχουν ἀφορίαν.

8) Παρατηρεῖται γενικὴ εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν ἐλάττωσις παραγωγῆς καὶ πλούτου καὶ συνεπῶς ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ.

"Ολα αὐτὰ εἶναι ἐπικίνδυνα συμπτώματα καὶ σημεῖα χαρακτηριστικὰ τῆς παρακμῆς τῆς Ρώμης.

Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΩΝ ΟΥΝΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ

Τοιουτορόπως ἔξησθενημένον ἐσωτερικῶς τὸ κράτος δὲν ἔτοι δυνατὸν ν ἀνθέηῃ εἰς τὴν ἔξωθεν πίεσιν, ὅταν τὸν Δ' αἰῶνα ἥρχισαν αἱ ἐπιδφομαὶ τῶν ἔξω τοῦ κράτους λαῶν. Ἡ μεγάλη κρίσις ἐκ τῶν βαρβαριῶν ἐπιδρομῶν ἀρχίζει κυρίως κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ. Τὰ οωμαϊκὰ σύνορα δὲν κατώφθωσαν ν ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ἴσχυρὰν πίεσιν τῶν βαρβάρων, οἱ Γερμανοὶ διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Ρῆγον καὶ ἔξεχύθησαν εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τὴν δίνην τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν ἔξηφανίσθη τότε τὸ Δυτικὸν Ρωμαϊκὸν κράτος. Τὸ μέγα ἔργον τῆς Ρώμης, ἡ εἰρήνη, ἡ τάξις καὶ ὁ πολιτισμὸς κατεστράφη.

Αφορμὴν εἰς τὰς μεγάλας αὐτὰς ἐπιδρομὰς τῶν γερμανικῶν λαῶν, τὰς ὅποιας ὀνομάζουν εἰς τὴν ἴστορίαν **Μεγάλην μετανάστευσιν τῶν ἐθνῶν**, ἔδωσε κυρίως ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ

Ρωμαϊκὴ Ἰστορία—ἐκδοσις γ'.

ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς γεωργησίμου γῆς εἰς τὴν δασώδη καὶ ἐλώδη Γερμανίαν. Τὴν πρώτην ὅμησιν ὅμως ἔδωσεν ἡ ἐμφάνισις εἰς τὴν Εὐρώπην ἐνὸς λαοῦ τῆς κιτρίνης φυλῆς τῶν Ούννων. Οἱ **Ούννοι** κατέκουν εἰς τὰς πεδιάδας ἀνατολικῶς τῆς Κασπίας, εἰς τὸ λεγόμενον σήμερον Τουρκεστάν. "Ἐκαμνον συχνὰ ἐπιδρομὰς πρὸς τὴν Κίναν, ἀλλὰ τελευταῖον ἐστράφησαν πρὸς δυσμὰς καὶ **350** ἐφθιασαν περὶ τὸ 350 εἰς τὴν νότιον Ρωσίαν, ὅλιγον δὲ βραδύτερον ἥλθον εἰς ἐπαφὴν πρὸς τοὺς Γότθους.

"Ο σύγχρονος ἴστορικὸς *Μαρκελλῖνος* μᾶς δίδει ἰδέαν τῆς καταπληκτικῆς ἐντυπώσεως τὴν ὅποιαν ἔκαμαν οἱ Ούννοι εἰς τὴν Εὐρώπην.

Εἰς πολὺ μικρὰν ἥλικιαν μὲν σίδηρον πυρακτωμένον σχηματίζουν εἰς τὰς παρειάς βαθείας οὐλάς, ὥστε τὰ τραύματα νὰ ἐμποδίζουν νὰ φυρώνων αἱ πρῶται τρίχες τοῦ γενείου. Τοιουτοτόπως γηράσκουν παραμισθιμένοι καὶ χωρὶς γενειάδα." Έχουν σῶμα ἰσχυρότατον καὶ παχὺν λαιμόν. Τὸ σῶμά των εἶναι τόσον κυρτωμένον, ὥστε νὰ τοὺς ἐκλαμβάνῃ τις ὁς ζῆται μὲ δύο πόδας. Τρώγουν φίξας ἀγρίας καὶ παντὸς εἰδους κρέας σχεδὸν ὅμοιον..... Δέν ἔχουν οἰκίας οὔτε καλύβας σκεπασμένας μὲ καλάμους... Διέρχονται δλόβληρον τὴν ἥμέραν ἐφιπτοὶ καὶ πολλάκις καὶ τὴν νύκταν. Επὶ τοῦ ἵππου τρώγουν, πίνουν καὶ κύπτοντες εἰς τὸν στενὸν λαιμόν τους κοιμῶνται.... Δέν ἔχουν θρησκείαν οὔτε προλήψεις. "Υπερβολικὴ εἶναι ἡ ἀγάπη των εἰς τὸν χρυσόν.

Οἱ Γότθοι εἶχον διαιρεθῆ εἰς δύο τμήματα, τὸνς *Οστρογότθους* πρὸς ἀνατολὰς καὶ τὸνς *Βησιγότθους* πρὸς δυσμάς. Οἱ Ούννοι συνεκρούσθησαν πρὸς τὸνς *Οστρογότθους*, οἱ δοποῖοι ὑπετάχθησαν εἰς αὐτούς. "Αλλ' οἱ Βησιγότθοι ἐζήτησαν ἀσυλον εἰς τὸ φωμαῖκὸν κράτος καὶ παρεκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα τῆς **376** Κωνσταντινουπόλεως Οὐάλεντα νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγγκατασταθοῦν εἰς τὸ κράτος του. Τὸ ἔτος 376 μ. Χ. 200 χιλ. Γότθοι διῆλθον τὸν Δουνάβιν καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν σημερινὴν Βουλγαρίαν.

"Αλλ' ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν στερήσεων οἱ Γότθοι ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Θράκην καὶ λεηλατοῦντες ἐφθιασαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. "Ο Οὐάλλης πολεμῶν κατ' αὐτῶν ἐνικήθη, καθὼς εἴδομεν, καὶ ἐφονεύθη (378). Τοὺς Γότθους καθησύχασεν ὁ Θεοδόσιος. Τὸ ἔτος 382 ἔγινεν εἰρήνη καὶ ὁ **382** Θεοδόσιος ἐδέχθη νὰ ἐγκατασταθοῦν ὄριστικῶς εἰς τὴν χώραν μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἴμου καὶ πολλοὺς ἔξ αὐτῶν προσέλαβεν ὡς μισθοφόρους εἰς τὸν στρατὸν του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. ΑΡΙΘΜΟΙ

Οι ἀριθμοί, τοὺς δποίους μεταχειρίζομεθα σήμερον, δηλαδὴ οἱ λεγόμενοι ἀραβικοί, ἥρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν Φύλωπτιν ἀπὸ τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος. Οἱ Ρωμαῖοι μετεχειρίζοντο ἔως τότε ἰδιούς των ἀριθμούς, δπως οἱ Ἑλληνες, ὡς ἔξῆς :

I=1, V=5, X=10, L=50, C=100, D=500, M=1000.

Τοὺς διαμέσους ἀριθμοὺς ἐσχημάτιζον διὰ προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως κατὰ τοὺς κατωτέρω πίνακας.

I	=1	X	=10	C	=100	M	=	1000		
II	=2	XI	=11	CC	=200	MM	ἢ	II	=	2000
III	=3	XII	=12	CCCC	=400	VM	ἢ	V	=	5000
IV	=4	XX	=20	D	=500	CCCI	=	10000		
V	=5	XXX	=30	CD	=600	XXM	ἢ	XX	=	20000
						CCCIC	ἢ	CM	=	
VI	=6	XXXX	ἢ	XL	=40	DCC	=700	C	=	100000
VII	=7	L	=50	DCCCC	ἢ	CM	=900	[X]	=	1000000
VIII	=8	LX	=60					[L]	=	5000000
XIII	ἢ	IX	=9	XC	=90		O	ἢ	[∞]	=10000000

2 ΜΕΤΡΑ

a) *Μήκος*

Digitus (άκτυλος) $\frac{1}{16}$ ποδὸς =0,012 μ.

Palma (παλάμη) $\frac{1}{4}$ » =0,074 μ.

Pes (ποὺς, κνοία μονάς) » =0,296 μ.

Cubitus 1 ποὺς + 2 παλ. » =0,444 μ.

Passus 5 πόδ. =1,481 μ.

Mille passus =1481,50 μ.

b) *Ἐπιφανείας*

Jugerum (πλέθρον) =25 μ. 18

c) *Χωρητικότητος*

Congius	=3,30	λίτρας)	(ὑγρῶν
Sextarius	=0,55	»)		
Hemina	=0,270	»)		
Semodius	=4,320	»		(στερεῶν
Modius	=8,640	»)		

δ) Βάρους

Libra ἡ Pondus	=327	γραμμάρ.
Semis	=163,5	»
Uncia	= 27,3	»
Scrupulum	= 1,15	»

3. ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Οι Ρωμαῖοι μετεχειοῦσαν κατ' ἀρχὰς διὰ τὰς συναλλαγάς των πρόβατα ἢ βοῦς. Τὰ πρῶτα νομίσματα, τὰ διποῖα ἦσαν ὀρειχάλκινα, ἔφανησαν κατὰ τὸν Δ' π. Χ. αἰῶνα. Τὸ νομισματικὸν σύστημά των ἦτο τότε τὸ ἔξῆς :

As	=0, 25 φρ. περίπου
Semis ($\frac{1}{2}$ as)	=0,125 » »
Quadrans ($\frac{1}{4}$ as)	=0,062 » »
Uncia ($\frac{1}{10}$ as)	=0,025 » »

Τὸ 269 π. Χ., 4 δὴ. ἔτη πρὸ τοῦ Α' καιροῦ δονικοῦ πολέμου ἐκυκλοφόρησαν τὰ πρῶτα ἀργυρᾶ νομίσματα :

Denarius	=0, 88 φρ.
Sestertius	=0,225

Ἄπὸ τοῦ Καίσαρος ἔξεδόθησαν τὰ πρῶτα χρυσᾶ νομίσματα, ὁ denarius aureus=26, 85 φρ. Ο δὲ M. Κωνσταντῖνος βραδύτερον ἐτύπωσε χρυσοῦν νόμισμα ὀνομαζόμενον solidus=15, 66 φρ. Σήμερον εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ καθορίσωμεν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἀξίαν τῶν ρωμαϊκῶν νομισμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἴδια μας.

4. ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ

Οι Ρωμαῖοι ἀπὸ τοῦ Καίσαρος μετεχειοῦσαν τὸ Ἰουλιανὸν ἥμερολόγιον, κατὰ τὸ διποῖον τὸ ἔτος εἶχε 365 ἡμέρας καὶ ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν 366 (δίσεκτον). Τὸ ἔτος διηρεῖτο εἰς 12 μῆνας περιλαμβάνοντας 31, 30 καὶ 28 ἡμέρας. **Καλένδαι** (Calendae) ἐλέγετο ἡ 1η ἐκάστου μηνός. **Εἰδοτ** (Idus) ἄλλοτε ἡ 13η καὶ ἄλλοτε ἡ 15η καὶ **Νόναι** (Nonae) ἔννέα ἡμέραι πρὸ τῶν εἰδῶν, ἄλλοτε ἡ 5η καὶ ἄλλοτε ἡ 7η τοῦ μηνός. Οἱ Ρωμαῖοι ὑπελόγιζον τὰς ἡμέρας ἐν σχέσει πρὸς τὰς Καλένδας, τὰς Νόνας καὶ τὰς Εἰδοῦς. Αἱ ἡμέραι λοιπὸν τῶν διαφόρων μηνῶν δὲν ἦριθμοῦντο κατ' ἀριθμητικὴν τάξιν 1, 2, 3, κτλ., ἀλλὰ κατὰ τὸν ἔπομενον πίνακα :

'Ιανουάριος, Απρίλιος, Ιούνιος, Μάρτιος, Μάϊος, Ιούνιος, Φεβρούαριος, Σεπτέμβριος, Νοέμβριος, Δεκέμβριος

1. Calendae	I, Calendae
2. IV ante Nonas	2. VI ante Nonas
3. III > »	3. V > »
4. Pridie Nonas	4. IV > »
5. Nonae	5. III > »
6. VIII ante Idus	6. Pridie Nonas
7. VII > »	7. Nonae
8. VI > »	8. VIII ante Idus
9. V > »	9. VII > »
10. IV > »	10. VI > »
11. III > »	11. V > »
12. Pridie Idus	12. IV > »
13. Ibus	13. III > »

'Ιανουάριος, Αυγούστος, Απρίλιος, Ιούνιος, Μάρτιος, Σεπτέμβριος. Νοέμβριος, Ιούλιος, Οκτώβρης

14. XIX ante Calendas (τοῦ ἔπομένου μηνὸς)	XVIII ante Calendas (τοῦ ἔπομένου μηνὸς)	Pridie Idus
15. XVIII >	XVII >	Idus
16. XVII >	XVI >	XVII ante Cal (ἔπομ. μην.)
17. XVI >	XV >	XVI >
18. XV >	XIV >	XV >
19. XIV >	XIII >	XIV >
20. XIII >	XII >	XIII >
21. XII >	XI >	XII >
22. XI >	X >	XI >
23. X >	IX >	X >
24. IX >	VIII >	IX >
25. VIII >	VII >	VIII >
26. VII >	VI >	VII >
27. VI >	V >	VI >
28. V >	IV >	V >
29. IV >	III >	IV >
30. III >	Pridie Calendas	III >
31. Pridie Calendas		Pridie Calendas

Ο Φεβρουάριος μέχρι της 18 ημοίαζε πρὸς τὸν Ἰανουάριον. Κατόπιν ἡ ἀριθμησὶς ἐγίνετο ὡς ἔξης :

14.	XVI ante Calendas Martias	22.	VIII ante Calendas Martias
15.	XV	23.	VII
16.	XIV	24.	VI
17.	XIII	25.	V
18.	XII	26.	IV
19.	XI	27.	III
20.	X	28.	Pridie Calendas Martias
21.	IX		

As * 17 27 10 VI

Semis (1/2 as) * 7 18 11 III

Quadrans (1/4 as) VI 19 22 Pridie Iunias

Uncia (1/8 as) * III 23 12 Iunia

Pridie Iunias 18 24 13 Iunia

Iunia 19 25 14 Iunia

Pridie Iunias 20 26 15 Iunia

Iunia 21 27 16 Iunia

Pridie Iunias 22 28 17 Iunia

Iunia 23 29 18 Iunia

Pridie Iunias 24 30 19 Iunia

Iunia 25 1 20 Iunia

Pridie Iunias 26 2 21 Iunia

Iunia 27 3 22 Iunia

Pridie Iunias 28 4 23 Iunia

Iunia 29 5 24 Iunia

Pridie Iunias 30 6 25 Iunia

Iunia 1 7 26 Iunia

Pridie Iunias 2 8 27 Iunia

Iunia 3 9 28 Iunia

Pridie Iunias 4 10 Iunia

Iunia 5 11 Iunia

Pridie Iunias 6 12 Iunia

Iunia 7 13 Iunia

Pridie Iunias 8 14 Iunia

Iunia 9 15 Iunia

Pridie Iunias 10 16 Iunia

Iunia 11 17 Iunia

Pridie Iunias 12 18 Iunia

Iunia 13 19 Iunia

Pridie Iunias 14 20 Iunia

Iunia 15 21 Iunia

Pridie Iunias 16 22 Iunia

Iunia 17 23 Iunia

Pridie Iunias 18 24 Iunia

Iunia 19 25 Iunia

Pridie Iunias 20 26 Iunia

Iunia 21 27 Iunia

Pridie Iunias 22 28 Iunia

Iunia 23 29 Iunia

Pridie Iunias 24 30 Iunia

Iunia 1 1 Iunia

Pridie Iunias 2 2 Iunia

Iunia 3 3 Iunia

Pridie Iunias 4 4 Iunia

Iunia 5 5 Iunia

Pridie Iunias 6 6 Iunia

Iunia 7 7 Iunia

Pridie Iunias 8 8 Iunia

Iunia 9 9 Iunia

Pridie Iunias 10 10 Iunia

Iunia 11 11 Iunia

Pridie Iunias 12 12 Iunia

Iunia 13 13 Iunia

Pridie Iunias 14 14 Iunia

Iunia 15 15 Iunia

Pridie Iunias 16 16 Iunia

Iunia 17 17 Iunia

Pridie Iunias 18 18 Iunia

Iunia 19 19 Iunia

Pridie Iunias 20 20 Iunia

Iunia 21 21 Iunia

Pridie Iunias 22 22 Iunia

Iunia 23 23 Iunia

Pridie Iunias 24 24 Iunia

Iunia 25 25 Iunia

Pridie Iunias 26 26 Iunia

Iunia 27 27 Iunia

Pridie Iunias 28 28 Iunia

Iunia 29 29 Iunia

Pridie Iunias 30 30 Iunia

Iunia 1 1 Iunia

Pridie Iunias 2 2 Iunia

Iunia 3 3 Iunia

Pridie Iunias 4 4 Iunia

Iunia 5 5 Iunia

Pridie Iunias 6 6 Iunia

Iunia 7 7 Iunia

Pridie Iunias 8 8 Iunia

Iunia 9 9 Iunia

Pridie Iunias 10 10 Iunia

Iunia 11 11 Iunia

Pridie Iunias 12 12 Iunia

Iunia 13 13 Iunia

Pridie Iunias 14 14 Iunia

Iunia 15 15 Iunia

Pridie Iunias 16 16 Iunia

Iunia 17 17 Iunia

Pridie Iunias 18 18 Iunia

Iunia 19 19 Iunia

Pridie Iunias 20 20 Iunia

Iunia 21 21 Iunia

Pridie Iunias 22 22 Iunia

Iunia 23 23 Iunia

Pridie Iunias 24 24 Iunia

Iunia 25 25 Iunia

Pridie Iunias 26 26 Iunia

Iunia 27 27 Iunia

Pridie Iunias 28 28 Iunia

Iunia 29 29 Iunia

Pridie Iunias 30 30 Iunia

Iunia 1 1 Iunia

Pridie Iunias 2 2 Iunia

Iunia 3 3 Iunia

Pridie Iunias 4 4 Iunia

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Συγχρονιστικός πίναξ

‘Ρωμαϊκής και Ἑλληνικῆς Ιστορίας

<i>Αἰών</i>	<i>‘Ρωμαϊκή Ιστορία</i>	<i>Ἐλληνική Ιστορία</i>
Κ' αἰών (2000)	Ἐπιδρομὴ Ἰταλιωτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν.	Ἐπιδρομὴ τῶν Ἀχαιῶν.
ΙΑ' αἰών (1000)	Νέα ἐπιδρομὴ Ἰταλιωτῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν.	Ἐπιδρομὴ τῶν Δωριέων.
Θ'—Η' (900—700)	Ἐγκατάστασις Τυρρηνῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν.	Ουηρικοὶ χρόνοι.
ΣΤ' αἰών (600—500)	Κυριαρχία Τυρρηνῶν εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ βόρειον Ἰταλίαν. 510—Κατάλυσις τῆς βασιλείας.	594—Ο Σόλων ἐν Ἀθήναις. Πεισίστρατος καὶ γῆιοι του. 510—Ἐξωσις τῶν τυράννων.
Ε' αἰών (500—400)	493—Ἴδρυσις δημαρχίας. Ἡγεμονία τῆς Ρώμης ἐπὶ τοῦ Λατίου.	Μηδικοὶ πόλεμοι. Ἀκμὴ Ἀθηναϊκοῦ κράτους —Περικλῆς. Ἐναρξῖς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.
Δ' αἰών (400—300)	405—Πολιορκία Βηΐων—ἀρχὴ παρακμῆς τῶν Τυρρηνῶν. 390—Ἄλωσις τῆς Ρώμης ὑπὸ τῶν Γαλατῶν.	404—Πτῶσις τῶν Ἀθηνῶν. 399—Θάνατος Σωκράτους. 371—Μάχη εἰς τὰ Λευκτρα.
B' αἰών (200—100)	338—Ὑποταγὴ τῶν Λατίνων.—Πόλεμοι κατά τῶν Σαμνιτῶν καὶ Τυρρηνῶν. 146—Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος.	338—Μάχη τῆς Χαιρωνείας. Ἡγεμονία τοῦ Φιλίππου. Κατακήσεις τοῦ Μεγάλου Αλεξάνδρου. 323—Θάνατος τοῦ Μ. Αλεξάνδρου
	146—Υποταγὴ τῆς Ἐλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους.	

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

- Περὶ τὸ 1700 π. Χ.
- » » 1000 » » Κάθοδος α'. Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (δρείχαλκος)
 - » » 950 » » Κάθοδος β'. Ἰταλιωτῶν εἰς Ἰταλίαν (σίδηρος)
 - » » 753 » » "Αφιξις Τυρρηνῶν εἰς Ἰταλίαν
 - » 753-509 » » Κτίσις τῆς Ρώμης κατὰ τὴν παράδοσιν
 - 509 » » Περίοδος βασιλείας ἐν Ρώμῃ
 - 493 » » "Εξωσις βασιλέων κατὰ τὴν παράδοσιν
 - 450 » » Δημαρχία
 - Δωδεκάδελτος
 - 395 » » "Άλωσις Οὐγίων
 - 387 » » Οἱ Γαλάται κυριεύουν τὴν Ρώμην
 - 338 » » 'Η Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὸ Λάτιον
 - 300 » » 'Εξισωσις πατρικίων καὶ πληρείων
 - 272 » » 'Η Ρώμη κυριαρχεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν
 - 264-241 » » Α'. Καρχηδονικὸς πόλεμος
 - 241-218 » » 'Ανακωχὴ μεταξὺ Ρώμης—Καρχηδόνος
 - 237-221 » » Οἱ Καρχηδόνιοι κυριεύουν τὴν Ἰσπανίαν
 - 218-201 » » Β'. Καρχηδονικὸς πόλεμος
 - 216 » » Κάνναι
 - 212 » » Οἱ Ρωμαῖοι κυριεύουν τὰς Συρακούσας—Θάνατος
 - Αρχιμήδους
 - 202 » » Μάχη παρὰ τὴν Ζάμαν
 - 201 » » Εἰρήνη Ρώμης καὶ Καρχηδόνος
 - 200-197 » » Πόλεμος κατὰ Φιλίππου Ε' Μακεδονίας
 - 192-190 » » Πόλεμος κατὰ Ἀντιόχου Γ' τῆς Συρίας
 - 171-168 » » Πόλεμος κατὰ τοῦ Περσέως
 - 149-146 » » Γ' Καρχηδονικὸς πόλεμος
 - 148 » » 'Υποταγὴ τῆς Μακεδονίας
 - 146 » » 'Υπεταγὴ τῆς Ελλάδος—Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος
 - 133 » » Δημαρχία Τιβερίου Γεάκχου
 - 123-122 » » Δημαρχία Γαῖου Γράκχου
 - 111-105 » » Πόλεμος κατὰ τοῦ Ιουγούρθα
 - 102-101 » » Καταστροφὴ Κίμβρων καὶ Τευτόνων ὑπὸ Μαρίου
 - 90- 88 » » Συμμαχικὸς πόλεμος
 - 89- 85 » » Α'. Μιθριδατικὸς πόλεμος
 - 83- 79 » » Δικτατωρία Σύλλα
 - 73- 63 » » Β'. Μιθριδατικὸς πόλεμος
 - 67 » » Πόλεμος κατὰ τῶν πειρατῶν
 - 63 » » 'Υπατεία Κικέρωνος—Συνωμοσία Κατιλίνα
 - 60 » » Πρώτη Τριανδρία
 - 58- 51 » » Κατάκτησις Γαλατίας ὑπὸ Καίσαρος
 - 48 » » Μάχη Φαρσάλων—Θάνατος Πομπήιου
 - 46 » » 'Ο Καίσαρ θιντάτωρ
 - 44 » » Δολοφονία τοῦ Καίσαρος

- 43 > > Δευτέρα Τριανδρία
 42 > > Μάχη Φελίππων
 31 > > Ναυμαχία Ἀκτίου. Ὁ Ὀκταβιανὸς κύριος τοῦ κράτους
 31 π. X.—14 μ. X. Βασιλεία Αὐγούστου
 14—37 > > Τιβέριος
 37—41 > > Καλιγούλας
 41—54 > > Κλαύδιος
 54—68 > > Νέρων
 69 > > Γάλβας—Οθων—Βιτέλλιος (Χ. 66—Χ. 69)
 69—79 < > Βεσπασιανὸς
 70 > > Ἀλωσις καὶ καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ
 79—81 > > Τίτος
 79 > > Ἐκρηκτὶς Βεζουβίου—Πομπηία
 81—96 > > Δομιτιανὸς
 96—98 > > Νέρβας
 98—117 > > Τραϊανὸς
 117—138 > > Αδριανὸς
 138—161 > > Αντωνῖνος
 161—180 > > Μάρκος Αὐρήλιος
 180—192 > > Κόμμιδος
 193 > > Πλέοτιναξ—Δίδιος Ιουλιανὸς (80—85) 88—81
 193—211 > > Σεπτίμιος Σεβῆρος
 211—217 > > Καρακάλλας
 212 > > Διάταγμα Καρακάλλα, Ἐπέκτασις τοῦ δικαιώματος τοῦ ρωμαίου πολίτου εἰς δλους τοὺς ὑπηκόους.
 218—222 > > Ἐλανάβαλος
 222—235 > > Ἀλέξανδρος Σεβῆρος
 235—285 > > Περιόδος στρατιωτικῆς ἀναρχίας
 249 > > Διωγμὸς χριστιανῶν ὑπὸ Δεκίου
 270—275 > > Αὐρηλιανὸς
 272 > > Καταστροφὴ τοῦ κράτους τῆς Παλμύρας
 284—305 > > Διοκλητιανὸς
 293 > > Τετραρχία
 303 > > Διωγμὸς κατὰ τῶν χριστιανῶν
 306—337 > > Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας
 313 > > Διάταγμα ταῦ Μιλάνου, ἀνεξιθρησκεία
 325 > > Α' Οἰκονομευτικὴ Σύνοδος Νικαίας
 330 > > Κτίσις Κωνσταντινουπόλεως
 337—361 > > Κωνστάντιος
 361—363 > > Ιουλιανὸς
 364—378 > > Οὐάλης
 375 > > Οἱ Οὖννοι νικοῦν τοὺς Γότθους
 376 > > Ἐγκατάστασις Βησιγότθων πρὸς νότον τοῦ Λουνάβεως
 379—395 > > Θεοδόσιος ὁ Μέγας
 395 > > Ὁριστικὴ διαιρεσις Δυτικοῦ καὶ Ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους

Πίναξ τῶν Ρωμαίων Αὐτοκρατόρων

μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ Δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους

Δυναστεία Αὐγούστου

(31 π.Χ.—69 μ. Χ.)

Αὔγουστος	31 π.χ.—14 μ.χ.
Τιβέριος	14—37 μ.χ.
Καλιγούλας	37—41
Κλαύδιος	41—54
Νέρων	54—68
Γάλβας	68—69
Οθων	69
Βιτέλλιος	69

Oἱ Φλάβιοι

(69—96)

Βεσπασιανὸς	69—79
Τίτος	79—81
Δομιτιανὸς	81—96

Oἱ Ἀντωνῖνοι

(99—192)

Νέρβας	96—98
Τραϊανὸς	98—117
Ἀδριανὸς	117—138
Ἀντωνῖνος	138—161
Μᾶρκος Αὐρήλιος	161—180
Κόμμοδος	180—192

Αφρικανοὶ καὶ Σῦροι αὐτοκράτορες

(192—235)

Σεπτίμιος Σεβῆρος	193—211
Καρακάλλας	211—217
Ἐλαγάβαλος	218—222
Ἀλέξανδρος Σεβῆρος	222—235

Στρατιωτὴ ἀναρχία

(235—270)

Μαξιμῖνος ὁ Θρᾳκός	}	235—238
Γορδιανὸς Α'		238—241
Γορδιανὸς Β'		244—249
Γορδιανὸς Γ'		249—251
Φίλιππος ὁ Ἄραψ		253—260
Ραλλιηνὸς		260—268
Κλαύδιος Β'		268—270

Ιλλυριοὶ αὐτοκράτορες

(270—305)

Ἀνρηλιανὸς	270—275
Τάκιτος	275—276
Πρόβος	276—282
Κάρος	282—284
Διοκλητιανὸς	284—305

Δυναστεία Μ. Κωνσταντίνου

(323—383)

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας	323—337
Κωνστάντιος	337—361
Τουλιανὸς	361—363
Οὐαλεντινῖανὸς Α'	364—375
Γρατιανὸς	375—383

Δυναστεία Μ. Θεοδοσίου

(383—476)

Θεοδόσιος ὁ Μέγας	383—395
Ὀνώριος	395—423
Οὐαλεντινῖανὸς Β'	425—454
Ρωμύλος Αὐγούστιος	476

ΤΙΜΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

Οι Πτολεμαῖοι τῆς Αἰγύπτου

χρονολόγειαν στον αριθμότερον 10

Πτολεμαῖος Α'	ὅ Σωτὴρ	323—283
>	Β' ὁ Φιλάδελφος	285—247
>	Γ' ὁ Εὐεργέτης	247—222
>	Δ' ὁ Φιλοπάτωρ	222—205
>	Ε' ὁ Ἐπιφανῆς	205—181
>	ΣΤ' ὁ Φιλομήτωρ	181—146
>	Ζ' ὁ Εὐπάτωρ	146
>	Η' ὁ Εὐεργέτης ΙΙ'	149—117
>	Θ' ὁ συμβασιλεὺς	121—119
>	Ι' ὁ Σωτὴρ ΙΙ'	117—107
>	ΙΑ' ἡ Ἀλέξανδρος Α'	107—88
>	Ι' ὁ Σωτὴρ τὸ δεύτερον	88—81
>	ΙΒ' ἡ Ἀλέξανδρος Β'	81—80
>	ΙΓ' ὁ Αὐλητής	80—52
>	ΙΔ'	52—47
>	ΙΕ' ὁ παῖς	47—44
> ΙΣΤ' ὁ Καισαρίων	Κλεοπάτρα 47—30	42—30

Αἱ Ἀτταλίδαι τῆς Περγάμου

Εὐμένης Α'	263—241
Ἀτταλος Α'	241—197
Εὐμένης Β'	197—159
Ἀτταλος Β'	159—138
Ἀτταλος Γ'	138—133

Οι σπουδαιότεροι από τους Σελευκίδας

Σέλευκος Α'	321—281
Αντίοχος Α' δ Σωτήρ	281—261
Αντίοχος Β' δ Θεός	291—246
Σέλευκος Β' δ Καλλίνικος	246—226
Σέλευκος Γ' δ Κεραυνός	226—223
Αντίοχος Γ' δ Μέγας	223—187
Σέλευκος Δ' δ Φιλοπάτωφ	187—175
Αντίοχος δ Ἐπιφανῆς	175—164
Αντίοχος Ε' δ Εὐπάτωφ	164—162
Δημήτριος Α' δ Σωτήρ	162—150
Αλέξανδρος Α' δ Βάλας	150—146
Δημήτριος Β' δ Νικάτωφ	146—138 καὶ 130—125
Αντίοχος Ζ' δ Εὐεργέτης	138—130
Σέλευκος Ε' δ Νικάτωφ	125—124
Αντίοχος Η' δ Ἐπιφανῆς.	121
Σέλευκος ΣΤ' δ Ἐπιφανῆς	95—93
Δημήτριος Γ' δ Εύκαιρος.	93—88
Αντίοχος ΙΓ' δ Εὐσεβής.	69—65

Δυναστεία

Μάρκος Αἰδηνίου

Κόλπος

Γένεσις

ΓΕΙ—ΗΜ

ΓΕΙ—ΓΕΙ

ΓΕΙ—ΓΕΙ

ΓΕΙ—ΓΕΙ

ΓΕΙ—ΓΕΙ

ασθενήσεων για την ποδοστάθμη

Αίτιος ΑΙΙΙ—ΑΙΙΙ

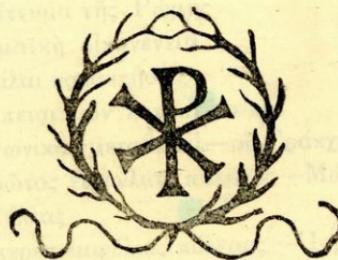
ΤΙΤΑΝΕ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

	Σελ.		Σελ.
1. Βασίλεια τῶν Διαδόχων	7	40. Χάρτης Β' Καρχηδ. πολέμου	107
2. Βιβλιοθήκη	27	41. Μωσαϊκόν	210
3. Τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόντος	28	42. Σχέδιον ωμαϊκῆς οἰκίας	135
4. Ὁ Θυήσκων Γαλάτης	29	43. Ρωμαϊκὴ οἰκία	136
5. Ἡ νίκη τῆς Σπιθοράκης	30	44. Ἐνδυμασίαι Ρωμαίων	137
6. Ἀπόλλων τοῦ Belvedere	31	45. Ρωμαϊκὴ ἔπαυλις	138
7. Τάφος τοῦ M. Ἀλεξάνδρου	32	46. Ἀλεξανδρινὸν μωσαϊκὸν	139
8. Ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Αἰός	33	47. Τοκογύνφρος ωμαῖος	142
9. Μωσαϊκόν	34	48. Ἔργα καὶ τιμωρίαι δούλων	145
10. Δακτυλίοις γλυπτός	35	49. Οἱ ἀδελφοὶ Γράικοι	147
11. Χάρτης ἀρχαῖας Ἰταλίας	38	50. Ἐμπορικὸν πλοῖον	151
12. Κατοικίαι	43	51. Μάριος	158
13. Ὁρειχάλκινα ἀντικείμενα	43	52. Πολεμικὸν πλοῖον	160
14. Οἱ πάλαιοι κάποιοι τῆς Ἰταλίας	44	53. Πομπήιος	162
15. Τυρρηνικὸν ἄγγειον	46	54. Κικέρων	163
16. Γέροντες τυρρηνοί	47	55. Ἰούλιος Καίσαρ	167
17. Τυρρηνικὸς τάφος ἐν Καίρῳ	48	56. Ὁκταβινός	174
18. Τυρρηνικὴ Γοργὼ	49	57. Αὔγουστος	182
19. Μεγάλη Ἑλλὰς καὶ Σικελία	50	58. Πάνθεον	188
20. Ἡ ωμαϊκὴ λύκαινα	53	59. Ρωμαία δέσποινα	193
21. Τύποι Ρωμαίων	60	60. Νέρων	195
22. Ιεραὶ ὁρνίθες	64	61. Ναὸς τοῦ Σολομῶντος	198
23. Ἐστιάς	65	62. Κολοσσαῖον (ἔσωτερον)	199
24. Οἱ Σάλιοι.	66	63. Κολοσσαῖον (ἔσωτερον)	200
25. Ραβδοῦχοι	69	64. Τραϊανὸς	203
26. Σαυνῖται πολεμισταί	79	65. Στήλη Τραϊανοῦ	204
27. Ρωμαϊκαὶ ὁδοί Ἰταλίας	84	66. Ἀδριανὸς	205
28. Σημαῖαι τοῦ ωμαϊκοῦ στρατοῦ	87	67. Ἀντωνίνος	207
29. Ὁ ἀετὸς	87	68. Τοιχογραφία Πομπηίας	208
30. Στρατολογία	88	69. Ἡ ωμαϊκὴ ἀντοχαστορία	211
31. Ρωμαϊκαὶ περικεφαλαῖαι	88	70. Ἀφίς M. Κωνσταντίνου	221
32. Ρωμαῖος λεγιονάριος—ἐκατόν· ταρχος	71	71. Ἀποθέωσις	222
33. Στρατιωτικὰ ὑποδήματα	89	72. Ἀνακάλυψις Ἀχιλλέως	224
34. Ὁ Οναγρὸς	90	73. Ταξιδιώται εἰς πανδοχεῖον	225
35. Σκορπιός	90	74. Μᾶρος Αὐγήλιος	226
36. Καταπέλτης	91	75. Αἱ Θέρμαι τοῦ Καρακάλλα	227
37. Σχέδιον ωμαϊκοῦ στρατοπέδου	91	76. Ρωμαϊκὸν θέατρον	228
38. Πρότοις Καρχηδονικὸς πόλεμος	93	77. Καρακάλλας	229
39. Ἀννίβας	100	78. Περίστυλος στοὰ Παλμύρας	230
	104	79. Ὁ M. Κωνσταντίνος	242

Κεφάλαιον Α' Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου μέχρι	
τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ρωμαίους	2—21
» Β' Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἕλληνιστικῶν χρόνων	22—36
» Γ' Ἡ ἀρχαία Ἰταλία	37—41
» Δ' Κάτοικοι	42—51
» Ε' Ἄρχαιοτάτη ἴστορία τῆς Ρώμης—οἱ βασιλεῖς	52—58
» ΣΤ' Ὁ ρωμαϊκὸς λαὸς—τὰ ἥθη καὶ ἡ θρησκεία του	59—67
» Ζ' Ἡ πάλη τῶν τάξεων	68—74
» Η' Κατάκτησις τῆς Ἰταλίας	75—85
» Θ' Ὁ ρωμαϊκὸς στρατὸς	86—96
» Ι' Ἡ πάλη Ρώμης καὶ Καρχηδόνος	97—110
» ΙΑ' Τὸ πολύτευμα τῆς Ρώμης	111—116
» ΙΒ' Ἡ ρωμαϊκὴ οἰκογένεια	117—120
» ΙΓ' Αἱ μεγάλαι κατακτήσεις	121—131
» ΙΔ' Αἱ συνέπειαι τῶν κατακτήσεων	132—139
» ΙΕ' Αἱ κοινωνικαὶ μεταβολαὶ—οἱ Γράκχοι	140—151
» ΙΣΤ' Ὁ πρώτος ἐμφύλιος πόλεμος—Μάριος καὶ Σύλλας	152—160
» ΙΖ' Ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος—Πομπήιος καὶ Καῖσαρ	161—172
» ΙΗ' Κατάλυσις τῆς Δημοκρατίας—Ἀντώνιος καὶ Ὁκταβιανὸς	173—180
» ΙΘ' Ἡ αὐτοκρατορία—Οἱ αἰώνι τοῦ Αὐγούστου	181—191
» Κ' Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ πρώτου αἰώνος	192—201
» ΚΑ' Ὁ αἰώνι τῶν Ἀντωνίνων	202—209
» ΚΒ' Ἀκμὴ τῆς αὐτοκρατορίας—ἡ ρωμαϊκὴ εἰρήνη	210—230
» ΚΓ' Ὁ τρίτος αἰών—Χριστιανισμὸς	231—239
» ΚΔ' Ἡ ἀναδιογάνωσις τοῦ κράτους— Διοκλητιανὸς καὶ Κωνσταντῖνος	240—247
» ΚΕ' Ἡ αὐτοκρατορία τὸν Δ' αἰώνα	248—252
» ΚΣΤ' Ἡ παρακμὴ τῆς αὐτοκρατορίας	253—258
Παράρτημα	259—262
Συγχρονιστικὸς πίναξ	263
Χρονολογικὸς πίναξ	264—265
Πίνακες αὐτοκρατόρων καὶ βασιλέων	266—268
Πίναξ εἰκόνων καὶ χαρτῶν	269
Πίναξ περιεχομένων	270

Κροίσου Α'	Από τοῦ βανάτου τοῦ Μ.	Άλεξιδοῦ λογοτ.
	τῆς ἐποχῆς τῆς Βασιλείου εἰς τοὺς Ρωμαῖους	— 31
Β'	Ο δολιτικὸς τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων	32 — 36
Γ'	Η ἀρχαὶ Λακαὶ	37 — 41
Δ'	Κιτσικοὶ	42 — 51
Ε'	Αρχαιοτέρη λογοτ. τῆς Ρώμης — οἱ βασιλεῖς	52 — 58
ΣΤ'	Ο περιστερὲς λαὸς — τὰ ιδία καὶ ἡ θρησκεία του	59 — 61
Ζ'	Η γέλη των τάχαν	68 — 74
Η'	Κούρδοις τῆς Τιμᾶς	75 — 80
Θ'	Ο φωραῖος πτοτερός	81 — 92
Ι'	Η λαϊκὴ Ρώμης καὶ Καρυδίδοντος	93 — 100
ΙΑ'	Τὸ ποίητεν	101 — 104
ΙΒ'	Η φυσιὴ	105 — 120
ΙΓ'	Αἱ μεγάλαι	121 — 131
ΙΔ'	Αἱ πατερῖται	132 — 139
ΙΣΤ'	Ο αριθμὸς τῶν πατέρων	140 — 142
ΙΖ'	Ο βεσσαράκης τῶν πατέρων	143 — 152
	καὶ Κλίονος	153 — 157
ΙΗ'	Καρολίνης τῆς Αποκριτικῆς Αντίστοιχης	158 — 162
	καὶ Τσετσελού	163 — 167
ΙΘ'	Η αιτιολογία — Ο πόλη τοῦ Δρεπάνου	168 — 172
ΙΚ'	Οἱ σύγχρονοι τοῦ πράτην πόλεις	173 — 177
ΚΑ'	Τὸ πλάνον τῶν Αντιστοιχῶν	178 — 182
ΚΒ'	Ακρῆ τῆς αιτιολογίας ἡ ουμαλαζόφερα	183 — 187
ΚΓ'	Ο αἵτιος πλάνος — Χριστιανισμὸς	188 — 192
ΚΔ'	Η φανδούριά μας τοῦ πράτην	193 — 197
	Διαδικτιανὸς καὶ Κονταρίνης	198 — 202
	Η αιτιολογία τοῦ Αἴτιου	203 — 207
	Τὸ πλάνον τῆς αιτιολογίας	208 — 212
Παραπομπή		213
Συγχρόνως τοῖς		214
Χρονογράφος Αἰτίου		215
Πίνακες αιτιολογίαρχων τοῦ πράτην		216
Πίνακις εἰδίνων τοῦ πράτην		217
Πίνακις απολεγμάτων		218

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 [6]1930

Ἄριθμ. Πρωτ. 33418

Πρὸς τὸν κ. Ἰω. Ν. Σιδέρην, βιβλιεκδότην

Ἄνακοινοῦμεν ὅμιν, ὅτι δι' ἡμετέρας ταῦταρίθμου καὶ ἀπὸ 6 Ἰουνίου 1930 πράξεως καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 65 τῆς 7ης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως (Τεῦχος Β') ἐνεκρίθη συμφώνως τῷ νόμῳ 3438 τὸ ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθὲν πρὸς κρίσιν διδακτικὸν βιβλίον **Χ. Θεοδωρίδεον καὶ Α. Λαζάρου** «*Ἴστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ*» **Δ' Γυμν.** διὰ τοίνου σχολικὰ ἔτη, ἵτοι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930-31 ἕως τέλους τοῦ 1932-33 ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν αὐτοῦ συνταχθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδειχθεῖσαι τροποποιήσεις.

Ο 'Υπουργὸς
Γ. Παπανδρέου

Ἀκριβὲς ἀντίγραφον
αὐθημερὸν

Ο Τμηματάρχης
Ν. Καμπέρης

Ἄρθρον 9 τοῦ ἀπὸ 26 Ἰουλίου 1929 Προεδρικοῦ Διατάγματος

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλοῦνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρᾳ κατὰ 20% τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἀνευ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἐπὶ τῆς τελευταίας σελίδος τοῦ ἑξαφύλλου ἐκτυποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.

Δ. 1079

Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΟΥ

A. ΛΑΖΑΡΟΥ

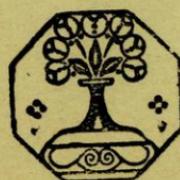
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

II. ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

"Αδεια κυλοφορίας	54507
	26-9-31
Τιμή ἄνευ βιβλιοσήμου	δρ. 35.50
'Αξία βιβλιοσήμου	» 14.20
Φόρος ἀναγκαστικοῦ δανείου	» 4.40
Τιμάται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου καὶ φόρου δρ. 54.10	

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ—ΣΤΑΔΙΟΥ 52

1931

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΑ

κατέρρεις, βόλι Τυρνιάς, τοπί αγγάρ.
α πελευτό φαρί τὸ καλύφαντο,
τὸ διό φεύγοντε τὰ λύγα στίδια πότι.

κατέρρεις, βόλι Τυρνιάς, τοπί αγγάρ.
σιβρό τη μαλή και τη γλυκιά της σρα
και πελευτό φαρί το καλύφαντο.
γα τατίτο φαρί περιπολαντο.
και αγραφτα τα λύγα στίδια πότι
αρ σπιρτάργαντα και αφεύγαντις

κατέρρεις, βόλι Τυρνιάς, τοπί αγγάρ,
κατέρρεις, βόλι Τυρνιάς, τοπί αγγάρ.
πελευτό φαρί το καλύφαντο.
φεύγοντε τα λύγα στίδια πότι.

la madre del Gallo il piu svelto illuviano.
e, gran man salte la caponcetta. ha
nati nati

Ψηφιωτούμενη από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής